TITAS LIVIJUS

HANIBALO KARAS

ROMOS ISTORIJOS XXI—XXIII KNYGA

Iš lotynų kalbos vertė
JANINA MAŽIULIENĖ

VILNIUS 1976

TITUS LIVIUS
AB URBE CONDITA, libri XXI—XXIII
Lipsiae in aedibus B. G. Teubneri, MDCCCXCII

DVIDEŠIMT PIRMOJI KNYGA

1. Šioje kūrinio dalyje man dera pareikšti, — tatai daugelis istorikų skelbia viso veikalo įžangoje — kad aprašysiu karą, labiausiai įsimintiną iš visų kada nors buvusių karų, kurį, Hanibalui vadovaujant, kariavo kartaginiečiai su romėnų tauta. Juk iki tol neatsirado galingesnių už juos valstybių ar tautų susiremti tarpusavy ginklais, o ir patys kartaginiečiai bei romėnai dar niekada nebuvo tokie stiprūs ir pajėgūs; be to, abi pusės puikiai išmanė ir taikė karo gudrybes, išbandytas Pirmajame Pūnų kare, ir karo sėkmė buvo tokia įvairi, o Marsas toks atmainingas, kad arčiau pralaimėjimo buvo tie, kurie nugalėjo. Tiesą sakant, jie susirėmė veikiau abipuse neapykanta, nei karo priemonėms; romėnai piktinosi, kad nugalėtieji patys užpuolė nugalėtojus, o pūnai niršo, kad su nugalėtaisiais buvo elgiamasi išdidžiai ir grobikiškai. Tarp kitko, pasakojama, kad vos devynerių metų Hanibalą, vaikiškai besimeilinantį aukojančiam tėvui Hamilkarui ir prašantį pasiimti jį drauge į Ispaniją, — mat, pastarasis, užbaigęs Afrikos karą, rengėsi keltis ten su kariuomene — atvedę prie aukuro, o palietus jam auką, privertę *prisiekti, kad, kai tik jis galėsiąs, būsiąs* romėnų tautos priešas. Didžiadvasis Hamilkaras krimtosi dėl prarastų Sicilijos ir Sardinijos salų:

juk ir iš Sicilijos buvo pasitraukta, pernelyg skubotai nusivylus dėl padėties, o Sardiniją, vykstant neramumams Afrikoje, romėnai pasiglemžė klasta ir uždėjo dar naują duoklę.

2. Susirūpinęs šiomis bėdomis, Hamilkaras penkerius metus taip vykdė karo veiksmus Afrikoje, kurie prasidėjo po ką tik sudarytos taikos su romėnais, o po to, dar devynerius metus Ispanijoje, stiprindamas pūnų valstybę, jog buvo aišku, kad jis apmąsto svarbesnį karą, negu tas, kurį kariavo, ir, jei kiek ilgėliau būtų gyvenęs, tai pūnai būtų ėmę kariauti Italijoje, jo vadovaujami, o ne pradėję karą, Hanibalo vedami. Romėnams naudinga ankstyva Hamilkaro mirtis ir Hanibalo vaikystė nukėlė karą. Beveik aštuonerius metus, laikotarpyje tarp tėvo ir sūnaus valdymo, vyriausiąją valdžią turėjo Hasdrubalas, pirmiausia, kaip sako, palenkęs Hamilkarą žydinčia jaunyste, o po to neabejotinai dėl kitų įgimtų gabumų, jis buvo priimtas ir žentu. Kadangi tapo žentu, tai, remdamasis barkidų partijos politine linija, — o ji kareivių ir liaudies tarpe šį tą reiškė — buvo paskirtas karvedžiu, nors ir visiškai prieš didikų valią. Veikdamas greičiau sumanumu, negu jėga, ir palenkdamas naujas gentis veikiau draugystės ryšiais su kunigaikščiais ir valdovų bičiuliškumu, nei karu ar ginklais, Hasdrubalas išplėtė Kartaginos galybę. Beje, taiki politika neapsaugojo jo nuo pražūties: kažkoks svetimšalis iš keršto dėl to, kad Hasdrubalas nužudė jo šeimininką, viešai jį užkapojo; sučiuptas aplinkinių, žudikas atrodė toks nenusigandęs, tarsi bū-

tų pasprukęs; netgi sopulių varstomas, jis išlaikė tokią veido išraišką, kad, džiaugsmui nustelbiant skausmus, atrodė dargi besišypsąs. Su tokiu tad Hasdrubalu, kuris nuostabiai sugebėjo išjudinti tautas ir pajungti jas savo valdžiai, romėnų tauta vėl atnaujino sutartį, pagal kurią abiejų valstybių siena turėjo eiti Ebro upe, o Saguntui, esančiam ant tų valstybių ribos, buvo garantuota laisvė.

3. Dėl Hasdrubalo įpėdinio nebuvo jokios abejonės, nes po laikinųjų kareivių rinkimų, kai jaunuolis Hanibalas akimoju buvo nuneštas į karo vado palapinę ir, aidint didžiuliam visų šauksmui, apskelbtas imperatoriumi, sekė ir minios pritarimas. Jį, dar visiškai jaunutį,— apie tai buvo pranešta net senatui — Hasdrubalas laišku buvo pasikvietęs pas save. Barkidams siekiant, kad Hanibalas priprastų prie karo mokslo ir neprarastų įtakingos tėvų padėties, vienos partijos vadas Hanonas tarė: „Atrodo, kad teisingai Hasdrubalas reikalauja, bet aš nemanau, kad reikia sutikti su tuo, ko jis prašo." Atkreipęs į save dėmesį visų besistebinčių taip labai prieštaringa nuomone, jis tęsė: „Hasdrubalas galvoja, jog visiškai teisinga pareikalauti, kad Hanibalas paaukotų žydinčią savo jaunystę, kaip jis buvo leidęs pasielgti su savąja jo tėvui, tačiau mums visiškai nedera sutikti, kad mūsų jaunuomenė vietoj karo mokslo tenkintų karvedžių aistras. Ar tik nesibijome, kad Hamilkaro sūnus gali pernelyg vėlai apsiprasti su nežabota valdžia bei tėvo karalystės blizgesiu ir kad mes patys nesuskubsime nulenkti savo galvų sūnui to karaliaus, kurio

žentas paveldėjo mūsų kariuomenę? Aš manau, kad tą jaunuolį reikia laikyti namie, įstatymų ir valdžios priežiūroje, mokyti jį gyventi lygiateisiškai su kitais, kad kada nors ši maža kibirkštis neįžiebtų didžiulio gaisro."

4. Nedaugelis, nors beveik visa diduomenė, pritarė Hanonui, bet, kaip dažniausiai ir būna, viršų paėmė dauguma, o ne sveikas protas. Vos tik įkėlęs koją į Ispaniją, Hanibalas bematant patraukė į save visą kariuomenę: senieji kariai ėmė tikėti, kad grįžo pas juos jaunuolis Hamilkaras, — juk jo tas pats žvalumas ir įsakmus akių žvilgsnis, ta pati veido išraiška ir bruožai. O netrukus jis pasiekė to, kad tėvo atsiminimas įsigyti kareivių palankumui jam kuo mažiausiai reiškė. Dar niekada nebuvo atsitikę, kad tas pats žmogus būtų taip puikiai tikęs skirtingiausiems dalykams: paklusti ir įsakyti. Nelengvai būtum galėjęs numanyti, ar Hasdrubalui, ar kariuomenei Hanibalas artimesnis: mat, kur reikėjo veikti ryžtingai ir sumaniai, Hasdrubalas ne ką kitą, tik jį noriai siuntė; kur kas mažiau pasitikėjo ar rodė drąsą ir kariai, kitam vadovaujant. Didžiausiu narsumu jis reiškėsi, veržėdamasis į pavojus, didžiausiu įžvalgumu pasižymėjo pačiuose pavojuose. Jokie darbai negalėjo nualsinti jo kūno ir įveikti dvasios. Vienodai jis pakėlė karštį ir šaltį: valgio ir gėrimo saiką apsprendė įgimtas poreikis, o ne pomėgis, budėjimo ir miego valandos nepriklausė nuo dienos ir nakties, ir tik tai, kas likdavo, baigus darbus, teko poilsiui, tačiau ir ilsėtis jam nereikėjo nei minkšto guolio, nei tylos;

dažnas jį pastebėdavo gulintį ant žemės, apsiklojusį kariška miline tarp sargybinių ir karinių postų. Jo drabužis niekuo neišsiskyrė iš kitų jo vienaamžių; krito į akis ginklai ir arkliai. Raitelių ir pėsčiųjų gretose jis būdavo būtinai priekyje; pirmasis į mūšį eidavo, paskutinysis, pasibaigus mūšiui, pasitraukdavo. Šiuos tokius didelius vyro privalumus atsvėrė didžiulės ydos: nežmoniškas žiaurumas, klastingumas, viršijąs pūniškąjį, jam nebuvo jokios tiesos, nieko švento, jis nepripažino jokios dievų baimės, jokios priesaikos, jokios religijos. Su šia įgimta dorybių ir ydų našta Hanibalas ištarnavo trejetą metų pas imperatorių Hasdrubalą, neišleisdamas iš akių nieko tokio, ką reikėjo padaryti ir pamatyti būsimam didžiajam vadui.

5. Bet nuo tos dienos, kai buvo apskelbtas vadu, elgėsi taip, tarsi Italija būtų jam numatyta kariauti šalis ir karas su romėnais jam patikėtas; nusprendęs, jog nebereikia nieko atidėlioti, kad bedelsiantį ir jį, kaip Hamilkarą bei Hasdrubalą, neištiktų kokia nors nelaimė, nutarė skelbti karą Saguntui. Jei būtų apgulęs saguntiečius, be abejo, ir romėnų ginklai būtų ėmę žvangėti, tad iš pradžių Hanibalas įvedė kariuomenę į olkadų kraštą, esantį anapus Ebro, — toji gentis buvo daugiau kartaginiečių įtakoje, o ne valdžioje — tam, kad atrodytų, jog jis neužpuolė saguntiečių, bet dėl aibės susiklosčiusių aplinkybių, bemalšindamas kaimynines gentis, buvo įtrauktas į tą karą. Jis užėmė ir nusiaubė tos genties sostinę, turtingą miestą Kartalą; šios baimės paveikti, mažesni miestai, uždėjus jiems duoklę,

priėmė Hanibalo valdžią. Kariuomenė nugalėtoja, pertekusi grobio, buvo nuvesta žiemoti į Naująją Kartaginą. Ten, dosniai bedalijant grobį ir sąžiningai išmokant atlyginimą už praėjusį laiką, kai visų savųjų piliečių ir sąjungininkų ispanų širdys palinko į jį, ankstyvą pavasarį įsižiebė karas vakcėjuose. Jų miestai, Hermandika ir Arbokala, buvo užgrobti jėga, bet Arbokala dėl didelio miestiečių skaičiaus ir jų narsumo dar ilgai laikėsi. Pabėgėliai iš Hermandikos, susijungę su olkadų, praeitą vasarą sutramdytos genties, išeiviais, sukurstė karpetanus ir, užpuolę grįžtantį atgal iš vakcėjų Hanibalą, netoli Tago upės sumaišė apsisunkinusias grobiu jo kariuomenės eiles. Hanibalas, nepradėjęs mūšio, pasistatė ant Tago kranto stovyklą, bet, vos tik priešų pusėje įsiviešpatavo poilsis ir tyla, upę peržengė brasta ir, išvedęs pylimą taip, kad priešai turėtų vietos persikelti, nutarė užpulti juos besikeliančius į kitą krantą. Raiteliams įsakė, vos tik pamačius įbrendančius į vandenį priešus, pulti nepasirengusias kautis jų voras, o ant kranto išstatė keturiasdešimt dramblių. Karpetanų su papildomais olkadų ir vakcėjų daliniais stovėjo šimtas tūkstančių karių — neįveikiama armija, kaujantis plyname lauke. Ir štai, būdami žiaurūs iš prigimties ir pasikliaudami savo skaičiumi, be to, tikėdami priešą pasitraukus, nusprendė, kad pergalę trukdo tik upė, jie, smarkiai rėkdami ir niekieno nekomanduojami, pasklidę į visas puses, kur kam arčiau, puolė į upę. O iš kito kranto milžiniška raitelių masė leidosi į upę,

ir kautynės užsimezgė vagos viduryje visiškai nelygiomis sąlygomis: juk aišku, kad ten, kur pėstininkai, veltui ieškodami kur pastatyti koją, vos beišsilaiko ir net beginklio raitelio, atsitiktinai pavarius arklį, galėtų būti parblokšti, raitelio kūnas lieka nesuvaržytas, — net ir pačioje gelmėje arklys laikosi tvirtai ant kojų, ir raitelis ginklais gali veikti iš arti ir iš toli. Didelę priešų dalį prarijo upė, kiti, nunešti vandens sūkurių į priešų pusę, buvo sutrypti dramblių. O kai po tokios sumaišties rinkosi krūvon patys paskutinieji, dar nespėję visiškai atsipeikėti po šitiek baimės — o jiems grįžti į savo krantą buvo saugiau — Hanibalas, su kvadratiškai išsirikiavusiu būriu, patraukė per upę, išvaikė juos nuo kranto ir, nusiaubęs karpetanų laukus, po kelių dienų privertė pasiduoti ir juos pačius. Tokiu būdu jau visa, kas buvo už Ebro, išskyrus Saguntą, atsidūrė kartaginiečių rankose.

6. Su saguntiečiais Kartagina dar nekariavo, bet, norėdami sukelti karą, kartaginiečiai ėmė vaidytis su kaimynais, ypač su turdetanais. Kai pastariesiems paaiškėjo, kad taikos tarpininkas buvo kartu ir kivirčų sėjėjas ir kad jis linko ne ginčytis teisės klausimais, o griebtis smurto, saguntiečiai pasiuntė pasiuntinius į Romą maldauti pagalbos jau, be jokios abejonės, gresiančiam karui. Tuo metu Romoje konsulavo Publijus Kornelijus Scipionas ir Tiberijus Sempronijus Longas. Pasiuntinius įvedus į senatą, konsulai, pranešę apie valstybės padėtį, nutarė siųsti legatus į Ispaniją iš-

žvalgyti sąjungininkų reikalų; jei pasirodytų svarbu, jiems buvo liepta pranešti *Hanibalui*, kad šis neliestų romėnų tautos sąjungininkų saguntiečių, po to persikelti į Afriką ir pranešti Kartaginai romėnų tautos sąjungininkų nusiskundimus. Šią pasiuntinybę patvirtinus, bet dar jos neišsiuntus, atskriejo visų viltis pranokusi žinia, kad apgultas Saguntas. Apie tą įvykį vėl buvo pranešta senatui; tada vieni, siūlydami paskirti konsulams kaip provincijas Ispaniją, o taip pat Afriką, galvojo, kad reikia kariauti ir sausumoje, ir jūroj, kiti planavo visą karą nukreipti į Ispaniją prieš Hanibalą; atsirado ir tokių, kurie negalvodami patarinėjo nejudinti taip svarbaus reikalo ir laukti grįžtančių iš Ispanijos pasiuntinių. Pastaroji nuomonė, pasirodžiusi patikimiausia, nugalėjo, ir nedelsiant pasiuntiniai, P. Valerijus Flakas ir Kv. Bebijus Tamfilas, buvo pasiųsti pas Hanibalą į Saguntą, o iš ten, jei šis nesiliaus kariavęs, į Kartaginą — pareikalauti bausmės pačiam vadui dėl sutarties sulaužymo.

7. Kol visa tai romėnai tvarkė ir svarstė, su didžiausia jėga buvo imta pulti Saguntą. Tas miestas, įsikūręs per tūkstantį žingsnių nuo jūros, ilgą laiką buvo pats turtingiausias anapus Ebro. Sakoma, kad saguntiečiai yra kilę iš Zakinto salos ir susimaišę su vienos rutulų giminės palikuoniais iš Ardėjos; beje, greitu laiku jų turtai smarkiai ūgtelėjo gal jūros prekybos ar dosnios žemės dėka, gal dėl gyventojų prieauglio, o gal ir dėl papročių šventumo, kuris vertė juos laikytis ištikimybės

sąjungininkams iki pat jų tėvynės žlugimo. Hanibalas, įžengęs su priešiška kariuomene į Sagunto teritoriją ir nusiaubęs šen bei ten kraštą, užpuolė miestą iš trijų pusių. Vienas sienos kampas buvo pakrypęs į kiek atviresnį ir lygesnį slėnį. Į tą pusę Hanibalas nutarė sutraukti vinėjas, kad jų priedanga galėtų priartėti prie mūrų taranai. Nors iš tolo vieta atrodė visiškai patogi veikti taranams, tačiau, ėmusis apgulimo darbų, jų įgyvendinimas toli gražu nėjo sklandžiai. Toj vietoj, kadangi ten grėsė pavojus, stūksojo ir milžiniškas bokštas, ir siena buvo kuo aukščiausia, ir rinktinė jaunuomenė smarkiau priešinosi ten, kur buvo didžiausia grėsmė. Apgultieji pirmiausia priešą vijo svaidomaisiais ginklais ir nedavė jam nė minutės ramybės įsitvirtinti, o po to jau ietys virpėjo, ne vien ginant sienas ir bokštus, — jie sumanė įsiveržti į kartaginiečių priešakinius postus ir atakuoti apgulos statinius. Šių netvarkingų kautynių metu vos ne daugiau krito saguntiečių, kaip pūnų. Tąsyk, kai pats Hanibalas, kiek neatsargiai artindamasis prie sienos, krito sunkiai sužeistas iš priešakio į šlaunį, kilo aplink toks sąmyšis ir bėgimas, jog nedaug betrūko, kad būtų buvę paliktos visos vinėjos ir apgulos statiniai.

8. Po to keletą dienų, kad galima būtų paslaugyti sužeistą vadą, apgulimas vyko beveik be puolimų. Per tą laiką, nors mūšių ir nebuvo, tačiau paruošiamųjų ir įsitvirtinimo darbų neatsisakyta. Dėlei to iš naujo suliepsnojo dar aršesnės kovos, ir iš daugelio pusių, nors kai kurios vietos buvo

vos prieinamos apgulimo statiniams, imta stumti vinėjas ir artinti taranus. Pūnai turėjo žmonių su kaupu: yra pagrindo tikėti, kad ginkluotų karių buvo apie šimtą penkiasdešimt tūkstančių; miestiečiai, pradėjus iš daugelio pusių juos siausti, nebevaliojo visko aprėpti ir viską atlaikyti. Ir taip, geležinės avinų galvos jau daužė sienas, ir daugelyje vietų žiojėjo skylės, o viena, virtusi ištisa griuvėsių krūva, apnuogino miestą: paskui su didžiuliu trenksmu virto vienas paskui kitą trys bokštai ir įsiterpusi tarp jų sienos dalis. Iš tų griuvėsių pūnai padarė išvadą, kad miestas beveik paimtas, ir, tarsi ta sugriuvusi siena vienodai būtų dengusi besiginančius ir atakuojančius, abi pusės puolė į mūšį. Susidūrimas nebuvo panašus į netvarkingas kautynes, kurios paprastai užsimezga, atsitiktinai vienai ar kitai pusei apgulant miestus, — čia, tarp sienų griuvėsių ir miesto namų, tarsi plyname lauke nedideliu atstumu viena prieš kitą lyg įbestos sustojo dvi gražiai išsirikiavusios kariuomenės. Vienoje pusėje karius guodė viltis, kitoje — erzino nusivylimas. Pūnams tikint, kad, šiek tiek pasistengus, miestas jau būtų jų, saguntiečiai, likus tėvynei be sienų, atstatė savo krūtines, nesitraukdami nė per žingsnį, kad neįsileistų priešo į savo vietą. Tokiu būdu, kuo aršiau abi pusės kovojo ir labiau glaudė gretas, tuo daugiau buvo sužeistųjų, — nė viena ietis neprašvilpė tarp kūnų ir ginklų tuščiai. Saguntiečiai vartojo svaidomą ginklą — falariką, kurios kotas buvo kaip ir ieties, o visa ji apvali, išskyrus kyšantį geležinį smaigalį;

jį, keturkampį, iš visų pusių aprišdavo pakulomis ir ištepdavo derva; beje, ilgumo ji buvo trijų pėdų ir galėjo kiaurai perverti kūną su šarvais. Bet, ir neprasiskverbusi iki kūno, tik įsmigusi į skydą, ji įvarydavo kariui baimės; ji buvo metama per vidurį padegta, ir kai dėl didelio jos pačios greičio įžiebta ugnis dar labiau įsiliepsnodavo, karys turėdavo mesti ginklą ir neprisidengęs patirti sekančius smūgius.

9. Ilgą laiką kautynių baigmė buvo neaiški; besipriešinančių saguntiečių širdyse netikėtai įsižiebė narsumas — kadangi Pūnas nenugalėjo, tai jiems atrodė esąs nugalėtas; staiga apgultieji miestiečiai rėkdami nubloškė priešą į miesto griuvėsius, o iš ten, pasimetusį ir nustėrusį iš baimės, išvijo ir pagaliau visiškai sumuštą sugrąžino į jų stovyklą. Tuo tarpu buvo pranešta, kad atvyko pasiuntiniai iš Romos, ir Hanibalas jų pasitikti prie jūros pasiuntė savo žmones, kad jie pasakytų, jog saugumas vykstantiems į stovyklą tarp šitiek ginklų, kuriuos pakėlė daugybė nenuramdomų genčių, nebūsias užtikrintas, o ir pačiam Hanibalui tokiu lemiamu momentu neberūpi išklausyti tą pasiuntinybę. Paaiškėjo, kad atstumtieji pasiuntiniai tuoj pat sumojo vykti į Kartaginą. Hanibalas pasiuntė laišką ir žygūnus pas barkidų partijos vadus iš anksto paruošti savųjų, kad kokia nors kita grupuotė negalėtų įsiteikti romėnų tautai.

10. Kas iš to, kad pasiuntiniai buvo įsileisti ir išklausyti,— pasiuntinybė vis vien liko beprasmė ir neveiksminga. Tik vienas Hanonas gynė senate

sutartį ir iš pagarbos jo autoritetui buvo išklausytas su dideliu dėmesiu, tačiau be pritarimo. Maldaudamas senatą dievų, sutarčių garantuotojų ir liudytojų, vardu, jis iš anksto įspėjęs neįžiebti karo tarp romėnų ir saguntiečių, o taip pat nesiųsti į kariuomenę Hamilkaro palikuonio: juk nerimstančios to vyro nei protėvių vėlės, nei būsimosios atžalos, ir kol kieno nors gyslomis tekėsiąs barkidų giminės kraujas, tol neliksiančios nepažeistos sutartys su romėnais: „Tarsi alyvos pylėte į ugnį, pasiuntę į kariuomenę jaunuolį, degantį valdžios troškimu ir žinantį į ją vieną kelią — sėti karą po karo, ir būti apsuptam ginkluotų legionų,— tarė Hanonas.— Taigi jūs užkūrėte gaisrą, kuriame dabar patys supleškėsite. Saguntą jau apgulė jūsų kariuomenė, nors tai prieštarauja sutarčiai; veikiai Kartaginą apguls romėnų legionai, vadovaujami tų pačių dievų, kurie atkeršijo pirmajame kare už sutarčių sulaužymą. Nejaugi jūs nenorite įvertinti priešo ir savęs, o pagaliau ir abiejų tautų likimo? Gerasis jūsų karvedys pažeidė tarptautinę teisę, neįsileisdamas į savo stovyklą romėnų pasiuntinių, atvykusių saguntiečių interesais, tačiau šie, kai net ir priešų pasiuntiniai yra išklausomi, išvaryti atėjo pas jus ir paprašė vykdyti sutartį, o kad valstybė nesusiteptų klasta, jie reikalauja išduoti nusižengimo kaltininką teismui. Aš bijau, kad, pradėję veikti lėtai ir neryžtingai, toliau jie per daug neįsismarkautų. Neišleiskite iš akių Egatos salų ir Eriko, to, ką jūs esate iškentėję sausumoje ir jūroje per dvidešimt ketverius metus. Vadovavo tada ne tas

vaikėzas, o pats tėvas Hamilkaras, pramintas jo partijos šalininkų antruoju Marsu. Bet tada, nepaisydami sutarties, mes neatsisakėme Tarento, t.y. Italijos, kaip dabar neatsisakome ir Sagunto. Taigi nugalėjo dievai žmones, o tą žodinį ginčą, kuri tauta pažeidė sutartį, išsprendė karo baigtis: ji tarsi bešališkas teisėjas pergalę padovanojo tai pusei, kur buvo tiesa. Dabar Hanibalas traukia prie Kartaginos su vinėjomis ir bokštais, Kartaginos sienas triuškina taranais: Sagunto griuvėsiai — o, kad neišsipildytų mano pranašystė — užgrius ant mūsų galvų, ir pradėtas karas su Saguntu baigsis karu su Roma! Ką gi, negi atiduosime Hanibalą?— pasakys kai kas. Aš žinau, kad dėl nepalankumo jo tėvui mano nuomonė šiuo atveju mažai ką reiškia. Aš džiaugiausi, kai žuvo Hamilkaras todėl, kad buvau tikras, jog jei jis dar būtų gyvenęs, jau dabar kariautume su romėnais. Neapkenčiu ir šio jaunuolio tarsi karo furijos ir fakelo ir jį niekinu; jį reikia ne tik išduoti kaip išperkamąją auką dėl sulaužytos sutarties, bet, jei niekas to ir neprašytų, turėtume jį nuvežti į pasaulio kraštą, už jūrų marių, ir palikti ten, iš kur negalėtų mūsų pasiekti nei jo vardas, nei garsas apie jį; tada nebegalėtų jis drumsti mūsų valstybės ramumos. Tokiu būdu aš manau, kad nedelsiant reikia siųsti vienus pasiuntinius į Romą, kad įtikintų senatą, kitus — pranešti Hanibalui, kad šis atitrauktų nuo Sagunto kariuomenę, o patį Hanibalą pagal susitarimą išduoti romėnams; trečiąją pasiuntinybę, mano manymu, reikia siųsti į Saguntą tvarkai ten atstatyti.

11. Kai Hanonas baigė kalbą, niekam nekilo mintis jam paprieštarauti: taip labai beveik visas senatas palaikė Hanibalą. Senatoriams atrodė, kad Hanonas kalbėjęs aštriau už romėnų pasiuntinį Flaką Valerijų. Tada romėnų pasiuntiniams buvo atsakyta, kad karą pradėję saguntiečiai, o ne Hanibalas, ir kad romėnų tauta elgtųsi neteisingai, saguntiečius vertindama labiau už seniausią sąjungą su kartaginiečiais.

Kol romėnai gaišo, siųsdami pasiuntinius, Hanibalas, išstatęs sargybą vinėjų ir kitų apgulos darbų apsaugai, leido savo kariams, išsekusiems nuo kautynių ir apsiausties triūso, keletą dienų pailsėti. Tuo tarpu jis kurstė kareivius, tai skiepydamas neapykantą priešui, tai gundydamas juos grobio viltimi; kai tik kareivių susirinkime prasitarė, kad, paėmus miestą, grobis būsiąs jų, karius apėmė toks įkarštis, jog atrodė — tereikėjo duoti ženklą, ir jokia jėga nebūtų galėjusi atsilaikyti prieš juos. Saguntiečiai, nors jiems buvo leista atsikvėpti po mūšio, nesusigundę keleto dienų poilsiu, be atvangos, dieną ir naktį, nepasitraukdami nuo apgulos darbų, dirbo taip, kad atstatė naują sieną toje vietoje, kur per griuvėsius miestas matėsi lyg ant delno. Po to prasidėjo puolimas, kiek smarkesnis už ankstesnįjį. Girdėdami, kaip puolantieji aplinkui šūkauja įvairiais balsais, apgultieji nebegalėjo susigaudyti, kurią pusę pirmiausia ir labiausiai reikia gelbėti. Pats Hanibalas atvyko padrąsinti karių ten, kur priekin stūmėsi judantis bokštas, savo aukščiu pranokdamas visus miesto bastionus. Kai jis buvo pri-

stumtas prie sienos ir paleistos iš visų aukštų katapultos bei balistos apnuogino ją nuo gynėjų, Hanibalas, pasinaudojęs tinkama proga, pasiuntė mažne penkis šimtus afrikiečių su dalbomis pasirausti iš apačios po siena. Tas darbas nebuvo sunkus, kadangi akmenys buvo sutvirtinti ne kalkėmis, o pagal senovinį statybos būdą — sutepti moliu. Taigi griuvo ji plačiau — ne tik ten, kur buvo kapojama, ir per žiojėjančias angas ėmė veržtis į miestą būriai ginkluotų kartaginiečių. Jie įsitaisė aukštumoje ir, susigabenę ten katapultas bei balistas, kad pačiame mieste turėtų tvirtovę tarsi stūksančią pilį, apvedė ją siena. Ir saguntiečiai pradėjo krauti vidinę sieną nuo dar nepaimtos miesto dalies. Abi pusės labai įtemptai tvirtinosi ir kovojo, tačiau, stebint iš arti, buvo matyti, kad saguntiečiai diena po dienos po truputį praranda miestą. Dėl ilgo apgulimo visais atžvilgiais didėjo nepriteklius, o kartu mažėjo ir išorinės pagalbos lūkestis, juk vienintelė viltis — romėnai — taip toli, o visa aplinkui — priešų rankose. Tiesa, prislėgtą nuotaiką šiek tiek prablaškė nelauktas Hanibalo žygis prieš oretanus ir karpetanus: mat, tos dvi tautelės, išgąsdintos per griežto naujokų ėmimo, ruošėsi pasipriešinti naujokų rinkikams, tačiau, staiga pasirodžius Hanibalui, nuleido pakeltus ginklus.

12. Sagunto apgulimas nė kiek nenutrūko ir Hanibalo paskirtajam Hamilkono sūnui Maharbalui taip energingai vadovaujant, kad nei saviškiai, nei priešai nejuto, ar vadas yra, ar jo nėra. Maharbalas keletą kartų sėkmingai susikovė, be to, trimis

taranais sutriuškino nemažą sienos dalį ir šviežiais griuvėsiais ištisai nuklotą plotą parodė atvykusiam Hanibalui. Nedelsiant buvo nuvesta ir kariuomenė prie pat tvirtovės, kur užsimezgė aštrios kautynės, buvo pralieta daug kraujo iš abiejų pusių ir dalis tvirtovės tapo paimta. Po to Alkonas, saguntietis, ir Alorkas, ispanas, abu pamėgino sutaikyti, nors maža teturėjo vilties. Alkonas be saguntiečių žinios, manydamas prašymais kaip nors paveiksiąs Hanibalą, naktį prasiskverbė pas šį, bet, išvydęs, kad ašaros nieko nereiškia, o Hanibalas, tarsi įniršęs nugalėtojas, diktuoja liūdnas sąlygas, iš tarpininko virto pabėgėliu ir liko pas priešą, tvirtindamas būsiant nubaustą mirtimi tą, kuris sieks taikos Hanibalo diktuojamomis sąlygomis. O buvo reikalaujama, kad saguntiečiai pilnai atsiteistų turdetanams ir, grąžinę visą auksą bei sidabrą, patys vienmarškiniai išeitų iš miesto ir apsigyventų ten, kur įsakys Hanibalas. Kai Alkonas pareiškė, kad saguntiečiai nepriims šių taikos sutarties reikalavimų, Alorkas, tvirtindamas, kad ir dvasia palūžta, kai palaužiama visa kita, pasižadėjo būti tos taikos tarpininku. Tuo metu jis buvo Hanibalo karys, o tarp kitko viešai — saguntiečių draugas ir svečias. Visiems matant perdavęs priešų sargybiniams ginklą, jis peržengė pylimą ir pasiprašė nuvedamas pas saguntiečių pretorių. Beregint ten prigužėjo visokio plauko žmonių: minią išvaikius, Alorkui buvo patikėtas senatas, į kurį jis taip prabilo:

13. „Jei jūsų bendratautis Alkonas nuvyko pas Hanibalą prašyti taikos tam, kad praneštų jums

Hanibalo taikos sąlygas, bergždžia man būtų buvusi kelionė, ir aš nebūčiau pas jus atvykęs nei kaip Hanibalo tarpininkas, nei kaip pabėgėlis. Nūnai, kai jis dėl jūsų, o gal ir dėl savo kaltės, pasiliko pas priešą — dėl savo, jei apsimetė bijąs, dėl jūsų, jei pas jus pavojinga sakyti tiesą, — aš atėjau čia vardan mus jungiančios senos bičiulystės, kad jūs gerai suprastumėte, jog dar turite šiokias tokias išsigelbėjimo ir taikos galimybes. Kad tai, ką aš šneku pas jus, šneku jūsų, o ne kieno nors kito labui, teįrodo nors tat, kad aš niekada neužsiminiau apie taiką tol, kol jums patiems užteko jėgų priešintis ir kol jūs tikėjotės romėnų pagalbos. Dabar, kai *romėnai jus visiškai apvylė,* o ginklai ir sienos nebepajėgia jūsų apginti, atnešu jums taiką, nors ir nelabai palankią, tačiau reikalingą. Taika *teikia šiokią tokią viltį, jei jūs priimsite ją kaip* nugalėtieji, sutikdami su tuo, ką siūlo nugalėtojas Hanibalas, ir laikysite malone tai, kas jums paliekama, ir nelaikysite praradimu to, kas iš jūsų atimama, — juk viskas nugalėtojo valdžioje. Miestą, kuris beveik visas yra jo rankose ir kurio didžiulė dalis sugriauta, jis iš jūsų atima, o laukus palieka jums, ketindamas nurodyti vietą naujos tvirtovės statybai. Visą valstybinį ir asmeninį auksą bei sidabrą Hanibalas įsako sugabenti pas jį; jūs patys, taip pat jūsų žmonos ir vaikai, liksite nepaliesti, jei tik beginkliai, su dviem drabužių pamainom, išeisite iš Sagunto. Šitaip įsako nugalėtojas priešas, šitaip, nors tai sunku ir skaudu, pataria jums jūsų padėtis. Aš bent nenustoju vilties,

kad, bendru visų sutikimu pripažinus jam pergalę, Hanibalas sušvelnins kai kurias iš šių salygų. Taigi man atrodo, verčiau jau sutikti su tuo, negu leisti nežabotam kare žudyti save pačius, ir regėti, kaip jūsų pačių akivaizdoje pagrobiamos ir išvedamos į nelaisvę jūsų žmonos bei vaikai."

14. Miniai pamažu susispietus pasiklausyti šių Alkono žodžių, senato posėdis virto liaudies susirinkimu. Staiga daugelis kilmingųjų, pasišalinę, dar nedavus atsako pasiuntiniui, sunešė į turgavietę visą valstybinio bei privataus iždo sidabrą bei auksą, sumetė jį į greitomis sukurtą ugnį ir patys į ją šoko. Kai dėl šio poelgio baimė ir sumišimas persmelkė visą miestą, iš antros pilies pasigirdo bildesys — sugriuvo ilgai daužytas bokštas; tada per jo griuvėsius įsiveržė pūnų kohorta ir davė ženklą vadui, kad priešų miestas neturi nei įprastų sargybos postų, nei sargybinių. Tokiai progai pasitaikius, Hanibalas nusprendė nebedelsti ir, iš visų jėgų puolęs miestą, akimoju jį paėmė. Jis liepęs žudyti visus jaunus vyrus. Kad tas įsakymas žiaurus, bet apskritai būtinas, parodė įvykių pabaiga: juk ar galėjo jis pasigailėti bent vieno iš tų, kurie, arba užsidarę su žmonomis ir vaikais, ir namus, ir save pačius sudegino arba kurie niekaip kitaip, tik mirdami, su ginklu rankose, padarė galą kovai.

15. Tvirtovė buvo paimta su didžiuliu grobiu. Nors daug kas pačių šeimininkų tyčia buvo paversta niekais ir žudynių metu įniršis beveik nebepaisė amžiaus, o belaisviai tapo karių grobiu,

tačiau ir iš parduotų daiktų sumos paaiškėjo, kad buvo pasiglemžta gerokai pinigų, o daug brangių daiktų ir drabužių išsiųsta į Kartaginą. Kai kurie istorikai rašė, kad Saguntas buvo paimtas aštuntame apsiausties mėnesyje, o Hanibalas iš ten neva pasitraukęs žiemoti į Naująją Kartaginą ir po to penktą mėnesį nuo išžygiavimo iš Kartaginos atvykęs į Italiją. Jei iš tiesų būtų buvę taip, tai kaip galėjo atsitikti, kad Publijus Kornelijus ir Tiberijus Sempronijus buvo tie konsulai, pas kuriuos apsiausties pradžioje saguntiečiai buvo pasiuntę pasiuntinius, ir kad jie konsulaudami kariavo su Hanibalu: vienas prie Ticino upės, o abu kartu kiek vėliau prie Trebijos. Arba viskas įvyko per trumpesnį laiką, arba Saguntas buvo paimtas, o ne apgultas Publijaus Kornelijaus ir Tiberijaus Sempronijaus konsulavimo metų pradžioje. Netiesa ir tai, kad mūšis prie Trebijos įvyko Gn. Servilijaus ir G. Flaminijaus konsulavimo metais, nes pastarasis pradėjo konsulavimą Arimine, išrinktas konsulo Tiberijaus Sempronijaus, kuris tik po Trebijos mūšio nuvyko į Romą rinkti konsulų, o tautos susirinkimui pasibaigus, sugrįžo į žiemos stovyklą pas kariuomenę.

16. Beveik tuo pačiu metu ir pasiuntiniai, sugrįžę iš Kartaginos į Romą, pranešė, kad ten priešiška nuotaika, ir buvo gauta žinia apie Sagunto sutriuškinimą; senatorius apėmė beribis sielvartas bei gailestis dėl be reikalo nuniokiotų sąjungininkų ir gėda dėl nesuteiktos pagalbos, o taip pat pagieža kartaginiečiams ir baimė dėl savo valstybės,

tarsi priešas būtų stovėjęs jau prie pat vartų; todėl, sukrėsti daugybės kartu užgriuvusių pergyvenimų, protai veikiau blaškėsi, negu samprotavo: juk romėnai dar nebuvo susidūrę su aršesniu ir karingesniu priešu, o valstybė niekad nebuvo taip pašlijusi ir ištižusi. Sardus bei korsus, istrus, taip pat ilirus romėnų ginklai veikiau suerzino, o ne išmiklino; su galais veikiau buvo stumdytasi, negu kariauta, o kartaginiečiai, užsigrūdinęs priešas, pavojingiausiuose karo žygiuose per dvidešimt trejus metus su ispanų gentimis visada skynę pergales, pripratę prie labai griežto vado, tuoj pat po turtingiausio miesto Sagunto sutriuškinimo peržengė Ebrą ir patraukė paskui save daugybę sukurstytų ispanų tautų, ketindami išjudinti dar ir visada trokštančias karo galų gentis. Su visu žemės rutuliu teks kariauti Italijoje ir net prie Romos sienų!

17. Jau anksčiau konsulams buvo paskirstytos provincijos, o dabar, liepus traukti burtus, Kornelijui atiteko Ispanija, o Sempronijui Afrika drauge su Sicilija. Nutarta tais metais sudaryti šešis legionus, o sąjungininkų tiek, kiek reikia pačių konsulų nuožiūra, ir laivyną paruošti kuo didesnį. Buvo sumobilizuota dvidešimt keturi tūkstančiai romėnų pėstininkų ir tūkstantis aštuoni šimtai raitelių, sąjungininkų keturiasdešimt tūkstančių pėstininkų ir keturi tūkstančiai keturi šimtai raitelių; į vandenį buvo nuleista du šimtai dvidešimt penkiairklių ir dvidešimt greitaeigių laivų. Po to buvo kreiptasi į tautą, kad romėnų piliečiai teiktųsi skelbti kartaginiečių tautai karą, ir to karo proga

buvo atlaikytos visame mieste iškilmingos pamaldos, taip pat iš dievų paprašyta geros ir laimingos romėnų tautos paskelbto karo baigties. Kariuomenė konsulams buvo paskirstyta tokiu būdu: Sempronijui duoti du legionai, kurių kiekviename buvo po keturis tūkstančius pėstininkų ir po tris šimtus raitelių, be to, dar sąjungininkų šešiolika tūkstančių pėstininkų ir tūkstantis aštuoni šimtai raitelių, šimtas šešiasdešimt šiaip karo laivų ir dvylika greitaeigių. Su šitokia sausumos ir jūros kariuomene Tiberijus Sempronijus buvo pasiųstas į Siciliją ir numatytas perkelti į Afriką tuo atveju, jei vieno konsulo pakaktų atitolinti nuo Italijos Hanibalą. Kornelijui duota mažiau kariuomenės, kadangi ir pats pretorius Liucijus Manlijus buvo siunčiamas į Galiją su nemenku būriu; laivų skaičius Kornelijui visiškai sumažintas: duota tik šešiasdešimt penkiairklių laivų — mat, nesitikėta priešą ateisiant nuo jūros pusės ir teksiant kariauti jūros karą. Užtat jis gavo du romėnų legionus su reikiamu raitelių skaičiumi, keturiolika tūkstančių sąjungininkų pėstininkų ir tūkstantį šešis šimtus raitelių. Du romėnų legionai ir dešimt tūkstančių sąjungininkų pėstininkų, vienas tūkstantis sąjungininkų raitelių, taip pat šeši šimtai romėnų raitelių stovėjo Galijos provincijoje, nukreipti tenpat — į pūnų karą.

18. Šiuos reikalus taip patvarkius, kad viskas vyktų pagal karo atvejui nustatytas taisykles, buvo pasiųsti pagyvenusio amžiaus pasiuntiniai, K. Fabijus, M. Livijus, L. Emilijus, C. Licinijus ir

K. Bebijus, į Afriką paklausti kartaginiečių, ar su senato žinia Hanibalas užpuolė Saguntą, ir, jei jie prisipažintų ir patvirtintų, kad tatai padaryta su senato žinia, — o tai, atrodė, jie ir turėjo pasakyti — paskelbti kartaginiečiams karą. Po to, kai, atvykę į Kartaginą, romėnai buvo nuvesti į senatą ir kai K. Fabijus nieko daugiau, vien tai, kas jam buvo pavesta, klausinėjo, vienas iš kartaginiečių tarė: „Pirmoji jūsų pasiuntinybė, romėnai, kai jūs reikalavote išduoti Hanibalą, tariamai savavališkai užpuolusį Saguntą, buvo neapgalvota ir įžeidžianti; beje, dabartinė pasiuntinybė, nors žodžiais švelnesnė, bet iš esmės dar priešiškesnė. Juk tada jūs kaltinote Hanibalą ir reikalavote jį išduoti, dabar verčiate mus prisipažinti kaltais, o prisipažinus viskas bežiūrint pasikartotų iš naujo. Aš bent manyčiau, kad nereikėtų klausti, ar Saguntas užpultas savavališkai, ar su mūsų žinia, tik — teisėtai ar neteisėtai. Tas mūsų piliečių kvotimas, ar Hanibalas tai padarė mūsų nurodymu, ar savo nuožiūra, ir reikalavimas jam bausmės yra juk mūsų reikalas; su jumis tegali būti viena kalba — ar buvo pažeisti sutarties nuostatai. Tokiu būdu, nors ir malonu postringauti apie tai, ką karvedžiai daro savavališkai ir ką su senato žinia, mes turime bendrą mūsų susitarimą, pasirašytą konsulo G. Lutacijaus, kuriame, nustatant abiejų šalių sąjungininkus, nieko nebuvo užsiminta apie saguntiečius, — juk tada jie dar nebuvo jūsų sąjungininkai. Tiesa, jūs galite atsikirsti, kad ir su Hasdrubalu pasirašytoje sutartyje saguntiečiai minimi kaip sąjungininkai,

Aš visiškai neketinu prieštarauti, pasakysiu nebent tik tai, ką iš jūsų pačių išmokau. Juk jūs sakėte, kad nesilaikysite pirmos sutarties su mumis, pasirašytos konsulo G. Lutacijaus, kadangi ji buvo pasirašyta be senato sutikimo ir tautos patvirtinimo; tada vėl iš naujo buvo sudaryta kita sutartis, patvirtinta senato ir tautos. Jeigu jūs pripažįstate tik tas sutartis, kurios sudarytos su jūsų žinia ar jūsų įsakymu, tai ir Hasdrubalo sutartis, kurią jis pasirašė, mums nežinant, negalėjo mūsų įpareigoti. Dėlei to liaukitės postringauti dėl Sagunto ir Ebro ir išklokite tai, ko jūsų širdys seniai pritvinkusios." Tada romėnų pasiuntinys, pakėlęs togos skverną ir padaręs iš jo skreitą, tarė: „Štai čia jums nešame karą ir taiką: rinkitės, katrą norite." Į šiuos žodžius jie atšovė taip pat šiurkščiai: „Duok bet ką." Kai pasiuntinys, paleidęs togos skverną, antrąkart pasakė duodąs karą, visi atsakė jį priimą ir kariausią su tuo pačiu užsidegimu, su kuriuo ir priėmė.

19. Šitokia atvira karo provokacija ir jo paskelbimas labiau pritiko romėnų tautos padorumui, negu žodžiais ginčytis dėl sutarčių privilegijos, kai Saguntas jau buvo sugriautas. Pagaliau, jei sutarties esmė slypėjo žodžių ginče, tai kam gi reikėjo lyginti Hasdrubalo sutartį su ankstesne Lutacijaus sutartimi, kuri buvo pakeista. Juk Lutacijaus sutartyje aiškiai buvo pabrėžta, kad ji galios tik tuo atveju, jei pritars tauta, o Hasdrubalo sutartyje visiškai nebuvo tokios užuominos, — jam dar gyvam esant sutartį patvirtino tokia eilės metų tyla, kad, net ir jam mirus, niekas nebuvo pakeista.

Beje, laikantis pirmosios sutarties, saguntiečiams patraukus į savo pusę abiejų šalių sąjungininkus, buvo duota pakankama garantija. Tiesa, nebuvo užsiminta nei apie esamus sąjungininkus, nei apie tai, kad vėliau naujų nebegalima priimti, o kadangi buvo galima įsigyti naujų sąjungininkų, tai kas galėjo pamanyti, kad teisinga priimti ką nors į sąjungą be jokių nuopelnų arba priimtus sąjungininkus palikti be globos? Žinoma, nereikėjo nei kurstyti, kad sąjungininkai atsimestų nuo kartaginiečių, nei savo noru atkritusius priimti.

Romėnų pasiuntiniai, kaip Romoje jiems buvo prisakyta, iš Kartaginos persikėlė į Ispaniją, kad, lankydami jos gentis, jas priviliotų į sąjungą arba nors atitrauktų nuo pūnų. Pirmiausia jie nuvyko pas barguzijus ir šių maloniai buvo priimti; mat, barguzijams įsipyko pūnų valdžia; daugeliui už Ebro gyvenančių tautų romėnų pasiuntiniai įžiebė naujos laimės geismą. Po to jie patraukė pas volcianus, kurių atsakymas, nuaidėjęs per visą Ispaniją, nugręžė nuo romėnų sąjungos likusias tauteles. Mat, vienas seniausias volcianas tautos susirinkime taip išrėžė: „Koks naivumas, romėnai, reikalauti, kad mes labiau vertintume jūsų, o ne kartaginiečių draugystę ypač po to, kai jūs, sąjungininkai, palikę saguntiečius likimo valiai, pasielgėte su jais žiauriau, negu priešas pūnas? Mano nuomone, ieškokite sąjungininkų ten, kur nežinoma Sagunto pražūtis; ispanų tautoms Sagunto griuvėsiai bus liūdnas, o kartu ir įtaigus įrodymas nepasikliauti nei romėnų pažadais, nei sąjunga." Po šių

žodžių pasiuntiniams buvo įsakyta tuoj pat palikti volcianų žemę, ir nė viena Ispanijos tautelė nedavė bent kiek palankesnio atsakymo. Tokiu būdu, veltui išvaikščioję Ispaniją, romėnų pasiuntiniai perėjo į Galiją.

20. O pas galus jie pamatė naują ir siaubingą reginį — pagal genties paprotį į susirinkimą jie atėjo ginkluoti. Sako, kai pasiuntiniai, žodžiais garsindami romėnų tautos garbę ir narsą bei jos valdų platybes, paprašė, kad galai pūnams, žygiuojantiems kariauti į Italiją, neleistų eiti per savo laukus ir miestus, kilo toks pašėlęs juokas, kad valdžios pareigūnai ir pagyvenę žmonės vos begalėjo sutramdyti jaunuomenę,— toks begėdiškas ir paikas pasirodė galams prašymas nukreipti karą į save pačius ir leisti niokoti savus laukus vietoj svetimųjų, kad tik pūnai to karo nenukreiptų į Italiją. Pagaliau, numaldžius triukšmą, pasiuntiniams buvo atsakyta, kad romėnai galams nėra pasitarnavę, o kartaginiečiai jų nenuskriaudę, tad nesą reikalo griebtis ginklų nei už romėnus, nei prieš pūnus; priešingai, tenka nugirsti, esą romėnai galų genties žmones išvarą iš jų nuosavos žemės Italijoje, verčią mokėti mokesčius bei kęsti kitus pažeminimus. Beveik tą patį pasiuntiniams teko patirti ir išgirsti ir kituose susirinkimuose su galais; nieko svetingesnio ar kiek taikingesnio jie neišgirdo tol, kol nuvyko į Masiliją. Ten jie rūpestingai ir atvirai išklausinėjo sąjungininkus masiliečius ir viską sužinojo, būtent: kad Hanibalas jau iš anksto pakreipė į savo pusę galų nusistatymą, tačiau net

ir jam pačiam ta gentis nebūsianti visiškai palanki — toks atšiaurus ir nežabotas jos būdas — nebent ilgainiui auksu jis galėtų palenkti vadų širdis, kuriam ta gentis yra besotė. Tokiu būdu, skersai ir išilgai išvaikščioję visas Ispanijos bei Galijos tautas, kiek vėliau, negu konsulai išvyko į provincijas, pasiuntiniai grįžo į Romą. Visą miestą jie rado pakilusį ant kojų ir belaukiantį karo, nes, visiškai patikimais pranešimais, pūnai jau buvo persikėlę per Ebrą.

21. Paėmęs Saguntą, Hanibalas pasitraukė į žiemos stovyklą — Naująją Kartaginą; ten išgirdęs, kokios derybos įvyko Romoje ir Kartaginoje ir kas nutarta, be to, sužinojęs, kad jis pats ne tik vadu, bet ir karo kaltininku laikomas, išdalino ir išpardavė grobio likučius; tada, nusprendęs, kad nebegalima nė kiek atidėlioti, sušaukė ispanų kilmės kareivius ir tarė: „Aš manau, sąjungininkai, jūs ir patys suprantate, kad, numalšinus visas Ispanijos tautas, mums belieka arba nutraukti karą ir paleisti kariuomenę, arba perkelti karą į kitas žemes; juk tik tuo atveju, jei mes svetur ieškosime grobio ir šlovės, čionykštės gentys džiaugsis ne tik taikos, bet ir pergalės vaisiais. Kadangi jums prieš akis dar ilgi karinės tarnybos metai, be to, teks tarnauti toli nuo tėviškės, ir neaišku, kada išvysite savo namus bei tuos, kurie jums ten brangūs, tad, jei kas iš jūsų nori aplankyti saviškius, leidžiu atostogų. Pavasariui vos praaušus, įsakau prisistatyti, kad, dievams maloningai padedant, imtumės būsimo karo, kuris atneš mums nemirtingą garbę

ir didžiulį grobį." Daugumai jau dabar besiilgint savųjų, o ateity numatant dar ilgesnį išsiskyrimą, savaime atsiradusi galimybė aplankyti namus buvo maloni. Poilsis, trukęs visą žiemos metą, tarp jau pergyventų ir pergyvensimų vargų, atgaivino jų kūnus ir dvasią, kad vėl viską iš naujo galėtų iškęsti. Pavasariui išaušus, kaip buvo įsakyta, visi susirinko. Hanibalas, apžiūrėjęs pagalbinę visų genčių kariuomenę, išvyko į Gadus, davė įžadus Herkuliui ir įsipareigojo duoti naujus, jei viskas išeitų į gera. Po to, vienodai susirūpinęs tiek puolimu, tiek gynyba, kad jo paties sausumos žygio į Italiją — per Ispaniją ir Galiją — metu neliktų neapsaugota ir prieinama romėnams Afrika iš Sicilijos pusės, nutarė ją sustiprinti didžiule įgula. Tuo tikslu patsai Hanibalas pareikalavo rezervo iš Afrikos, daugiausia lengvai ginkluotų ietininkų, kad karo tarnybą afrikiečiai atliktų Ispanijoje, o ispanai — Afrikoje; ir šie, ir anie kariai, jo nuomone, būsią geresni toli nuo tėvynės, tarsi abipusiais įkaitais įpareigoti. Jis pasiuntė į Afriką trylika tūkstančių aštuonis šimtus penkiasdešimt pėstininkų su cetromis, aštuonis šimtus septyniasdešimt balearų kilpininkų ir tūkstantį du šimtus raitelių, sumaišytų iš įvairių genčių. Šių karinių pajėgų dalį jis įsakė palikti Kartaginos apsaugai, o dalį išskirstyti po Afriką. Tuo pat metu, pasiuntus į miestus kareivių rinkėjus, buvo pašaukta keturi tūkstančiai kilmingų jaunuolių kaip įgula, o tuo pačiu ir kaip įkaitai, kuriuos Hanibalas nukreipė į Kartaginą.

22. Sumojęs, kad nereikia išleisti iš akių Ispanijos provincijos tuo labiau, kad puikiai žinojo, jog ją skersai išilgai, siekdami palenkti vadų nusistatymą, išvaikščiojo romėnų pasiuntiniai, Hanibalas ją paskyrė broliui Hasdrubalui, energingam vyrui, ir sustiprino ją daugiausia afrikiečių įgula: vienuolika tūkstančių aštuoniais šimtais penkiasdešimčia afrikiečių, trim šimtais ligurų ir penkiais šimtais balearų pėstininkų. Prie šios pagalbinės pėstininkų kariuomenės buvo pridėta keturi šimtai penkiasdešimt Libijoje gyvenančių finikiečių raitelių (tai maišyta pūnų afrikiečių padermė), tūkstantis aštuoni šimtai numidų ir maurų, gyvenančių okeano pakrantėje, nedidelis būrys ilergetų iš Ispanijos, trys šimtai raitelių, o kad netrūktų priemonių apsiginti sausumoje — dvidešimt vienas dramblys. Be viso to, pajūrio apsaugai — juk galima buvo numanyti, kad romėnai ir dabar kariaus tokį karą, kokį anksčiau buvo laimėję,— buvo duotas laivynas: penkiasdešimt penkiairklių, du keturirkliai ir penki triirkliai laivai, tačiau paruoštų plaukiojimui ir aprūpintų irklais buvo tik trisdešimt du penkiairkliai ir penki triirkliai. Iš Gadų Pūnas vėl grįžo į Kartaginą — kariuomenės žiemojimo stovyklą; iš čia išvykęs, nuvedė kariuomenę pajūriu, aplenkęs Onusos miestą, Ebro link. Sklido gandas, kad ten sapne jis išvydęs dieviškos išvaizdos jaunuolį, kuris pasisakęs Jupiterio esąs pasiųstas Hanibalui už vadovą Italijoje ir Hanibalas turįs jį sekti, niekur nenuleisdamas nuo jo akių. Iš pradžių Hanibalas bailiai sekęs jaunuolį, nesižvalgydamas į šonus ir

neatsigręždamas atgal, o po to, kadangi iš prigimties žmogus smalsus, ėmęs svarstyti, kas galėtų būti tai, į ką jam uždrausta pažvelgti, ir, nebegalėdamas nuvaldyti akių, metęs žvilgsnį ir išvydęs įkandin šliaužiančią neįtikėtino didumo gyvatę, siaubingai verčiančią į šonus medžius bei krūmus; užpakaly jos dangumi slinkęs debesis su perkūnija *ir žaibais. Tada, paklausus, kas ta pabaisa ir ką* reiškiąs tas pranašingas ženklas, Hanibalas išgirdęs, kad visa tai lemią Italijos nuniokojimą: teeinąs jis ir toliau pirmyn, daugiau nebesmalsaudamas, ir tepaliekąs lėmimą paslaptyje.

23. Nudžiugintas šitokio regėjimo, Hanibalas trimis kolonomis permetė kariuomenę per Ebrą, o kad įsigytų galų pasitikėjimą ir sužinotų, kuriomis vietomis geriausia vesti kariuomenę ir kur perėjimai per Alpes, jis dar prieš tai buvo pasiuntęs žygūnus su dovanomis. Per Ebrą jis pervedė devyniasdešimt tūkstančių pėstininkų ir dvylika tūkstančių raitelių. Po to pavergė ilergetus, barguzijus, ausetanus ir Lacetaniją Pirėnų kalnų papėdėje, o kad įsitvirtintų tarpeklyje, jungiančiame Ispaniją su Galija, visą minėtą pakraštį atidavė valdyti Hanonui. Apsaugai tos srities, kurią Hanonas privalėjo išlaikyti savo rankose, buvo duota dešimt tūkstačių pėstininkų ir tūkstantis raitelių. Po to, kai kariuomenė ėmė traukti Pirėnų tarpukalne ir barbarų lūpomis apskriejo patikimesnis gandas apie karą su romėnais, trys tūkstančiai karpetanų pėstininkų pasuko atgal. Aišku, jie pasibaisėjo ne tiek pačiu karu, kiek tolimu žygiu ir neįveikiamu

perėjimu per Alpes. Kadangi juos susigrąžinti ir prievarta laikyti buvo rizikinga,— juk tatai galėjo suerzinti ir kitų čiabuvių laukinę prigimtį — Hanibalas, apsimetęs, neva karpetanus jis pats paleidęs, sugrąžino į namus dar daugiau kaip septynis tūkstančius žmonių; mat, jis ir anksčiau buvo pastebėjęs, kad pastariesiems karinė tarnyba tapo našta.

24. Kad poilsis ir tinginiavimas nedrumstų kareivių minčių, Hanibalas su likusia kariuomene perėjo Pirėnus ir prie Iliberio miesto pasistatė stovyklą. Nors galai ir girdėjo, kad į Italiją slenka karas, tačiau, plintant paskaloms, kad anapus Pirėnų gyveną ispanai pajungti smurtu ir ten palikta tvirta apsauga, kelios tautelės, bijodamos vergijos, galvotrūkčiais griebėsi ginklų ir susirinko į Ruscinoną. Kai tatai buvo pranešta Hanibalui, tasai, labiau bijodamas delsimo, negu karo, pasiuntė pas tų tautelių kunigaikštukus pranešti, neva pats asmeniškai norįs su jais tartis, o kad patogiau būtų susitikti iš arti, tai arba jie tepasislenką arčiau Iliberio, arba jis pasirodysiąs Ruscinone. Jis su džiaugsmu priimsiąs juos savo stovykloje arba nedelsdamas pats pas juos ateisiąs. Juk jis atvykęs kaip Galijos bičiulis, o ne priešas, ir jei tik galai jo nepriversią, neištrauksiąs savo kardo — jo tikslas yra kariauti su Italija. Taip bent jis kalbėjo per pasiuntinius; galų kunigaikštukai, patraukę savo stovyklą Iliberio link, tučtuojau visi kaip vienas susiėjo pas Pūną ir, papirkti dovanomis, taikingai praleido jo kariuomenę per savo kraštą, išskyrus Ruscinono miestą.

25. Italijoje tuo tarpu visi šnekėjo vien tai, ką masiliečių pasiuntiniai pranešė į Romą — kad Hanibalas peržengė Ebrą. Staiga, tarsi jis jau būtų peržengęs Alpes, bojai, sukiršinę insubrus, perėjo jo pusėn ne tiek dėl seno priešiškumo romėnų tautai, kiek dėl to, kad sunkiai pakentė neseniai įsteigtas galų žemėje abipus Po upės Placencijos ir Kremonos kolonijas. Tokiu būdu, staiga čiupę ginklus ir nukreipę puolimą į ką tik minėtą žemę, jie įvarė tokį siaubą ir sumaištį, kad ne tik kolonistų dauguma, bet ir patys romėnų triumvirai, C. Lutacijus, G. Servilijus ir M. Anijus,— jie čia buvo atvykę dalinti žemės — nepasitikėdami Placencijos sienomis, pabėgo į Mutiną. Lutacijaus vardas nekelia abejonės, o vietoj Anijaus ir Servilijaus kai kuriuose metraščiuose rasi M. Acilijų ir G. Herenijų, kituose dargi Korneliju Aziną ir G. Papirijų Mazoną. Abejonę kelia taip pat ir tai, ar buvo įžeisti skundus tiriantys pasiuntiniai, ar užpulti matuojantys žemę triumvirai. Kai Mutina buvo apsiausta, vietiniai galai, neišmanydami miestų apgulimo meno, be to, būdami be galo vangūs ruoštis karui, sėdėjo sudėję rankas atokiau nuo sienų, dėdamiesi pasiruošę vesti taikos derybas. Galų vadai, iškvietę pasikalbėjimui romėnų pasiuntinius, juos sulaikė ne vien dėl tarptautinės teisės pažeidimo, bet ir dėl derybų metu duotų įsipareigojimų nevykdymo. Galai pareiškė pasiuntinius paleisią tik ta sąlyga, jei atgausią savo įkaitus. Kai buvo pranešta, kas atsitiko su romėnų pasiuntiniais ir kad Mutina bei jos įgula pavojuje, pretorius L. Manli-

jus, degdamas pykčiu, nuvedė padriką kariuomenę prie Mutinos. Tenai, abiejose kelio pusėse, driekėsi miškai, nes didžioji žemės dalis nedirbama. Vyko jis į tą vietą, iš anksto neapsižiūrėjęs, tad pateko į priešų žabangas ir, praradęs daugybę savo kareivių, vos-ne-vos išsikapstė į atvirus laukus. Ten jis įsirengė sustiprintą stovyklą, ir, galams pristigus vilties ją paimti, kareivių nuotaika pažvalėjo, tačiau vis dėlto paaiškėjo, kad jų krito apie penkis šimtus. Po to žygis buvo pradėtas vėl iš naujo, ir kol armija slinko atviromis vietovėmis, priešas nepasirodė, bet, vos tik ji įžengė į miškus, tuoj buvo užpulta iš užpakalio; dėl visuotinės sumaišties ir baimės krito septyni šimtai kareivių, ir buvo atimtos šešios vėliavos. Galai liovėsi bauginę, o romėnai būgštavę tik tada, kai pastarieji ištrūko iš klastingo ir neišbrendamo raisto. Išsiveržę į plynus laukus ir lengvai atmušdami puolimus, romėnai pasiekė Tanetą, kaimą ant Po upės kranto. Ten jie pasistatė laikinus įsitvirtinimus, turėdami tiekimą upe ir briksianų — beje, tų pačių galų — pagalbos dėka gynėsi nuo diena po dienos vis labiau beužplūstančių priešų.

26. Po to, kai apie tą nelauktą pavojų buvo pranešta į Romą, senatas suprato, kad, be viso to, karas su pūnais peraugo į karą su galais, ir įsakė pretoriui C. Atilijui su vienu romėnų legionu ir penkiais tūkstančiais sąjungininkų — juos konsulas papildomai pašaukė — skubėti į pagalbą Manlijui. Atilijus pasiekė Tanetą be jokio pasipriešinimo — mat, priešai iš baimės paskubėjo pasitraukti.

P. Kornelijus su naujai sudarytu legionu vietoj to, kuris buvo pasiųstas, su pretorium išplaukė iš miesto šešiasdešimčia karo laivų ir leidosi išilgai Etrurijos pakraščių, o nuo ten Ligurijos ir Saliuvijų kalnų link, pasiekė Masiliją ir prie artimiausių Ronos žiočių — beje, ši upė įteka į jūrą smarkiai išsišakojusi — pasistatė stovyklą, nebūdamas visiškai įsitikinęs, ar Hanibalas perėjo Pirėnų kalnus. Sužinojęs, kad Hanibalas planuoja pereiti ir per Roną, jis nebuvo tikras, kurioj vietoj užbėgti jam už akių; kadangi jo kariai dar nebuvo visiškai atsigavę nuo jūros ligos, jis pasiuntė tuo tarpu pirmyn tris šimtus rinktinių raitelių, o palydovais masiliečius ir galus iš pagalbinės kariuomenės, kad šie viską išklausinėtų ir, įsitaisę saugioje vietoje, pasižvalgytų į priešą. Pūnas bauginimais ar papirkimais sutramdęs likusias galų gentis, jau buvo pasiekęs ir galingos volkų genties laukus. Volkai įsikūrę abiejose Ronos pakrantėse, bet, nepasitikėdami galimybe atremti pūnus šiapus Ronos ir norėdami, kad upė juos apsaugotų, beveik visą savo mantą perkėlė į priešingą krantą ir pasiryžo ginklais išsilaikyti jame. Kitus Ronos pakraščių gyventojus ir iš tų pačių volkų tuos, kurie buvo likę savo gyvenvietėse, Hanibalas paveikė dovanomis, kad jie iš visur surinktų laivus ir statytų naujus; be to, ir patys volkai troško kuo greičiau išvaduoti savo kraštą, tuoj pat išvedant kariuomenę,— juk tokia žmonių masė vargino. Tokiu būdu buvo sutrauktas milžiniškas skaičius laivų ir valčių, greitomis paruoštų netolimam plaukiojimui; naujas val-

tis galai, pirmieji rodydami pavyzdį, skobė iš medžių kamienų; po to, ir patys kariai, susižavėję tiek statybinės medžiagos gausumu, tiek ir lengvu darbu, tašė tikrus lovius, nebežiūrėdami nieko, vien kad jie galėtų išsilaikyti ant vandens su kroviniu ir kad jais būtų galima persikelti su savo manta.

27. Kai jau visiškai buvo pasiruošta persikėlimui, iš kitapus upės ėmė grasinti įsitvirtinę ant kranto priešų raiteliai ir pėstininkai. Hanibalas įsakė Bomilkaro sūnui Hanonui pirmos naktinės sargybos metu su kariuomenės daliniu, sudarytu daugiausia iš ispanų, leistis į vienos dienos žygį prieš upės tėkmę ir, kur tik galima, kuo slapčiausiai persikėlus per upę, panaudoti apeinamąjį manevrą, kad, reikalui esant, smogtų priešui iš užnugario ir jį nublokštų. Tam tikslui paskirti galų vadai davė žinią, kad maždaug už dvidešimt penkių mylių aukštyn, toj vietoj, kur upė išsišakoja, yra brasta,— mat, apsėmusi iš visų pusių mažą salelę, jos vaga yra platesnė, o dėl to ir seklesnė. Ten paskubomis buvo prikirsta medžių ir prigaminta keltų, kad jais būtų galima perkelti arklius, žmones bei kitus krovinius. Ispanai, susikimšę drabužius į odinius krepšius, o patys, užsidėję mažus odinius skydus ir atsigulę ant jų, be jokio vargo perplaukė upę. Ir kita kariuomenės dalis, kuri buvo permesta sukabintais keltais, išvargusi po nakties žygio ir dienos darbo, pasistatė ant upės kranto stovyklą ir mėgavosi vienos dienos poilsiu, o Hanonas tuo tarpu įtemptai apmąstė tai, kas būtina sėkmingam plano įgyvendinimui. Kitą dieną išžygiavę, ant kalvelės

sukurto laužo dūmais davė ženklą Hanibalui, kad jau perėjo upę ir esą netoliese. Kai Hanibalas tatai pastebėjo, bijodamas praleisti progą, irgi davė ženklą persikelti. Pėstininkams jau buvo paruoštos ir pritaikytos persikėlimui valtys, o raiteliams šalia arklių — laivai. Didžiųjų laivų vilkstinė, slenkanti aukščiau tam, kad atlaikytų upės srovės veržlumą, kėlė nuotaiką žemiau besikeliantiems valtimis pėstininkams. Dauguma arklių plaukė paskui laivus pririšti pavadžiais, išskyrus tuos, kurie buvo įkelti į laivus pabalnoti ir pažaboti, kad, išlipus į krantą, raiteliai tučtuojau galėtų ant jų sėsti.

28. *Galai tekini puolė pasitikti jų ant kranto* pagal savo paprotį su visokiais kauksmais ir karo dainomis, virš galvų purtydami skydus, o dešine kratydami ietis, nors priešais jiems ir kėlė siaubą tokia aibė laivų, kuriuos lydėjo putojantis upės šniokštimas ir sumišas valtininkų ir karių riksmas: vieni šūkavo, skrosdami garmančią upę, o kiti, kol kas likę krante, drąsino besikeliančius saviškius. Dar didesnis riksmas iš užpakalio, negu iš priekio, persmelkė jau ir taip prisidrebėjusius galus, kai jų stovyklą užpuolė Hanonas. Veikiai čia atsirado ir pats Hanibalas, todėl baimė ėmė kaustyti juos iš abiejų pusių: juk priekyje iš laivų veržėsi į krantą didžiulės ginkluotos pajėgos, o iš užpakalio netikėtai spaudė išrikiuotos kariuomenės gretos. Po to, kai pamėginę priešintis abiem frontais, galai buvo sumušti, jie ėmė skintis kelią ten, kur jis atrodė prieinamiausias, ir baimingai nėrė į visas

puses — į savo kaimus. Hanibalas, nebekreipdamas dėmesio į pakrikusių galų šurmulį, permetęs likusią kariuomenę, pasistatė stovyklą. Aš manau, kad buvo daugybė priemonių perkelti drambliams, o kaip iš tikrųjų visa tai buvo daroma, pasakojama įvairiai. Kai kurie rašytojai sako, kad, suvarius dramblius ant kranto, aršiausią iš jų varovas įsiutindavo, tada, šiam brendant į vandenį, anas vydavęsis ir patraukdavęs paskui save bandą. Kiekvieną išsigandusį gelmės ir nebesiekiantį kojomis dugno, pati upės srovė išnešdavusi į priešingą krantą. Beje, plačiau žinoma, kad drambliai buvo permetami keltais. Kiek ta priemonė galėjo atrodyti saugesnė, prieš ją panaudojant, tiek, ją panaudojus, pasirodė patikimesnė esanti. Vienas keltas dviejų šimtų pėdų ilgio ir penkiasdešimties pločio buvo nutiestas nuo kranto į upę, o kad jis pavandeniui nenuplauktų, pritvirtintas daugybe stiprių lynų prie aukštutinio kranto, po to panašiai kaip ir tiltas pabarstytas žemėmis, kad gyvuliai žengtų juo drąsiai, tarsi kieta žeme. Kitas to paties pločio ir šimto pėdų ilgio keltas, pritaikytas perkėlimui per upę, buvo prijungtas prie ano; tada drambliai, užvaryti ant pirmojo, tvirtai stovinčio kelto, ėjo juo tarsi keliu, priekyj žengiant patelėms. Vos jie perlipo ant prijungto mažesniojo kelto, tuoj pat buvo atrišti lynai, kuriais šis buvo lengvai pritvirtintas prie ano, ir keletas lengvų irklinių laivų ėmė tempti jį į kitą krantą. Tokiu būdu, išlaipinus pirmuosius, po to pakartotinai buvo perkelti ir kiti. Drambliai nė kiek nebijojo, kol juos

varė keltu, tarsi plačiu tiltu. Pirmą kartą baimė apniko, kai, atrišus keltą, jie pasijuto nešami upės gelmėn. Tada, spausdamiesi vienas prie kito, kraštiniams pasitraukus toliau nuo vandens, šiek tiek nerimavo, kol pati baimė — juk besižvalgydami aplink matė vien vandenį — juos nuramino. Kai kurie, taip ir nenusiraminę, net į upę įkrito, tačiau dėl savo svorio išsilaikė ant kojų ir, nubloškę varovus, atsargiai, žingsnis po žingsnio, ieškodami seklumos, iškopė į sausumą.

29. Tuo metu, kai dar tebebuvo perkelinėjami drambliai, Hanibalas pasiuntė penkis šimtus numidų raitelių į romėnų stovyklą pasižvalgyti, kur išsidėstę ir kokio didumo yra karinės jų pajėgos ir ką jos veikia. Šiam raitelių daliniui užbėgo už akių trys šimtai romėnų raitelių, kurie, kaip ką tik minėta, buvo pasiųsti nuo Ronos žiočių. Užsimezgė aštresnės kautynės, negu galima buvo tikėtis, sprendžiant iš besikaujančiųjų skaičiaus, mat, neskaitant daugybės sužeistųjų, ir nukautųjų abiejose pusėse irgi buvo beveik po lygiai, ir tik numidų bėgimas ir baimė suteikė pergalę jau visiškai išsekusiems romėnams. Nugalėtojų krito apie šimtas šešiasdešimt, ne visi iš jų romėnai, dalis ir galų, o nugalėtųjų — daugiau kaip du šimtai. Nors šitokia pradžia, o drauge ir karo lemtis pranašavo romėnams sėkmingą viso karo baigtį, tačiau pavienės atmainingos kautynės lygiai žadėjo ir krauju apšlakstytą pergalę. Tokiu būdu, kai, pasibaigus mūšiui, pas abu karvedžius sugrįžo jų daliniai, tai ir Scipionas negalėjo tvirtai pasiryžti, o turėjo

veikti, tik atsakydamas į priešų planus bei jo pradėtus veiksmus, ir Hanibalas svyravo, ar jam tęsti pradėtą žygį į Italiją, ar susikibti su pirmuoju pasipainiojusiu jam kariuomenės daliniu. Bet pakol kas nuo kautynių Hanibalą nukreipė atvykę bojų pasiuntiniai su kunigaikštuku Megalu, tvirtindami patys būsią vadovais žygyje ir sąjungininkais pavojaus atveju. Italiją, jų nuomone, reikia pulti visomis jėgomis, niekur jų neišsvaisčius. Žinoma, dauguma kareivių, dar neišblėsus iš atminties ankstesniam karui, bijojo priešo, bet dar labiau jie būkštavo tolimo žygio ir Alpių: šiaip ar taip, jų nemačiusiems, o žinantiems tik iš gandų, Alpės buvo šiurpulingos.

30. *Hanibalas, tvirtai nusprendęs tęsti žygį ir pulti Italiją,* sušaukė kareivių susirinkimą ir įvairiais būdais, čia papeikdamas, čia paakstindamas, tokiais žodžiais drąsino jų sielas: „Aš stebiuosi, iš kur tas staigus išgąstis, sukaustęs iki šiol bebaimes jūsų širdis? Šitiek metų jūs ėjote karo tarnybą nugalėdami ir iš Ispanijos nepasitraukėte tol, kol visos gentys ir visos žemės, supamos dviejų priešingose pusėse esančių jūrų, atsidūrė kartaginiečių rankose. Po to, pasipiktinę, kad romėnų tauta tarsi nusikaltėlių reikalauja visų Sagunto apgulėjų, peržengėte Ebrą, norėdami išdildyti romėnų vardą ir išlaisvinti pasaulį. Tada, kai traukėte iš vakarų į rytus, niekam neprailgo kelionė, o dabar, matydami, kad kur kas daugiau kelio nueita, Pirėnų kalnai, apgyventi laukinių genčių, įveikti, Rona, šitokia didžiulė upė, besipriešinant tūkstan-

čiams galų, pereita, pažabojus net jos pačios tėkmę, dabar, kai prieš akis jūs matote Alpes, už kurių jau Italija, sustojote lyg įbesti, pailsę prie pat priešų vartų. Nejaugi jūs manote, kad Alpės — tai kas nors kita, o ne aukšti kalnai? Įsivaizduokite, jas kiek aukštėlesnes už Pirėnų kalnų keteras, bet jokia jų viršūnė tikrai nesiekia dangaus, ir žmonėms visiškai nesunku jas pereiti. Juk Alpėse gyvenama ir žemė dirbama, jos gimdo ir maitina gyvas būtybes. Kad ir tie patys pasiuntiniai, — juos jūs matėte — ne ant sparnų pasikėlę peržengė Alpes; tad jei jos pereinamos saujelei, tai pereinamos ir kariuomenei. Tarp kitko, tų pasiuntinių protėviai ne čionykščiai — jie ateiviai žemdirbiai iš Italijos ir tas pačias Alpes didžiuliais būriais su vaikais ir žmonomis kaip naujakuriai ne kartą saugiai yra perėję. Tad kokios gi gali būti neįveikiamos kliūtys pereiti jas ginkluotam kareiviui, nieko su savim nesinešančiam, vien ginklus? Kiek pavojų ir kiek vargo teko patirti, ištisus aštuonis mėnesius imant Saguntą! Nejaugi jums atrodo, kad esama dar didesnio vargo ar sunkumų, kurie sukliudytų pradėtą žygį į pasaulio sostinę Romą? Galai kitados buvo paėmę tai, prie ko šiandien aš, Hanibalas, negaliu tikėtis prisiartinti. Ką gi, arba, atsisakę ryžto bei narsumo, nusileiskite pastarosiomis dienomis tiek kartų nugalėtai tautai, arba tikėkitės, kad žygio galas — tai Marso laukas, esąs tarp Tiberio ir Romos sienų!"

31. *Uždegęs karius šitokia padrąsinančia kalba,* Hanibalas liepė pasirūpinti kūnais ir ruoštis į ke-

lionę. Kitą dieną, išvykęs Ronos pakrante aukštyn, pasiekė vidurinę Galiją; nors tas kelias Alpių link nebuvo tiesesnis, bet Hanibalas buvo įsitikinęs, kad, juo toliau jis patrauks nuo jūros, tuo mažiau galimybių, jog pastos kelią Romėnas, su kuriuo jis neketino susikauti tol, kol pasieks Italiją. Po keturių kelionės dienų jis atvyko prie Salos. Ten susilieja Izara ir Rona, krintančios iš skirtingų Alpių grupių ir apjuosusios sklypelį žemės, kuriam, likusiam vidury, ir duotas Salos vardas. Netoliese gyvena alobrogai, gentis jau tada nenusileidžianti jokiai galų genčiai turtais ir šlove. Tuo metu ją draskė tarpusavio vaidai — broliai kivirčijosi dėl karališkos valdžios: vyresnįjį, tą, kuris ilgą laiką valdė, vardu Branėjus, spaudė jaunesnysis brolis su savo draugija, daugiau besiremiąs jėga, negu teise. Kai tą kivirčą išspręsti buvo pavesta Hanibalui, kaip jis ir norėjo, šis, tapęs trečiųjų teismo teisėju, sostą vėl pripažino vyresniajam, nes tokia buvo senato ir aukštų valdininkų nuomonė. Už tą paslaugą buvo atsilyginta maisto produktais ir kalnais visokių gėrybių, ypač drabužių, kuriais vertė apsirūpinti šalčiais garsėjančios Alpės. Po išspręsto alobrogų kivirčo skubėdamas Alpių link, Hanibalas kelią pasirinko ne tiesia kryptimi, bet pasuko į kairę, į trikastinus, o iš ten tolimiausia vokoncijų žemės siena patraukė trikorijų kraštan ir kelyje nesutiko jokių kliūčių, kol pasiekė Druencijos upę. Tai Alpių upokšnis, ir iš visų Galijos upių ja, be abejo, sunkiausia persikelti. Nors ji neša didžiulius vandenis, tačiau netinka laivybai,

nes, netramdoma krantų, tekėdama daugeliu atšakų, ir, be to, ne visada tomis pačiomis, nuolat sudaro naujas seklumas ir naujas gelmes; dėl tos priežasties net ir pėsčiam nežinia kur koją statyti, be to, ji ritina ir riedulinius akmenis, taigi patikimai ir saugiai bristi ja visiškai neįmanoma. Ir tada, kaip tik patvinusi nuo liūčių, besikeliantiems į kitą pusę kartaginiečiams ji pridarė daug bėdos — nesuprasdami vienas kito šauksmų, jie pasimetė savo pačių maišatyje.

32. Trečią dieną po to, kai Hanibalas pajudėjo nuo Ronos krantų, konsulas P. Kornelijus, su kautynėms išrikiuota kariuomene patraukė į priešų stovyklą, ketindamas tuoj pat susikauti. Tačiau, išvydęs tuščius apkasus ir kad nelengva jam bus pavyti taip toli nužygiavusius, grįžo prie jūros ir laivų, manydamas, kad tokiu būdu bus saugiau ir lengviau užbėgti už akių besileidžiančiam nuo Alpių Hanibalui. Kad neliktų be jokios romėnų pagalbos Ispanija, kuri burtų keliu buvo atitekusi P. Kornelijui, jis pasiuntė ten prieš Hasdrubalą savo brolį Gn. Scipioną su labai didele kariuomene ne vien tik išlaikyti seniems sąjungininkams ir įsigyti naujiems, bet ir išvaryti iš Ispanijos Hasdrubalą. Patsai Kornelijus su visiškai menkomis pajėgomis išplaukė į Genują, planuodamas ginti Italiją su ta kariuomene, kuri stovėjo išsidėsčiusi Po upės pakrantėse. Hanibalas nuo Druencijos upės, eidamas daugiausia per lygumą, kur gyveno taikingai nusiteikę galai, atžygiavo prie Alpių. Nors apie jas kareiviai ir anksčiau žinojo iš gan-

dų, kurie nežinomus dalykus paprastai smarkiai išpučia, tačiau dabar, iš arti pažvelgus į kalnų viršūnes ir beveik dangų remiančius sniegynus, į sukrypusias, ant uolų prigludusias lūšnas, į gyvulius bei galvijus, tirtančius nuo šalčio, apželusius ir apskretusius žmones, visą gyvąją ir negyvąją gamtą, apsitraukusią šerkšnu, — kur kas šiurpiau tat pamatyti, negu išgirsti, — visa tai vėl iš naujo sukėlė jiems siaubą. Vos tik Hanibalo kariuomenė ėmė kopti į pirmąsias kalvas, stūksančiose aukštumose pasirodė susispietę kalniečiai; jeigu jie būtų išsidėstę nepastebėti slėnyje ir iš karto pakilę į kovą, tai Hanibalui būtų sudavę didžiulį smūgį ir privertę bėgti. Hanibalas davė ženklą sustoti, pasiuntė galus išžvalgyti vietovę, o po to, patyręs, kad ten nėra praėjimo, pasistatė stovyklą tarp visokių skardžių ir prarajų, pačiame erdviausiame slėnyje. Tada, sužinojęs iš tų pačių galų, įsileidusių su kalniečiais į pašnekesius, — jie vieni nuo kitų mažai tesiskyrė kalba ir papročiais — tartarpeklis saugomas tik dieną, o naktį kiekvienas gynėjas smunka į savo lūšną, Hanibalas, vos prašvitus, prisėlino prie kalvų, tarsi ketindamas iš atviros vietos ir dienos metą prasibrauti pro tarpeklį jėga. Po to jis, visą dieną praleidęs, darydamas ne tai, kam iš tikro ruošėsi, toje pačioje vietoje, kur buvo sustojęs, vėl įsitvirtino stovyklą. Kai tik pajuto, kad kalniečiai pasitraukė nuo kalvų, o jų sargybos toli viena nuo kitos, dėl akių sukūręs laužų daugiau, negu buvo stovykloje žmonių, palikęs gurguolę kartu su raiteliais ir didesne dalimi

pėstininkų, pats su lengvai ginkluotais, bet pajėgiausiais vyrais staiga perėjo tarpeklį ir įsitvirtino tose pačiose kalvose, kurias ką tik laikė priešai.

33. Po to, vos praaušus, karinė stovykla buvo iškelta ir likusi kariuomenė ėmė žygiuoti pirmyn. Jau ir kalniečiai, davus ženklą, ėmė rinktis iš savo slėptuvių į įprastą stovėjimo vietą, bet staiga išvydo, kad viena priešo dalis, užėmusi jų tvirtovę, grėsmingai tykoja virš galvų, o kita traukia keliu. Ir viena, ir kita aplinkybė kartu atsivėrusi prieš galų akis ir protus, trumpam juos mirtinai pritrenkė, bet, atsitokėję ir pamatę sumaištį tarpeklyje bei kariuomenę krinkant dėl jos pačios panikos, o ypač dėl besibaidančių arklių, nusprendė, kad mažiausių jų veiksmų, prisidėsiančių prie tos pačios panikos, užteks pūnų pražūčiai. Todėl, pripratę vienodai laipioti takais ir be takų, ėmė leistis nuo uolų iš įvairių pusių. Pūnai kentėjo ir nuo priešų puolimo, ir dėl vietovės nepatogumo, o dar daugiau nuo stumdymosi tarpusavyje, negu nuo kovos su priešais, kadangi kiekvienas suko savo kailį, kad tik išvengtų pavojaus. Ypač didelį pavojų kariuomenėje sudarė arkliai. Išgąsdinti klaikių riksmų, kurie stiprėjo, aidu atsimušdami į miškelius ir slėnius, arkliai blaškėsi į šalis, o užgauti pataikiusių mestų akmenų ar sužeisti strėlių, tiek įsibaidydavo, kad parblokšdavo daugybę žmonių su visokiais ryšuliais; kadangi tarpeklis iš abiejų pusių buvo su stačiais skardžiais ir prarajomis, tai daugelis buvo dėl spūsties stačia galva nublokšti į bedugnę, kai kas dargi iš ginkluotų

tarpo; ypač šiurpiai, tarsi griūtis, garmėjo mulai su kroviniais. Sunku ir kraupu buvo žiūrėti į visa tai, ir Hanibalas valandėlei sustojo ir prilaikė savuosius, kad jie nekeltų dar didesnio triukšmo ir sąmyšio. Pagaliau, pamatęs, kad kariuomenės gretos jau pralaužiamos ir gresia pavojus beprasmiškai pervesti kariuomenę, tegu ir išsaugotą, tačiau be gurguolės, jis metėsi nuo viršaus ir puolimu išsklaidė priešą, nors tuo ir įvarė baimės saviškiams. Tiesa, ta baimė po to, kai, kalniečiams išbėgiojus, keliai ištuštėjo, bematant atlėgo, ir veikiai visi buvo pervesti ne tik saugiai, bet ir ramiai. Tuoj po to Hanibalas paėmė tvirtovę, kuri buvo kartu ir svarbiausias tos srities miestas, bei aplinkinius kaimelius; pagrobta duona ir mėsa jis ištisas tris dienas maitino kariuomenę, o kadangi nebekliudė nei kalniečiai, iš pirmo karto nublokšti, nei siaura vieta, tai Hanibalas per tas tris dienas pasistūmėjo šiek tiek pirmyn.

34. Iš ten buvo atvykta į kitą, tirštai kalniečių apgyventą kraštą. Čia tik per plauką Hanibalas išvengė pražūties, ir ne atvirame kare, o per savo išmones: klastą ir pinkles. Pas jį atvykę tarpininkai — tvirtovių vadai — priminė, kad svetimos nelaimės jiems buvusios naudinga pamoka ir kad jiems esą svarbiau išbandyti pūnų draugystę, o ne jų ginkluotą jėgą, dėl to jie klusniai pildysią tai, kas bus įsakyta: tepriimąs maistą, kelionės vadovus, o pažadų ištesėjimui — ir įkaitus. Hanibalas, apgalvojęs, kad nėra reikalo nei aklai jais patikėti, nei jų atstumti, — juk atvirai suniekinti jie galėtų

tapti priešais — maloniai jiems atsakė ir, priėmęs duotus įkaitus bei maistą, pačių suneštą ant kelio, patraukė paskui jų vadovus darniai išrikiuotomis gretomis, visiškai ne taip, kaip per taikingą šalį. Pirmose vorose buvo drambliai ir raiteliai, įkandin jų sekė pats Hanibalas su kariuomenės branduoliu, tai yra, pėstininkais, žvalgydamasis aplinkui ir labai neramus. Kai tik priėjo kelio siaurumą, kur vieną jo pusę gožė viršui kabanti kalno uola, aplinkui iš užuolandų pasipylę barbarai užpuolė kariuomenę iš priekio ir iš užpakalio, iš arti ir iš toli, ir ėmė ritinti į ją didžiulius uolų luitus. Didelė žmonių masė spaudė iš užpakalio. Į juos nukreiptas priešų puolimas įtikinamai įrodė, kad, jei nebūtų buvusio kariuomenės užnugario, tai tarpukalnėje ji būtų patyrusi milžinišką smūgį. Net ir dabar, patyrus baisiausią pavojų, buvo išlikta nuo pražūties tik per plauką. Kol Hanibalas lūkuriavo, nesiryždamas vesti kariuomenę į kelio siaurumą, nes, nors jis pats ir pridengė raitelius, tačiau nebuvo palikęs jokios pagalbos užpakalyje esantiems pėstininkams, išbėgę iš šonų kalniečiai ir perkirtę per vidurį kariuomenę, užėmė kelią, tad Hanibalui ištisą naktį teko praleisti atskirtam nuo raitelių ir gurguolės.

35. Sekančią dieną, jau tik kartkartėmis bepuldinėjant barbarams, kolonos buvo sujungtos ir tarpukalnė įveikta, nors ir su nuostoliais, tačiau daugiau žuvo gyvulių, negu žmonių. Nuo to karto kalniečiai jau grupelėmis, veikiau kaip plėšikų gaujos, o ne pagal karo taisykles užpuldinėjo tai priešakines, tai užpakalines rikiuotės gretas, atsižvelg-

dami į tai, kiek patogi buvo vieta arba kiek patys kariai, išsišovę į priekį ar likę užpakaly, suteikė progą pulti. Nors drambliai vos judėjo koja už kojos siaurais ir skardingais takais, tačiau užtikrino kariuomenei saugumą nuo priešų, nes kur tik jie pasirodydavo, nepratusiems artintis prie jų būdavo baugu. Devintą dieną buvo pasiektos Alpių viršūnės, kopiant dažniausiai ne takais ir klaidžiojant gal dėl vadovų klastos, o gal ir dėl to, kad nepasitikėta jais, o einant atsitiktinai, akipločiu, teko grįžti į slėnius. Alpių viršukalnėje kariuomenė prastovyklavo porą dienų, ir išsekusiems nuo vargų ir kautynių kariams buvo leista pailsėti; grupelė mulų, kurie aukščiau nuslydo nuo uolų, dabar kariuomenės pėdsakais sugrįžo į stovyklą. Iškentus šitiek negandų, Hanibalo karių pasibiaurėjimui, nakčia, nusileidus plejadėms, iškrito dar ir sniegas, kuris sukėlė didžiulį siaubą. Praaušus išžygiavusi sniegu apklotomis viršūnėmis kariuomenė vos bepavilko kojas — nuovargis ir nusivylimas atsispindėjo visų veiduose. Hanibalas, aplenkęs vėliavas ir užsilipęs ant vieno iškyšulio, iš kur plačiai į tolį vėrėsi reginys, įsako kareiviams sustoti ir parodo Italiją ir Alpių papėdėje, aplink Po upę, besidriekiančius laukus; jis jiems pareiškia, kad jie jau peržengę ne tik Italijos, bet ir Romos miesto sienas, visa kita vyksią lengvai ir sklandžiai — vienas, na, daugiausia du puolimai, ir savo rankose turėsią Italijos tvirtovę ir sostinę. Po šių žodžių kariuomenė ėmė slinkti pirmyn, visiškai nebepuldinėjant priešams, nebent kiek iš pasalų, progai

pasitaikius. Beje, leistis buvo daug sunkiau, negu prieš tai kopti, nes nors didžioji Alpių nuokalnių dalis iš Italijos pusės buvo trumpesnė, bet daug statesnė. Beveik visas kelias buvo skardingas, siauras bei slidus, sunku buvo išsilaikyti neparkritus, ar, šiek tiek susverdėjus, vėl tvirtai atsistoti ant kojų — tad griuvo vieni ant kitų tiek gyvuliai, tiek ir žmonės.

36. Pagaliau jie priėjo dar siauresnį taką su stačiais skardžiais, kur uolos lyg siena stūksojo taip, kad ir lengvai ginkluotas karys apčiuopomis, įsitvėręs rankomis už styrančių aplink šakų ar prisilaikydamas medžių kamienų, vos vos galėjo nusileisti. Ta vieta jau savaime buvo skardinga, o neseniai įvykus griūčiai, susidarė pakriūtė ne mažiau kaip tūkstanties pėdų gylio. Kai raiteliai ties ja sustojo, tarsi kelio galą priėję, Hanibalui, besistebinčiam, dėl ko tai įvyko, buvo pranešta, kad kelią pastojo status skardis. Tada jis pats nuvyko pasižiūrėti tos vietos. Abejoti neteko, ir jis pasuko kariuomenę atgal, nors ir dideliu lanku,— kiek akis užmatė, čia nebuvo nė anksčiau praminto jokio takelio. Tačiau pasirodė, kad ir šiuo keliu eiti neįmanoma, nes, kai senas ir tirpstantis sniegas apsidengė storoku sluoksniu naujojo, tai, nors iš pradžių einant šiuo puriu ir giliu sniegu kojos nedaug teklimpo, bet, vos tik jis ištirpo nuo tokios daugybės žmonių ir gyvulių mindžiojimo, žmonės ėmė žengti pliku ledu ir tirpstančio, pažliugusio sniego koše. Koktu buvo žiūrėti, kas ten dėjosi: ant slidaus ledo negalima buvo pastatyti ko-

jos,— šlaite jos daug greičiau slydo, o kai žmonės mėgino pasikelti, remdamiesi rankomis arba keliais, tai, ėmus čiuožti ir šiems ramsčiams, teko vėl griūti; medžių, į kurių šaknis nors koja ar ranka būtų buvę galima atsiremti, arti nebuvo, taip ir kapanojosi visi ant plyno ledo ar po pažliugusį sniegą. Užlipę ant sniego arkliai ir mulai, kartais pralaužę ledą, įsmukdavo iki pat apačios, parkritę ir besikapanodami tik dar labiau įgrimzdavo, ir todėl daugelis tįsodavo pasliki, tarsi supančioti kieto storo ledo.

37. Pagaliau, bergždžiai nusikamavus gyvuliams ir žmonėms, Hanibalas Alpių viršūnėje pasistatė stovyklą, prieš tai su didžiausiu vargu nuvalęs parinktą jai vietą — šitiek sniego teko nukasti ir pašalinti! Po to kareiviai buvo suvaryti prakirsti tako per uolą — vien per ją galima buvo pereiti — o kadangi reikėjo daužyti akmens luitus, tai, nuleidę čia pat didžiulių medžių ir juos apgenėję, ėmė krauti iš jų ant tos uolos milžinišką laužą; pakilus smarkiam vėjui, galinčiam įpūsti liepsną, jį užkūrė ir, užpylę acto ant jau pleškančios uolos, ją tokiu būdu suminkštino. Taip nuo karščio supleišėjusią uolą kareiviai prakapoja geležiniais kirtikliais, jos kyšulius aplygina, iškirsdami nedidelius laiptelius, kad jais galima būtų nuvesti ne tik mulus su arkliais, bet net ir dramblius. Keturias dienas buvo sugaišta prie tos uolos, o per tą laiką gyvuliai vos iš bado neišgaišo — juk viršūnės beveik plikos, o jei ir yra kiek žolės, tai ji po sniegu. Kiek žemiau slėnyje buvo jau ir saulės apšildomų kalvelių, ir

upelių prie pat miškų, ir vietų, dosniau atlyginančių žmogaus triūsą. Ten, paleidus gyvulius pasiganyti, buvo leista atsikvėpti ir žmonėms, pailsusiems betiesiant kelią. Iš ten po trijų dienų kariuomenė nusileido į lygumą, kur klimatas buvo kur kas švelnesnis už čiabuvių papročius.

38. Šitaip tad maždaug Hanibalas pasiekė Italiją, kai kurių istorikų nuomone, po penkių mėnesių nuo išžygiavimo iš Naujosios Kartaginos, Alpes pereidamas per penkiolika dienų. Kiek Hanibalas turėjo kariuomenės, įžengęs į Italiją, istorikai tiksliai nežino. Tie, kurie laikosi didžiausio skaičiaus, rašo buvus šimtą tūkstančių pėstininkų ir dvidešimt tūkstančių raitelių, o kurie mažiausiojo, sako, kad dvidešimt tūkstančių pėstininkų ir šešis tūkstančius raitelių. Istorikas L. Cincijus Alimentas, kuris sakosi buvęs Hanibalo paimtas į nelaisvę, būtų galėjęs geriausiai įtikinti, jei nebūtų išpūtęs skaičiaus; mat, jis pridėjo galus su ligūrais: su šiais, pagal jį, buvo atvesta aštuoniasdešimt tūkstančių pėstininkų ir dešimt tūkstančių raitelių. Visai panaši į tiesą kai kurių autorių nuomonė, kad daug suplaukė pas jį Italijoje — iš paties Hanibalo Alimentas neva girdėjęs, kad, perėjęs Roną, jis neteko trisdešimt šešių tūkstančių žmonių, didelio skaičiaus arklių ir kitų gyvulių. Nusileidus į Italiją, pati artimiausia gentis buvo taurinai, labai artimi galams. Nors tatai visiems aišku, aš stebiuos, kokiu būtent keliu Hanibalas peržengė Alpes. Labiausiai paplitusi nuomonė, kad jis perėjęs Peninų Alpėmis — minėtai Alpių viršūnei tas pavadinimas pri-

gijęs nuo žodžio *Poenus*. Istorikas Celijus sako, kad Hanibalas keliavęs Kremonos viršukalne. Tačiau tie abu keliai jį būtų atvedę ne pas taurinus, bet per kalniečių salasų žemę pas Libijos galus. Visai nepanašu į tiesą tai, kad tuo metu iš ten buvo atviri keliai į Italiją; kaip ten bebūtų, bet Peninų papėdė buvo užtvenkta pusiau germaniškos kilmės genčių. Beje, jeigu ką domina kalnų pavadinimas, tai tos viršukalnės gyventojai sedunai bei veragrai, dievaži, nieko nėra girdėję, kad tas pavadinimas būtų kilęs nuo pūnų persikėlimo; kalniečiai tą viršukalnę vadina Peninu todėl, kad toks vardas dievo, kuriam pašvęsta pati aukščiausia kalnų ketera.

39. Hanibalui buvo paranku įsikišti į artimiausios taurinų genties karą su insubrais. Bet apginkluoti kariuomenę ir teikti pagalbą insubrams Hanibalas negalėjo; atokvėpio metu jo kariai itin gyvai pajuto ką tik patirtas nelaimes, ir poilsis po vargų, išteklius po skurdo, švara po purvų ir apsileidimo skirtingai veikė apskretusius ir apžėlusius jų kūnus. Visa tai suprasdamas, konsulas P. Kornelijus, laivais atplaukęs į Pizą ir priėmęs iš Manlijaus ir Atilijaus naujokus, įsigąsdinusius po gėdingo pralaimėjimo, nuskubėjo prie Po upės susiremti su priešu, kol jo gretos dar pakrikusios. Bet, kai konsulas nuvyko į Placenciją, Pūnas jau buvo pasitraukęs iš savo stovyklavimo vietos ir smurtu užėmęs vieną taurinų miestą, tos genties sostinę, nes taurinai savo noru nenorėjo užmegzti draugystės su juo; jis būtų prisijungęs galus, gy-

venančius prie Po upės, ne vien bauginimu, bet ir jiems patiems sutinkant, jei juos, betykojančius progos atsimesti, nebūtų iš netyčių užklupęs konsulas ir suardęs jų planų. Hanibalas pasijudino iš taurinų, įsitikinęs, kad galai nežino, prie kurios kariaujančios šalies jiems reikia šlietis, ir paseks paskui tą vadą, kuris prisistatys jiems asmeniškai. Kariuomenės jau beveik matė viena kitą, susiėjo ir vadai, kurie, nors niekada gerai nepažinojo vienas kito, abu reiškė kits kitam ypatingą pagarbą. Mat, ir Hanibalo vardas romėnams buvo plačiai žinomas dar prieš Sagunto sugriovimą, ir Hanibalas tikėjo Scipioną šaunų vyrą esant, kadangi jis, o ne kas kitas buvo parinktas tinkamiausiu jo priešininku; tokiu būdu vienas apie kitą jie susidarė kuo palankiausią nuomonę ir skleidė ją kitiems, būtent: Scipionas nusipelnęs pagarbos tuo, kad, paliktas Galijoje, pasitiko įžengusį į Italiją Hanibalą, o Hanibalas — kad ryžosi tokiam drąsiam užmojui — peržygiuoti Alpes — ir tą užmojį įvykdė. Scipionas paskubėjo persikelti per Po upę ir, prie Ticino pasistatęs stovyklą ir nusprendęs padrąsinti karius, prieš išvesdamas juos į kautynių lauką, pasakė tokią kalbą:

40. „Kariai, jei į kautynių lauką aš būčiau išvedęs aną kariuomenę, kurią turėjau su savimi Galijoje, nebūtų man buvę reikalo prabilti į jus; juk ar taip jau labai svarbu būtų įkvėpti tuos raitelius, kurie šauniai susidorojo su priešų kavalerija prie Ronos upės, arba tuos pėstininkų legionus, su kuriais, persekiodamas besprunkantį tą patį priešą,

vietoj pergalės įsigijau dumiančio į šalį ir atsisakiusio kautynių priešo pripažinimą? Nūnai, kadangi ana kariuomenė, surinkta Ispanijos provincijai ginti, vadovaujama mano brolio Gn. Scipijono ir mano nurodoma, kovoja ten, kur panorėjo senatas ir romėnų tauta, o stoti į mūšį prieš Hanibalą ir pūnus pasisiūliau aš pats ir savo noru pasiskelbiau jūsų konsulu bei vadu, naujam karvedžiui nedera daug kalbėti naujiems kariams. Kad visapusiškai susipažintumėte su karo pobūdžiu ir priešu, su kuriuo jums teks kovoti, turiu priminti, kariai, kad tą priešą jūs jau nugalėjote pirmajame pūnų kare ir sausumoje, ir jūroje; ištisus dvidešimt metų jūs lupote iš jo algas, o kaip karo grobį susigrąžinote iš jo Siciliją ir Sardiniją. Taigi šiose kautynėse ir jūsų, ir anų širdyse įsižiebs tokia drąsa, kokia paprastai užvaldo nugalėtojus ir nugalėtuosius. Ir dabar pūnai pasiruošę kautis ne dėl to, kad nori, o kad reikia. Nejaugi jūs tikite, kad priešas, nestojęs į mūšį su sveika kariuomene, dabar, perėjęs Alpes ir netekęs dviejų trečdalių savo pėstininkų ir raitelių — daugiau jų žuvo, negu išliko gyvų, — įsigijo daugiau vilčių laimėti? Beje, jūs galite nesutikti su manim, sakydami, kad nors jų tik saujelė, tačiau jie pažvalėjo ir sustiprėjo ir jų veržlumui bei jėgai niekas negalės atsispirti. Nieko panašaus — tai tik žmonių šešėliai, išsekinti bado, šalčio, drėgmės ir nešvarumų, susižaloję ir nusilpę, besigalynėdami su akmenimis bei uolomis; maža to, jiems gelia sąnarius, gyslos sustingę nuo sniego, o galūnės pastirę nuo šalčio, ginklai atšipę ir sulūžę,

o arkliai nusikamavę ir luoši. Su šitokia tad kavalerija ir tokiais pėstininkais teks jums kautis; prieš save matote paskutinius priešo likučius, o ne priešą. Nieko taip labai nebijau, kaip to, kad jiems neatrodytų, jog Alpės sutriuškino Hanibalą, o ne jūs kovos lauke. Bet gal taip ir derėjo, kad patys dievai, be jokio žmogaus įsikišimo, sukelia karą su vadu — sutarčių laužytoju ir jo tauta — ir nulemia jo baigtį, o mes, įžeisti antroje vietoje po dievų, užbaigiame pradėtą ir nulemtą karą.

41. Esu įsitikinęs, jog niekas nemano, kad aš taip gražbyliauju, norėdamas jus padrąsinti, o pats širdyje esu nusiteikęs kitaip. Galėjau aš su savo kariuomene patraukti į man paskirtą Ispanijos provinciją, kur jau ir buvau nuvykęs. Ten aš būčiau turėjęs patarėją ir pavojaus bendrininką brolį, o priešą verčiau Hasdrubalą, kaip Hanibalą, ir, be abejo, lengvesnę karo naštą; tačiau, plaukdamas laivais Galijos pakrantėmis, išgirdau gandą apie šį priešą, tad, išlipęs į sausumą ir pasiuntęs priekin kavaleriją, priartinau stovyklą prie Ronos upės. Raitųjų mūšiu — ta kariuomenės dalimi man buvo lemta susikauti — išsklaidžiau priešą; nuo mano pėstininkų jie dūmė, kiek tik kojos nešė; kadangi sausuma vytis negalėjau, tad, grįžęs prie laivų, kuo greičiausiai padaręs didžiausią lanką jūra ir sausuma, pačioje Alpių papėdėje susidūriau akis į akį su išsigandusiu priešu. Kaip jums atrodo, ar kad aš, vengdamas kautynių, atsitiktinai susidūriau su priešu, ar kad lipu jam ant kulnų, kimbu ir šaukiu į lemiamą kovą? Įdomu žinoti, gal kartais

per dvidešimt metų žemė pagimdė kitus kartaginiečius, o gal vis dėlto tai tie patys, kurie kovojo prie Egatų salų ir kuriuos jūs išleidote iš Eriko, įvertinę kiekvieną po dvylika denarų; na, o šis Hanibalas, ar jis ištikrųjų prilygsta Herkuliui žygiuose, kaip pats sakosi, ar jis — tik romėnų tautos duoklininkas ir tėvo paliktas vergas. Nebent jį kankintų Sagunto nusikaltimas, žinoma, prisiminus, jei ne nugalėtą tėvynę, tai bent savo namus ir tėvą bei sutartis, surašytas ranka Hamilkaro, kuris mūsų konsulo įsakymu išvedė iš Eriko įgulą, kuris murmėdamas ir sielvartaudamas priėmė sunkias sąlygas, padiktuotas nugalėtiems kartaginiečiams, ir kuris, pasitraukdamas iš Sicilijos, sutiko mokėti romėnų tautai duoklę. Todėl aš norėčiau, kad jūs, kariai, kovotumėte ne vien su tuo pakilimu, su kuriuo paprastai kaujatės su kitais priešais, bet su ypatinga pagieža ir pykčiu, tarsi matydami prieš save vergus, nelauktai atgręžusius prieš jus ginklus. Galima buvo apsuptuosius prie Eriko sunaikinti pačia žiauriausia žmonėms skirta bausme — badu, galima buvo nugalėtojų laivyną permesti į Afriką ir per kelias dienas be jokio mūšio sugriauti Kartaginą; bet mes pasigailėjome maldaujančiųjų, išleidome iš apsiausties, sudarėme taikos sutartį su nugalėtaisiais, o vėliau, kai jiems grėsė karas su Afrika, paėmėme savo globon. Atsimokėdami už tai, jie su patrakėliu vaikėzu priešaky atsidangino užkariauti mūsų tėvynės. O, kad šios kautynės būtų jums vien garbės, o ne išsigelbėjimo reikalas! Jums nebetenka atsikariauti

Sicilijos bei Sardinijos — apie jas kažkada buvo kalbama — dabar reikia kovoti dėl Italijos. Už mūsų nugarų nėra kitos kariuomenės, kuri pastotų priešui kelią, jei mes neatlaikytume, nėra nei kitų Alpių, kurios iš naujo atremtų jas pereinančiuosius. Čia, kariai, reikia priešintis taip, lyg kautumės prie Romos sienų. *Kiekvienas galvokite, kad* ginklais dengiate ne savo pačių, o savo žmonų ir mažų vaikų kūnus; nesisielokite vien namų reikalais, bet tolydžio su pasididžiavimu apmąstykite, kad dabar į mūsų gretas sudėtos visos senato ir romėnų tautos viltys; kokią parodysime jėgą ir drąsą, toks ateity bus Romos miesto ir valstybės likimas." Taip kalbėjo konsulas romėnų kariams.

42. Hanibalas, nutaręs įkvėpti karius pirma pavyzdžiu, o ne žodžiais, išrikiavo kariuomenę ratu ir vidury, kad visi matytų, sustatė surištus kalniečius belaisvius; *sumetus prie jų kojų gališkus gink*lus, liepė vertėjui klausti, ar atsirastų bent vienas, kuris, išlaisvintas iš retežių, panorėtų susikauti tarpusavyje su ginklu rankose, — nugalėtojas, beje, gautų ginklus ir žirgą. Kai visi lig vieno pasiprašė ginklų ir pareiškė norą kautis ir kai tuo tikslu buvo mestas burtas, kiekvienas troško tapti tuo, kurį burtas pasirinktų ir pasiųstų į tas kautynes, o kurio burtas jau buvo *iškritęs*, tas linksmas, sveikinančiųjų rate trypdamas iš džiaugsmo ir pagal savo papročius šokdamas pergalės šokį, godžiai griebėsi ginklo. Kas kartą dviem susikovus, tokia nuotaika užsikrėsdavo ne tik besikau-

nantys belaisviai, bet ir stebintieji ratu, ir didvyrišką mirtį jie gyrė labiau už pergalę.

43. Kai tas reginys, pamačius keletą besikaujančiųjų porų, uždegė kareivius, Hanibalas juos paleido, o po to, sušaukęs kareivių susirinkimą, sakoma, taip į juos prabilęs: „Kariai, jei greitu laiku, vertindami savo padėtį, jūs būsite nusiteikę taip karštai, kaip ką tik stebėjote svetimųjų likimą, mes nugalėjome; juk šis reginys buvo ne šiaip spektaklis, o tarsi savotiškos jūsų būklės atšvaitas. Nežinau, ar tik ne sunkesnius pančius ir didesnius išbandymus likimas uždėjo jums, nekaip jūsų belaisviams. Dvi jūros — iš dešinės ir iš kairės — užtveria jus, neturinčius, deja, jokio laivo pabėgimui; aplinkui Po upė, didesnė ir sraunesnė už Roną, užpakaly spaudžia Alpės, kurias jūs perėjote žvalūs ir nenukentėję. Čia, kariai, sutikus priešą, teks nugalėti arba mirti. Antra vertus, ta pati fortūna, kuri privertė jus kovoti, siūlo jums pergalės atveju tokį karo grobį, kad didesnio žmonės ir iš nemirtingųjų dievų nedrįstų prašyti. Net jei, rodydami savo šaunumą, jūs būtumėte užsimoję atgauti tik Siciliją ir Sardiniją, salas, išplėštas iš mūsų tėvų, tai ir dėl to kova apsimokėtų su kaupu: visa, ką romėnai po šitiek pergalių turi įsigiję ir sukaupę, su pačiais šeimininkais bus jūsų. Dėl šito tokio didžiulio atlyginimo, laiminant dievams, drąsiai griebkitės ginklų! Gana ilgai, net iki šiol, bevaikydami avis po tuščius Luzitanijos ir Keltiberijos kalnus, po tiekos vargų ir pavojų, negavote jokio atpildo; nužygiavus tokį kelią per

šitiek kalnų ir upių ir išmaišius šitiek ginkluotų tautelių, metas pradėti karo tarnybą, žadančią išteklius ir turtą, metas už savo triūsą užsitarnauti didelį grobį. Čia jums fortūna nulėmė vargų pabaigą, čia atitarnavusiems ji duos ir deramą atpildą. Nors šis karas yra su garsia tauta, tačiau nemanykite, kad pergalė bus taip labai sunki; dažnai ir dėmesio nevertas priešas duoda kruviną atkirtį, o pagarsėjusios tautos ir karaliai be didesnių pastangų lieka nugalėti. Juk atėmus vien romėnų vardo blizgesį, kas belieka, kuo jie galėtų prilygti mums? Galėčiau nutylėti apie jūsų karo tarnybą per dvidešimt metų ir tą jūsų šaunumą bei pasisekimą, su kuriuo čia atžygiavote nuo Herkulio stulpų, nuo Okeano ir žemės krašto, nugalėję šitiek aršiausių Ispanijos ir Galijos genčių; jūs kausitės su ką tik surinkta, dar šią vasarą sumušta, nugalėta ir galų apgulta kariuomene, iki šiol svetima savo vadui ir nepažįstančia vado. Ar dera man, gimusiam vos ne tėvo, garsiausio valdovo ir vyriausio karo vado, palapinėj, kariškai išauklėtam, Ispanijos ir Galijos malšintojui, man, nugalėtojui ne tik Alpėse gyvenančių tautelių, bet ir pačių Alpių — o tai kur kas svarbiau — stoti greta su šiuo, vos pusmetį vadovaujančiu vadu ir savo kariuomenės išdaviku? Jei kas nors šiandien jam parodytų pūnus ir romėnus be vėliavų, kertu lažybų, konsulas nepažintų savo kariuomenės. Nemažiau vertinu, kariai, ir tą aplinkybę, kad, kokį tik bepaimsi iš jūsų tarpo, jis savo akimis yra regėjęs, kaip aš pats ne kartą atlikau kokį nors žy-

gį; panašiai ir aš, akivaizdus jūsų narsumo liudininkas, galėčiau tiksliai nurodyti, kada ir kur jūs pasižymėjote kare. Taigi stosiu į mūšį su tūkstantį kartų mano išgirtais ir apdovanotais kariais veikiau kaip visų jūsų auklėtinis, negu kaip valdovas prieš nepažįstamą tarpusavyje ir nepažįstančią vado kariuomenę.

44. Kur tik užmečiau akį, aplink visur nestinga narsumo ir šaunumo; matau užgrūdintus kautynėse pėstininkus ir kilmingųjų genčių raitelius, sėdinčius ant pažabotų ir nepažabotų žirgų; štai ištikimiausi ir narsiausi sąjungininkai, o čia kartaginiečiai, kupini švenčiausios rūstybės ir pasiruošę tuoj pat kautis už tėvynę. Pradedame karą ir kautynių tvarka leidžiamės į Italiją, pasiryžę tiek kartų drąsiau ir narsiau kautis už priešą, kiek kartų didesnė mūsų viltis, — *juk didesnis užsidegimas puolančio, negu besiginančio*. Be to, sielvartas, skriauda ir apmaudas uždega ir pakursto širdis. Romėnai pareikalavo mirties bausmės pirmiausia man, vadui, o po to ir jums visiems dėl to, kad jūs užpuolėte Saguntą; jei būtume pakliuvę jiems į rankas, jie būtų mus pasmerkę baisiausiems kankinimams. Toji žiauriausia ir išdidžiausia tauta viską savinasi ir sauvaliauja. Jai atrodo teisinga diktuoti mums, su kuo turėtume kariauti, o su kuo taikiai gyventi. Apibrėžia mus ratu ir užtveria sienomis, einančiomis kalnais ir upėmis, kurių mums nevalia peržengti, o jie nepaiso tų ribų, kurias patys sau nusibrėžė. „Neperženk Ebro!" — „Klausau." — „Nesikišk į saguntiečių reikalus!" — „Ar

Saguntas prie Ebro?" — „Niekur nepajudėk nė per žingsnį!" — įsakinėja jie. Ar dar maža, kad atėmei seniausias mano provincijas — Siciliją ir Sardiniją? Kėsinies atimti ir Ispaniją? O jei nepasitrauksiu, ar persikelsi į Afriką? Na ką, ar persikelsi? Tvirtinu, taip: iš dviejų šių metų konsulų vieną jie pasiuntė į Afriką, o kitą į Ispaniją. Nieko kito mums nebeliko, tik tai, ką galėtume atgauti ginklais. Leista būti bailiems ir vangiems tiems, kurie turi prieglobstį, kuriuos ramiai bėgančius saugiais keliais priglaudžia gimta žemė ir nuosavi laukai. Jums privalu būti narsiems, ir neieškokite trečio kelio tarp pergalės ir mirties; kritišku atveju jums reikia arba kovoti, arba, jei fortūna susvyruos, geriau sutikti mirtį mūšyje, negu bebėgant. Jei visa tai gerai įsidėmėjote, jei pasiryžote, kartoju — jūs nugalėjote. Nemirtingi dievai nesurado žmogaus pergalei taiklesnio ginklo už panieką mirčiai."

45. Kai vienos ir kitos pusės kareivių širdys buvo uždegtos tokiais padrąsinimais, romėnai ėmė tiesti tiltą per Ticiną, o jo apsaugai tilto gale statyti sutvirtinimą; Hanibalas, priešams užsiėmus tilto statyba, pasiuntė Maharbalą su penkiais šimtais numidų raitelių nuniokoti romėnų tautos sąjungininkų laukų; kartu įsakė, kaip begalima, gailėtis galų ir stengtis palenkti jų vadų širdis į išdavystę. Kai tiltas buvo baigtas, romėnų kariuomenė persikėlė į insubrų žemę ir apsistojo už penkių mylių nuo viktumulų, kur buvo Hanibalo stovykla; suvokęs gresiančias kautynes, šis skubiai atšaukė Maharbalą su raiteliais ir, nusprendęs, kad,

padrąsinant kareivius, niekada nereikia šykštėti žodžių, viešai ir iškilmingai pažadėjo nustatytą atlyginimą, kurio vildamiesi jie kovotų; duosiąs jiems ir jų vaikams žemės, laisvos nuo prievolių bei mokesčių ten, kur kas panorės — Italijoj, Afrikoj ar Ispanijoj; jei kas bemeilytų pinigų, o ne žemės, tam jis užmokėsiąs sidabru; jei kas iš sąjungininkų panorėsiąs tapti Kartaginos piliečiais — suteiksiąs ir tą galimybę, o tiems, kurie pageidaus grįžti namo, jis pasistengsiąs, kad jie nepanorėtų nė su vienu savo tėvynainiu susikeisti laiminga savo padėtimi. Taip pat ir vergams, lydintiems į žygį šeimininkus, pažadėjo laisvę, įsipareigodamas jų šeimininkams už vieną prarastą vergą grąžinti po du. O kad jie patikėtų, jog pažadai tikri, kaire ranka laikydamas ėriuką, o dešine akmenį, Hanibalas kreipėsi į Jupiterį ir kitus dievus, kad jie, jei jis kartais apgautų, užmuštų jį taip, kaip jis kad tuoj užmuš ėriuką, ir, baigęs maldą, akmeniu sutriuškino gyvulėlio galvą. Tada kariai,— tarsi prie kiekvieno iš jų būtų nusileidę dievai, jų vilčių išsipildymo laiduotojai, — manydami, kad vienintelė kliūtis įsigyti trokštamų dalykų — tai kovos nebuvimas, vieningai ir vienbalsiai pareikalavo kautynių.

46. Romėnų pusėje anaiptol nebuvo tokio didelio pagyvėjimo; tarp kitko, juos apstulbino ir ką tik pasirodęs blogas ženklas; mat, į stovyklą prasmuko vilkas, ir, apkandžiojęs visus, ką tik sutiko, pats išnešė sveiką kailį, o bičių spiečius susimetė medyje virš karo vado palapinės. Atlikęs apsivalymo

auką, Scipionas su kavalerija ir lengvai ginkluotais pėsčiaisiais ietininkais išvyko iš arti pasižvalgyti į priešų stovyklą ir sužinoti, kaip didelė bei kokios sudėties jo kariuomenė, ir susidūrė su Hanibalu, kuris irgi buvo išjojęs su savo raiteliais išžvalgyti aplinkinių vietovių. Iš karto jie vienas kito nepastebėjo; netrukus vis tirštesni dulkių debesys nuo žmonių ir arklių trepsėjimo aiškiai rodė, kad artinasi priešai. Abi kariuomenės sustojo ir ėmė rikiuotis kovai. Scipionas ietininkus ir galų raitelius pastatė priešaky, o romėnus bei sąjungininkų branduolį paliko atsargoje; Hanibalas į vidurį paėmė ispanų raitelius, o sparnus sutvirtino numidais. Vos tik pasigirdo kovinis kareivių riksmas, romėnų ietininkai nėrė į antrą liniją ir įsimaišė tarp atsarginių. Raitelių kautynės kurį laiką buvo atkaklios, bet vėliau, kadangi arklius trikdė įsimaišę pūnų pėstininkai, o daugelis krito nuo arklių ar nušoko, pamatę spaudžiamus apsuptus saviškius, jos didžiąja dalimi virto pėstininkų kova, kol su kavalerija romėnus iš užpakalio užpuolė lig šiol sparnuose stovėję numidai. Romėnus sukrėtė dėl to kilusi baimė, kurią padidino konsulo žaizda ir pavojus, pašalintas, tik įsikišus dar nesubrendusiam jo sūnui. Tai buvo tas pats jaunuolis, kuriam priklauso šio būtent karo užbaigimo šlovė; dėl puikios pergalės prieš Hanibalą ir pūnus jis buvo pramintas Afrikiečiu. Didžiulė ietininkų dalis leidosi bėgti — jiems pirmiesiems smogė numidai; likusi romėnų raitelių dalis, susispaudusi į krūvą, į vidurį paėmė konsulą ir, pridengdama jį ne tik ginklais,

bet ir savo kūnais, palengva traukdamasi, be sąmyšio nugabeno jį į stovyklą. Konsulo išgelbėjimą Celijus priskiria ligurų kilmės vergui; aš asmeniškai linkęs priskirti jį sūnui, nes ir daugelis istorikų taip pasakoja; be to, buvo pasklidęs toks gandas.

47. Toks buvo pirmas mūšis su Hanibalu, kuriame iš karto paaiškėjo, kad pūnų kavalerija geresnė; iš to — išvada, kad laukai, besidriekiantieji tarp Po ir Alpių, nepatogūs romėnams kariauti. Todėl artimiausią naktį konsulo buvo įsakyta kariams patylom susivynioti palapines ir nuo Ticino stovyklos skubėti prie Po, kad, dar neišardytu keltu, kuris jungė upės krantus, be triukšmo ir priešo persekiojimo persikeltų į kitą krantą. Romėnai pirmiau pasiekė Placenciją, negu Hanibalas tiksliai sužinojo juos išžygiavus iš Ticino; vis dėlto jis paėmė į nelaisvę per šešis šimtus romėnų, šiapus Po upės užgaišusių, lėtai beardant keltą. Pereiti tiltu Hanibalas negalėjo, nes abu jo galai buvo atpalaiduoti ir visas keltas nuplaukė pasroviui. Istorikas Celijus rašo, kad Magonas su kavalerija ir ispanų pėstininkais akimoju perplaukęs upę, o pats Hanibalas kariuomenę perkėlęs kiek aukštėliau esančia Po sekluma, išrikiavęs į eilę dramblius, kad jie savo krūtinėmis sulaikytų upės srovę. Tačiau, kas pažįsta šią upę, vargu ar tuo patikės; juk nepanašu į tiesą, kad raiteliai įveikė tokį upės garmėjimą, nenukentėjus ginklams ir arkliams; net ir tuo atveju, jei visi ispanai, sakysim, būtų persikėlę ant išpūstų odinių maišų, vis tiek būtų prireikę daugelio dienų apeiti Po, ieškant seklumos, kuria

galėtų būti perkelta apsunkinta gurguole kariuomenė. Mano nuomone, patikimesni tie autoriai, kurie pasakoja, kad per dvi dienas buvo vos surasta vieta, tinkama keltu sujungti upės krantus; į tą vietą, sako jie, buvusi pasiųsta kavalerija ir ispanų pėstininkai, Magono vadovaujami. Hanibalas dar šiek tiek užtruko, kol išklausė prie upės galų pasiuntinius, po to permetė sunkiau ginkluotas pėstininkų voras; tuo tarpu Magonas, su kavalerija persikėlęs per upę, vienos dienos žygiu pasiekė Placenciją ir romėnus. Hanibalas, praslinkus kelioms dienoms, už šešių mylių nuo Placencijos pasistatė stovyklą, o sekančią dieną, priešų akivaizdoje išrikiavęs kariuomenę, davė progą susikauti.

48. Kitą naktį pagalbinė galų kariuomenė romėnų stovykloje suruošė piautynes, per kurias daugiau triukšmauta, negu žudyta. Maždaug du tūkstančiai pėstininkų ir du šimtai raitelių, išžudę prie stovyklos vartų nakties sargybą, perbėgo pas Hanibalą. Šis juos maloniai priėmė ir gausių dovanų pažadais suviliotus paleido kiekvieną į savo gentį palenkti tėvynainių nusistatymo. Scipionas, sumojęs, kad tos žudynės — tai visų galų išdavystės ženklas ir kad jie, būdami linkę į tą nusikaltimą, tarsi užsikrėtę pasiutlige, griebsis ginklo, nors kol kas ir labai kentėjo nuo žaizdos, tačiau sekančią naktį, ketvirtos sargybos metu, be jokio signalo su kariuomene patraukė prie Trebijos upės ir aukštumose bei kalvose, kurios nelabai patogios kavalerijai, pasistatė stovyklą. Šiuo kartu jis buvo greičiau pastebėtas, negu prie Ticino. Pirmiausia pasiun-

lęs vytis numidus, o netrukus ir visą kavaleriją, Hanibalas tikrai būtų nusiaubęs romėnų ariergardą, jei grobio betykoją numidai nebūtų užsukę į tuščią romėnų stovyklą. Kol jie, šniukštinėdami po visus stovyklos kampus, gaišo, nerasdami nieko tokio, kas atsimokėtų už jų prarastą laiką, priešas jiems išslydo iš rankų, o kai pastebėjo, kad, peržengę Trebiją, romėnai jau ženklina vietą stovyklai, išžudė saujelę užsilikusių šiapus upės karių. Kratomas kelyje, sužeistas Scipionas, nebetverdamas skausmu, nutarė laukti savo bendražygio konsulo, nes buvo girdėjęs jį esant atšauktą iš Sicilijos, ir, parinkęs prie upės saugiausią vietą stovyklai, ją pasistatė ir apkasė pylimu. Ne per toliausia apsistojo ir Hanibalas, kuris, tiek puikuodamasis kavalerijos pergale, tiek baimindamasis dėl maisto trūkumo — juk einant priešų laukais ir nesant jokio tiekimo, maisto atsargos diena po dienos seko,— pasiuntė kariuomenės dalinį į Klastidijaus kaimą, kur romėnai buvo sugabenę daug maisto atsargų. Kai jie ten ruošėsi panaudoti jėgą, įvyko viltį teikianti išdavystė: už visiškai menką sumą, keturis šimtus auksinių numų, papirkęs įgulos prefektą Dazijų iš Brundizijaus, Hanibalas paėmė Klastidijų, neišsenkantį aruodą pūnams, likusiems prie Trebijos. Prieš paimtą į nelaisvę įgulą nebuvo griebtasi jokių žiaurumų, nes norėta, kad, tik prasidėjus karo veiksmams, sklistų gandas apie Hanibalo švelnumą.

49. Tuo metu, kai sausumos karas prie Trebijos aprimo, aplink Siciliją ir salas, kyšančias prie Ita-

lijos, prasidėjo jūros ir laivų žygiai, vadovaujami konsulo Sempronijaus; beje, jie vyko ir prieš jo atvykimą. Kartaginiečiai pasiuntė dvidešimt penkiairklių laivų su tūkstančiu ginkluotų karių nusiaubti Italijos pakrančių; devynis — prie Liparų salų, aštuonis nukreipė į Vulkano salą, o tris bangos nubloškė į sąsiaurį. Kai pastarieji trys laivai buvo pastebėti iš Mesanos, Sirakūzų karalius Hieronas, kuris tada kaip tik ten buvojo, laukdamas romėnų konsulo, pasiuntė jų link dvylika laivų ir paimtuosius tris be jokio pasipriešinimo nuplukdė į Mesanos uostą. Iš belaisvių buvo sužinota, kad, be tų dvidešimties laivų,— tai eskadrai jie patys priklausė — pasiųsta į Italiją dar trisdešimt penki penkiairkliai laivai Sicilijos link sąjungininkams kiršinti, bet iš tikrųjų didžiausias jų rūpestis buvo užgrobti Lilibėjų; matyt, ta pati audra, kuri juos buvo išblaškiusi, nubloškė ir tą laivyną prie Egatos salų. Tai, ką buvo išgirdęs, karalius žodis žodin surašė pretoriui M. Emilijui — mat, Sicilija buvo Emilijaus provincija — ir paragino, sustiprinus įgulą, tvirtai laikyti Lilibėjų. Tučtuojau pretorius pasiuntė į aplinkinius miestus karius ir tribūnus, kad jie atidžiai sektų saviškių budrumą ir, visų pirma, Lilibėjuje įvestų karo stovį; jis išleido įsakymą jūrininkams dešimčiai dienų sukrauti į laivus pagaminto maisto, kad, davus ženklą, jie negaišdami sėstų į laivus; be to, visą pakraštį jis nustatė sargybiniais stebėti iš bokštų besiartinantį priešų laivyną. Tokiu būdu, nors kartaginiečiai tyčia taip sumažino plaukimo greitį, kad Lilibėjų pasiektų

prieš auštant, vis dėlto buvo pastebėti, nes visą naktį švietė mėnulis, be to, plaukė išskleidę bures. Iš stebėjimo bokštų buvo tučtuojau duotas ženklas ir, mieste sušukus: „Prie ginklų!", kariai susėdo į laivus. Viena kareivių dalis stojo sargybon prie sienų ir vartų, o kita liko laivuose. Kartaginiečiai suprato, kad turės reikalą su gerai pasiruošusiais, tad iki pat aušros neplaukė į uostą — per tą laiką jie nuėmė bures ir paruošė laivyną kautynėms. Vos prašvitus jie pasuko laivyną atgal, į atvirą jūrą, kad erdviau būtų kovoti ir kad priešų laivai galėtų laisvai išplaukti iš uosto. Romėnai neatsisakė mūšio, prisiminę sėkmingus karžygius tose pačiose vietose ir pasitikėdami karių skaičiumi bei narsumu.

50. Vos tik kartaginiečiai išplaukė į atvirą jūrą, romėnų laivynas panoro pradėti mūšį iš arti ir smogti iš visų jėgų; pūnai, priešingai, linko veikti sumanumu, o ne jėga, manevruoti laivais, o ne stoti į mūšį petys į petį su ginklais rankose. Mat, nors pūnų laivynas turėjo pakankamai jūrininkų, tačiau maža karių, ir, kas kartą užkabinus pavienį laivą, toli gražu ne lygus ginkluotųjų skaičius pakildavo iš jo į mūšį. Kai ir vieni, ir kiti tai pastebėjo, romėnams savųjų skaičiaus persvara pakėlė nuotaiką, o pūnams jų negausumas ją nusmukdė. Tučtuojau septyni pūnų laivai buvo apsupti, o kiti leidosi bėgti. Paimtuose laivuose buvo rasta tūkstantis septyni šimtai karių ir jūrininkų, kurių tarpe trys kilmingi kartaginiečiai. Romėnų laivynas išliko nepaliestas, neskaitant tik vieno pramušto laivo, bet ir tas pats, pasukęs atgal, sugrįžo į uostą.

Tuoj po šių kautynių, dar nieko nežinodamas apie tas, kurios įvyko Mesanoje, konsulas Tiberijus Sempronijus atvyko į Mesaną. Įplaukus į sąsiaurį, jį pasitiko su išrikiuotu ir išpuoštu laivynu karalius Hieronas; išlipęs iš karališkojo savo laivo ir perėjęs į pretoriaus laivą, jis pasveikino konsulą laimingai atvykus su kariuomene ir laivynu ir palinkėjo sėkmingai ir laimingai pasiekti Siciliją; po to nušvietęs salos padėtį ir kartaginiečių pasikėsinimus, pasižadėjo, nepaisydamas senatvės, padėti su tuo pačiu užsidegimu, su kuriuo, jaunas būdamas, padėjo romėnų tautai pirmajame kare, t. y. veltui tiekti maistą ir aprangą konsulo legionams ir jūrininkams; jis prasitarė, kad didelis pavojus gresiąs Lilibėjui ir pajūrio miestams ir kad ten, kai kam pageidaujant, įvyksiąs valdžios perversmas. Tai išgirdus, konsului pasirodė, jog nebėra ko delsti ir su laivynu reikia plaukti į Lilibėjų. Karalius jį palydėjo su karališkuoju savo laivynu. Ten beplaukdami, jie sužinojo, kad prie Lilibėjaus būta kautynių ir kad pavieniai išsklaidyti priešų laivai paimti į nelaisvę.

51. Paleidęs iš Lilibėjaus su laivynu karalių Hieroną, o pretorių palikęs ginti Sicilijos pakrančių, pats konsulas išplaukė į kartaginiečių valdomą Melitos salą. Jam atvykus, iškart pasidavė įgulos viršininkas Gisgono sūnus Hamilkaras, o kartu ir visa sala su tvirtove ir veik dviem tūkstančiais karių. Praslinkus kelioms dienoms, konsulas grįžo į Lilibėjų; belaisvius, išskyrus aukštos kilmės vyrus, jis, o drauge su juo ir pretorius, pardavė į vergiją.

Po to, kai konsulas įsitikino, kad iš tos pusės Sicilijai nebegresia joks pavojus, išplaukė link Vulkano salų, nes sklido gandas, kad ten stovi pūnų laivynas; tačiau aplinkui tas salas priešų nė kvapo nebūta. Pasirodė, kad jie jau buvo persikėlę niokoti Italijos pakraščių ir, nusiaubę Vibono apylinkes, grasino ir pačiam miestui. Grįžtančiam į Siciliją konsului buvo pranešta apie priešų pasirodymą Vibono apylinkėse, o gautame iš senato laiške — apie Hanibalo perėjimą į Italiją; jam asmeniškai buvo nurodyta, pirmai progai pasitaikius, ateiti į pagalbą savo bendražygiui. Daugybės rūpesčių kamuojamas, jis visų pirma susodino į laivus kariuomenę ir pasiuntė ją jūra į Ariminą; tuo pačiu metu, davęs legatui Sekstui Pomponijui dvidešimt penkis karo laivus, pavedė saugoti Vibono apylinkes ir Italijos pajūrį, o pretoriaus M. Emilijaus laivyną papildė iki penkiasdešimt laivų. Pats, sutvarkęs Sicilijos reikalus ir išplaukęs Italijos pakrantėmis su dešimčia laivų, pasiekė Ariminą. Iš ten, su savo kariuomene išvykęs prie Trebijos upės, susijungė su savo bendražygiu konsulu.

52. Jau ta aplinkybė, kad prieš Hanibalą stojo abu konsulai ir buvo sutrauktos visos romėnų karinės pajėgos, gana aiškiai rodė, kad su tokia kariuomene arba bus galima apginti Romos valstybę, arba visos viltys nueis perniek. Tačiau pirmasis konsulas, viename raitelių susirėmime jau buvęs sužeistas ir nukentėjęs, linko delsti, o antrasis, nepatyręs, dėl to ūmesnis, nepripažino jokio atidėliojimo. Lygumoje, nusidriekusioje tarp Trebijos ir

Po, tada gyveno galai, kurie abiejų tokių galingų tautų kovoje palaikė abi puses, be abejo, siekdami nugalėtojo malonės. Romėnai į tai žiūrėjo visai ramiai, pasitenkindami tuo, kad galai nekelia riaušių, o Hanibalas labai širdo ir kartojo, kad jis atėjęs, galų pakviestas, jų išlaisvinti. Iš to pykčio, o kartu norėdamas ir karius pasotinti grobiu, Hanibalas įsakė dviem tūkstančiams pėstininkų ir tūkstančiui raitelių, daugiausia numidų, nors buvo ten įsimaišiusių ir šiek tiek galų, nuniokoti ištisai visą kraštą, iki pat Po upės. Vargšai galai, nors iki tol jie ir neturėjo tvirto nusistatymo, tačiau nuskriausti linko į būsimuosius keršytojus už skriaudas ir, nusiuntę pasiuntinius pas konsulus, paprašė romėnų pagalbos savo kraštui, kenčiančiam nuo per didelio gyventojų atsidavimo romėnams. Kornelijui nepatiko nei dingstis, nei laikas įsikišti; įtartina jam buvo ta gentis tiek dėl daugelio klastingų piktadarysčių, tiek — net jei numojus ranka į praeities dalykus,— dėl ką tik įvykusios bojų neištikimybės. Sempronijus galvojo priešingai, būtent. kad pirmoji pagalba tiems, kas jos prašosi, yra tvirčiausia garantija įsigyti sąjungininkų pasitikėjimą. Todėl jis, bendražygiui nesiryžtant, pasiuntė už Trebijos savo kavaleriją ir apie tūkstantį pėstininkų kartu su ietininkais ginti galų žemės. Romėnų kariai, netikėtai užpuolę išsibarsčiusius ir iškrikusius, be to, dar apsikrovusius grobiu priešo kareivius, įvarė jiems daug baimės ir nemaža jų išžudė, vydamiesi iki pat stovyklos ir sargybos postų; čia, pasipylus daugybei priešų, buvo atmuš-

ti, bet, gavę savųjų pastiprinimą, vėl atnaujino mūšį. Buvo kaunamasi, čia puolant, čia traukiantis, ir, nors iki kautynių galo nė viena pusė nepasiekė persvaros, vis dėlto priešų nuostoliai buvo didesni, ir romėnų pusėje pasklido gandas apie pergalę.

53. Beje, niekam kitam nepasirodė ta pergalė tokia reikšminga ir nupelnyta, kaip pačiam konsului. Jis netvėrė džiaugsmu, nugalėjęs ta kariuomenės dalimi, su kuria anas konsulas buvo pralaimėjęs. Vėl atgimusi ir sustiprėjusi kovinė karių dvasia, kalbėjo jis, ir niekas nenorįs atidėti mūšį, tik jo bendražygis; jis labiau paliegęs dvasia, kaip kūnu, ir dėl žaizdos jam plaukai šiaušiasi, pagalvojus apie kautynes ir ginklus. Bet jam nederą sukiužti lyg *seniui drauge su ligoniu*. Tad kam vis atidėlioti ir veltui leisti laiką? Nesą reikalo laukti trečio konsulo ir kitos kariuomenės. Kartaginiečių stovykla Italijoje esanti visai prie pat Romos! Kalba einanti ne apie nugalėtų priešų pasigrobtas Siciliją ir Sardiniją, ne apie puolamą šiapus Ebro esančią Ispaniją, bet apie tėvynę ir išvaromus iš gimtosios žemės romėnus, tęsė jis. „Kaip dūsautų mūsų tėvai,— tarė jis,— pripratę kariauti prie Kartaginos sienų, jeigu pamatytų mus, savo atžalas, du konsulus ir dvi jų vadovaujamas kariuomenes, užsisklendusius stovykloje ir tirtančius iš baimės pačiame Italijos viduryje, kai Hanibalas pavergė visą šalį nuo Alpių iki Apeninų!" Taip jis kalbėjo, prisėdęs prie sergančio ligonio ir atėjęs prie pretoriaus palapinės, kur susirinkusius kareivius ragino veikti. Nedavė jam ramybės ir netolimi konsulų

rinkimai — bijojo, kad vadovauti karui netektų naujiems konsulams ir dingtų proga pačiam vienam pasigviežti garbę, kol kolega sirginėja. Tokiu būdu, nepaisydamas Kornelijaus prieštaravimo, Sempronijus paliepė kariams ruoštis artimiausioms kautynėms.

Hanibalas, supratęs, kokių veiksmų geriausia būtų griebtis prieš romėnus, vargu ar turėjo kiek vilties, kad konsulai veiks atsitiktinai ir be jokio plano, tačiau, pažinęs antrojo konsulo — Sempronijaus — būdą pirmiau iš gandų, vėliau ir iš tikrųjų patyręs jį ūmų ir karingą esant, o po sėkmingo susirėmimo su grobio medžiotojais įsitikinęs dar karingesniu tapus, visiškai patikėjo, kad atsirado proga pradėti karo žygį. Jis nuolat rūpinosi ir galvojo, kaip nepraleisti tos progos, kol priešų kariai dar neapmokyti, kol apdairesnis vadas tebėra sužeistas ir kol galų nuotaika nepablogėjo, nes žinojo, kad didžioji galų dalis tuo lėčiau slinks paskui jį, kuo toliau jie atsidurs nuo namų. Kai jis taip būkštavo dėl šių ir panašių motyvų, trokšdamas pagreitinti kautynes, net, jei iš romėnų pusės būtų delsiama, galų žvalgai, pasiųsti surinkti Hanibalui reikiamų žinių, — galai buvo patikimesni, nes kariavo abiejose pusėse,— pranešė, kad romėnai jau ruošiasi kautynėms, ir Pūnas ėmė dairytis vietos pasalai.

54. Pusiaukelėje tarp stovyklų buvo upelis, iš abiejų pusių su stačiais krantais, apaugusiais pelkių žolėmis, krūmais ir erškėčiais, kuriais paprastai suželia nedirbama žemė. Apjojęs tą slepiančią

vietą, tinkamą net ir raiteliams užsimaskuoti, ir pats savo akimis ją apžiūrėjęs, Hanibalas tarė savo broliui Magonui: „Štai šią vietą tu ir užimk. Išsirink po šimtą vyrų iš visų pėstininkų bei raitelių ir su jais atvyk pas mane per pirmąją nakties sargybą; dabar metas pasirūpinti poilsiu." Taip jis baigė pasitarimą su Magonu. Veikiai šis atvyko su išrinktaisiais. „Matau šaunius vyrus, — tarė Hanibalas, — tačiau, kad ir skaičius neatsiliktų nuo jūsų narsumo, kiekvienas išsirinkite iš kavalerijos ir pėstininkų dalinių po devynis panašius į save. Magonas parodys vietą jums pasislėpti, nes jūsų priešas aklas šioms karo suktybėms." Tokiu būdu Magonas su tūkstančiu raitelių ir tūkstančiu pėstininkų buvo paliktas krūmuose. Vos praaušus, Hanibalas įsakė numidų raiteliams, peržengusiems Trebijos upę, atšuoliuoti prie romėnų vartų ir, apsvaidant ietimis sargybos postus, sukelti priešą į kovą, o po to, kai užsimegs kautynės, nejučiomis traukiantis, atvilioti jį šiapus upės. Tokie įsakymai buvo duoti numidams, o kitiems raitųjų ir pėsčiųjų vadams liepta leisti visiems papusryčiauti ir po to, apsiginklavus ir pasibalnojus žirgus, laukti ženklo.

Ištroškęs kautynių Sempronijus priešais pasirodžiusius numidus pirmiausia išvedė visą kavaleriją — ta kariuomenės dalimi jis ypač puikavosi, — po to šešis tūkstančius pėstininkų, o pagaliau pagal iš anksto sudarytą planą ir visą kariuomenę. Lyg tyčia buvo žiema ir aplinkinėse Alpių bei Apeninų vietovėse šaltos dienos — ypač šaltos dėl upių

ir pelkių gausumo. Kadangi, be viso to, romėnai paskubomis išvedė žmones bei arklius ir nepasiėmė nei maisto, nei jokių kitų priemonių apsisaugoti nuo šalčio, — jie juk ir iš vidaus jautėsi sustirę — tai, juo labiau jie artėjo prie drėgme dvelkiančios upės, tuo smarkesnė šalčio banga juos drengė. O kai, vydamiesi bėgančius numidus, įbrido į upę, kuri naktį palijus patvino, ir vanduo siekė iki pažastų, tai išlipus visų kūnai pastiro taip, kad rankos vos begalėjo išlaikyti ginklą; be to, kankino nuovargis, o dienai beslenkant — ir alkis.

55. Tuo tarpu, kai Hanibalo kariai poilsio metu, susikūrę priešais palapines laužus ir apsirūpinę per manipulus aliejumi, trynė juo sąnarius ir užkandžiavo, buvo gauta žinia, kad priešas perėjo upę. Pažvalėję ir sustiprėję, jie čiupo ginklus ir traukė į kovos lauką. Balearų kilpininkus ir lengvai ginkluotus pėstininkus — apie aštuonis tūkstančius žmonių — Hanibalas išrikiavo į pirmas linijas, už jų — sunkiai ginkluotus pėstininkus, visą jų masę ir visą jėgą; sparnus apsupo dešimčia tūkstančių raitelių, o priešais sustatė dramblius, padalinęs juos tarp abiejų sparnų. Kai neatsargūs, padrikai besivejantieji romėnų raiteliai iš staiga pasipriešinusių numidų gavo atkirtį, Sempronijus, davęs ženklą atsitraukti, atšauktuosius sustatė iš abiejų pusių pėstininkų sparnuose. Romėnų buvo aštuoniolika tūkstančių, o lotynais pasivadinusių sąjungininkų — dvidešimt tūkstančių; be to, dar buvo pagalbinė cenomanų kariuomenė, vienintelė galų gentis, likusi ištikima romėnams. Su tokia ka-

riuomene ir buvo susiremta. Mūšį pradėjo balearai, o kai jiems su didesne jėga pasipriešino romėnų legionai, tai lengvai ginkluotieji buvo skubiai išskirstyti į sparnus. Šis manevras leido tučtuojau pradėti spausti romėnų kavaleriją. Jau ir taip keturi tūkstančiai raitelių vargiai galėjo priešintis dešimčiai tūkstančių raitelių, o dar išvargusieji žvaliems, bet svarbiausia, kad tarsi iš debesies pasipylė ant romėnų galvų balearų paleistų iečių kruša. Prie viso to prisidėjo dar išėję į priekį nuo sparnų galų drambliai; arkliai, išsigandę ne tiek jų išvaizdos, kiek neįprasto kvapo, pasileido bėgti atgal, kiek kojos neša. Pėsčiųjų kova ėjo lygiomis veikiau narsumu, negu jėgomis. Hanibalas, prieš mūšį pamaitinęs karius, leido jiems atsipūsti ir tik tada patraukė į mūšį, o priešingoje pusėje kovojo alkani ir išsekę, styrantys nuo šalčio ir baimės romėnų kūnai. Beje, jei būtų tekę susikauti vien su pėstininkais, romėnai būtų susidoroję narsumu, bet, kai kavalerija buvo nublokšta, balearai svaidė ietis iš šonų, drambliai štai įlervojo pėsčiųjų gretų vidurin, ir Magonas draug su numidų rinktiniu daliniu, išlindęs iš pasalos ir nepastebimai praskriejęs pro šalį bei atsidūręs užnugary, įvarė jiems didžiulį siaubą bei sumaištį. Nepaisant to, kad tiek daug ir tokios didelės bėdos iš visų pusių apniko romėnus, kurį laiką jų rikiuotė liko nesuardyta, o svarbiausia visų viltis pranoko pasipriešinimas drambliams. Pasiųsti tam reikalui lengvai ginkluoti pėstininkai, apsvaidę juos ietimis, privertė apsigręž-

ti, o apsigręžusiems smeigė ietis ten, kur jautriausia sužeidimams vieta,— į pauodegius.

56. Besiblaškančius dramblius, kurie buvo bepuolą savuosius, Hanibalas liepė varyti iš rikiuotės vidurio į sparnus ir nukreipti juos į pagalbinę galų kariuomenę. Akimirka, ir visi galai išdulkėjo, o romėnus dėl to apėmė dar didesnė baimė — jie pamatė, kad pagalbinė jų kariuomenė išsklaidyta. Tada beveik dešimt tūkstančių žmonių ėmė gintis, jau apsupti aplink. Pagaliau, nerasdami kitos išeities, jie pralaužė afrikiečių rikiuotės vidurį, ten, kur ji buvo sustiprinta pagalbine galų kariuomene, ir išguldė krūvas priešų, o kadangi, grįžtant į stovyklą, kelią pastojo upė ir, lietui lyjant, jie negalėjo gerai įžiūrėti, kur reikalinga jų pagalba saviesiems, patraukė tiesiai keliu į Placenciją. Po to dar daug kartų šen bei ten būta prasiveržimų: vieni puolė į upę, ir tuos verpetai prarijo, kitus, nesiryžtančius į ją įbristi, užklupo priešai, treti, tie, kurie buvo išsklaidyti į visas puses po laukus, pasiekė Placenciją, suradę pasitraukusios kariuomenės pėdsakus; visus likusius šokti į upę paskatino baimė priešų, ir jie, perbridę ją, pasiekė stovyklą. Lietus, susimaišęs su sniegu, ir nepakeliamas šaltis pražudė kartaginiečiams daug žmonių, mulų bei arklių ir beveik visus dramblius. Pūnai vijosi priešą iki Trebijos upės, ir į stovyklą jie sugrįžo, taip sustirę nuo šalčio, kad menkai bejuto ir pergalės džiaugsmą. Tokiu būdu, kai sekančią naktį romėnų stovyklos įgula ir išlikę pabėgėliai kariai — daugelis jų pusiau ginkluoti — keltais kėlėsi per

Trebiją, pūnai, lietui pliaupiant, arba iš tikrųjų viso to nejuto, o gal, gulėdami pasliki iš nuovargio ir žaizdų, apsimetė nejaučią; taigi, jiems nejudant, konsulas Scipionas slaptu žygiu pervedė kariuomenę į Placenciją, o iš ten Po upe permetė į Kremoną, kad dvi armijos, žiemodamos vienoje kolonijoje, jos per daug neapsunkintų.

57. Dėl šito pralaimėjimo Romą persmelkė baisus siaubas, ir visi manė, kad priešas eis smogdamas iki pat sostinės ir kad nebesą jokios vilties nei pagalbos atremti priešo jėgą nuo sienų ir vartų: nugalėjus vieną konsulą prie Ticino, antrasis buvęs atšauktas iš Sicilijos; po to, nugalėjus abu konsulus su jų armijomis, kur beieškoti kitų vadų bei kitų legionų? — klausė jie. Taip besibaiminant, atvyko konsulas Sempronijus, su dideliu pavojumi prasiskverbęs pro visur besibastančius ir grobio betykojančius priešo raitelius, vadovaudamasis labiau drąsa, negu sveiku protu ar viltimi apgauti priešą bei pasipriešinti, jei nepavyktų apgauti; čia, pravedęs konsulų rinkimus, — o tai tuo momentu buvo svarbiausia — jis grįžo į žiemos stovyklą. Konsulais buvo išrinkti Gn. Servilijus ir G. Flaminijus. Beje, romėnai neturėjo ramybės net ir žiemos stovykloje, klaidžiojant šen bei ten numidų raiteliams, o šiems nepasiekiamose vietose — keltiberiams bei luzitanams. Tokiu būdu bet koks tiekimas iš visų pusių romėnams buvo nutrauktas, liko tik gabenimas laivais Po upe. Netoli Placencijos buvo dideliais sutvirtinimais apsupta turgavietė, turinti, be to, ir stiprią įgulą. Hanibalas išvyko su

raiteliais ir lengvai ginkluotais pėstininkais, vildamasis paimti tą tvirtovę, o kadangi šio užmojo įvykdymą visų pirma jis siejo su jo slaptumu, tai puolė naktį, tačiau sargybinių neapgavo. Staiga kilo toks riksmas, kad net ir Placencijoje girdėjosi. Auštant su kavalerija pasirodė konsulas, įsakęs kvadratu išsirikiavusiems pėstininkų legionams sekti paskui. Užsimezgė raitelių kautynės; kadangi jose sužeistas Hanibalas nebekovojo, tvirtovė buvo šauniai apginta, įvarius priešams baimės. Praslinkus keletui dienų, jam pačiam pailsėjus ir šiek tiek užsitraukus žaizdai, Hanibalas išvyko užkariauti Viktumulų. Tai buvo ankstesnis romėnų maisto sandėlis galų karo metu. Toje sutvirtintoje vietoje gyveno iš visur suplaukę ir susimaišę tarpusavy aplinkinių tautelių gyventojai, o dabar nusiaubimo baimė sutelkė ten ir labai daug kaimiečių, palikusių savo laukus. Ta žmonių minia, įkvėpta gandų apie narsiai apgintą tvirtovę prie Placencijos, įsidrąsino ir, čiupusi ginklus, stojo prieš Hanibalą. Kelyje susitiko greičiau žmonių kolonos, o ne išrikiuotos mūšiui armijos, ir nors vienoje pusėje buvo vien netvarkinga minia, kitoje — abipusis vado ir karių pasitikėjimas, saujelė išvaikė apie trisdešimt penkis tūkstančius žmonių. Sekančią dieną jie pasidavė ir atvėrė vartus pūnų įgulai; jiems buvo įsakyta atiduoti ginklus, o kai tatai jie padarė, pūnai, pagal duotą ženklą, ėmė plėšti miestą, tarsi jis būtų šturmu užgrobtas. Iki to laiko dar nepasitaikė tokių istoriko dėmesio vertų žudynių: tai buvo itin ryškus sauvaliavimo, žiaurumo ir ne-

žmoniško pasityčiojimo iš vargšų gyventojų pavyzdys. Tokie buvo Hanibalo žiemos žygiai.

58. Netrukus po to, užėjus nebepakeliamiems šalčiams, kareiviams buvo leista pailsėti, o atsiradus pirmiems, dar netikriems pavasario pranašams, išžygiavęs iš žiemojimo stovyklos, Hanibalas patraukė į Etruriją, ketindamas prievarta arba geruoju prisijungti taip pat ir tą gentį, kaip kad galus bei ligūrus. Pereinant Apeninus, jį užklupo pražūtinga audra, vos nepranokusi Alpių baisybių. Kadangi su vėju siaučianti liūtis pylė kariams tiesiai į veidus, tad jiems beliko arba padėti ginklus, arba, jei bandė su jais išsilaikyti, leistis šėlstančios vėtros verčiamiems nuo kojų; po to, kai audra jau ir kvapą užgniaužė ir nebeleido alsuoti, valandėlei susėdo jie, nusigręžę nuo vėjo. Tada dangus sudrebėjo nuo didžiausio trenksmo ir, nudundėjus griaustiniui, ėmė blykčioti žaibai; apkurtinti ir apakinti, visi drebėjo iš baimės ir, tik prapliupus liūčiai ir vis labiau šėlstant vėjui, suprato, jog reikia statyti stovyklą audros užkluptoje vietoje. Tai buvo tik naujų vargų pradžia, nes jie negalėjo nei išvynioti palapinių, nei jų pasistatyti, ir jei kuri buvo pastatyta, vėjui viską plėšant ir verčiant, neišsilaikė, o kai vėjo plaikstomi vandens garai, pakilę į ledinių kalnų viršūnes, veikiai sušalo, pabiro tokia gausi sniego kruša, kad, viską metę šalin, žmonės kniubo ant žemės, o palapinės veikiau užkritę slėgė, negu dengė; be to, spustelėjo toks smarkus šaltis, kad iš tos apgailėtinos žmonių ir

gyvulių krūvos ilgai ir norėdamas niekas negalėjo atsikelti, nes, sustingus nuo šalčio, žmonės vargiai bepajudino sąnarius. Pagaliau, kai, mankštindami sąnarius, pasijuto atsigavę ir ėmė šen bei ten kurti laužus, tai kiekvienas, būdamas bejėgis, šaukėsi kito pagalbos. Dvi dienas tūnojo pūnai toje vietoje tarsi apgulti. Žuvo daug žmonių, daug arklių, mulų, o taipogi ir septyni iš tų dramblių, kurie dar buvo išlikę gyvi po mūšio prie Trebijos.

59. Nusileidęs nuo Apeninų, Hanibalas vėl pasuko į Placenciją ir apsistojo, priartėjęs per dešimt tūkstančių žingsnių; sekančią dieną jis nukreipė į priešą dvylika tūkstančių pėstininkų ir penkis tūkstančius raitelių. Ir konsulas Sempronijus, ką tik grįžęs iš Romos, neatsisakė mūšio; tą dieną tarp abiejų stovyklų nuotolis buvo trys tūkstančiai žingsnių. Kitą dieną buvo kautasi su didžiausiu užsidegimu, bet atskirų susirėmimų baigtis liko nevienoda. Pirmąkart susikovus, romėnams sekėsi gana gerai: jie priešą nugalėjo ne vien kovos lauke, bet sumuštą vijosi iki pat stovyklos ir užpuolė pačią stovyklą. Hanibalas, pastatęs saujelę gynėjų prie pylimo ir vartų, likusius glaustomis gretomis nuvedė į stovyklos vidurį ir įsakė įtemptai laukti, kol bus duotas ženklas pulti. Buvo jau beveik devinta valanda dienos, kai Sempronijus, be reikalo nuvarginęs karius, po to, nebelikus mažiausios vilties užimti stovyklą, davė ženklą atsitraukti. Kai Hanibalas tatai suvokė ir pamatė, kad ir mūšis susilpnėjo, ir priešas traukiasi iš stovyklos, tai, tučtuojau pa-

leidęs iš dešiniųjų ir kairiųjų vartų į priešą raitelius, pats su rinktiniais pėstininkais ėmė brautis pro viduriniuosius stovyklos vartus. Mūšis, kaip reta, pranoko bet kokį kitą, ir dar daugiau kraujo būtų buvę pralieta tiek vienoje, tiek ir kitoje pusėje, jeigu diena būtų leidusi jį pratęsti, bet naktis nutraukė kovos įkarštį. Tokiu būdu susirėmimas buvo aršesnis, negu pačios žudynės; ir kaip buvo kovota beveik lygiomis, taip ir išsiskirta su vienodais nuostoliais. Abiejose pusėse krito daugiau kaip po šešis šimtus pėstininkų ir perpus mažiau raitelių, bet romėnų netektis buvo didesnė, negu rodė skaičiai, kadangi buvo nukauta keletas raitelių luomo žmonių, penki karo tribūnai ir trys sąjungininkų prefektai. Po to mūšio Hanibalas pasitraukė į ligūrų žemę, o Sempronijus — į Luką. Tvirtesniam taikos ir sąjungos laidui, ligūrai, einančiam jų žeme Hanibalui, klastingai nutvėrę, perdavė du romėnų kvestorius: C. Fulvijų ir L. Lukrecijų su dviem karių tribūnais ir penkiais raitelių luomo žmonėmis, kurie beveik visi buvo senatorių vaikai.

60. Kai visa tai dėjosi Italijoje, Gn. Kornelijus Scipionas, pasiųstas su laivynu ir kariuomene į Ispaniją, išvyko nuo Ronos žiočių ir, palikęs Pirėnų kalnus, atplukdė laivyną prie Emporijaus; čia išlaipinęs kariuomenę, patraukė į romėnų pusę visą pakraštį, pradedant nuo lacetanų iki pat Ebro upės, dalinai atnaujindamas buvusius draugiškus santykius, o dalinai užmegzdamas naujus. Taip įsigijęs atlaidaus ir teisingo karvedžio vardą, jis tu-

rėjo įtakos ne tik pajūrio, bet ir šalies vidurio tautelėms, o taip pat atšiauresnėms kalniečių gentims; ten buvo pasirašyta ne tik taikos sutartis, bet ir ginkluotoji sąjunga, ir iš jų buvo sudarytos kelios pagalbinės kohortos. Šiapus Ebro buvo Hanono provincija — jį Hanibalas buvo palikęs tos šalies apsaugai. Todėl, sumanęs nelaukti, kol viskas pateks į priešų rankas, Hanonas pasistatė romėnų akivaizdoje stovyklą ir išvedė kariuomenę į kovos lauką. Scipionui kautynės pasirodė neatidėliotinos, nors jis žinojo, kad teks kautis su Hanonu ir Hasdrubalu kartu ir kad būtų patogiau susikibti atskirai su kiekvienu, negu iš karto su abiem. Tos kautynės nebuvo įtemptos kovos rezultatas. Priešų krito šeši tūkstančiai, o du tūkstančiai buvo paimta kartu su stovyklos įgula, kai ši buvo užimta; pats vyriausias vadas, taip pat keletas žymių asmenų pateko į nelaisvę, o Cisų miestas prie pat kartaginiečių stovyklos buvo užkariautas. Beje, mieste rastas grobis pasirodė menkavertis: prasti rakandai ir pigūs vergai, užtat stovykla praturtino karius, nes ne tik nugalėta kariuomenė, bet ir ta, kuri su Hanibalu Italijoje kovojo, kad nebūtų per sunku nešti, beveik visus brangius daiktus buvo palikusi joje, šiapus Pirėnų.

61. Dar nieko tikro nežinodamas apie šį pralaimėjimą, Hasdrubalas, peržengęs Ebrą su aštuoniais tūkstančiais pėstininkų ir tūkstančiu raitelių, isskubėjo pirmyn, tarsi ketindamas pirmą kartą susiremti su romėnais, bet po to, kai sužinojo, kad ir Cisų miestas paimtas, ir stovykla prarasta, pasu-

ko prie jūros. Netoli nuo Tarakono užmatęs jūrininkų ir laivyno karių, o taip pat pabirusių ir besibastančių po laukus sąjungininkų — juk paprastai visada iš laimės apsvaigsta galva — pasiuntęs pasklidai kavaleriją, daug jų išžudė, o pasileidusius bėgti prirėmė prie laivų; nebedrįsdamas ilgėliau tose vietovėse užtrukti, kad iš netyčių nesusidurtų su Scipionu, jis pasitraukė už Ebro. Ir Scipionas, sužinojęs apie naują priešų antpuolį, skubiai pajudėjo su kariuomene, tačiau, tik nubaudęs keletą laivų prefektų ir palikęs pakankamą įgulą Tarakone, pats su laivynu grįžo į Emporijas. Šiam vos spėjus pasitraukti, vėl atsirado Hasdrubalas ir, privertęs atsimesti nuo romėnų ilergetų tautelę, kuri buvo davusi įkaitus Scipionui, su jų pačių jaunuomene nuniokojo ištikimų romėnams sąjungininkų laukus. Po to, Scipionui pajudėjus iš žiemos stovyklos, Hasdrubalas, palikęs visus tuos laukus, vėl pasitraukė už Ebro. Scipionas, su priešiškai nusiteikusia kariuomene nuniokojęs atsimetimo kaltininko paliktą ilergetų tautelę, suvarė visus gyventojus į tos tautelės sostinę Atanagrų miestą ir apsiautė jį iš visų pusių, o po kelių dienų, išreikalavęs iš ilergėtų dar daugiau įkaitų, kaip iki šiol, ir uždėjęs mokesčius, visiškai juos pavergė. Iš ten jis išžygiavo prieš ausetanus prie Ebro, taip pat pūnų sąjungininkus, ir apgulė jų miestą. Lacetanams, bebandantiems teikti pagalbą kaimynams, naktį netoli miesto, kai anie ten norėjo prasmukti, paspendė spąstus. Buvo sunaikinta apie dvylika tūkstančių, o visi kiti, metę ginklus, klaidžio-

dami pabirai laukais, išsibėgiojo į namus. Apgultuosius tik atšiauri žiema gynė nuo užpuolikų. Apgulimas truko trisdešimt dienų; per tą laiką retai kada sniego buvo mažiau, kaip per keturias pėdas gilumo, ir jis taip buvo užvertęs romėnų apgulos skydus ir vinėjas, kad net ir romėnams jis ne kartą pasitarnavo kaip vienintelė apsauga nuo priešų, svaidančių padegamuosius įtaisus. Pagaliau, kai jų vadas Amusikas pabėgo pas Hanibalą, jie pasidavė, įsipareigoję sumokėti dvidešimt sidabrinių talentų. Tada Scipionas sugrįžo žiemoti į Tarakoną.

62. Tą žiemą Romoje bei jos apylinkėse pasirodė daug nelemtų ženklų, o gal, kaip paprastai atsitinka religinių prietarų apsėstiems žmonėms, jie aklai patikėjo tuo, apie ką buvo daug kalbama. Juk buvo pasakojama, neva pusės metų kilmingų tėvų kūdikis daržovių turguje sušukęs: „Triumfas!"; gyvulių turguje jautis be niekieno pagalbos įlipęs į trečią aukštą, o iš ten, gyventojų išgąsdintas, nušokęs žemėn; sklido šnekos, kad danguje suspindėję laivų atšvaitai ir kad deivės Vilties šventykla, esanti daržovių turguje, buvusi perkūno sudaužyta, o Lanuvijuje ietis pati pajudėjusi iš vietos; taip pat, kad varnas įskridęs į Junonos šventyklą ir nutūpęs ant pačios deivės priegalvėlio; kad Amiterno lauke šen bei ten tolumoje šmėkščioję daugelio baltai apsisiautusių, su niekuo nesikalbančių žmonių šešėliai; kad Picene akmenimis liję, o Cere burtų lentelės sumažėjusios; ir kad Galijoje vilkas nusinešęs iš makščių ištrauktą sargybinio kardą. Kitus stebuklingus reiškinius de-

cemvirams buvo įsakyta aiškinti iš Sibilės knygų; dėl to akmenų lietaus Picene buvusios paskirtos devynių dienų pamaldos su aukojimu; netrukus, besirūpinant nukreipti blogus ženklus, aukojo beveik visi gyventojai. Beje, visų pirma miestas buvo apvalytas ir dievams, tiems, kuriems buvo nurodyta, — paaukotos suovetaurilijos; į Lanuvijų Junonai buvo nunešta dovana — keturiasdešimt svarų aukso, ir Aventine matronos paaukojo Junonai varinę statulėlę, o Cere jos suruošė lektisternijas; dėl to, kad burtų lentelės buvo sumažėjusios, įsakyta melstis Laimei ant Algido kalno; Romoje taip pat surengtos lektisternijos Jaunystei ir atskirai maldos prie Herkulio šventyklos; po to, visose šventyklose paskirtos visuotinės pamaldos, o Dvasiai Sergėtojai paaukotos penkios suovetaurilijos. Pretoriui Atilijui Seranui liepta daryti įžadus, jei respublikos būklė per dešimt metų nepasikeistų. *Šitokios apsivalymo aukos bei įžadai iš Sibilės* knygų didžia dalimi nuramino prietarų sukaustytas širdis.

63. Antrasis iš naujai išrinktų konsulų, Flaminijus, kuriam burtų keliu atiteko Placencijoj žiemoję legionai, pasiuntė Sempronijui įsakymą ir laišką, kad šis minėtąją kariuomenę per kovo mėnesio idas pristatytų į Arimino stovyklą. Jis ketino pradėti konsulatą čia, provincijoje, prisiminęs senus kivirčus su senatu, kurie prasidėjo dar jam būnant liaudies tribūnu, po to konsulu, pirmiausia dėl jo konsulato nepripažinimo, o vėliau ir dėl triumfo; nekentė jo senatoriai ir dėl naujo įsta-

tymo, nukreipto prieš senatą, kurį buvo pasiūlęs liaudies tribūnas Kv. Klaudijus, vienam tik G. Flaminijui pritariant, nes tas įstatymas neleido eiliniam senatoriui arba jo sūnui įsigyti jūros laivą daugiau kaip trijų šimtų amforų talpos. Numatyta, kad tokio laivo pakanka vežioti produktams iš ūkių, ir bet koks pasipelnymas pripažintas negarbingu senatoriams. Įstatymas buvo patvirtintas per didžiausius ginčus, jo pateikėjas Flaminijus užsitraukė nobiliteto rūstybę, o liaudies malonę, ir dėl to liko konsulu antrą kartą. Numanydamas, kad dėl tų dalykų senatoriai taip lengvai neišleis jo iš miesto, čia prasimanę auspicijas, čia atidėliodami lotynų šventę kitokiais su konsulatu susijusiais vilkinimais, jis, apsimetęs paprastu keliautoju, slapta išsiruošė į provinciją. Kai tas dalykas paaiškėjo, jau ir iki tol nirštančius senatorius užliejo nauja pykčio banga; juk G. Flaminijus kovojęs ne vien su senatu, bet ir su nemirtingaisiais dievais, sakę jie. Pirmąkart tapęs konsulu be auspicijų, dievams bei žmonėms atšaukus jį tiesiog iš kovos lauko, o šis jų nepaklausęs; dabar jis sąmoningai pabėgęs nuo paniekintų dievų ir Kapitolijaus bei iškilmingai duotų pažadų, kad pirmąją konsulavimo dieną nereikėtų įžengti į Geriausiojo ir Visagalio Jupiterio šventyklą, kad netektų matytis ir tartis nei jam, senato nekenčiamam, nei senatui, vien tik jo nekenčiamam, kad nereikėtų paskelbti Lotynų šventės ir ant kalno atlikti Lacijaus Jupiteriui iškilmingų ceremonijų, tuoj po auspicijų vykti Kapitolijun duoti įžadų, o iš ten karvedžio apranga su likto-

riais išžygiuoti į provinciją. Jis išvykęs kaip markitantas be valdžios ženklų, be liktorių, slapta, vogčiomis, tarsi į ištrėmimą. Kurgi ne, jo didenybei konsului, matyt, atrodo labiau pritinką pradėti eiti pareigas Arimine, o ne Romoje, ir togą užsidėti užeigos namuose, o ne pas savo penatus! Visas senatas nutarė, kad jį reikia atšaukti, grąžinti jėga ir visiems jį asmeniškai priversti, kad pirmiau atliktų savo pareigas dievams ir žmonėms, o po to vyktų į provinciją pas kariuomenę. Ta pasiuntinybė — o siųsti buvo nutarta legatus Kv. Terencijų ir M. Antistijų — nuvykusi paveikė Flaminijų nė kiek ne daugiau už pirmojo konsulavimo metu senato pasiųstą laišką. Po kelių dienų jis pradėjo eiti pareigas, ir jam beaukojant, jau papiautas veršiukas, ištrūkęs iš žynių rankų, apšlakstė savo krauju daugelį aplink stovinčiųjų. Bėgiojimas ir sumaištis padidėjo dar ir dėl to, kad atokiau stovintieji nežinojo, iš kur ta baimė. Daugelis tatai palaikė didelio siaubo ženklu. Po to, perėmęs du legionus iš ankstesniųjų metų konsulo Sempronijaus ir du iš pretoriaus G. Atilijaus, ėmė vesti kariuomenę Apeninų perėjomis į Etruriją.

DVIDEŠIMT ANTROJI KNYGA

1. Jau aušo pavasaris, kai Hanibalas pajudėjo iš žiemos stovyklos, bandęs prieš tai nesėkmingai peržengti Alpes, užėjus nepakeliamiems šalčiams ir ištūnojęs žiemos stovykloje su dideliu pavojumi ir baime. Galai, kuriuos kurstė grobio ir apiplėšimų viltis, pamatę, kad jų šalis virto karo židiniu, o pačius spaudžia abiejų kariuomenės žiemos stovyklos našta, užuot patys plėšę svetimose žemėse ir kitus persekioję, nukreipė neapykantą nuo romėnų į Hanibalą, kuriam ne kartą buvo spendžiami jų vadų spąstai, ir tik dėka tų pačių vadų tarpusavio klastos, — kaip lengvabūdiškai jie sudarydavo sąmokslus, lygiai taip nuo jų ir atsimesdavo — buvo išgelbėtas ir, čia drabužį keisdamas, čia galvos apdangalais klaidindamas, apsisaugojo nuo spąstų. Ta baimė ir buvo jam dingstis kuo veikiau pajudėti iš žiemos stovyklos. Tuo pat metu konsulas Gn. Servilijus per kovo idas Romoje ėmė eiti pareigas. Kai jis senate pranešė apie valstybės padėtį, vėl atsinaujino neapykanta G. Flaminijui: juk jie rinkę du konsulus, o beturį vieną. O ką reiškusi jam teisėta valdžia bei auspicijos? Valdžios atstovai valdžią atsineša su savimi iš namų, atlikę auspicijas valstybinių ir privačių penatų akivaizdoje, atšventę lotynų šventę, paaukoję

ant kalno, pagal paprotį padarę įžadus Kapitolijuje. Privatus asmuo negalįs nei atlikti auspicijų, nei be auspicijų vykti į svetimą šalį ir ten jas iš naujo ir nepriekaištingai atlikti. Didino baimę blogi ženklai, pasipylę vienu metu daugelyje vietų: Sicilijoje užsidegė kariams keletas iečių, o Sardinijoje raiteliui, tikrinančiam prie sienos sargybą, suliepsnojo rankoje laikoma lazda, krantai žaižaravę pilni žiburių, du skydai paplūdę krauju, keletas karių buvo perkūno nutrenkti, saulės diskas atrodė sumažėjęs; Preneste iš dangaus nukritę akmenys, Arpose danguje matęsi apvalūs skydai ir saulė, besikaujanti su mėnuliu; Kapenoje vidurdieny patekėję du mėnuliai, Cerės vandenys almėję sumišę su krauju, o pats Herkulio šaltinis ištryškęs išmargintas kraujo dėmėmis; į Antijaus piovėjų krepšį įkritusios sukruvintos varpos; Faleruose matėsi tarsi didžiule burna prasižiojęs dangus, o ten, kur jis atsivėrė, sutviskėjusi akinanti šviesa; burtų lentelės pačios savaime sumažėjusios, o viena iškritusi su tokiu užrašu: „Marsas purto savo ginklus"; tuo pat metu Romoje ėmusi prakaituoti Marso statula prie Apijaus kelio ir vilkų atvaizdai; Kapujoje dangus atrodė liepsnojąs, o mėnulis — krintąs su lietumi. Paskui žmonės patikėjo ir ne taip jau blogais ženklais: buvo kalbama, neva kažkieno ožkos apžėlusios plaukais, višta virtusi gaidžiu, o gaidys — višta. Išdėstęs senatui, ką buvo girdėjęs apie šiuos lemtingus ženklus, ir įvedęs į kuriją pasakotojus, konsulas paprašė senatorių patarimo dėl religinių apeigų. Nutarta nukreipti blo-

gus ženklus aukojimais — piauti dalinai senesnius gyvulius, dalinai dar žindančius ir tris dienas visose šventyklose laikyti pamaldas, o visa kita patvarkyti pagal dievų valią taip, kaip decemvirai, peržiūrėję Sibilės knygas, išpranašavę savo ištarmėmis. Decemvirų paskatinimu, buvo nutarta pirmą dovaną — penkiasdešimt svarų auksinį žaibą — skirti Jupiteriui; Junonai ir Minervai duoti sidabrines dovanas; Junonai Karalienei Aventine ir Lanuvijaus Junonai Gelbėtojai paaukoti suovetaurilijas, o matronoms surinkus pinigų, kiek kiekviena jų nevaržomai galėjo duoti, nunešti dovaną Junonai Karalienei į Aventiną ir suruošti lektisternijas; paleistinėms pagal savo išgales surinkti pinigų Feronijos dovanai. Kai tatai buvo atlikta, decemvirai Ardėjos forume paaukojo suovetaurilijas. Pagaliau jau gruodžio mėnesį buvo paaukota Romoje prie Saturno šventyklos, surengtos lektisternijos — tą puotos stalą padengė senatoriai — ir viešas pokylis, o mieste visai parai paskelbtos saturnalijos; tautai įsakyta tą dieną švęsti ir amžinai tą šventę kartoti.

2. Kolei konsulas Romoje atsidėjęs maldė dievus ir rinko naujokus, Hanibalas išvyko iš žiemos stovyklos, nes sklido gandas, kad konsulas Flaminijus jau pasiekė Arecijų; nors prieš akis driekėsi kiek ilgesnis, užtat patogesnis kelias, jis pasirinko trumpesnįjį, per balą, toj vietoj, kur Arno upokšnis tomis dienomis buvo patvinęs labiau, negu paprastai. Ispanams ir afrikiečiams — tai buvo pats veteranų kariuomenės branduolys — liepė ei-

ti pirmiesiems, pasiėmus savo pačių gurguolę, kad, priversti kur nors sustoti, nestokotų būtinų vartojimui dalykų; galams įsakė sekti anuos ir užimti tos kariuomenės vidurį, o užpakaly joti kavalerijai. Be to, Magonui su lengvai ginkluotais numidais buvo įsakyta varyti kariuomenę, ypač pažabojus laikyti galus, jei jie, pasibiaurėję sunkumais ir tolimu keliu, — ta gentis lengvai pasiduodavo šitokiems dalykams — imtų sklaidytis arba spyriotis. Beveik visą avangardą, kuris sekė paskui priekyje einančius vedlius per stačias ir gilias upės sietuvas, įklampino dumblas, tačiau ir skęsdami jie žiūrėjo vėliavų. O galai negalėjo nei susilaikyti paslydę, nei išsiropšti iš akivarų, nei kūnams įkvėpti drąsos, nei drąsai vilties; vieni, vos vilkdami nualsintus sąnarius, kiti, gėdingai palūžę savo dvasia, kniubo šen bei ten, mirdami tarp mulų arklių, kurie tįsojo įklimpę. Labiau už viską juos paveikė keturių dienų ir trijų naktų nemiga. Kadangi, visa supant vandeniui, jie nerado nė lopinėlio sausumos, kur galėtų ištiesti nualsintus kūnus, vieni, sumetę draugėn į vandenį nešulius, gulėsi ant jų, o kitiems, beieškantiems valandėlei atokvėpio, varganas guolis buvo krūvos šen bei ten kelyje kritusių gyvulių — tiek, kiek jie kyšojo iš vandens. Pats Hanibalas dėl nepastovaus pavasario oro, kaitaliojantis karščiams ir šalčiams, skundėsi akimis. Jis jojo ant vienintelio gyvo išlikusio dramblio, kad kuo aukščiau būtų virš vandens, tačiau nemiga, nakties drėgmė bei pelkių oras vargino galvą,

o kadangi nei vieta ir nei laikas neleido gydytis, apako viena akimi.

3. Gėdingai praradęs daugybę žmonių ir gyvulių ir pagaliau išsiropštęs iš balų, Hanibalas tuoj pat sausumoje ėmė statytis stovyklą, o per iš anksto išsiųstus žvalgus sužinojo, kad romėnų kariuomenė apgulusi Arecijaus sienas. Po to, kuo rūpestingiausiai viską tyrinėdamas, jis sužinojo konsulo *planus ir jo nusistatymą, vietovės padėtį*, kelius, maisto tiekimo priemones ir visa kita, ką buvo svarbu sužinoti. Paaiškėjo, kad tas kraštas — derlinga Italijos sritis, etruskų laukai, besidriekiantys tarp Fezulų ir Arecijaus, turtingi javų, gyvulių ir visokių gėrybių, o konsulas po pirmojo konsulavimo — pasipūtęs ir visiškai nepaiso ne tik įstatymų ar senatorių prakilnybės, bet ir dievų. Šį įgimtą neapdairaus jo būdo bruožą fortūna kurstė didžiule sėkme pilietiniuose ir karo reikaluose. Tokiu būdu buvo pakankamai aišku, kad jis elgsis žiauriai ir neapgalvotai, nesitardamas nei su dievais, nei su žmonėmis. Ir juo labiau dabar Flaminijus linko į savo ydas, tuo labiau Hanibalui magėjo jį kurstyti ir erzinti; tad, palikęs *priešą kairėje, jis* nuskubėjo į Fezulas pasiplėšti, o eidamas pačiu Etrurijos viduriu, iš tolo parodė konsului, kaip žudynėmis ir gaisrais galima labiausiai siaubti kraštą. Flaminijus, kuris, net ir priešui besiilsint, neketino ilsėtis, pamatęs, kad sąjungininkų gėrybės grobstomos ir plėšiamos beveik jo akyse, laikydamas savo gėda tai, kad Hanibalas jau bastosi po Italijos vidurį ir, niekam nesipriešinant, traukia

apgulti pačių Romos sienų, visiems kitiems susirinkime duodant naudingesnius, o ne garbingesnius patarimus, esą, neva dera laukti kolegos, kad, sujungę kariuomenes, jie vadovautų sutartinai pagal bendrą planą, o tuo tarpu nereikią duoti pernelyg didelės galimybės priešo kavalerijai ir lengvai ginkluotai pagalbinei kariuomenei plėšti, supykęs išbėgo iš susirinkimo ir, davęs žygio bei kovos signalą, sušuko: „Ką gi, sėdėkime priešais Arecijaus sienas, juk čia tėvynė ir penatai! Ištrūkęs mums iš rankų Hanibalas tesiaubia Italiją ir, viską niokodamas bei degindamas, teprieina prie Romos sienų, o mes iš čia pasijudinsime tik tada, kai senatoriai atšauks Flaminijų nuo Arecijaus, kaip kitados Kamilą nuo Vėjų." Kai, šitaip priekaištaudamas, drauge liepė kuo greičiau rauti vėliavas ir pats užšoko ant arklio, arklys staiga suklupo ir krintantį konsulą nubloškė per galvą. Visiems aplink stovintiems išsigandus, tarsi tai būtų pražūtinga prasidedančio įvykio lemtis, dar buvo pranešta, kad vėliavininkas negalįs išjudinti vėliavos, nors iš visų jėgų stengiasi. Atsigręžęs į žygūną, Flaminijus sušuko: „Gal atnešei ir senato laišką, draudžiantį man kariauti? Šalin tą žinią! Raukite vėliavą, net jeigu beraunant ranka iš baimės pastirtų." Tada kariuomenė ėmė žygiuoti pirmyn paskui vadus, ir nors šie nesutarė su konsulu ir, be to, buvo įbauginti dvigubo stebuklo, dauguma kareivių džiaugėsi vado smarkumu, gyvendami labiau pačia viltimi nugalėti, negu galvodami apie tos vilties realumą.

4. Kad sužadintų priešui dar didesnį pyktį ir norą atkeršyti už sąjungininkų skriaudas, Hanibalas ugnim ir kalaviju nusiaubė sritį, esančią tarp Kortonos miesto ir Trazumeno ežero. Buvo pasiektos vietos, tinkamos pasalai, kur Kortono kalnai labiausiai priartėja prie Trazumeno. Čia kelias tarp jų toks siauras, tarsi vieta tyčia palikta tam tikslui; toliau kiek plačiau atsiveria lyguma, o už jos stūkso kalvos. Šičia atviroje vietoje Hanibalas pasistatė stovyklą, kur apsistojo vien su afrikiečiais ir ispanais. Balearus ir kitus lengvai ginkluotus karius jis nuvedė už kalnų, o raitelius, kalvoms puikiai juos pridengiant, pastatė pačiame kalnų tarpeklyje, kad, vos tik pasirodys romėnai, pakilus iš priešakio kavalerijai, viskas būtų užtverta ežeru ir kalnais.

Flaminijus vakarop, saulei leidžiantis, pasiekė ežerą ir rytojaus dieną, vos prašvitus, iš anksto neišsiaiškinęs, perėjo tarpeklį; po to, kai kariuomenė ėmė sklisti po plačią lygumą, išvydo tik priešakyje esančius priešus, o pasala iš užpakalio ir iš viršaus liko nepastebėta. Kai tik Hanibalas su savo kariuomene apsupo priešą, uždarytą ežeru ir kalnais, — to jis ir siekė — davė visiems ženklą tuoj pat pulti. Kai kariai išsibėgiojo, kam kur buvo arčiausia, romėnams tas puolimas pasirodė tuo labiau staigus ir nelauktas, kadangi, nuo ežero rūkui tirščiau nusidriekus lygumoje, negu ant kalnų, ir priešų kariuomenėms nuo daugelio kalvų gana gerai viena kitai esant matomoms, pūnai greičiau nuo jų nusileido. Iš visų pusių kilus kovos

riksmui, romėnų konsulas pajuto, nespėjęs gerai įsižiūrėti, kad jis apsuptas, ir užvirė mūšis priešaky ir sparnuose, kariuomenei negavus laiko kaip reikiant išsirikiuoti, apsiginkluoti ir apnuoginti kardus.

5. Visiems pasimetus, pats konsulas, pakankamai drąsus tokiomis kritiškomis aplinkybėmis, kiek leido laikas ir vieta, ėmė rikiuoti suardytas gretas, puldinėdamas tarp pakrikusių šauksmų, kur tik galėjo prasiskverbti ir kur jį kiti galėjo išgirsti, drąsino karius, liepdamas stovėti ir kautis, sakydamas, kad iš čia jie neišsipirks nei įžadais, nei melsdamiesi dievams, o vien jėga ir narsumu. Jiems reikią kardais skintis kelią per rikiuotės vidurį, nes paprastai, juo mažiau baimės, tuo mažiau ir pavojaus. Bet dėl triukšmo ir sumaišties kariai negalėjo išgirsti nei patarimo, nei įsakymo, nebeatskyrė nei savo vėliavų, nei centurijų ir vietos jose; jiems vargiai beužteko drąsos griebtis ginklų ir pasiruošti mūšiui, o kai kurie, iš netyčių užklupti, žuvo veikiau ginklų apsunkinti, o ne jų pridengti. Tokioje tirštoje migloje jie labiau įtempė ausis, negu akis. Kariai gręžiojosi į sužeistųjų dejavimą, kūnų susmukimą bei ginklų tarškėjimą ir į sumišusius džiugius ir baimingus šauksmus. Vieni, sprunkantieji, metęsi į besikaujančiųjų masę, įstrigo joje, kitus, vėl stojančius į mūšį, nusinešė su savim bėgančiųjų minia. Po to, kai romėnai veltui blaškėsi į visas puses, bandydami prasiveržti, — juk iš šonų juos užtvėrė kalnai ir ežeras, o iš priešakio ir iš užpakalio priešų voros, — paaiš-

kėjo, kad išsigelbėjimo viltis slypi tik pačių drąsoje ir ginkluose, o ne kur kitur. Tada kiekvienas kas sau tapo vadu bei drąsintoju kovoje, ir mūšis užvirė vėl iš naujo, bet tose kautynėse nebebuvo nei išrikiuotų pirmųjų linijų, nei ietininkų ir nei triarijų: priešakiniai kariai kovėsi ne priešais vėliavas, o už jų; padrikai grūmėsi ir kitos voros; kariai nestovėjo savo legionuose, kohortose bei manipulose; atsitiktinumas subūrė juos, ir narsumas kiekvienam nurodė kautynių vietą: būti priešaky ar užpakaly. Kovos įkarštis buvo toks stiprus, o karių dėmesys tiek sutelktas į mūšį, kad niekas iš besikaujančiųjų nejuto to žemės drebėjimo, kuris sugriovė ištisus daugelio Italijos miestų rajonus, pakeitė veržlių upių tėkmę, jūrą privertė įsiveržti į upes, o kalnus suardė milžiniškomis griūtimis.

6. Buvo kautasi beveik tris valandas ir visur atkakliai, bet aplink konsulą virė kur kas smarkesnė ir pavojingesnė kova; jį supo rinktiniai vyrai, ir pats jis nenuilstamai teikė pagalbą ten, kur juto savuosius spaudžiamus ar atsidūrusius sunkioje padėtyje; išsiskiriantį ginklais su didžiausia jėga konsulą puolė priešas, bet piliečiai jį gynė tol, kol vienas insubras raitelis, vardu Dukarijus, be kita ko, ir iš veido atpažinęs konsulą, tarė savo tautiečiams: „Ana va tas, kuris sumušė mūsų legionus, nusiaubė laukus ir miestą! Kaip tik dabar aš jį kaip auką atiduosiu siaubingai nužudytųjų savo piliečių vėlėms!" ir, paspaudęs pentinais arklį, puolė į tirščiausią priešų minią. Užmušęs pirmiau gink-

lanešį, kuris jam, šuoliuojančiam, pasiruošus pulti, buvo pastojęs kelią, ietimi pervėrė konsulą; būtų jį dar ir išrengęs, bet sutrukdė triarijai, pridengę jį skydais. Tada pirmą sykį leidosi bėgti didelė kariuomenės dalis, ir jau nei ežeras, nei kalnai nebestojo jų baimei skersai kelio: nėrė visi, lyg akis išdegę, visais tarpekliais ir skardžiais, ginklai ir vyrai per kits kitą stačgalviais riedėjo žemyn. Daugelis, neturėdami, kur bėgti, puolė į vandenį ir brido pradžioje sekluma, o paskui paniro iki kaklo ir pečių. Buvo ir tokių, kuriuos neapgalvota baimė paskatino gelbėtis netgi plaukiant, tačiau tas plaukimas buvo betikslis ir beviltiškas, nes plaukiančiuosius, išsekus jėgoms, arba rijo verpetai, arba, tuščiai nusikamavus, teko iš paskutinių jėgų jiems grįžti į krantą, kur juos iš visų pusių mušė, įbridę į vandenį, priešų raiteliai. Maždaug šeši tūkstančiai priešakinės linijos karių, atkakliai prasiveržę pro puolantį priešą, ištrūko iš tarpeklio, nieko nežinodami, kas dedasi už jų. Susibūrę ant vienos kalvos, jie girdėjo vien riksmą ir ginklų žvangėjimą, nes per rūką negalėjo nei įžiūrėti, nei sužinoti, kas laimi. Pagaliau, sėkmei paaiškėjus, kai išsisklaidė rūkas ir pasirodė saulė, aiškioje dienos šviesoje kalnai ir laukai atskleidė pralaimėtą mūšį ir gėdingai sutriuškintą romėnų kariuomenę. Kad nepakliūtų į rankas raiteliams, kuriuos jie iš tolo pastebėjo, akimoju čiupę vėliavas, kuo skubiausiai pasišalino. Kitą dieną, kai, be kitų bėdų, dar ir badas ėmė tykoti, jie pasidavė Maharbalui, kuris su visa savo kavalerija užklupo juos naktį

ir pažadėjo išleisti visus, kaip stovi, su ta sąlyga, jei atiduos ginklus. Duotą žodį Hanibalas ištesėjo su *pūnišku sąžiningumu* — visus sukaustė grandinėmis.

7. Šitoks buvo garsusis Trazumeno mūšis, išlikęs atmintyje kaip vienas iš didžiausių Romos pralaimėjimų. Penkiolika tūkstančių romėnų žuvo kovos lauke, dešimt tūkstančių išsisklaidė ir, pasileidę per visą Etruriją, įvairiais keliais pasiekė Romą. Priešų krito pustrečio tūkstančio kovos lauke, o vėliau dar daug tiek vienoj ir kitoj pusėj mirė nuo žaizdų. Kiti pasakoja, kad nuostoliai abiejose pusėse buvę keliskart didesni: aš, nenorėdamas nieko pilstyti iš tuščio, o į tai pernelyg linksta rašančiųjų plunksnos, patikimiausiu autorium išsirinkau Fabijų, kaip tik šito karo amžininką. Hanibalas lotynais pasivadinusius belaisvius atleido be išpirkimo, o romėnus sukaustė grandinėmis. Iš krūvomis kritusių priešų liepė išrinkti savųjų lavonus ir palaidoti. Labai rūpestingai buvo ieškomas ir Flaminijaus lavonas, — jį taip pat norėta palaidoti — bet jo nepavyko surasti.

Kai tik Romą pasiekė žinia apie tą pralaimėjimą, į forumą subėgo subruzdę ir išsigandę žmonės. Moterys, klaidžiodamos gatvėmis, klausinėjo sutiktuosius, ar didelis tas netikėtas pralaimėjimas ir koks kariuomenės likimas. Ir kai minia, panaši į gausų susirinkimą, pasukusi į komicijas ir kuriją, susirado valdžios pareigūnus, tada pagaliau arti saulės laidos pretorius M. Pomponijus tarė: „Mes nugalėti dideliame mūšyje." Nors iš tų žodžių nieko aiškiau

jie nesužinojo, tačiau, prisiklausę vienas nuo kito, nešėsi namo žinią, kad konsulas su didele kariuomenės dalimi žuvęs, o saujelė išlikusių gyvų išvaikyti po visą Etruriją arba priešo paimti į nelaisvę. Kiek nelaimių patyrė nugalėta kariuomenė, tiek pat rūpesčių prislėgė širdis tų, kurių artimieji tarnavo pas konsulą G. Flaminijų, nes niekas nežinojo, koks kiekvieno iš jų artimųjų likimas, niekam nebuvo aišku, ar tikėtis ko, ar bijoti. Sekančią dieną ir po to keletą dienų prie vartų stovėjo vos ne daugiau moterų, kaip vyrų, lūkuriuojančių arba savųjų, arba kokios nors žinios apie juos. Jie apspisdavo pasirodžiusius kelyje žmones ir juos klausinėdavo, o šie negalėjo ištrūkti, ypač nuo pažįstamų, kol viską paeiliui išpasakodavo. Dėl to būtum galėjęs stebėti įvairias veido išraiškas, žiūrint, ar išgirsta žinia buvo linksma, ar liūdna ir ar jie grįžo namo dalintis džiaugsmu ar išklausyti užuojautų. Ypač krito į akis tiek moterų džiaugsmas, tiek ir jų liūdesys: pasakojama, kad viena, prie pat namų slenksčio netikėtai susitikusi laimingai sugrįžusį sūnų, mirė jo glėbyje, o kita, kuriai neteisingai buvo pranešta apie sūnaus mirtį, nuliūdusi užsisklendė namuose, bet vos tik pamatė grįžtantį sūnų — iš to didelio džiaugsmo krito negyva. Keletą dienų pretoriai išlaikė kurijoje senatą nuo saulėtekio iki pat saulėlydžio, svarstydami, kam vadovaujant ir su kokia kariuomene dar galima pasipriešinti nugalėtojams pūnams.

8. Dar nespėjus paruošti patikimų planų, netikėtai atėjo žinia apie kitą pralaimėjimą: keturi tūks-

tančiai raitelių su propretorium G. Centenijum, pasiųsti konsulo Servilijaus konsului Flaminijui, išgirdę apie Trazumeno mūšį, pakeitė kelio kryptį ir Hanibalo buvo apsupti Umbrijoje. Gandas apie tą įvykį įvairiai paveikė žmones: vieni, prislėgti dar didesnio sielvarto, naują raiteliams suduotą smūgį laikė lengvu, palyginus su ankstesniais, kiti manė, kad svarbu ne tai, kas atsitiko, bet, kaip ir ligų iškamuotame kūne net ir lengva liga palieka sunkesnius pėdsakus, negu sveikajame, taip ir išvargintoje ir pairusioje valstybėje, kokios tik bėdos beužgriūtų, nereikia tų bėdų matuoti pagal jų dydį, nes, išsekus jėgoms, ji nebepajėgia pakelti jokios nelaimės. Tokiu būdu valstybė griebėsi vaisto, jau nuo seno nepageidaujamo ir nebenaudojamo,— skirti diktatorių. Kadangi konsulas — tik jis pagal nuostatus galėjo skirti diktatorių — buvo toli, o per pūnų užkariautą Italiją nelengva buvo pas jį nusiųsti pasiuntinį ar laišką, todėl liaudis negalėjo išrinkti diktatoriaus, ir ji išsirinko — ko anksčiau niekad nėra buvę — prodiktatorių Kv. Fabijų Maksimą, o kavalerijos viršininku — M. Minucijų Rufą. Senatas juos įpareigojo sustiprinti miesto sienas ir bokštus tose vietose, kur jų nuožiūra atrodys reikalinga, išskirstyti įgulas ir sugriauti tiltus: reikia kovoti už miestą ir penatus, nes Italijos apginti jie jau nebegalėjo.

9. Hanibalas tiesiu keliu per Umbriją nužygiavo iki pat Spolecijaus. Kai, ten nusiaubęs laukus, jis staiga užpuolė miestą, buvo atmuštas, praliejęs upelius savųjų kraujo; iš vienos taip nesėkmingai

užpultos romėnų kolonijos pajėgų nusprendęs, kokios didžiulės turi būti Romos gynybinės jėgos, jis pakeitė kryptį Picėnų link, į kraštą, kur gausu ne vien visokiausių vaisių, bet ir pilna grobio, kurį godūs ir nuskurdę kartaginiečiai išsižioję stvarstė. Apsistojus ten keletui dienų, kariai atsigavo; išvargę po žiemos žygių per raistus ir po mūšio, kuris jiems buvo sėkmingas baigtimi, bet sunkus ir nuostolingas, kariai labiau norėjo grobio ir plėšikavimo, negu poilsio ir ramybės, Hanibalas, išvykęs pretucijų ir Adrijos kraštan, nusiaubė ten marsus, marucinus ir pelignus bei artimiausią Apulijos sritį prie Arpų ir Lucerijos. Konsulas Gn. Servilijus po keleto lengvų susirėmimų su galais, užkariavęs vieną nereikšmingą miestelį, po to išgirdęs apie bendražygio mirtį ir kariuomenės sutriuškinimą, būgštaudamas jau dėl tėvynės sienų, pasuko Romos link, kad lemiamuoju momentu būtų netoliese.

Kv. Fabijus Maksimas, antrąkart išrinktas diktatorium, dar tą pačią dieną, kai ėmė eiti pareigas, sušaukęs senatą, pradėjo nuo dievų permaldavimo: jis paaiškino senatoriams, kad konsulas G. Flaminijus nusižengė daugiau tuo, kad nepaisęs religinių apeigų ir auspicijų, o ne kad skubėjo ar buvo nepatyręs. Jis įtikinamai įrodė, kad pačių dievų reikia klausti, kokia atgaila galima sušvelninti jų rūstybę, ir pasiekė to, kad senatoriai įsakė decemvirams imtis Sibilės knygų, o tokį nutarimą jie darydavo, tik pasirodžius bauginantiems ženklams. Decemvirai, paskaitę likimo knygas, pranešė sena-

toriams, kad to karo priežastis slypinti įžade Marsui; kadangi jis buvęs duotas, nesilaikant apeigų, teksią jį vėl pakartoti, ir kur kas iškilmingiau; taip pat ir Jupiteriui reikėsią pažadėti prašmatnius žaidimus, o Eriko Venerai ir Minčiai — šventyklas, atlaikyti viešas pamaldas ir suruošti lektisternijas; be to, teks įsipareigoti Šventajam Pavasariui, kad sektųsi kariauti ir kad valstybės padėtis išliktų tokia pati, kokia ji buvo prieš karą. Kadangi Fabijus buvo užimtas karu, senatas įsako pretoriui M. Emilijui pasirūpinti, kad visi tie žynių kolegijos nutarimai būtų laiku įvykdyti.

10. Priėmus šiuos senato nutarimus, vyriausias žynys L. Kornelijus Lentulas, patariant kolegijos pretoriui, pareiškė, kad dėl įžadų Pavasariui visų pirma reikią atsiklausti tautos, — duoti įžadus be tautos pritarimo negalima. Žmonės buvo paklausti šiais žodžiais: „Ar norite ir įsakote, kad tatai įvyktų tokiu būdu? Jeigu Romos valstybė išsilaikytų per artimiausią penkmetį, kaip aš norėčiau, ir nenukentėjusi išsipainiotų būtent iš šių karų — vieną karą kariauja romėnų tauta su kartaginiečiais, kitą — su galais, gyvenančiais šiapus Alpių, — teduoda romėnų tauta Jupiteriui dovanų iš to, kas bus gimę pavasarį, būtent iš kiaulių, avių, ožkų ir jaučių bandos; be to, dar ir tai, kas liks nepašvęsta kitiems dievams, tepriklausys Jupiteriui nuo tos dienos, kai bus išleistas senato ir romėnų tautos įsakymas. Kas aukos, teaukoja, kada ir kaip nori, tačiau, kad ir kokiu būdu jis tai beatliktų, teatlieka prideramai. Jei aukojimui skirtas gyvu-

lys nugaišta, telieka jis nepašvęstas ir tenebūna tai nusikaltimas. Jei kas tokį gyvulį sužalos ar nudobs nežinodamas, tenebūna tai apgavystė. Jeigu kas jį pavogs, tenebūna nusikaltimas nei tautai, nei tam, iš kurio pavogta. Jei kas nežinodamas paaukos juodą dieną, aukojimas tebūna pripažintas tinkamu. Auka, atnašauta naktį ar dieną, vergo ar laisvo piliečio, tegalioja. Jei kas paaukos anksčiau, negu įsakys aukoti senatas ir tauta, tai tegu tauta būna atleista nuo įžadų ir laisva." Tam reikalui buvo pažadėta surengti prašmatnius žaidimus, kainavusius tris šimtus trisdešimt tris tūkstančius tris šimtus trisdešimt tris ir vieną trečdalį aso; be to, trys šimtai jaučių pažadėta Jupiteriui; daugeliui kitų dievų — baltų jaučių ir kitokių aukų. Iškilmingai davus įžadus, buvo paskirtos pamaldos; melstis suplaukė ne tik miesto žmonės su žmonomis ir vaikais, bet ir kaimiečių minios, kurių asmeniniai interesai glaudžiai siejosi su valstybiniais. Po to tris dienas tęsėsi lektisternijos, o ceremonijomis rūpinosi decemvirai. Visų akivaizdoje buvo padėtos šešios pagalvėlės: viena Jupiteriui su Junona, antra Neptūnui su Minerva, trečia Marsui su Venera, ketvirta Apolonui su Diana, penkta Vulkanui su Vesta ir šešta Merkurijui su Cera. Po to buvo duoti įžadai statyti šventyklas. Pastatyti šventyklą Eriko Venerai pasižadėjo diktatorius Kv. Fabijus Maksimas; mat, likimo knygose buvo išpranašauta, kad tą įžadą turįs duoti tas, kurio rankose aukščiausia valdžia. Pastatyti Minčiai šventyklą pasižadėjo pretorius T. Otacilijus.

11. Tokiu būdu patvarkius religinius dalykus, diktatorius pranešė apie karo ir valstybės reikalus, būtent, kokių ir kiek legionų, senatorių nuomone, reikią susidurti su pergalingu priešu. Nutarta perduoti jam konsulo Gn. Servilijaus kariuomenę, be to, iš piliečių ir sąjungininkų surinkti tiek raitelių ir pėstininkų, kiek jo požiūriu reikalinga; visa kita pavesta jam daryti ir elgtis taip, kaip būtų geriausia valstybės labui. Fabijus pasižadėjo dviem legionais papildyti Servilijaus kariuomenę. Kavalerijos viršininko naujai surinktiesiems jis paskyrė, kurią dieną susirinkti į Tiburą, po to paskelbė įsakymą persikelti į saugias vietas tiems, kurių miestai ir tvirtovės liko nesustiprintos; taip pat pasitraukti iš kaimų tos srities, kuria žygiuos Hanibalas, prieš tai sudeginus trobesius ir sunaikinus pasėlius, kad neliktų jokių gėrybių; pats, išvykęs Flaminijaus keliu, pasitiko konsulą su kariuomene, o užmatęs prie Tiberio ties Okrikulu besiartinančią prie jo armiją ir konsulą su raiteliais, pasiuntė tarną pranešti, kad pas diktatorių konsulas ateitų be liktorių. Kai tas pakluso įsakymui, jųdviejų susitikimas piliečiams ir sąjungininkams padarė didžiulį diktatūros įspūdį, mat, dėl senumo tą valdžią jie jau buvo gerokai primiršę. Kaip tik tuo metu iš Romos atėjo laiškai, pranešantieji, kad prie Kozano uosto pūnų laivynas pagrobė prekinius romėnų laivus, gabenančius iš Ostijos į Ispaniją maistą kariuomenei, ir dėl to konsului tuoj pat buvo liepta vykti į Ostiją, o ten, į laivus, esančius prie Romos miesto arba Ostijoje, susodinus, kiek

telpa, karių ir jūreivių, persekioti priešo laivyną ir ginti Italijos pakrantes. Didelis skaičius žmonių buvo surinkta Romoje; davė priesaiką net ir atleistiniai, turintieji vaikų, kurių amžius tiko karo tarnybai. Iš tos mieste surinktos kariuomenės tie, kurie dar neturėjo trisdešimt penkerių metų, buvo nukreipti į laivus, kiti palikti ginti miesto.

12. Priėmęs iš legato Fulvijaus Flako konsulo kariuomenę, diktatorius sabinų žeme atžygiavo į Tiburą tą dieną, kurią buvo įsakęs susirinkti naujiems kariams. Po to nuvyko Prenestan ir šunkeliais išėjo į Lotynų kelią, iš kur, kuo rūpestingiausiai išžvalgęs kelius, pajudėjo priešo link, pasiryžęs niekur nebandyti mūšio laimės, nebent jei priverstų reikalas. Kai tą pačią dieną netoli Arpų priešų akivaizdoje jis pasistatė stovyklą, Hanibalas nedelsdamas išvedė į kovos lauką savo kariuomenę ir davė progą susikauti. Pamatęs, kad priešų pusėje viešpatauja visiška tyla ir stovykloje nesijaučia jokio bruzdėjimo, nors ir plūsdamas, kad romėnų kovinė dvasia palaužta ir karas baigtas, kad romėnai aiškiai prarado narsumą ir šlovę, vis dėlto grįžo į stovyklą, o jo sielą užgulė slaptas rūpestis, kad jam teksią turėti reikalo su vadu, visiškai nepanašiu į Flaminijų bei Sempronijų, kad, pagaliau pasimokę iš nelaimių, romėnai surado Hanibalui atitinkantį vadą. Ir staiga jis pabūgo diktatoriaus sumanumo, o ne jėgos; dar neišbandęs jo būdo tvirtumo, Hanibalas ėmė jį erzinti ir kurstyti, dažnai kilnodamas savo stovyklą ir jo akyse siaubdamas sąjungininkų žemes; čia, pagreitinęs

žygiavimą, jis išnykdavo iš akių, čia, kur nors ant kelio posūkio stabtelėjęs, pasislėpdavo, kad galėtų sulaikyti nusileidusį į lygumą priešą. Fabijus vedė kariuomenę pakiliomis vietovėmis nedideliu atstumu nuo priešo, nenorėdamas išleisti jo iš akių, o taip pat ir susidurti akis į akį su juo. Kareiviai be reikalo iš stovyklos neišeidinėjo, pašaro ir malkų ieškojo daugiese ir būriu, išstatyti raitelių ir lengvai ginkluotų karių sargybiniai būriai, numatant netikėtą pavojų, užtikrino saviems kariams visišką saugumą, o išsibarsčiusiems priešų siaubėjams kėlė nerimą. Diktatorius nerizikavo valstybės saugumu, leisdamasis į didelį mūšį, bet nereikšmingi trumpalaikiai susirėmimai, pradėti iš saugių pozicijų, numatant čia pat ir vietą atsitraukimui, pratino per ankstesnius pralaimėjimus įbaugintus karius būti drąsesnius ir vertė juos mažiau aimanuoti dėl menko savo narsumo ir sėkmės. Bet ne tiek Hanibalą jis laikė pavojingą gudriems savo planams, kiek kavalerijos viršininką, kuris, neturėdamas tokios pat valdžios, kaip diktatorius, negalėjo iškart sužlugdyti valstybės. Karštas ir ūmus sprendimuose, nevaldąs liežuvio, pradžioje mažam rately, o vėliau viešai, kareivių minioje, jis ėmė šmeižti Fabijų, parinkdamas dorybėms prilygstančias ydas, ir vadino ne delsėju, o tinginiu, ne atsargiu, o bailiu, ir, šitaip juodindamas viršininką, aukštino save, mat, tas šlykščiausias elgesys išbujoja daug kam susilaukus pernelyg didelės sėkmės.

13. Iš Hirpinų Hanibalas persikėlė į Samnijų; siaubdamas Benevento apylinkes, jis paėmė Tele-

zijos miestą ir tyčia erzino romėnų vadą, vildamasis, kad jis, staiga užsidegęs dėl begalinių įžeidinėjimų ir sąjungininkų pralieto kraujo, bus prispirtas susikauti nepalankiomis jam aplinkybėmis. Tarp daugelio italų giminės sąjungininkų, Hanibalo paimtų mūšyje prie Trazumeno ir vėliau paleistų, buvo trys raiteliai iš Kampanijos, kuriuos Hanibalas iš karto suviliojo gausybe dovanų ir pažadų, kad šie jo pusėn palenktų savo tautiečių nusistatymą. Jie pranešė, kad, patraukus kariuomenę į Kampaniją, atsirasianti galimybė užvaldyti ir Kapują. Nors žinia pasirodė pernelyg svarbi, palyginus su tokiais jos pranešėjais, ir Hanibalas svyravo: čia pasitikėjo, čia nepasitikėjo, vis dėlto tatai paskatino jį pajudėti iš Samnijaus į Kampaniją. Nurodęs pažadus sutvirtinti veiksmais ir liepęs pas jį sugrįžti ne vieniems, o drauge ir su kai kuriais viršininkais, juos paleido. Pats įsakė vedliui vesti jį į Kazino sritį, nes pažįstantys tą vietą žmonės jį tikino, kad, užėmęs tą tarpeklį, jis užkirsiąs romėnams kelią teikti pagalbą sąjungininkams. Bet kadangi pūniškas liežuvis darkydamas taria lotyniškus pavadinimus, tai vietoj Kazino išėjo Kazilinas, ir vedlys pasielgė taip, kaip išgirdo,— išsukęs iš tikro kelio, praėjęs alifų, kalifų ir kalių žemę, nusileido į stelatų sritį. Kai Hanibalas apsižvalgęs pamatė, kad ta sritis apsupta kalnų ir upių, pasikvietęs vedlį, pasiteiravo, kokiame jis krašte besąs. Šiam paaiškinus, kad dar šiandien jis būsiąs Kaziline, paaiškėjo klaida — juk Kazinas visiškai kitoje pusėje. Nuplakęs rykštėmis vedlį, o kad

pagąsdintų kitus, prikalęs jį prie kryžiaus, jis sutvirtino stovyklą ir paleido Maharbalą su raiteliais į Falerno sritį pasiplėšti. Tas niokojimas nusitęsė iki pat Sinuesos įlankos krantų. Numidai apsčiai pridarė žalos, tačiau dar daugiau jie sukėlė baimės ir išsilakstymo: vis dėlto ta baimė, nors aplink liepsnojo karas, nepakirto sąjungininkų ištikimybės; buvo aišku, jog, valdomi teisingos ir protingos *valdžios, jie suprato, kad vienintelis* ištikimybės laidas — paklusti geresniesiems.

14. Po to, kai Hanibalas, prie Vulturno upės pasistatęs stovyklą, degino gražiausią Italijos lygumą ir kaimai aplink rūko nuo gaisrų, romėnų tarpe, Fabijui vedant kariuomenę Masiko kalno ketera, vėl iš naujo prasidėjo karių bruzdėjimas: tiesą sakant, keletui dienų jie buvo nurimę, nes kariuomenė buvo vedama greičiau, negu įprasta, ir kariai buvo patikėję, kad jie skuba sustabdyti Kampanijos niokojimo. Tačiau, kai jie, pasiekę aukščiausią Masiko viršukalnę, išvydo, kaip priešai degina Falerno laukus ir Sinuesos gyventojų namus ir jokios užuominos apie karą nebuvo, Minucijus tarė: „Ar mes čia atėjome vien paganyti akių ir pasimėgauti sąjungininkų žudymu ir gaisrais? Jei jau mes nieko nesigėdime, tai ar neturėtume gėdytis bent šių piliečių, kuriuos mūsų protėviai, norėdami apsaugoti tą kraštą nuo samnitų, pasiuntė apgyventi Sinuesą, kurią dabar degina ne kaimynas samnitas, o atėjūnas pūnas, atsibastęs iš pat pasaulio krašto, dėl mūsų nerangumo ir ištižimo? Nejaugi mes taip nebepanašūs į savo protėvius? Ak, de-

ja! Juk jie kitados klaidžiojantį prie savo pakrančių pūnų laivyną būtų palaikę gėda valstybei, o nūnai visa šalis pilnutėlė priešų numidų ir maurų! Mes, kurie, ką tik piktindamiesi Sagunto apgulimu, šaukėmės ne vien žmonių, bet sutarčių bei dievų, dabar ramiai stebime Hanibalą, žygiuojantį romėnų kolonijos sienomis. Liepsnojančių kaimų ir laukų dūmai graužia akis ir gerkles, ausys kursta nuo balsu raudančių sąjungininkų, veikiau besišaukiančių mūsų, negu dievų pagalbos, o mes čia vedame kariuomenę lyg galvijų bandą nepereinamais kalnų takais, slėpdamiesi už debesų ir miškų. Jei tokiu būdu bastydamasis po kalnų viršūnes M. Furijus būtų mėginęs išlaisvinti Romą nuo galų, kaip kad šis naujas Kamilas, išimties būdu sunkią valandą tapęs mūsų diktatorium, ruošiasi susigrąžinti Italiją nuo Hanibalo, tai Roma būtų likusi galų nuosavybe; bijau, kad, mums taip delsiant, neišeitų taip, lyg mūsų protėviai būtų šitiek kartų išgelbėję Romą vien Hanibalui ir pūnams. Anas vyras, tikras romėnas, tą dieną, kai į Vėjus buvo atnešta žinia, kad jis senatorių pritarimu ir liaudies valia paskirtas diktatorium, kadangi Janikulas buvo per aukštas, kad ant jo sėdėdamas jis galėtų matyti priešą, nusileido į lygumą ir dar tą pačią dieną miesto viduryje, ten, kur dabar galų kapai, sumušė galų pulkus, o kitą dieną juos kapojo šiapus Gabijų. Praėjus daugeliui metų, kai prie Kaudijaus tarpeklio priešas samnitas mus pravarė po jungu, nejaugi pagaliau L. Papirijus Kursonas nuėmė tą jungą nuo romėnų kaklų ir uždėjo jį išdidžiam

samnitui, klaidžiodamas Samnijaus keliais, spausdamas bei apguldamas Luceriją ir vargindamas atmuštą pergalingą priešą. Ir tam pačiam G. Lutacijui jokia kita aplinkybė, tik spartumas atnešė pergalę: juk kitą dieną, pamatęs priešą, ar nesumurkdė jo laivyno, pakrauto maisto produktais ir apsunkinto kariniais įtaisais bei sviediniais? Kvaila manyti, kad galima užbaigti karą, sėdint vietoje ar darant įžadus: reikia griebtis ginklo, nusileisti į lygumą ir susiremti petys į petį: drąsa ir veržlumas išugdė Romos valstybę, o ne lėti postringavimai, ką bailiai vadina saugumu." Taip maždaug kalbant Minucijui susirinkime, jį apspito minia romėnų tribūnų ir raitelių, o jo aštrūs žodžiai smigo taip pat į kareivių ausis, ir, jei kariai šiuo klausimu būtų balsavę, tai visiškai aišku, kad jie būtų siūlę Minucijų, suteikdami jam pirmenybę prieš Fabijų.

15. Fabijus, savuosius sekdamas ne mažiau atidžiai, kaip ir priešus, ypač pirmiesiems buvo nepalenkiamas. Nors jis puikiai žinojo, kad jo delsimas nepatinka ne tik čia, stovykloje, bet ir Romoje, tačiau užsispyręs laikėsi tų pačių planų ir likusią vasaros dalį gaišo, ir Hanibalas, verždamasis į lemiamą mūšį ir praradęs viltį susikauti, ėmė dairytis vietos žiemojimui, nes ta sritis turėjo apsčiai maisto dabar, bet ne apskritus metus — būdama apsodinta krūmais ir vynuogynais, ji augino puikius, bet ne itin naudingus vaisius. Visa tai žvalgai pranešė Fabijui. Tikrai sužinojęs, kad Hanibalas trauksis tais pačiais tarpekliais, kuriais bu-

vo prasiskverbęs į Falerno sritį, Fabijus su nedidele įgula užėmė Kalikulos kalną ir Kazilino miestą, kuris, Vulturno upe perkirstas, skiria Falerno sritį nuo Kampanijos; pats su kariuomene pasuko atgal tais pačiais kalnagūbriais, pasiuntęs žvalgybon keturis šimtus sąjungininkų raitelių su L. Hostilijum Mancinu, priklausančiu tam jaunuolių rateliui, kuris susirinkimuose dažnai girdėdavo aštriai kalbantį kavalerijos viršininką. Iš pradžių Mancinas išvyko kaip žvalgas, kad, saugiai įsitaisęs, galėtų stebėti priešą, bet, pamatęs šen bei ten po kaimus klaidžiojančius numidus, progai pasitaikius, keletą nužudė ir staiga įsigeidė kautynių. Išgaravo iš atminties diktatoriaus nurodymai, kiek galima, išvengti pavojų: geriau pirma atsitraukti, negu pasirodyti priešų akivaizdoje. Numidai, vieni atsimušinėdami, kiti sprukdami, nuvarginę arklius ir žmones, atsiviliojo jį vos ne iki pat stovyklos. Tada Kartalas, kurio rankose buvo aukščiausia pūnų kavalerijos valdžia, puolęs nuvijo romėnų raitelius toliau, negu per strėlės lėkimo atstumą, nepaliaujamai persekiodamas juos maždaug per penkis tūkstančius žingsnių. Kai Mancinas pamatė, kad priešas nesiliauja persekiojęs ir kad nebėra vilties pasprukti, padrąsino savuosius ir stojo į visais atžvilgiais nelygų mūšį. Taip žuvo jis pats, o kartu su juo ir apsupti rinktiniai raiteliai. Kiti, kiek neša kojos, dūmė pirmiausia atgal į Kalių miestą, o iš ten nepramintais kalnų takeliais pas diktatorių. Atsitiktinai tą dieną susijungė su Fabijum Minucijus, pasiųstas su įgula užimti tarpukalnės, ku-

ri, prie Taracinos virtusi siauru tarpekliu, nusileidžia į jūrą, kad Pūnas iš Sinuesos negalėtų Apijaus keliu patekti į romėnų žemę. Sujungę kariuomenes, diktatorius ir raitelių viršininkas pasistatė stovyklą prie pat kelio, kuriuo turėjo eiti Hanibalas. Priešas buvo už dviejų tūkstančių žingsnių.

16. Sekančią dieną pūnai savo armija užtvindė visą kelią tarp abiejų stovyklų. Nors romėnai įsitaisė prie pat pylimo, be abejo, patogesnėje vietoje, tačiau Hanibalas su lengvai ginkluotais pėstininkais ir raiteliais prasiskverbė iki jų; norėdami įerzinti priešą, pūnai smogė iš įvairių pusių, tai puldami, tai atsitraukdami, bet romėnų rikiuotė liko nepajudėjusi: kautynės vyko lėtai greičiau pagal diktatoriaus, o ne Hanibalo norą. Romėnų krito du šimtai, o priešų — aštuoni šimtai. Hanibalas, atrodė, buvo apsuptas, nes kelias į Kaziliną buvo užimtas. Tuo tarpu, kai Kapuja, Samnijus ir daugybė užnugaryje esančių turtingų sąjungininkų teikė maistą romėnams, Pūnas dairėsi žiemojimui vietos tarp Formijų uolų bei Literno smėlynų, raistų ir siaubą keliančių miškų. Jis aiškiai suvokė esąs puolamas jo paties naudojamu ginklu. Kadangi prasiveržti pro Kaziliną jis negalėjo, teko kopti į kalnus ir įveikti Kalikulos keterą, o kad romėnai neužkluptų jo kariuomenės kur nors stovykloje, sugalvojęs iš pažiūros siaubingą dalyką, kad apdumtų priešui akis, nutarė, vos sutemus, patylom patraukti į kalnus. Apgavystės planas buvo ruošiamas taip: visur laukuose buvo renkami pušinių skalų, šakelių ir sausų šiaudų ryšulėliai ir ri-

šami prie ragų jaučiams, kuriuos, tiek naminius, tiek ir laukinius, ištisa banda ginė kartu su savim, lygiai kaip gabenosi ir kitokį, laukuose nutvertą grobį. Jaučių surinkta apie du tūkstančius. Hasdrubalui buvo pavesta, kai tik sutems, naktį, padegus tuos ryšulius ant ragų, ginti bandą į kalnus, ypač, jei galima, per priešo apgultus tarpeklius.

17. Pradėjus temti, kartaginiečiai patylomis ėmė žygiuoti iš stovyklos: jaučius ginė kiek atokiau, priešais vėliavas. Kai tik jie priartėjo prie kalnų papėdės ir kelias susiaurėjo, staiga buvo duotas ženklas padegti ragus ir greitai vyti galvijus į priešais stūksančius kalnus. Ir pati baimė, kad ant galvos liepsnoja ugnis, ir svilinimas, prasiskverbęs iki mėsos ir ragų pašaknių, tarsi botagas vijo įdūkusius jaučius. Staiga, kai nuo tokio jų blaškymosi užsidegė miškai ir kalnai ir aplink supleškėjo brūzgynai, jaučiai, veltui kratydami galvas ir tuo sukeldami tik dar didesnę liepsną, buvo panašūs į padrikai šalin neriančius žmones. Romėnai, kurie buvo pastatyti užimti perėją per kalnagūbrį, pamatę ant kalnų viršūnių ir virš savęs neaiškias ugnis, manydami apsupti esą, paliko savo postus ir metėsi ieškoti kelio aukščiausiose kalnų keterose, ten, kur tik protarpiais mirgėjo liepsnos, lyg tas kelias būtų saugiausias, tačiau ir čia susidūrė su kai kuriais jaučiais, nuklydusiais nuo savo bandos. Dar iš tolo pamatę tarsi iš šnervių besiveržiančias liepsnas, romėnai sustojo, pritrenkti tokio stebuklo, o po to, kai paaiškėjo žmogiška klasta, sumoję, kad jiems paspęstos pinklės, sukėlė dar didesnį

šurmulį ir leidosi bėgti. Bėgdami jie susidūrė su lengvai ginkluotais priešų kareiviais, tačiau naktis, vienodai padalinusi baimę vieniems ir kitiems, išlaikė juos iki pat aušros, neleisdama susikauti. Tuo tarpu Hanibalas, pervedęs visą kariuomenę per kalnagūbrį ir ant to paties kalnagūbrio nutvėręs saujelę priešų, alifų lauke pasistatė stovyklą.

18. Tą sambrūzdį Fabijus juto, bet, manydamas, kad tai spąstai, ir bijodamas naktį kautis, išlaikė saviškius apkasuose. Vos praaušus, kalno papėdėje įvyko kautynės, kuriose romėnai nesunkiai būtų įveikę atkirstą nuo savųjų lengvai ginkluotos kariuomenės būrį, būdami kiek gausesni, jei nebūtų atvykusi tam reikalui Hanibalo pasiųsta ispanų kohorta. Labiau pripratusi laipioti kalnais, dėka vikrumo ir pritaikytų vietovei ginklų ji sėkmingiau galėjo grumtis tarp uolų ir akmenų; ir pats kovos pobūdis prisidėjo prie to, kad ji lengvai išslydo iš nagų įpratusiam kautis tik lygiame lauke, sunkiai ginkluotam ir nepaslankiam priešui. Tokiu būdu jie išsiskyrė, susikovę visiškai nelygiomis: ispanai beveik visi išliko gyvi, o romėnai, šiek tiek savųjų netekę, pasuko į stovyklą.

Pajudėjo taip pat ir Fabijus ir, peržengęs kalnagūbrį virš Alifo, sustojo aukštoje ir sutvirtintoje vietoje. Tada Hanibalas, apsimetęs, kad per samnitų žemę jis veržiasi į Romą, grįžo į pelignų kraštą, viską aplink niokodamas. Fabijus vedė kariuomenę kalnais, laikydamasis vidurio tarp priešo armijos ir Romos miesto, neatsilikdamas ir nesusidurdamas su priešu. Iš pelignų Hanibalas pakeitė ke-

lio kryptį ir, grįždamas atgal į Apuliją, priėjo Gerecnijaus miestą, iš baimės savų gyventojų apleistą, nes dalis sienų buvo sugriuvusi. Diktatorius Larino lauke pasistatė sustiprintą stovyklą. Iš ten atšauktas į Romą atlikti religinių apeigų, jis įtaigavo raitelių viršininką, ne tik tiesiogiai įsakydamas, bet ir patarimais, netgi prašymais įtikinėdamas jį labiau pasitikėti sveiku protu, negu fortūna, ir sekti juo, vadu, o ne Sempronijum ir Flaminijum; tenegalvojąs jis, kad nieko nenuveikta, sugaišus beveik visą vasarą vedžioti priešui už nosies. Ir gydytojai kartais geriau gydo poilsiu, negu veiksmingais, organizmą išjudinančiais vaistais; svarbu yra tai, kad šitiek kartų nugalėtojas priešas liovėsi mus nugalėti, kad atsikvėpėme nuo nepaliaujamų žudynių. Šitaip tuščiai įtikinėjęs raitelių viršininką, jis išvyko į Romą.

19. Įvykiams taip besiklostant, vasaros pradžioje Ispanijoje irgi prasidėjo karas ir sausumoje, ir jūroje. Hasdrubalas pridėjo dar dešimt laivų prie tų, kuriuos viskuo aprūpintus ir paruoštus buvo gavęs iš brolio; taip Hamilkonui jis perdavė keturiasdešimties laivų laivyną. Išvykęs iš Kartaginos, jis plaukė laivais netoli kranto, o kariuomenę vedė pakrante, pasiruošęs susikauti ta kariuomenės dalimi, kurią priešas beužpultų. Gn. Scipionas, kai tik išgirdo priešą pajudėjus iš žiemos stovyklos, iš pradžių ketino daryti tą patį, bet vėliau, dėl plačiai pasklidusių gandų apie naują pagalbinę sąjungininkų kariuomenę, nebedrįsdamas susiremti sausumoje, susodino rinktinius kareivius į laivus ir

išvyko trisdešimt penkiais laivais susiremti su priešu. Kitą dieną po išplaukimo iš Tarakono jis atvyko iki sustojimo vietos, nutolusios nuo Ebro upės žiočių per dešimt tūkstančių žingsnių. Iš ten pasiųsti du masiliečių žvalgybiniai laivai pranešė, kad pūnų laivynas stovi upės žiotyse, o ant kranto pastatyta stovykla. Todėl, kad užpultų juos netikėtai ir neapsisaugojusius, jis pakėlė inkarus ir, paplitus aplink didžiulei sumaiščiai, pajudėjo priešo link. Ispanijoje yra daug aukštose vietose pastatytų bokštų, kurie naudojami žvalgybai ir apsigynimui nuo plėšikų. Kai iš ten, pastebėjus romėnų laivus, buvo duotas ženklas Hasdrubalui, pirmiausia kilo triukšmas sausumoje ir stovykloje, o ne jūroje ir laivuose; mat, arba dar nesigirdėjo irklų pliuškenimo bei kitokių jūros garsų, arba laivyno per iškyšulius dar nesimatė; staiga Hasdrubalo pasiųsti vienas po kito raiteliai paliepė kariams skubiai lipti į laivus ir pakelti ginklą prieš romėnus, klaidžiojančius pakrante ar besiilsinčius palapinėse ir visiškai nesitikinčius tą dieną nei priešo, nei kautynių: juk priešų laivynas jau netoli uosto besąs. Taip įsakinėjant, į visas puses buvo išsiuntinėti raiteliai. Veikiai atskubėjo ir pats Hasdrubalas su visa kariuomene, ir suūžė aplinkui įvairūs riksmai, o besiveržiant į laivus irkluotojams kartu su kariais, susidarė įspūdis, kad kariai veikiau bėga iš sausumos, negu stoja į mūšį. Vos tik visi sulipo, vieni, atsirišę nuo krantų, ėmė kliūti, užplaukę ant inkarų, kiti, kad neužkliūtų, piaustė inkarų lynus, viską darydami neapgalvotai ir pa-

skubomis; karių pasiruošimas kovai trukdė jūrininkų tarnybą, o kariams imtis ginklo ir prisidėti jį prię peties neleido jūrininkų bėgiojimas. O romėnai jau ne tik artinosi, bet ir išrikiavo mūšiui laivus. Tokiu būdu pūnus sutrikdė ne tiek priešas ir mūšis, kiek jų pačių sumišimas, ir, veikiau pabandę mūšį, negu jį pradėję, leidosi su laivynu bėgti. Kadangi į priešais esančios upės žiotis plačiai nusidriekusi ir tokia didžiulė laivų vilkstinė aiškiai negalėjo įplaukti, jie kreipė laivus šen bei ten į krantą; vieni jų pakliuvo ant seklumų, kiti į sausą krantą, o kariai, iš dalies ginkluoti, iš dalies beginkliai, pabėgo pas išsirikiavusias išilgai kranto savųjų gretas. Du pūnų laivai pirmame susirėmime buvo paimti, o keturi — paskandinti.

20. Nors ta žemė buvo priešų rankose ir buvo matyti ginkluotos jų voros, nusidriekusios visa pakrante, romėnai, ryžtingai persekiodami išgąsdintą priešų laivyną, visus laivus, kurie nebuvo nusilaužę priekių, atsitrenkdami į krantą, arba neįstrigo seklumose, prisirišę apgręžtus, ištempė į atvirą jūrą. Iš keturiasdešimt laivų jie paėmė dvidešimt penkis. Bet ne šitai svarbiausia buvo toje pergalėje, o būtent tai, kad vienu lengvu mūšiu jie užvaldė visą krantą, kurį skalauja jūra. Tokiu būdu, išplaukę su laivynu į Onuzą, romėnai iš laivų išlipo į sausumą. Miestą paėmę smurtu ir jį nusiaubę, iš ten pasuko į Kartaginą, pakeliui niokodami visus aplinkinius laukus; pagaliau padegė dargi priestatus prie sienos ir vartų. Iš ten jau pasunkėjęs nuo grobio laivynas atplaukė į Longunti-

ką, kur Hasdrubalo buvo surinkta jūreivystės reikalams didžiulės krūvos ašuotės. Pasiėmę jos, kiek reikia, virvėms, visą likusią padegė. Jie praplaukė ne tik žemyno pakrantėmis, bet persikėlė ir į Ebuzos salą. Ten per dvi dienas, su didžiausiomis pastangomis nesėkmingai pamėginę paimti miestą, tos salos sostinę, ir supratę, kad veltui eikvoja laiką, iš nevilties puolė siaubti laukų, o kai, apiplėšę ir padegę keletą kaimų, jie grįžo į laivus su didesniu grobiu, negu tas, kurį buvo įsigiję žemyne, iš Balearų salų atvyko pas Scipioną pasiuntiniai prašyti taikos. Iš ten laivynas pasuko atgal ir grįžo į šiapus Ebro esančią provinciją; čia susirinko pasiuntiniai visų tautelių, gyvenančių prie Ebro, ir daugelio genčių net iš tolimiausios Ispanijos; visos tos tautelės — daugiau kaip šimtas dvidešimt — buvo pajungtos romėnų valdžiai ir davė įkaitus. Tada Scipionas, visiškai pasitikėdamas ir sausumos kariuomene, nužygiavo iki pat Kastulono viršukalnės, o Hasdrubalas pasitraukė į Luzitaniją, arčiau Okeano.

21. Tada atrodė, kad likęs vasaros laikas praslinks ramiai; kiek tai priklausė nuo pūnų, jis ir slinko ramiai, tačiau, maža to, kad pačių ispanų prigimtis nerami ir ištroškusi perversmų, Mandonijus ir Indebilijus, — pastarasis neseniai buvęs ilergetų karaliumi, — po to, kai romėnai nusileido iš kalnų į pajūrį, sukiršinę savo tautiečius, atėjo niokoti taikios romėnų sąjungininkų šalies. Scipionas prieš juos pasiuntė karinį tribūną su lengvai ginkluota pagalbine kariuomene, ir šis po mažo su-

sirėmimo išsklaidė visą paskubom surinktą būrį: keletą nužudė, keletą paėmė į nelaisvę, o didžiulę dalį nuginklavo. Šitas sambrūzdis atitraukė vykstantį Okeano link Hasdrubalą į šiapus Ebro esančią sritį ginti sąjungininkų. Kai pūnų stovykla buvo ilergavonų žemėje, o romėnų — prie Naujojo Laivyno, netikėtas gandas pasuko karą kiton pusėn. Keltiberiai, kurie buvo pasiuntę kaip pasiuntinius savo šalies kunigaikščius ir romėnams davę įkaitų, pakurstyti Scipiono pasiųsto žvalgo, čiupo ginklus ir su stipria kariuomene įsiveržė į Kartaginos provinciją. Tris miestus paėmė šturmu. Po to dviejuose mūšiuose jie šauniai susikovė su pačiu Hasdrubalu; apie penkiolika tūkstančių priešų išžudė, o keturiolika tūkstančių paėmė į nelaisvę su daugybe karo vėliavų.

22. Taip, susiklosčius aplinkybėms Ispanijoje, P. Scipionas, pasiųstas senato, pratęsusio jam valdžią, pasibaigus konsulatui, atvyko į provinciją su trisdešimčia karo laivų, aštuoniais tūkstančiais karių, atsigabendamas kartu ir didžiules maisto atsargas. Tas laivynas, prisidėjus vilkstinei prekinių laivų, iš tolo pasirodęs milžiniškas, iš atviros jūros, dideliam piliečių ir sąjungininkų džiaugsmui, įplaukė į Tarakono uostą. Čia išlaipinęs karius, Scipionas po trumpo žygio susijungė su broliu, ir jiedu ėmė kariauti sutartinai pagal bendrą planą. Taigi kartaginiečiams užsiėmus kartu su keltiberiais, romėnai nedelsdami persikėlė per Ebrą ir, neregėdami jokio priešo, tęsė žygį į Saguntą, nes sklido gandas, kad ten, pilyje, nedidelė įgula saugo Ha-

nibalo perduotus visos Ispanijos įkaitus. Tik tas vienas laidas vertė lūkuriuoti linkusias į sąjungą su romėnais Ispanijos tauteles, kad išdavystės kaltės netektų nuplauti savo vaikų krauju. Nuo tų ryšių Ispaniją išlaisvino vienas vyras, panaudojęs veikiau sumanų, negu patikimą, planą. Sagunte gyveno kilmingas ispanas Abeluksas, anksčiau ištikimas pūnams, o vėliau, — tokia daugelio barbarų prigimtis — kai nuo pūnų nusigręžė laimė, šis atsimetė nuo jų. Tačiau, manydamas, kad atvykęs pabėgėlis yra niekas kitas, o tik niekinga ir negarbinga būtybė, jis veikė taip, kad naujiems sąjungininkams duotų kuo daugiausia naudos. Tokiu būdu, apmąstęs viską, ką tik jo padėtis leido daryti, jis nusprendė, kad svarbiausia — grąžinti įkaitus, nes ta viena aplinkybė visiškai užtikrins Ispanijos vadų draugystę su romėnais. Bet kadangi jis puikiai žinojo, kad be prefekto Bostaro įsakymo įkaitų prižiūrėtojai nieko nepasieks, jis pamėgino paveikti patį Bostarą gudrybe. Bostaras už miesto, pačiame jo pakrašty, turėjo pasistatęs stovyklą, kad iš tos pusės užkirstų romėnams kelią. Ten, pasivedėjęs jį į šalį, tarsi nežinančiam, Abeluksas išdėstė, kad ispanų ketinimus iki šiol varžiusi baimė, nes romėnai buvę toli, o nūnai romėnų stovykla šiapus Ebro trokštantiems perversmų esanti saugi pilis ir prieglobstis: tokiu būdu, jei jau baimė jų nebekaustanti, reikia palenkti juos geradarybėmis ir malone. Kai Bostaras, nusistebėjęs ir pasiteiravęs, kokia galinti būti ta greitomis paruošta dovana tokiam reikalui, Abeluksas tarė: „Pa-

leisk namo įkaitus: tatai bus malonu ir asmeniškai tėvams, kurie savo valstybėse yra labai įtakingi, ir apskritai tautoms. Kiekvienas nori, kad kiti juo tikėtų, o duotas žodis kartu įpareigoja ir jį išlaikyti. Aš prašau ir pats įsipareigoju grąžinti namo įkaitus, kad didžiulėmis savo pastangomis įvykdyčiau savo planą ir sumanymą, kuris kilnus ir pats savaime, ir kaip begalima dar kilnesnį padaryčiau." Kai jis įtikino Bostarą, ne tokios klastingos prigimties žmogų, kaip kiti pūnai, naktį slapta išvykęs pas priešų sargybą, susitiko keletą ispanų iš pagalbinės kariuomenės ir, šių nuvestas pas Scipioną, išdėstė, dėl ko atvyko; po to, pasikeitus abipusiais ištikimybės įsipareigojimais, nustačius vietą ir laiką įkaitų perdavimui, Abeluksas grįžo į Saguntą. Kitą dieną jis praleido su Bostaru, klausydamasis jo pavedimų tuo reikalu. Nusprendęs eiti naktį, kad apgautų priešų sargybą, sutartą valandą pažadinęs sargybinius, išvyko su berniukais ir, dėdamasis nieko nežinąs, nuvedė juos į iš anksto jo gudrybėmis paruoštas pinkles. Jie buvo pristatyti į romėnų stovyklą: visa kita dėl įkaitų grąžinimo buvo atlikta ta pačia tvarka, kaip buvo sutarta su Bostaru, tarsi tatai būtų buvę daroma kartaginiečių vardu. Dėkingumas romėnams žymiai pranoko dėkingumą, kuris būtų buvęs pareikštas už tą patį dalyką kartaginiečiams. Juk kartaginiečiai, likimo globojami, buvo išdidūs ir apsvaigę nuo pasisekimų, ir galėjo atrodyti, kad baimė juos sušvelnino, o romėnai, anksčiau jiems nežinomi, vos atvykę, pasireiškė geraširdiškumu ir kilniu po-

elgiu; ir Abeluksas, protingas vyras, jiems regėjos ne veltui pakeitęs sąjungininkus. Tokiu būdu visi kaip vienas pritarė sukilimui ir nedelsiant būtų griebęsi ginklų, jei nebūtų užklupusi žiema, kuri ir romėnus, ir kartaginiečius privertė slėptis po stogu.

23. Tokie karo žygiai vyko Ispanijoje taip pat ir antrąją pūnų karo vasarą, tuo tarpu Italijoje apgalvotas Fabijaus delsimas trumpam nutraukė romėnų pralaimėjimus ir sukėlė nemenką rūpestį sunerimusiam Hanibalui, kuris suprato, kad romėnai pagaliau išsirinko vyriausią karo vadą, kariaujantį, pasikliaujant protu, o ne fortūna. Tačiau romėnai, tiek kariškiai, tiek civiliai, taip paniekino delsimą, kad po to, kai, Fabijui nesant, kavalerijos viršininkas atsitiktinai susikovė, tas mūšis veikiau visus pradžiugino, negu buvo sėkmingas. Prisidėjo dvi aplinkybės, stiprinančios neapykantą diktatoriui: viena siejosi su Hanibalo gudrybe ir klasta, nes, kai jam perbėgėliai parodė diktatoriaus dvarą, tai, visa aplinkui sulyginęs su žeme, jis liepė neliesti nei kardu, nei ugnimi vien tik to ūkio ir nepulti jo, panaudojus visą priešo jėgą, kad atrodytų, jog tatai neva atlyginimas už kažkokį slaptą sandėrį. Antroji aplinkybė siejosi su paties diktatoriaus poelgiu, kuris iš pirmo žvilgsnio galėjo pasirodyti abejotinas, kadangi senatas su tuo nesutiko, tačiau pabaigoje tas poelgis pasirodė ne tik neįtartinas, bet dargi pelnė didžiausią garbę Fabijui. Mat, pasikeičiant įkaitais, kaip buvo padaryta ir pirmajame pūnų kare, romėnų ir pūnų vadai bu-

vo susitarę, kad šalis, kuri daugiau jų gaus, negu duos, sumokėtų už kiekvieną kareivį po pustrečio svaro sidabro. Kadangi Fabijus gavo dviem šimtais keturiasdešimt septyniais daugiau už Hanibalą, o senate, nors ir dažnai buvo kalbama šiuo klausimu, Fabijus nebuvo taręsis dėl to su senatoriais, ir privalomą už juos sidabrą buvo vilkinama išmokėti, tai jis, pasiuntęs savo sūnų Kvintą į Romą, pardavė priešų nepaliestą žemės sklypą ir tesėjo duotą žodį valstybei asmenine savo sąskaita.

Hanibalas apsistojo prie Gereonijaus miesto sienų. Tą miestą jis paėmė ir sudegino, palikęs tik keletą namų, kuriuos panaudojo kaip svirnus. Iš čia jis pasiuntė du kariuomenės dalinius rinkti maisto, o pats su trečiuoju, lengvai ginkluotu, laukė visada pasiruošęs, saugodamas stovyklą ir žvalgydamasis, kad kas nors begėdiškai neužpultų maisto rinkėjų.

24. Tuo metu romėnų kariuomenė buvo Larino lauke; kaip jau anksčiau buvo minėta, diktatoriui išvykus į Romą, jai vadovavo raitelių viršininkas Minucijus. Tarp kitko, stovykla, prieš tai pastatyta ant aukšto kalno ir saugioje vietoje, buvo perkelta į lygumą, ir, sutinkamai su vado charakteriu, buvo svarstomi paskubomis sudaryti planai, ar užpulti išsibarsčiusius maisto rinkėjus, ar su menka apsauga likusią stovyklą. Hanibalas aiškiai suvokė, kad, pasikeitus vadui, pasikeitė ir karo veiksmų planas ir kad priešai veiks drąsiau, bet ne išmintingiau. O jis pats, vargiai ar kas tuo galėtų patikėti, kai priešas buvo taip arti, trečdalį savo karių

pasiuntė rinkti maisto, o likusius du trečdalius paliko stovykloje: po to pačią stovyklą patraukė arčiau priešo beveik per du tūkstančius žingsnių nuo Gereonijaus į aiškiai priešams įžiūrimą kalvą, kad tie žinotų, jog jis pasiruošęs apginti maisto rinkėjus. Ten, ne per toliausiai nuo Hanibalo, o taip pat ir nuo pačių romėnų stovyklos, stūksojo kalva; jei ją užimti Hanibalas būtų ėjęs dieną, priešas, be abejo, būtų jį aplenkęs trumpesniu keliu, dėl to pasiųsti numidai užėmė ją slapta, naktį. Romėnai, sekančią dieną su neverta dėmesio savųjų saujele juos iš tos vietos išviję, patys ten perkėlė stovyklą. Vieną stovyklą nuo kitos skyrė nedidelis tarpas, ir tas pats beveik visas buvo kimšte prikimštas romėnų kariuomenės; tuo tarpu iš užpakalyje esančios Hanibalo stovyklos išsiųsti maisto rinkėjų link raiteliai ir lengvai ginkluotieji, plačiai užsimoję, žudė ir vaikė beklaidžiojančius priešus. Hanibalas neišdrįso stoti į mūšį, nes su tokia maža kariuomene jis vargiai būtų galėjęs apginti stovyklą, jei ji būtų apgulta. Pasinaudojęs Fabijaus taktika, kadangi dalis kariuomenės dėl bado buvo iškrikusi, jis kariavo užsidaręs stovykloje ir delsdamas, o paskui saviškius nuvedė į ankstesnę stovyklą, kuri buvo priešais Gereonijaus sienas. Kai kurie rašytojai tvirtina, kad kovos rikiuotė buvusi taisyklinga ir kovota su iškeltomis vėliavomis: pirmąkart susirėmus, pūnai buvo nublokšti iki pat stovyklos, o iš ten, netikėtai išsiveržę, jie sukėlė baimę romėnams. Po to, įsikišus samnitui Numerijui Decimijui, mūšis buvo atnaujintas. Decimijus pranoko

kitus savo kilme ir turtais ne tik Boviane, kuriame gimė, bet visame Samnijuje. Diktatoriaus paliepimu, jis atvedė į stovyklą aštuonis tūkstančius pėstininkų ir penkis šimtus raitelių. Kai juos iš užpakalio pamatė Hanibalas, ir vienai, ir kitai pusei susidarė įspūdis, kad iš Romos drauge su Kv. Fabijum atvyksta naujas pastiprinimas. Hanibalas, kiek prisibijodamas pasalų, saviškius grąžino į stovyklą, o romėnai, persekiodami jį, padedant Samnijui, tą dieną užkariavo dvi tvirtoves: krito šeši tūkstančiai priešų ir penki tūkstančiai romėnų, tačiau, pralaimėjus beveik lygiomis, Romą pasiekė gandas apie šaunią pergalę, kurią patvirtino pagyrūniškas raitelių viršininko laiškas.

25. Apie tuos dalykus daug buvo kalbėta senate ir liaudies susirinkime. Džiūgaujant visai Romai, vien tik diktatorius nepatikėjo nei gandais, nei laišku, sakydamas, kad, nors visa tai būtų ir tiesa, jį labiau bauginanti sėkmė, negu nepasisekimai. Liaudies tribūnas M. Metelas atsakė, kad to juk negalima esą pakęsti, nes diktatorius ne vien savo buvimu sutrukdęs sėkmingai kariauti, bet, net nebūdamas vietoje, trukdąs karo žygius, o kariaudamas tyčia veltui leidžiąs laiką, kad kuo ilgiau išliktų valdžioje ir tik vienas turėtų aukščiausią valdžią ir Romoje, ir kariuomenėje. Tatai esą aišku, nes vienas konsulas kritęs mūšio lauke, kitas išsiųstas toli nuo Italijos dėl akių persekioti pūnų laivyno; du pretoriai užimti Sicilija ir Sardinija, nors nei vienai provincijai šiuo metu nereikia pretoriaus, o raitelių viršininkas Minucijus, kad ne-

matytų priešo ir nepasitarnautų kaip nors karui, beveik suimtas. Dievaži, prisiekinėjęs jis, pūnams atiduotas ne tik Samnijus, tarsi ta sritis būtų už Ebro, bet nuniokoti Kampanijos, Kalių bei Falerno laukai, tuo tarpu diktatorius sėdįs Kaziline ir romėnų *legionais saugąs savo dvarą. Besiveržianti* į kautynes kariuomenė ir raitelių viršininkas beveik uždaryti, laikomi stovykloje, už apkasų, atėmus iš jų ginklus, tarsi jie būtų priešų belaisviai. Pagaliau, kai tik diktatorius iš ten pasitraukęs, jie, *tarsi išsilaisvinę iš apgulimo, išėję iš apkasų ir su*triuškinę priešą. Dėl šių dalykų, jei romėnų plebėjų dvasia būtų išlikusi ta pati, kaip ir žiloje senovėje, jie drąsiai būtų pasišovę atimti iš Kv. Fabijaus valdžią, o dabar pateikia tik kuklų prašymą — sulyginti raitelių viršininko ir diktatoriaus teises. Bet vis vien nereikia Kv. Fabijaus siųsti į kariuomenę, kol jis paskirs konsulą į G. Flaminijaus vietą. Diktatorius susilaikė nuo dalyvavimo liaudies susirinkime, kad kalbėdamas neįsigytų liaudies nepalankumo. Net ir senate, kai jis aukštai vertino priešą ir pranešinėjo apie dviejų metų pralaimėjimus, patirtus dėl vadų neapdairumo ir neprityrimo, ne visi romėnai jo klausėsi. Raitelių viršininkas, kalbėjo Fabijus, kovojęs prieš jo įsakymą, privaląs duoti ataskaitą. Jei jo rankose pasiliksiati aukščiausia valdžia ir jis, Fabijus, vadovausiąs karui, tai netruks ateiti ta diena, kai jis įrodysiąs, jog geram vadui laimė nedaug ką reiškianti, nes viską lemiąs protas ir apskaičiavimas, ir kur kas didesnė garbė laiku ir be gėdos

išlaikyti savąją kariuomenę, negu pakloti tūkstančius priešų. Taip be reikalo visko prišnekėjęs ir išrinkęs konsulu M. Atilijų Regulą, Fabijus balsavimo išvakarėse nakčia išvyko į kariuomenę, nes bijojo, kad, dalyvaudamas susirinkime, neimtų kovoti dėl savo teisių. Saulei patekėjus, kai prasidėjo liaudies susirinkimas, žmonių nuotaikos labai krypo į nebylią neapykantą diktatoriui ir palankumą raitelių viršininkui, bet patys jie neišdrįso viešai pasiūlyti to, ko norėjo liaudis. Nors pritarimas buvo visuotinis, tačiau trūko autoritetingo žmogaus padaryti pasiūlymui. Atsirado vienas ne tik žemos, bet dargi apgailėtinos kilmės jaunuolis, prieš metus buvęs pretorium, G. Terencijus Varonas, kuris pasiūlė įstatymą; sako, kad jo tėvas buvęs mėsininkas ir pats išnešiodavęs savo prekes, taigi ir savo sūnų įkinkęs į tokią vergišką tarnybą.

26. Tas jaunuolis, paveldėjęs iš tėvo tokiu būdu įsigytus pinigus, puoselėjo viltį siekti tinkamesnės padėties; jį ėmė vilioti toga ir forumas, o sakydamas kalbas prastuomenės vardu ir gindamas jos reikalus, tuo pačiu smerkdamas kilmingųjų poelgius ir gerą jų vardą, pirmiausia įsigijo liaudies pripažinimą, o netrukus ir aukštas pareigas. Eidamas kvestoriaus, taip pat dviejų edilų, liaudies bei kurulinio, ir pretoriaus pareigas, savo širdyje puoselėjo dar ir konsulo viltį, o kadangi liaudis neapkentė diktatoriaus, tai jis vienas didžiu gudrumu įsigijo jos malonę ir padėką už plebėjų nutarimą.

Visi buvusieji tiek Romoje, tiek ir kariuomenėje, palankūs ir nepalankūs diktatoriui, išskyrus patį

diktatorių, tą pateiktą pasiūlymą palaikė jo įžeidimu; o jis pats, kaip anksčiau iš aukšto žiūrėjo į priešus, kaltinančius jį minios akivaizdoje, lygiai taip dabar žiūrėjo į jį užgriuvusią liaudies neteisybę; jau pačioje kelionėje gavęs senato laišką ir nutarimą dėl valdžios sulyginimo, liko pilnai įsitikinęs, kad karvedžio meno visiškai negalima sulyginti, sulyginus valdžios teisę, ir, nepaveiktas nei piliečių, nei priešų, sugrižo į kariuomenę.

27. O Minucijus, ir anksčiau, kai jį lydėjo laimė ir liaudies palankumas, buvęs tik pusėtinai pakenčiamas, dabar ypač be saiko ir perdėtai ėmė girtis nugalėjęs ne tiek Hanibalą, kiek Fabijų, sakydamas, kad Fabijus, sunkią valandą išrinktas vieninteliu Hanibalo vertu vadu, dabar tautos įsakymu toje pačioje valstybėje, kur raitelių viršininkai paprastai dreba iš baimės, pamatę diktatoriaus rykštes ir kirvius, tapęs sulygintas su juo — apie tai metraščiai visiškai nutyli — kaip viršininkas su pavaldiniu, pats diktatorius su raitelių viršininku: štai kaip sublizgėjusi jo laimė ir šaunumas. Todėl jis sakosi seksiąs savo laimę net ir tuo atveju, jei diktatorius atkakliai laikytųsi delsimo ir vangumo, o tatai dievų ir žmonių nuosprendžiu pasmerkta. Taigi tą dieną, kai tik susitiko su Fabijum, Minucijus pasakęs, kad visų pirma reikią nuspręsti, kokiu būdu naudotis sulyginta valdžia, ir jis manąs, kad geriausia naudotis aukščiausia teise bei valdžia padieniui arba norint ir didesniais tarpais, juos vienodai susiskirsčius, kad, prilygus priešui ne vien planais, bet ir jėga, pasitaikius kokiai nors progai,

susikauti. Kv. Fabijui tai visiškai nepatiko, ir jis pareiškęs, kad tokiu atveju viską lemsiąs atsitiktinumas, kurį buvo pasitelkęs jo draugo neapdairumas. Valdžia padalinta su kitu, bet ne atimta iš jo, todėl savo noru jis niekada neatsisakysiąs protingai tvarkyti reikalus tos dalies, kuri jam priklausanti, ir nesidalysiąs su juo valdžia nei dienomis, nei didesniais laiko tarpais; pasidalysiąs kariuomenę ir savo sumanumu apginsiąs tai, ką įstengsiąs, nes visko apginti jis negalįs. Tokiu būdu jis pasiekė to, kad jie pasidalino tarpusavy legionus — toks buvo konsulų paprotys. Pirmas ir ketvirtas legionai teko Minucijui, o antras ir trečias — Fabijui; lygiai taip jie pasidalino ir sąjungininkų bei lotynų pagalbinę kariuomenę. Raitelių viršininkas panoro turėti sau net ir atskirą stovyklą.

28. Hanibalui iš to buvo dvigubo džiaugsmo, nes tai, kas dėjosi pas priešus, neliko jo nepastebėta — daug ką atskleidė pabėgėliai, o nemaža iššnipinėjo pats ir iš savųjų ir pagal savo taktiką ketino pasinaudoti jau išlaisvinto Minucijaus neapdairumu, kai įžvalgaus Fabijaus jėgos per pusę sumažėjo. Tarp Minucijaus ir pūnų stovyklų buvo kalva. Jei ją kas būtų užėmęs, be abejo, galėjo padaryti tą vietą neprieinamą priešui. Hanibalas ne tiek be mūšio norėjo ją užimti, nors tai buvo labai svarbu, kiek įvilioti į mūšį Minucijų, nes puikiai žinojo, kad tas pastos kelią, stengdamasis pasipriešinti. Visas laukas tarp stovyklų iš pirmo žvilgsnio atrodė nepatogus pasalai, kadangi nebuvo apaugęs ne tik medžiais, bet ir krūmais, o iš tikrųjų ta vieta

buvo tiesiog gamtos sukurta pasalai tuo labiau, kad plyname slėnyje visiškai nebuvo ko bijotis tokios klastos. Įdubose slėpėsi tokios didelės tuščiavidurės uolos, kad kai kurios iš jų galėjo sutalpinti po du šimtus karių. Į tas lindynes Hanibalas sukišo penkis tūkstančius pėstininkų ir raitelių — žiūrint, kiek jų kurioje vietoje galėjo patogiai įsitaisyti. O kad kieno nors neatsargus judesys, išlindus kur nors, ar sublizgėjęs ginklas visiškai plikame slėnyje neišduotų klastos, Hanibalas, vos praaušus, pasiuntė keletą žmonių užimti kalvos, kurią anksčiau paminėjome, kad nukreiptų priešų dėmesį. Romėnai iš karto į tą saujelę pažiūrėjo su panieka, ir kiekvienas prašėsi išvaryti iš ten priešus bei užimti kalvą; pats vadas, įsimaišęs tarp aršiausių ir drąsiausių, ėmė šaukti prie ginklų, plūsdamas priešą tuščiais žodžiais ir grasinimais. Pradžiai jis pasiuntė lengvai ginkluotą dalinį, po to ir raitelius glausta rikiuote, pagaliau, pamatęs, kad ir priešas siunčia pastiprinimą, išrikiavęs legionus, pats pajudėjo pirmyn. Didėjant mūšio įkarščiui, ir Hanibalas siuntė vieną po kito pagalbinius pėstininkų ir raitelių dalinius atsidūrusiems bėdoje saviesiems; taip jie užpildė visą kovos lauką, ir prasidėjo abipusės kautynės, panaudojant visas pajėgas. Pirmieji lengvai ginkluotieji romėnų daliniai, pakilę iš žemesnės vietos į jau paimtą kalvą, buvo atmušti ir išvaikyti, tuo sukeldami baimę ir juos sekantiems raiteliams, kurie pabėgo prie legiono vėliavų. Vienintelė bebaimė sutriuškintojų tarpe liko pėstininkų rikiuotė, ir atrodė, jei tik kova

būtų buvusi teisinga ir garbinga, ji būtų pasibaigusi visiškai lygiomis — tiek pasitikėjimo savimi suteikė pėstininkams prieš keletą dienų sėkmingai užbaigtas mūšis. Bet netikėtai iš slėpynių pasirodę pūnų kariai, puldami tą kalvą, įvarė tokį siaubą abiejuose sparnuose ir užpakalyje, kad romėnams pritrūko narsumo kautis ir vilties pabėgti.

29. Tada Fabijus, pradžioje išgirdęs išsigandusiųjų riksmą, po to iš tolo apžvelgęs sumuštą kariuomenę, tarė: „Šit kaip! Beprotišką drąsuolį, kaip aš ir būgštavau, nedelsiant nutveria jo likimas. Su Fabijum sulygintasis valdžia tepamato, kad Hanibalas pranoksta jį ir narsumu, ir sėkme. Bet dabar ne laikas vaidytis ir pyktis: tuojau išneškite vėliavas už pylimo. Išplėšime pergalę iš priešo, o iš tautiečių — klaidos prisipažinimą." Kai vienų dauguma jau buvo išžudyta, kiti dairėsi, kur bėgti, staiga tarsi iš dangaus nusileido Fabijaus kariuomenė. Tokiu būdu, dar nespėjusi prisiartinti per išmestos strėlės atstumą ir stoti į mūšį, ji sulaikė savuosius nuo pakrikusio bėgimo ir priešus nuo pernelyg smarkios kovos. Kariai, kurie, suardžius jų gretas, buvo šen bei ten išsklaidyti, iš visų pusių subėgo prie išrikiuotos kariuomenės; daugybė tų, kurie buvo atgręžę nugaras į priešą, dabar, sudarę ratą, tai pamažu traukė, tai, susispaudę krūvon, sustojo. Taip iš nugalėtos ir dar nepaliestos kariuomenės susidarė beveik viena rikiuotė, kuri pajudėjo priešo link, o Hanibalas davė ženklą atsitraukti. Jis viešai šnekėjo, kad jis nugalėjo Minucijų, o jį — Fabijus. Tokiu būdu Minucijus, di-

džiąją dienos dalį praleidęs, svyruojant sėkmei, sugrįžo į stovyklą ir, sušaukęs karius, tarė: „Kariai, ne kartą teko man girdėti, kad pirmasis vyras yra tas, kuris pats samprotauja, ką daryti, antrasis tas, kuris paklauso gero patarimo, o tas, kuris nesugeba nei pats samprotauti, nei kitam paklusti, yra pats didžiausias kvailys. Kadangi pirmasis atvejis, trūkstant valios ir sugebėjimo, mums yra negalimas, naudosimės antruoju, viduriniu, ir kol dar mokomės įsakyti, pasiryžkime paklusti protingam vyrui. Sujunkime savo stovyklą su Fabijaus, o kai nunešime vėliavas prie jo palapinės, kur aš jį pavadinsiu tėvu, kadangi dėl geradarystės mums ir dėl jo paties didybės jis yra to vertas, jūs, kariai, tuos, kurių dešiniosios ką tik pakėlė ginklus, kad jus apgintų, sveikinkite, vadindami patronais, ir jei ši diena neatneš mums nieko kito, tai ji išgarsins mūsų dėkingumą.

30. Davus ženklą, buvo paskelbta susirinkti rykus. Išžygiavę ir traukdami voromis, jie pasuko, paties Fabijaus ir visų aplink esančių nustebimui, į diktatoriaus stovyklą. Kai vėliavos buvo sustatytos priešais karo vado tribūną ir išėjęs į priekį priešais kitus raitelių viršininkas Fabijų pavadino tėvu, o visa Municijaus kariuomenė jį supančius kareivius vienu balsu pasveikino kaip patronus, Municijus tarė: „Savo tėvams, diktatoriau, su kuriais ką tik tave sulyginau, pavadindamas kaip begalima geriausiu vardu, aš skolingas tik gyvybę, o tu esi tiek mano, tiek ir visų šių karių išgelbėtojas. Tokiu būdu aš pirmas viską palieku po senovei ir

atšaukiu liaudies nutarimą, kuris mane veikiau apsunkino, o ne išaukštino, priimu tavo valdžią ir vadovavimą. Tegu laimingai viskas klojasi tau, išgelbėtojui, man, išgelbėtajam, ir šitai tavo kariuomenei, o aš grąžinu tau šias vėliavas ir legionus. Prašau, kad tu, pasigailėjęs manęs, raitelių viršininko, įsakytum šiems kariams užimti kiekvienam savo vietą savo centurijose. „Tada kariai ėmė spausti vieni kitiems dešines, o susirinkimui išsiskirsčius, juos maloniai ir svetingai kvietė ir pažįstami, ir nepažįstami; diena, kuri ką tik buvo visiškai liūdna ir bevcik prakeikimo verta, virto džiugia. Kai tik Romoje pasklido gandas apie tą įvykį ir kai po to jį patvirtino abiejų kariuomenių laiškai, rašyti ne tiek pačių karvedžių, kiek karių paprastai liaudžiai, kiekvienas iš savo pusės ėmė liaupsinti Maksimą, aukštindami jį iki pat dangaus. Ne mažiau jį gerbė Hanibalas bei priešai pūnai: tik dabar jie pajuto kariaują su romėnais ir Italijoje, nes dvejų metų bėgyje jie taip niekino ir romėnų vadus, ir karius, jog dabar vargiai patikėjo kariaują su ta pačia tauta, apie kurią iš savo protėvių buvo prisiklausę baisių kalbų. Sako, jog Hanibalas, grįždamas iš mūšio, pasakęs, kad pagaliau tas debesis, kuris paprastai kabojęs ant kalnų viršūnės, prapliupęs audringa liūtimi.

31. Taip įvykiams besiklostant Italijoje, konsulas Gn. Servilijus Geminas, su šimtu dvidešimt laivų apiplaukęs Sardinijos ir Korsikos pakraščius ir paėmęs iš abiejų salų įkaitus, persikėlė į Afriką ir, dar neišlipęs į kontinentą, nusiaubęs Menigos

salą — Cercinos gyventojai patys davę jam dešimt talentų sidabro tam, kad nesudegintų ir neapiplėštų jų laukų,— prisiartino prie Afrikos krantų ir išlaipino kariuomenę. Po to išvesti laukų niokoti kariai ir prisišlieję jų draugai jūrininkai taip labai plėšikavo, tarsi salos būtų buvusios negyvenamos. Dėl to per neapdairumą įkliuvę į pinkles ir besibastantys pavieniai kariai buvo apsupti minios, nežiną vietovių — žinančiųjų; daugelį jų išžudžius ir privertus gėdingai bėgti, buvo nublokšti atgal prie laivų. Netekus apie tūkstantį žmonių, tame skaičiuje ir kvestoriaus Sempronijaus Blezo, laivynas, skubiai palikęs pilnas priešų pakrantes, pasuko Sicilijos link ir buvo perduotas Lilibėjaus pretoriui T. Otacilijui, kad šis, pavedęs jį savo legatui P. Surai, nuplukdytų į Romą. Pats konsulas, pėsčiomis perėjęs Siciliją, sąsiauriu persikėlė į Italiją: Kv. Fabijus laišku pakvietė ir jį patį, ir jo draugą M. Atilijų priimti kariuomenę, nes šešių mėnesių Fabijaus diktatūros laikas buvo jau kone pasibaigęs.

Beveik visuose metraščiuose pasakojama, kad Fabijus kariavo su Hanibalu kaip diktatorius, o Celijus dar pridūrė, kad jis buvęs pirmasis liaudies išrinktas diktatorius. Bet ir Celijus, ir kiti pamiršta, kad teisė skirti diktatorius priklausė vienam konsului Gn. Servilijui, kuris tada buvo toli, Galijos provincijoje, o kadangi valstybė, jau įbauginta pralaimėjimų, nebegalėjo ilgiau delsti, buvo ryžtasi išsirinkti prodiktatorių; tada dėl jo žygių ir didžiulės vado šlovės ainiai, liaupsindami užrašą ant jo

portreto, lengvai pasiekė to, kad prodiktatorių buvo imta laikyti diktatorium.

32. Konsulas Atilijus, gavęs Fabijaus kariuomenę, o Geminas Servilijus — Minucijaus, iš anksto, rudens vidury, sutvirtinę žiemos stovyklą, ėmė kariauti pagal Fabijaus sistemą, kuo puikiausiai tarpusavy sutardami. Kai Hanibalas išeidavo pasiieškoti maisto, jie netikėtai pasirodydavo iš įvairių vietų ir užpuldinėdavo kariuomenę bei gaudydavo besivalkiojančius, bet visomis pajėgomis nebūdavo susikauta, nors priešas visokiais būdais to siekė; mat, Hanibalą užklupo toks badas, kad, jei jis nebūtų pabūgęs pasitraukti kaip pabėgėlis, būtų vykęs Galijon, nes nebeliko jokios vilties išmaitinti kariuomenę šiose vietose, kitiems konsulams ėmus kariauti ta pačia delsimo tvarka.

Kai dėl žiemos karo veiksmai apsistojo ties Gereonijum, į Romą atvyko neapoliečių pasiuntiniai. Jie įnešė į kuriją keturiasdešimt labai sunkių auksinių aukojamųjų taurių ir taip prabilo: jie, esą, žiną, kad romėnų tautos iždą ištuštinęs karas, o kadangi kovojama iš karto ir dėl miestų bei sąjungininkų laukų, ir dėl sostinės bei Italijos tvirtovės, dėl Romos miesto ir romėnų valstybės, tai neapoliečiai nusprendę pagelbėti romėnų tautai tuo auksu, kuris protėvių buvęs paliktas tiek šventykloms puošti, tiek atidėtas juodai dienai. O jei jie patys galėtų kokiu nors būdu padėti, tai jie pasisiūlytų su tuo pačiu atsidavimu. Senatas ir romėnų tauta padarysią jiems malonę, jei visus neapoliečių turtus laikysią savais, o tuos, iš kurių priimsią

dovaną, didesnę ir brangesnę dėl palankumo ir geros valios tų, kurie ne iš reikalo, o noriai ją dovanoja, pripažinsią šio to vertais. Pasiuntiniams buvo padėkota už labdarybę ir rūpestį ir priimta mažiausiai sverianti aukojamoji taurė.

33. Tomis pačiomis dienomis Romoje buvo sučiuptas slapstęsis dvejus metus kartaginiečių žvalgas, kuris buvo paleistas, jam nukirtus rankas; dvidešimt penki vergai buvo nukryžiuoti dėl to, kad Marso lauke buvo sudarę sąmokslą. Įskundėjui buvo suteikta laisvė ir duota dvidešimt tūkstančių vario monetų. Vieni pasiuntiniai buvo pasiųsti pas makedoniečių karalių Pilypą pareikalauti, kad jis išduotų Demetrijų Farijų, kuris, nugalėtas kare, pabėgo pas jį, o kiti — pas ligurus, kad tie pasiaiškintų, kodėl jie maistu ir kariuomene remia Hanibalą, o kartu iš arti pasižvalgytų, kas dedasi bojų ir insubrų krašte. Buvo pasiųsti pasiuntiniai taip pat ir pas karalių Pinėją į Iliriją išreikalauti duoklės, kurios terminas jau buvo pasibaigęs, arba, jei jis norėtų pratęsti mokėjimo laiką, paimti įkaitus. Net jei ir didžiulis karas gulė romėnams ant pečių, jie nepaliaujamai rūpinosi kiekvienos, net ir tolimiausios, šalies reikalais. Įsikišo net ir į religiją: Santarvės šventykla, kurią pastatyti prieš dvejus metus dėl kareivių maišto Galijoje pasižadėjo pretorius L. Manlijus, iki šiol dar buvo nepradėta, todėl miesto pretorius M. Emilijus tam reikalui išrinko du vyrus: G. Pupijų ir Cezą Kvinkcijų Flamininą, kurie Kapitolijuje padėjo pamatus šventyklai. Tas pats pretorius senato nutarimu pa-

siuntė konsulams laiškus, kad vienas iš jų, jei jiems atrodo reikalinga, atvyktų į Romą rinkti konsulų, o komicijas jis paskirsiąs jų nurodytą dieną. Į tai konsulai atsakė negalį pasitraukti nuo priešo be nuostolių valstybei; tokiu būdu būsią geriau, kad komicijas pravestų laikinas valstybės valdytojas, negu kad būtų atšauktas iš karo vienas kuris konsulas. Senatoriams pasirodė teisingiau, kad komicijoms pravesti konsulas paskirtų diktatorių. Juo tapo L. Veturijus Filonas. Raitelių viršininku — M. Pomponijus Matonas. Kadangi jie buvo išrinkti neteisingu būdu, tai keturioliktą dieną, gavę įsakymą, atsisakė valdžios, kuri vėl sugrįžo į rankas laikinajam valdytojui.

34. Konsulams valdžia buvo pratęsta metams. Laikinais valdytojais senatoriai paskyrė G. Klaudijų, Centoną, Apijaus sūnų, o po to P. Kornelijų Aziną. Pastarojo valdymo metu komicijose vyko aštrūs ginčai tarp senatorių ir liaudies. Liaudis dėjo pastangas iškelti į konsulus G. Terencijų Varoną, savo luomo žmogų, kuris, persekiodamas kilminguosius ir sugebėdamas įsiteikti liaudžiai, suartėjo su prastuomene, sušvytėjęs dėl neapykantos Fabijui, kai šio įtakinga padėtis ir diktatoriška valdžia buvo pakirsta; senatoriai iš visų jėgų priešinosi tam, kad žmonės, persekioją juos, nepriprastų lygintis su jais. Liaudies tribūnas Kv. Bebijus Herenijus, G. Terencijaus giminaitis, kaltindamas ne vien tik senatą, bet ir augurus tuo, kad sutrukdė diktatoriui pravesti komicijas, anų nekenčiamas, įsigijo liaudies pritarimą savo kandidatū-

rai. Aukštos kilmės žmonės, kalbėjęs jis, daugelį metų trokštantys karo, atvedė į Italiją Hanibalą. Karą jie tyčia vilkiną, nors ir galį jį užbaigti. Kad su keturiais pilnais legionais esą galima kariauti, paaiškėję iš to, kad, Fabijui nesant, M. Minucijus sėkmingai kovojęs; du legionai buvo mesti priešui į nasrus, o po to iš tų pačių nasrų išplėšti, kad tėvu ir patronu vadintų tą, kuris veikiau sutrukdęs romėnams nugalėti, o ne tapti nugalėtais. Po to konsulai, naudodamiesi Fabijaus taktika, karą uždelsę, nors galėję jį užbaigti. Visi kilmingieji šitaip susimokę, ir karas būsiąs baigtas tik tada, kai konsulu išrinksią tikrą plebėją, t. y. naują žmogų; mat, plebėjai, pakelti į aristokratus su tomis pačiomis ceremonijomis, kaip ir anie, ėmę niekinti liaudį nuo to laiko, kai patys liovėsi būti niekinami patricijų. Kam dar neaišku, jog šitaip veikta ir stengtasi griebtis laikino valdytojo tam, kad komicijose išliktų patricijų įtaka. To siekę, gaišdami prie kariuomenės, abu konsulai, o vėliau, kadangi pravesti komicijoms diktatorius buvęs paskirtas prieš jų valią, jie išsikovoję, kad augurai apskelbtų diktatorių esant neteisingai išrinktą. Tokiu būdu jie tapę laikinais valdytojais, bet mažų mažiausia bent vienas konsulas turįs būti iš romėnų plebėjų tarpo, nes tik tada tauta būsianti laisva ir suteiksianti konsulatą tam, kuris trokštąs greičiau nugalėti, o ne ilgiau valdyti.

35. Kai plebėjai buvo įaudrinti šiomis kalbomis, trims patricijams: P. Kornelijui Merendai, L. Manlijui Volsonui ir M. Emilijui Lepidui bei dviem ple-

bėjiško luomo kilmingiesiems: G. Atilijui Seranui ir Kv. Elijui Petui — kurių vienas buvo vyriausias žynys, o antrasis auguras — siekiant konsulato, konsulu buvo išrinktas vienas G. Terencijus, kurio rankose ir atsidūrė komicijos kitam konsului išrinkti. Tada aukštuomenė, patyrusi, kad jo varžovai gavo visiškai maža balsų, įtikino po ilgo ir atkaklaus priešinimosi šito siekti liaudžiai nepalankų L. Emilijų Paulių, kuris su M. Livijum yra buvęs konsulu ir per plauką išsisukęs nuo kito konsulo ir beveik paties savęs apkaltinimo. Šis paskutinę dieną prieš komicijas, pasitraukus visiems Varono varžovams, tapo veikiau vertu konsulo priešininku, o ne jo bendražygiu. Po to įvyko pretorių komicijos, kurios išrinko M. Pomponijų Matoną ir P. Furijų Filą. Filui teko burtų keliu spręsti miesto piliečių bylas, o Pomponijui — Romos piliečių bylas su svetimšaliais. Be to, jos išrinko dar du pretorius: M. Klaudijų Marcelą ir L. Postumijų Albiną į Galiją. Visi buvo išrinkti už akių, ir nė vienam iš jų, išskyrus konsulą Terencijų, nebuvo pavestos pareigos, kurių jis jau anksčiau nebūtų ėjęs, nepaminint keleto narsių ir veiklių vyrų, nes atrodė, kad tokiu laiku niekam nereikia patikėti naujų pareigų.

36. Kariuomenė irgi buvo padidinta. Tačiau, kiek pėstininkų ir kiek kavalerijos buvo pridėta, rašytojų nuomonė smarkiai skiriasi ir dėl karinių pajėgų skaičiaus, ir dėl rūšies, todėl aš vargiai drįsčiau tvirtinti vieną kurią nors visiškai patikimą esant. Vieni rašo, kad dešimt tūkstančių naujų ka-

rių buvo surinkta papildymui, kiti — kad sudaryti keturi nauji legionai tam, kad galima būtų kariauti, iš viso turint aštuonis legionus; rašoma taip pat, kad tiek pėstininkų, tiek kavalerijos legionai buvo padidinti, pridėjus jiems po tūkstantį pėstininkų ir po šimtą raitelių; sąjungininkai turėjo duoti dvigubą skaičių raitelių, o pėstininkų tiek pat, kiek ir romėnai. Kai kurie rašytojai tvirtina, kad mūšio prie Kanų metu romėnų stovykloje buvo aštuoniasdešimt septyni tūkstančiai du šimtai ginkluotų karių. Tik vienu klausimu jie visai sutaria — kad buvo kariauta su didesnėmis pastangomis ir įkarščiu, negu ankstesniais metais, kadangi diktatorius buvo įkvėpęs viltį, jog priešą galima nugalėti.

Beje, prieš naujiems legionams išžygiuojant iš miesto, decemvirams buvo įsakyta paimti Sibilės knygas ir jas paskaitinėti, kadangi prasti žmonės buvo įsibauginę naujų, bloga lemiančių ženklų: mat, buvo pranešta, kad Romoje ant Aventino ir Aricijoje tuo pat metu akmenimis liję, sabinų krašte dievų atvaizdai smarkiai aptekėję krauju, o šaltas Cedijų šaltinio vanduo virtęs karštu. Pastarasis reiškinys kėlė dar didesnę baimę dėl to, kad labai dažnai kartodavosi. Fornikatos kelyje, kuris ėjo į Marso lauką, keletą žmonių buvo negyvai iš dangaus nutrenkęs perkūnas. Sibilės knygų nurodymu tie blogi ženklai buvo permaldauti. Pasiuntiniai iš Presto atnešė į Romą auksines aukojamąsias taures. Ir jiems, kaip ir neapoliečiams, buvo padėkota, bet auksas nepaimtas.

37. Tomis pačiomis dienomis Hieronas atplukdė

iš Ostijos laivyną su didžiuliu maisto produktų kroviniu. Įvesti į senatą pasiuntiniai pranešė, jog karalius Hieronas taip susikrimtęs dėl konsulo G. Flaminijaus ir jo kariuomenės pražūties, kad jokia asmeniška ar valstybės nelaimė nebūtų galėjusi labiau jo sujaudinti. Todėl, nors jis ir puikiai žinąs, kad romėnų tautos didybė labiau atsiskleidžia nelaimėje, negu laimėje, tačiau atsiuntęs visa tai, kuo geri ir ištikimi sąjungininkai paprastai pagelbsti kare, ir labai nuoširdžiai prašąs senatorius neatsisakyti tatai priimti. Visų pirma, kaip gera lemiantį linkėjimą jis perduoda auksinę deivės Pergalės statulėlę, sveriančią du šimtus dvidešimt svarų; tepriimą ją, teturį ir telaiką kaip savą visiems laikams. Taip pat jie pasisakę atvežę tris šimtus tūkstančių modijų kviečių, dvidešimt tūkstančių — miežių papildyti maisto atsargoms; be to, jei dar reikėtų, jie pasižada atvežti ten, kur bus įsakyta. Jie žiną, kad romėnų tauta nesinaudojanti jokiais kitais pėstininkais ir raitininkais, o tik romėnais ir tais, kurie vadina save lotynais, bet jie užmatę romėnų stovykloje gerai ginkluotos svetimšalių kariuomenės. Dėl to ir Hieronas atsiuntęs tūkstantį ietininkų bei kilpininkų — tinkamą būrį prieš baliarus, maurus ir kitas gentis, kovojančias svaidomuoju ginklu. Prie šių dovanų jis pridėjo dar ir patarimą, kad pretorius, kuriam buvo atitekusi Sicilijos provincija, priverstų priešą kariauti savo šalyje ir tas turėtų mažiau galimybės siųsti pagalbą Hanibalui. Senatas karaliui taip atsakė: „Hieronas — puikus vyras ir rinktinis sąjungininkas; nuo to meto, kai

jis susijo draugystės ryšiais su romėnų tauta, vertina ištikimybę ir visada bei visur geraširdiškai pagelbsti romėnams. Dėl to ir romėnų tauta privalanti būti jam dėkinga. Romėnų tauta nepriėmusi ir kai kurių kitų valstybių sunešto aukso, bet užtat priėmusi jų palankumą; Pergalę ir gero linkėjimą senatas priimąs ir skiriąs tai deivei buveinę — Kapitolijų, maloningojo ir galingojo Jupiterio šventyklą. Toje Romos tvirtovėje ji, šventa, maloninga ir palanki, tvirtai ir nesvyruodama teiksianti pagalbą romėnų tautai. Ietininkai, kilpininkai ir maistas perduotas konsulams. Laivynas, sudarytas iš penkiairklių laivų su propretorium T. Otacilijum ir esąs Sicilijoje, buvo padidintas dvidešimt penkiais laivais, ir jam leista persikelti į Afriką, jei pasirodytų, jog tatai naudinga valstybei.

38. Baigę naujokų ėmimą, konsulai keletą dienų užtruko Romoje, laukdami, kol susirinks sąjungininkai ir lotynais pasivadinę kariai. Tada, ko niekada anksčiau nėra buvę, tribūnai privertė kareivius prisiekti, kad jie susirinksią, konsulams paliepus, ir be įsakymo nepasitrauksią,— mat, lotynai kariai duodavo tik iškilmingą pasižadėjimą; taigi, kai tik kariai susirinko į dekurijas ir centurijas, patys savanoriškai — raiteliai iš dekurijų, o pėstininkai iš centurijų — ėmė prisiekinėti nepasiduosią bėgimui bei baimei ir nepaliksią rikiuotės, nebent jei reikės pasiieškoti iečių arba atimti jas iš priešo pribaigti jam arba apginti saviškiams. Šiuos karių pažadus, kilusius iš laisvanoriško jų pačių susitarimo, karo tribūnai pavertė įprastine priesaika.

Prieš išžygiuodamas iš miesto, konsulas Varonas liaudies susirinkime pasakė daug ir ugningų kalbų, pareikšdamas, kad karą į Italiją atnešę kilmingieji ir jei valstybė turės daugiau į Fabijų panašių karvedžių, tai karas ir liksiąs pačioj valstybėj, o jis užbaigsiąs karą tą dieną, kai tik pamatysiąs priešą. Kitas konsulas, Paulius, dieną prieš išžygiuodamas iš miesto, pasakė tik vieną kalbą, veikiau labai teisingą, bet nelabai malonią liaudžiai. Joje nebuvo jokio šiurkštesnio žodžio, skirto Varonui, nebent buvo užgaulu tai, kad jį stebiną, kaip vadas, kuris dar nepažįstąs nei savo, nei priešų kariuomenės, nei vietos padėties, nei šalies klimato, dar būdamas mieste, apsisiautęs togą, jau žinąs, ką su ginklu rankoje veiksiąs, ir dargi galįs išpranašauti dieną, kurią jis ketinąs susikauti lemiamam mūšy su priešu; *kas liečią jį patį, tai jis prieš laiką neatskleisiąs tų nesubrandintų savo planų, nes juos diktuojančios aplinkybės žmonėms, o ne žmonės — aplinkybėms; jis trokštąs,* kad tai, *ko* būtų *imtasi* atsargiai ir apgalvotai, išeitų visiškai į gera. Beatodairiškas drąsumas, maža to, kad pasirodo esąs kvailas, iki šiol dar niekada nesibaigė sėkme. Iš tų žodžių buvo aiškių aiškiausia, kad jis labiau vertina atsargų, o ne skubotą veikimo būdą, o kad dar labiau pabrėžtų šį konsulo nusistatymą, Kv. Fabijus Maksimas, jam išvykstant, sakoma, taip jį padrąsino:

39. „L. Emilijau, jei tu turėtum draugą, panašų į save,— to aš labai linkėčiau — arba jei būtum panašus į savo bendražygį, bergždžia būtų mano

kalba; mat, būdami du garbingi konsulai, net ir be mano nurodymo, pasikliaudami vienas kitu, būtumėte viską padarę valstybės labui, o būdami nedori, nebūtumėte nei savo ausimis išklausę šių mano žodžių, nei širdimis priėmę mano patarimų. Dabar, atsižvelgdamas ir į tavo bendražygį, ir į tave, tokį garbingą vyrą, skiriu tau šią ilgą kalbą. Aš žinau, kad nebūtų reikalo priminti, jog tu garbingas vyras ir pilietis, jei valstybė nešlubuotų antruoju konsulu ir neegzistuotų ta pati teisė ir valdžia įgyvendinti ir blogiems, ir geriems planams. Smarkiai klysti, L. Pauliau, manydamas, kad su G. Terencijum tau teks mažiau kovoti kaip su Hanibalu. Abejoju, ar tik šis priešas netaps pavojingesniu už aną, svetimšalį, nes tuo tarpu, kai su anuo tau teks grumtis vien kovos lauke, su šituo — visur ir visada; be to, prieš Hanibalą bei jo legionus tau teks kovoti su savais raiteliais ir pėstininkais, o karo vadas Varonas apguls tave su tavo kariais. Kad tu užmirštum nelaimingą lemtį, teišgaruoja iš tavo galvos G. Flaminijaus prisiminimas. Tačiau anas ėmė šėlti, jau tapęs konsulu, provincijoje ir kariuomenėje; o šis, dar nepradėjęs siekti konsulato, po to, siekdamas jo, o taip pat ir dabar, jau tapęs konsulu, siunta, dar nematydamas stovykloje priešo. Ir jeigu jis jau dabar, sukiodamasis tarp taikių piliečių, kelia tokias audringas kovas ir mūšius, tai ką, manai, jis darys, atsidūręs ginkluotos jaunuomenės būry, kur žodžius čia pat seka veiksmai? *Jei tuoj pat susikautų, ką jis ir skelbia darysiąs,* tai arba aš nebeperprantu karo reikalų, šito karo

pobūdžio, šito priešo, arba mūsų pralaimėjimams rasis kita vieta, garsesnė už Trazumeną. Ne laikas girtis prieš tave vieną, verčiau be saiko menkinti garbę, negu jos siekti, bet čia svarbu šit kas: yra tik vienas būdas kariauti prieš Hanibalą — kariauti taip, kaip aš kariavau, ne tik karo pasekmės šito pamoko — kvaila mokytis iš jų — bet tas pats kariavimo būdas, kuris buvo ir liks nepakeičiamas, kol tebėra tokios aplinkybės. Kariaujame Italijoje, gimtojoje savo žemėje ir tėvynėje, aplinkui pilna savų piliečių ir sąjungininkų, jie gelbsti ir gelbės ginklais, vyrais, arkliais ir maistu, nes jie davė žodį būti ištikimi mūsų nelaimių atveju; aplinkybės ir laikas daro mus pranašesnius, protingesnius ir ištvermingesnius. Hanibalas, priešingai, yra svetimoje ir priešiškoje šalyje, kur visa aplinkui nedraugiška ir pavojinga, toli nuo namų, nuo tėvynės; neranda jis ramybės nei sausumoje, nei jūroje, jokie miestai ir jokios sienos jo nepriima, niekada jis nemato nieko savo, diena po dienos gyvena grobdamas; beturi vos trečdalį tos kariuomenės, su kuria persikėlė per Ebrą, daugiau jos pakirsta bado, negu kardo, o saujelei likusių nebeužtenka maisto. Ar tu dar abejoji, kad ir sėdėdami mes įveiksime tą, kuris diena po dienos vis labiau kriošta ir nebeturi nei maisto, nei pagalbos, nei pinigų? Žiūrėk, kaip ilgai jis sėdi prie Gereonijaus, menkos Apulijos tvirtovės, tarsi prie pačios Kartaginos sienų! Bet aš nesigirsiu, bent jau tavo akivaizdoje; tik pažiūrėk, kaip iš jo pasišaipė paskutinieji konsulai: Servilijus ir Atilijus. Štai koks

vienintelis veikimo būdas, L. Pauliau, kurį tau apsunkins ir nužymės pavojais veikiau tavo tautiečiai, nei priešai. Juk to, ko įsigeis pūnų karvedys Hanibalas, *ko panorės priešų kareiviai, to paties panorės* ir romėnų konsulas Varonas. Tau vienam reikės priešintis dviem vadams. Bet tu atsiginsi nuo gandų ir žmonių kalbų, jei būsi tvirtai nusistatęs, jei tavęs nepaveiks nei tuščia tavo bendražygio garbė, nei tariama tavo nešlovė. Sako, kad teisybė dažnai pakliūva į pernelyg didelę bėdą, bet niekada nežūsta: kas pamins po kojomis garbę, tas įsigys tikrą garbę. Maža to, tevadina tave bailiu vietoj atsargaus, bukapročiu vietoj įžvalgaus, nekaringu vietoj prityrusio kare. Linkiu, kad tavęs bijotų išmintingas priešas, o ne girtų kvaili tautiečiai. Visais atžvilgiais drąsų tave Hanibalas niekins, o apgalvotai veikiančio bijos. Aš neakstinu tavęs nieko neveikti, bet kad veikiančiam tau kelią rodytų protas, o ne atsitiktinumas; kad tu ir visa tai, kas tavo, būtų tavo galioje; būk ginkluotas ir pasiruošęs, kad nepraleistum progos ir kad nesuteiktum progos priešui. Neskubančiam viskas bus aišku ir tikra, o skubėjimas būna neprotingas ir aklas."

40. Atsakomoji konsulo kalba anaiptol nebuvo džiuginanti, nes jis pripažino, kad tai, ką sakė Fabijus, tikra tiesa, tik sunku ją įgyvendinti. Raitelių viršininkas diktatoriui tapęs nebepakenčiamu, kalbėjęs jis, tad kiek jėgų ir autoriteto prireiksią konsului prieš neramų ir lengvabūdį jo bendražygį? *Pirmojo konsulavimo* metu jis ištrūko iš liaudies neapykantos gaisro pusiau apdegęs, tad dabar gei-

džiąs, kad viskas baigtųsi laimingai, bet, jei atsitiktų kokia nelaimė, jis ketinąs veikiau atkišti galvą priešų ietims, negu įpykusių piliečių sprendimui. Pasakojama, kad po šios kalbos Paulius išvykęs, lydimas įžymiausių patricijų. Paskui plebėjišką konsulą sekė jo plebėjai — kur kas didesnė minia, nors jai stigo orumo.

Kai tik jie atžygiavo į stovyklą ir nauja kariuomenė buvo sumaišyta su sena, padalinus į dvi dalis taip, kad naujoji, mažesnė, buvo arčiau Hanibalo, o didesnioji dalis ir visas karinių jėgų branduolys liko senojoje, jie pasiuntė į Romą pereitų metų konsulą M. Atilijų, besiteisinantį senatve, o Geminą Servilijų paskyrė mažesniosios stovyklos romėnų legiono ir dviejų tūkstančių sąjungininkų, pėstininkų ir raitelių, viršininku. Nors Hanibalas ir matė, kad padvigubėjo priešų kariuomenė, tačiau nepaprastai apsidžiaugė konsulų atvykimu. Mat, ne tik kad jam nieko nelikdavo iš kasdien pasigrobto maisto, bet, deja, neliko net iš kur grobti, juk, kai laukai tapo nepakankamai saugūs, visas surinktas iš visur maistas buvo suvežtas į sutvirtintus miestus; taigi, kaip vėliau paaiškėjo, maisto jam užteko vos dešimčiai dienų, ir, jei romėnai būtų kiek ilgiau kantriai palaukę, ispanai dėl maisto stokos būtų perėję į jų pusę.

41. Tačiau pati fortūna pakurstė beprotišką konsulo drąsą ir staigų jo charakterį, nes, susidūrus su maisto grobikais netvarkingose kautynėse, kurios kilo veikiau iš kareivių pasikarščiavimo, o ne pagal iš anksto paruoštą planą ar karvedžių įsaky-

mą, pūnams tapo visiškai riesta. Jų buvo nukauta apie tūkstantį septynis šimtus, o romėnų ir sąjungininkų krito ne daugiau kaip šimtas. Tačiau, nugalėtojams pasklidai persekiojant priešą, kai konsulas Paulius, bijodamas pasalos, sustabdė juos,— mat, jis tą dieną įsakinėjo, nes vadovavo jie padieniui,— Varonas ėmė piktintis ir garsiai rėkė, kad priešas išleistas iš rankų ir kad karą galima buvę užbaigti, jei nebūtų susilaikyta. Hanibalas šį pralaimėjimą iškentė nelabai skausmingai, nes buvo įsitikinęs, kad pralaimėdamas tarsi sužadino karingesnio konsulo, o svarbiausia, naujų karių neatsargumą. Ir priešų būklė jam buvo žinoma nė kiek ne blogiau, negu sava, būtent: kad karvedžiai vadovauja nesutardami ir kad beveik du trečdaliai karių — naujokai. Tokiu būdu, nusprendęs turįs pasalai tinkamą vietą ir laiką, kitą naktį, pasiėmęs su savim karius vien su ginklais, paliko valstybinio ir asmeninio turto perpildytą stovyklą ir už artimiausio kalno iš kairės išrikiavo lengvai ginkluotus pėstininkus, o iš dešinės — raitelius; gurguolę jis išvedė tarp šių dalinių, per pačią lygumą, kad užpultų priešą nepasiruošusį ir užsiėmusį tarsi šeimininkų paliktos stovyklos plėšimu. O kad nekiltų įtarimas, stovykloje buvo palikta daugybė užkurtų laužų — neva pats, apdūmęs akis tuščia stovykla, norėjo sulaikyti konsulus jų pozicijose, kad laimėtų daugiau laiko bėgimui,— tokiu būdu praeitais metais jis buvo apmulkinęs Fabijų.

42. Vos prašvitus, romėnus nustebino pirmiausia tai, kad nesimato sargybų, o po to, priėjus

arčiau,— neįprasta tyla. Kai jau visiškai paaiškėjo, kad stovykloje tuščia, visi neria strimgalviais prie konsulų palapinės pranešti, kad priešai iš baimės taip dūmė, kad net paliko stovyklą, nesurinkę palapinių, o kad nuslėptų bėgimą, sukūrė daugybę laužų. Po to pasigirdo šauksmai, buvo įsakyta išžygiuoti persekioti priešo ir nedelsiant apiplėšti stovyklą. Konsulas Varonas elgėsi taip, tarsi jis būtų buvęs vienas iš kareivių minios, o Paulius nuolat ir nuolat kartojo, kad reikia apsižvalgyti ir pasisaugoti. Pagaliau, nebegalėdamas kitaip nuraminti nei paties bruzdėjimo, nei to bruzdėjimo vado, pasiuntė prefektą Marijų Statilijų su lukaniečių raitelių pulku žvalgybon. Kai jis prijojo prie vartų, visiems kitiems įsakęs sustoti už sutvirtinimų, pats su dviem raiteliais peržengė pylimą ir, atidžiai viską apžiūrėjęs, pranešė, kad veikiausiai esanti paruošta pasala: ugnys paliktos toje stovyklos dalyje, kuri pasisukusi į priešą, palapinės atviros, o visa tai, kas vertinga, palikta po ranka; keliose vietose jie pamatė tarsi per neatsargumą išbarstytus ant kelio ir paliktus grobimui pinigus. Tai, kas buvo pranešta, norint atitraukti kareivių širdis nuo godumo, priešingai uždegė jas, ir kareiviai ėmė rėkti, kad, jei neduos signalo, jie eisią be vadų. Vadų, anaiptol, netrūko, nes Varonas akimoju davė ženklą išžygiuoti. Paulius, pats, savo noru, delsdamas ir dar paukščiams auspicijų metu nieko gero nenulėmus, įsakė pranešti apie tai savo bendražygiui, jau išeinančiam pro vartus. Nors Varonas tatai išklausė nepatenkintas, tačiau neseniai

įvykusi Flaminijaus mirtis ir atmintinas konsulo Klaudijaus pralaimėjimas jūroje pirmajame pūnų kare įžiebė jo sieloj religingą baimę. Patys dievai tą dieną veikiau atitolino, o ne panaikino romėnams gresiančią pražūtį. Mat, savaime taip nutiko, kad, kai kariai nepakluso konsului, liepiančiam grįžti į stovyklą, du vergai, — vienas raitelio Formiano, o kitas Sidicino, kuriuos numidai buvo sučiupę beieškančiųjų pašaro tarpe, konsulaujant Servilijui ir Atilijui,— perbėgo tą dieną atgal pas savo šeimininkus. Atvesti pas konsulus, jie pranešė, kad visa Hanibalo kariuomenė už čia pat esančio kalno slepiasi pasaloje. Pačiu laiku atvykę, jie atstatė klusnumą konsulų valdžiai, kai vieno iš jų garbės troškimas, prisidengus atsidavimu kareiviams, buvo bepakertąs jų autoritetą.

43. Po to, kai Hanibalas pamatė, kad romėnai veikiau tik neapgalvotai pajudėjo, o ne žengė į neapdairią kraštutinybę, ir kad jo klasta nuėjo perniek, sugrįžo į stovyklą. Ilgai pasilikti ten jis negalėjo dėl maisto stokos. Diena po dienos kūrė naujus planus ne tik kariai, bet ir pats vadas, nes pradžioje pasigirdo bruzdesys, po to aiškus karių murmėjimas — jie reikalavo užtarnauto atlyginimo ir iš karto skundėsi maistu, vėliau badu, o samdyti, daugiausia ispanų kilmės, kariai, kaip plito gandas, ėmė tartis dėl perbėgimo; bet sakoma, kad pats Hanibalas kartais galvojęs apie pabėgimą; jis planavęs, palikęs visą pėsčiųjų kariuomenę, prasiveržti su kavalerija į Galiją. Esant stovykloje tokiems planams ir tokioms nuotaikoms,

Hanibalas nutarė iš ten pasitraukti į karštesnes Apulijos vietas, kur esanti ankstyvesnė piūtis, o dar ir dėl to, kad, pasitraukus toliau nuo priešų, lengvabūdžiams kariams būtų sunkiau pabėgti. Jis išvyko naktį, panašiai kaip ir aną kartą, sukūręs laužus ir dėl akių palikęs keletą palapinių, kad būgštavimas dėl pasalos, kaip ir tada, sulaikytų romėnus. Bet, kai tas pats Lukanas Statilijus, iššniukštinėjęs viską už stovyklos ribų ir anapus kalno, pranešė, kad tolumoj matosi priešo kariuomenė, imta svarstyti, kaip ją persekioti. Kadangi ir vienas, ir kitas konsulas laikėsi tos pačios nuomonės, kaip ir anksčiau,— beje, Varonui prijautė visi, o Pauliui niekas, išskyrus pereitų metų konsulą Servilijų,— daugumai pritariant, kariuomenė, likimo genama, išžygiavo romėnų pralaimėjimu išgarsinti Kanų. Netoli to kaimo Hanibalas pasistatė stovyklą, nugręžęs ją nuo pietryčių vėjo, kuris sausros išdegintais laukais gainioja dulkių debesis. Tatai buvo labai patogu kaip pačiai stovyklai, taip ir išganinga ateity, kai patys pasišovė kovoti nusigręžę, vėjui pučiant tik į nugarą ir nešant dulkes į akis apakintam priešui.

44. Konsulai sekė Hanibalą, gerai išžvalgydami kelius, ir, vos priėję Kanus ir užmatę pūnus, pasistatė dvi stovyklas beveik tuo pačiu nuotoliu, kaip ir prie Gereonijaus, pasidalinę kariuomenę ankstesniu būdu. Aufido upė, tekėdama pro abi stovyklas, vandens ieškantiems ne be kovos leido jo pasisemti, kur kam patogu; tačiau iš mažesniosios stovyklos, tos, kuri buvo už Aufido, romėnai

lengviau priėjo prie vandens, nes anapus ant kranto nebuvo jokios priešų sargybos. Hanibalas, vildamasis, kad konsulai suteiks galimybę raitelių kautynėms gamtos pritaikytose vietose, o ta kariuomenės dalimi jis dar nebuvo nugalėtas, išrikiuoja kariuomenę, erzindamas priešą numidų antpuoliu. Tada romėnų stovyklą vėl sukrėtė kareivių bruzdėjimas ir konsulų nesantaika. Kai Paulius priekaištavo Varonui, paminėdamas jam Sempronijaus ir Flaminijaus nutrūktgalviškumą, Varonas tėškė ryškų bailių ir vangių vadų pavyzdį Fabijų; jis šaukėsi liudininkais dievus ir žmones, prisiekdamas esąs visiškai nekaltas dėl to, kad Hanibalas beveik šeimininkaująs Italijoje, nes jis kolegos laikomas pažabotas, o iš įniršusių ir kovos ištroškusių karių atimami ginklai; Paulius kalbėjęs, kad, jei kas nors atsitiktų legionams, mestiems ir išdavikiškai išvestiems į neapgalvotą ir nenumatytą kovą, tai jis nusiimąs nuo savęs visą kaltę, bet būsiąs bet kokios jos baigties dalyvis, tepasirūpiną tie, kurie linkę lengvabūdiškai liežuviais malti, kad kovoje ir jų rankos neatsiliktų.

45. Kol jie leido laiką be naudos, veikiau riedamiesi, o ne tardamiesi, Hanibalas iš rikiuotės, kurią didžiąją dienos dalį laikė kovos parengtyje, sugrąžinęs visus kitus karius į stovyklą, numidus siunčia už upės užpulti vandens nešėjų iš mažosios romėnų stovyklos. Tik pasirodę krante, rėkdami ir triukšmaudami, jie išvaikė netvarkingą romėnų minią ir nujojo iki sargybos posto, priešais pylimą ir prie pat vartų. Juk išties didžiulė gėda buvo tai,

kad romėnų stovyklai įvaro siaubą net paskubomis surinkta pagalbinė kariuomenė, ir tik vienintelė priežastis sulaikė romėnus tuoj pat pereiti upę ir stoti į mūšį, būtent, kad tą dieną vyriausioji valdžia buvo Pauliaus rankose. Todėl kitą dieną Varonas, kai tos dienos likimą lėmė jo vadovavimas, net nepasitaręs su kitu konsulu, paskelbė kautynes ir išrikiuotas voras permetė per upę, Pauliui sekant įkandin, nes jis tik nepritarė Varono planams, o nepagelbėti negalėjo. Perėję upę, jie prisijungė prie savųjų taip pat tas ginkluotas pajėgas, kurios buvo mažojoje stovykloje, ir taip išrikiavo visą kariuomenę: dešiniajame sparne — jis buvo arčiau upės — stato romėnų kavaleriją, o už jų pėstininkus; kairiojo sparno pakraštį užėmė sąjungininkų kavalerija, vidurį — pritapę prie romėnų legionų sąjungininkų pėstininkai; ietininkai drauge su kitais lengvai ginkluotais pagalbinės kariuomenės būriais sustatomi avangarde. Konsulai užima vietą sparnuose: Terencijus — kairiajame, o Emilijus — dešiniajame; Geminui Servilijui pavedama ginti vidurį.

46. Vos prašvitus, Hanibalas, pasiuntęs pirmyn balearus ir kitų lengvai ginkluotų karių dalinį, pats perėjo upę ir kariuomenę rikiavo ta tvarka, kuria buvo pervedęs per upę: galų ir ispanų raitelius pastatė kairiajame sparne, netoli kranto priešais romėnų kavaleriją; dešinysis sparnas buvo skirtas numidų raiteliams, vidurys — sustiprintas pėstininkais taip, kad abu sparnus pripildė afrikiečių, o vidurin tarp šių buvo įterpti galai ir ispa-

nai. Afrikiečius iš daug ko galima buvo palaikyti romėnų kariais, nes jie buvo ginkluoti ginklais, atimtais prie Trebijos ir ypač prie Trazumeno ežero. Galų ir ispanų skydai buvo beveik tos pačios formos, o kardai nevienodi ir nepanašūs: galų — labai ilgi ir be aštrių smaigalių, o ispanų, įpratusių veikiau priešą durti, o ne kapoti, — trumpi ir patogūs, su aštriais smaigaliais. Iš tikrųjų kitokia, be to, ir bauginanti buvo pati šių genčių išvaizda tiek dėl stambių jų kūnų, tiek ir dėl aprangos: galai iki juosmens buvo nuogi, o ispanai dėvėjo drobinius apsiaustus, apvedžiotus purpuru ir skaisčiai baltus. Iš viso pėstininkų, kurie tuo metu stovėjo rikiuotėje, buvo keturiasdešimt tūkstančių, o raitelių — dešimt tūkstančių. Vadai buvo sparnų priešakyje: kairiajame — Hasdrubalas, dešiniajame — Maharbalas; kariuomenės vidurin stojo pats Hanibalas su broliu Magonu. Saulė — ar jie tyčia buvo taip sustatyti, o gal atsitiktinai taip sustojo — labai vykusiai abiem šalims švietė įstrižai, mat, romėnai buvo pasisukę į pietus, o pūnai — į šiaurę. Tačiau vėjas — čionykščiai jį vadino volturnu — pūtė prieš romėnus ir, nešdamas dulkių sūkurius tiesiai į veidus, neleido jiems žiūrėti.

47. Rėkdama puolė į priekį pagalbinė kariuomenė, ir iš karto prasidėjo lengvai ginkluotųjų mūšis; po to galų ir ispanų raitelių kairysis sparnas susirėmė su romėnų dešiniuoju visiškai ne taip, kaip kovojama raitelių kautynėse, mat, jiems reikėjo kautis ne skirtingais frontais, nes visiškai nebeliko vietos pasisukti: iš vienos pusės juos atkir-

to upė, o iš kitos — pėstininkų rikiuotė. Raitininkai tiesia kryptimi ėmė veržtis iš abiejų pusių ir, arkliams sustojus ir susibūrus krūvon, vyras vyrą apglėbęs traukė vienas kitą nuo arklio. Taigi mūšis didžiąja dalimi virto pėsčiųjų kautynėmis; tačiau buvo kautasi veikiau įnirtingai, o ne ilgai; sumušti romėnų raiteliai, atsukę nugaras, leidosi bėgti. Besibaigiant raitelių kautynėms, prasidėjo pėsčiųjų kova; iš pradžių, kol nepajudėjo galų ir ispanų eilės, jėgomis ir narsumu ji ėjo lygiomis, bet pagaliau, po ilgų, dažnų ir įtemptų bandymų, romėnai lygiu frontu ir glaustomis eilėmis užpuolė kylio pavidalo priešų kariuomenę, prasišovusią iš likusios kariuomenės ir dėl to nepakankamai stiprią. Po to, kai priešas buvo sumuštas ir bailiai traukėsi atgal, romėnai ėmė persekioti ir, pranėrę pro strimagalviais iš baimės dumiančių priešų gretas, pirmiausia atsidūrė rikiuotės viduryje, o po to, niekam nesipriešinant, priėjo ir iki afrikiečių pagalbinės kariuomenės, kuri stovėjo iš abiejų pusių; atitraukus sparnus, rikiuotės vidurys, ten, kur stovėjo galai ir ispanai, liko šiek tiek prasikišęs į priekį. Vos tik tas išvaikytas kylys išlygino frontą, o bematant susidarė net įlinkis viduryje, afrikiečiai kaip mat apsupo romėnus savo sparnais, o romėnams neapdairiai įsibrovus į vidurį, apėjo juos ir iš šonų. Veikiai, betiesindamas sparnus, užtvėrė juos priešas ir iš užnugario. Dėl to romėnai, be naudos užbaigę vieną mūšį, palikę galus ir ispanus, kurių užpakalinės gretos buvo sumuštos, pradėjo naują kovą su afrikiečiais, ne tik nelygią dėl

to, kad kovojo, priešui juos apsupus, bet dar ir dėl to, kad jie buvo jau išvargę, o anie — žvalūs ir kupini jėgų.

48. Jau ir kairiajame romėnų sparne, ten, kur buvo sustojusi sąjungininkų kavalerija prieš numidus, užvirė mūšis, prasidėjęs iš karto lėtai ir su pūnišku klastingumu. Beveik penki šimtai numidų, vietoj įprastinių ginklų — iečių — pasikišę po šarvais kardus, atšuoliavo pas romėnus, apsimetę pabėgėliais, su skydais už nugaros; jie tučtuojau nušoko nuo arklių ir, sumetę skydus bei strėles priešams po kojų, buvo priimti į vidurį rikiuotės, o po to buvo įsakyta nuvesti juos į paskutines gretas, užimti vietą užnugaryje. Kol mūšis išsiplėtojo į visas puses, jie liko ramūs, o lig tik kautynės patraukė visų dėmesį ir akis, čiupę skydus, kurie šen bei ten mėtėsi tarp krūvų lavonų, iš užpakalio užpuolė romėnų rikiuotę, smogdami į nugaras bei pakinklius, ir, iškloję didžiulę krūvą, sukėlė dar didesnę baimę ir sumaištį. Kai vienur įsivyravo siaubas ir bėgimas, o kitur vyko atkaklios, o kartu ir beviltiškos kautynės, Hasdrubalas — jis vadovavo šiai daliai, — išvedęs iš vidurio rikiuotės numidus, nes jų kova su priešu vyko lėtai, pasiuntė persekioti padrikai bėgančių priešų; ispanų ir galų raitelius jis prijungė prie afrikiečių, jau beveik pailsusius veikiau nuo skerdynių, o ne nuo kautynių.

49. Kitoje mūšio lauko dalyje Paulius, nors pačioje kautynių pradžioje buvo sunkiai sužeistas mėtykle, nuolat su kariais užpuldinėjo Hanibalą ir

kelis kartus atnaujino mūšį, ginant jį romėnų raiteliams, nušokusiems galų gale nuo arklių, nes konsului ėmė stigti jėgų net ir arkliui suvaldyti. Pasakojama, kad tada, kai kažkas Hanibalui pranešęs, jog konsulas liepęs raiteliams nušokti nuo arklių, Hanibalas pasakęs: „Tai tas pat, tarsi juos man perduotų surištus." Raitelių mūšis be arklių buvo toks, koks jis galėjo būti, aiškiai nugalėjus priešams, nes romėnai geidė mirti tuoj pat nugalėtais, negu bėgti, o nugalėtojai, širsdami dėl pergalės vilkinimo, žudė tuos, kurių negalėjo priversti bėgti. Jie privertė bėgti tik jau nualsintus mūšio ir žaizdų, bet tik nedaugelį. Tada visi, pasklidę kur kas galėjo, vėl ėmė ieškoti arklių pabėgimui. Karo tribūnas Gn. Lentulas prajodamas pamatė besėdintį ant akmenų, aptekusį krauju konsulą ir jam tarė: „L. Emilijau, dievai privalo atsižvelgti į tave vieną nekaltą dėl šiandieninio pralaimėjimo. Imk šitą arklį, kol dar ir tau liko kiek jėgų ir kol aš, tavo palydovas, galiu tave ir prilaikyti, ir apsaugoti. Neleisk, kad ši kova būtų pažymėta konsulo mirtimi. Jau ir be to gana ašarų ir aimanavimų." Į tai konsulas atsakė: „Gn. Kornelijau, tebūna garbė tavo šaunumui, bet žiūrėk, kad, veltui manęs gailėdamasis, neprarastum akimirkos išsiveržti iš priešo rankų. Traukis iš mūšio ir paskelbk viešai senatoriams, kad stiprintų Romą ir aprūpintų ją įgula, kol neprisiartino pergalingas priešas; be to, asmeniškai pranešk Kv. Fabijui, kad Emilijus iki šiol gyveno ir miršta, atsimindamas jo pamokymus. O man leisk mirti drauge su kritusiais mano ka-

riais, kad antrąkart nelikčiau kaltas dėl konsulavimo ir nekaltinčiau bendražygio konsulo, norėdamas svetima kalte įrodyti savo nekaltumą." Tuos žodžius betariant, staiga pasirodė pirma bėgančių savųjų piliečių minia, o už jų — priešai, kurie, nepažinę konsulo, apibėrė jį ietimis, o Lentulą sąmyšyje išnešė arklys. Tada visi leidosi bėgti pakrikai. Septyni tūkstančiai žmonių pateko į mažąją stovyklą, dešimt tūkstančių — į didžiąją ir mažne du tūkstančiai į patį Kanų kaimą, kurį tučtuojau apsupo Kartalono raiteliai, nes kaimas nebuvo apsaugotas jokiu sustiprinimu. Antrasis konsulas, atsitiktinai ar sąmoningai neprisidėjęs nė prie vieno bėgančiųjų būrio, gal su penkiasdešimčia raitelių pabėgo į Venuziją. Pasakojama, kad krito keturiasdešimt penki tūkstančiai pėstininkų, du tūkstančiai septyni šimtai raitelių ir beveik kita tiek piliečių bei sąjungininkų, jų tarpe abu konsulų kvestoriai: L. Atilijus ir L. Furijus Bibakulas, dvidešimt devyni karo tribūnai, keletas buvusių konsulų, pretorių ir edilų, jų tarpe nurodomas Gn. Servilijus Geminas ir M. Minucijus, pastarasis pereitais metais buvęs raitelių viršininku, o prieš keletą metų — konsulu; be to, aštuoniasdešimt arba senatorių, arba tokių, kurie buvo užėmę pareigas, leidžiančias būti išrenkamiems į senatą, nors jie savo noru užsirašė kariais į legionus. Sakoma, kad į nelaisvę buvo paimta trys tūkstančiai pėstininkų ir tūkstantis penki šimtai raitelių.

50. Šitoks buvo Kanų mūšis, ne mažiau pagarsėjęs už pralaimėjimą prie Alijos; beje, kiek jis buvo

lengvesnis po mūšio sekusia atvanga, nes priešas atlyžo, tiek tapo sunkesnis ir gėdingesnis kariuomenės sutriuškinimu. Juk bėgimas prie Alijos, nors atidavė priešui miestą, tačiau išgelbėjo kariuomenę; prie Kanų vos penkiasdešimt žmonių nusekė paskui bėgantį konsulą, o beveik visa kariuomenė žuvo kartu su kitu konsulu. Kadangi abiejose stovyklose karių dauguma buvo pusiau ginkluoti ir be vadų, tai atsidūrusieji didžiojoje stovykloje persiuntė žinią kitiems, kad, vos tik išvargintus kautynių, o po to — puotos linksmybių priešus sukaustys nakties poilsis, pereitų pas juos ir kad jie viena kolona pasitrauksią į Kanuziją. Vieni tą nuomonę visiškai suniekino, sakydami, kodėl gi juos kviečiantieji patys neateiną, nors lygiu būdu jie galį susijungti? Aišku, dėl to, kad visas tas tarpas knibždąs priešų ir jie verčiau linkę į tokį didelį pavojų stumti kitus, tik ne save. Kitiems ne tiek ta nuomonė nepatiko, kiek pritrūko drąsos. Karo tribūnas P. Sempronijus Tuditanas tarė: „Vadinasi, norite, kad jus paimtų į nelaisvę godžiausias ir žiauriausias priešas, kuris įvertintų jūsų galvas, nustatytų kainą besiteiraujantiems, klausinėtų, ar tu romėnų pilietis, ar lotynų sąjungininkas, ir kad tavo gėda ir nelaimė kitam suterštų garbę? Žinoma, jūs to nenorite, jei esate bendratautiečiai konsulo L. Emilijaus, kuris pasirinko garbingai mirti, kaip kad pasielgė tiek narsiausių vyrų, kurie guli krūvoje aplink jį. Bet, kol išauš diena ir dar didesnės priešų kolonos užtvenks kelią, prasiveržkim pro tuos, kurie išsisklaidę ir ne-

rūpestingai rėkauja prie vartų. Kardu ir narsumu tiesiamas kelias kad ir per glaustą priešų rikiuotę. Sudarę kylį, mes prasismelksime pro retą ir dėlto silpną koloną, tarsi niekas nesipriešintų. Tad eikite paskui mane, jeigu linkite gero sau patiems ir valstybei." Šituos žodžius ištaręs, jis išsitraukė kardą ir, išrikiavęs falangą kylio pavidalu, nėra į priešų vidurį. Numidams ietimis apsvaidant dešinįjį šoną, kuris buvo atviras, jie, apie šešis šimtus iš viso, perėmę skydus į dešiniąsias, paspruko į didžiąją stovyklą, o iš ten, taip pat prisijungę prie kito didelio dalinio, pasiekė Kanuziją.

51. Kai visi kiti, apspitę Hanibalą, sveikino jį su pergale ir patarinėjo, kad, užbaigus tokį didelį karą, kiek dar liko dienos ir sekančią naktį, ilsėtųsi pats ir leistų pailsėti išvargusiems kariams, raitelių prefektas Maharbalas, manydamas, kad kuo mažiausia reikia gaišti, tarė: „Anaiptol! Greičiau sužinok, kokios šių kautynių pasekmės ir penktą dieną pietausi kaip nugalėtojas Kapitolijuje! Sek paskui mane, o aš trauksiu priekyje su raiteliais; geriau tesužinos jie, jog mes atvykome, negu kad ketiname atvykti." Hanibalui tai pasirodė pernelyg džiugu ir pernelyg didinga, kad viską tuoj galėtų suvokti. Todėl jis atsakė giriąs Maharbalo pasiryžimą, bet planui apsvarstyti reikią laiko. Maharbalas tada atkirto: „Ne viską dievai duoda vienam ir tam pačiam žmogui: nugalėti, Hanibalai, tu moki, o naudotis pergale nemoki." Daug kas mano, kad ta sugaišta diena išgelbėjo Romą ir jos valstybę.

Sekančią dieną, vos tik prašvito, kartaginiečiai įniko rinkti grobį ir apžiūrinėti gėdingą priešų sutriuškinimą. Šitiek tūkstančių romėnų pėstininkų ir raitelių tįsojo išdriki, žiūrint kaip kurį ištiko likimas — kovojant ar bėgant. Kai kurie kėlėsi iš lavonų krūvos — tie, kuriems užgėlė žaizdas ryto vėsa, ir kartaginiečiai čia pat juos pribaiginėjo. Kai kuriuos jie rado dar gyvus, gulinčius su perkirstomis šlaunimis ir pakinkliais; tie, apnuoginę kaklą ir gerklę, meldė išlieti paskutinį jų kraujo lašą. Kai kurie buvo rasti įkniaubtomis galvomis į išraustą žemę; paaiškėjo, kad jie patys išsirausė sau duobutes ir užsikasė veidus, berdami žemę ant jų, kad taip nutrauktų kvėpavimą. Ypač visų dėmesį atkreipė ištrauktas iš po gulinčio mirusio numido gyvas romėnas, nudraskyta nosimi ir ausimis,— mat, kai numido rankos jau nebevaliojo išlaikyti ietį, jis niršdamas kandžiojo priešą dantimis, kol pats nusibaigė.

52. Iki vidurdienio surinkus karo grobį, Hanibalas patraukė apgulti mažosios stovyklos, ir visų pirma atkirto ją nuo upės, išvedęs pylimą. Tarp kitko, išvargę nuo darbo, budėjimo ir žaizdų, romėnai šioje stovykloje pasidavė greičiau, negu Hanibalas tikėjosi. Susitarus perduoti ginklus bei arklius ir užmokėti už kiekvieną romėną po tris šimtus numų su kvadriga, už sąjungininką po du šimtus, o už vergą po šimtą, ir, sumokėjus tą sumą, išeiti vien su marškiniais, jie priimami į priešo stovyklą, kur visi perduodami apsaugon, bet atskirai piliečiai ir atskirai sąjungininkai. Taip čia lai-

kui beslenkant, iš didžiosios stovyklos, kam pakako jėgų ir drąsos — apie keturi tūkstančiai pėstininkų ir du šimtai raitininkų — vieni kolonomis, o kiti pasklidę šen bei ten laukais, nes taip buvo saugiau, pabėgo į Kanuziją, o pačią stovyklą sužeistieji ir bailiai perdavė priešui ta pačia sąlyga. Čia buvo rasta daug grobio, ir visas jis, išskyrus arklius, vyrus ir sidabrą, kurio daugiausia buvo ant arklių kamanų ir balnų, nes stalo sidabro niekas kare nenaudojo, buvo atiduotas plėšti. Tada Hanibalas liepė sunešti į vieną vietą savųjų lavonus ir juos palaidoti. Sakoma, kad buvo surinkta arti aštuonių tūkstančių narsiausių vyrų. Kai kurie rašytojai pasakoja, kad buvo surastas ir taip pat palaidotas romėnų konsulas. Tiems, kurie pabėgo į Kanuziją ir iš Kanuzijaus gyventojų gavo vien tuščias pastoges, maistu, o taip pat kelionės apranga pagelbėjo kilminga ir turtinga apulietė moteris, vardu Buza; už tą geradarystę vėliau, jau po karo, senatas ją didžiai pagerbė.

53. Kadangi jų tarpe buvo keturi karo tribūnai: Fabijus Maksimas iš pirmojo legiono, tas, kurio tėvas praeitais metais buvo diktatorium, iš antrojo legiono — L. Publijus Bibulas ir P. Kornelijus Scipijonas, iš trečiojo — Ap. Klaudijus Pulcheras, kuris paskutiniuoju metu buvo edilas, visiems pritariant, aukščiausia valdžia buvo patikėta dar visai jaunučiui P. Scipijonui ir Ap. Klaudijui. Kai jie tarėsi dėl valstybės padėties, P. Furijus Filas, buvusio konsulo sūnus, atvirai pareiškė, kad jie tuščiai puoselėja viltį — juk valstybės padėtis jau beviltiška

ir apverktina. Kai kurie kilmingi jaunuoliai, jų priešaky L. Cecilijus Metelas, su viltim žvalgėsi į jūrą ir laivus, kad, palikus Italiją, galėtų pabėgti pas kokį nors karalių. Po tiekos pralaimėjimų, šie naujai pasakyti nevilties žodžiai kėlė pasipiktinimą, ir tie, kurie tat išgirdo, nustėro ir apstulbo, it mietą prariję; kai jie sumojo, kad dėl to reikia sušaukti pasitarimą, jaunutis Scipionas, likimo skirtas šio, būtent, karo vadu, pareiškė nematąs reikalo šaukti pasitarimą. Tokioj didelėj nelaimėj, kalbėjęs jis, reikią išdrįsti ir veikti, o ne tartis, tad norintieji valstybę matyti išgelbėtą, teeiną ginkluoti paskui jį. Priešų stovykla, tiesą sakant, niekur kitur, o tik ten, kur ji įsivaizduojama. Ir jis išeina, nedaugeliui sekant paskui, pas Metelą, ir, radęs ten besitariančius jaunuolius, apie kuriuos jam buvo pranešta, apnuoginęs kardą virš sąmokslininkų galvų, tarė: „Mano asmeniška nuomonė tokia: nei aš pats išduosiu romėnų tautos, nei pakęsiu, kad koks nors kitas romėnas pilietis ją išduotų; jei sąmoningai kalbu netiesą, tada, maloningas, visagalis Jupiteri, pačia gėdingiausia mirtimi nubausk mane, mano namus, šeimą ir atimk visa, ką turiu. L. Cecilijau, ir visi kiti čia esantieji, reikalauju prisiekti šiais žodžiais, o kas atsisakys priesaikos, težino, kad apnuogintas kardas nukreiptas į jį." Išsigandę lygiai taip, jei būtų išvydę priešais save nugalėtoją Hanibalą, visi prisiekė ir patys atsidavė Spiciono sargybai.

54. Tuo metu, kai visa tai vyko Kanuzijuje, į Venuziją pas konsulą susirinko arti keturių tūks-

tančių penkių šimtų pėstininkų ir raitelių, kurie buvo iškrikę, bėgdami laukais. Venuzijos gyventojai, visus maloniai priėmę ir pasirūpinę, įkurdino juos savo šeimose ir kiekvienam raiteliui davė po togą, tuniką ir dvidešimt penkis numus su kvadriga, o pėstininkui — po dešimt numų ir ginklus — tiems, kurie jų neturėjo; apskritai, buvo parodytas svetingumas valstybiniu ir privačiu mastu ir stengtasi, kad venuziečiai nenusileistų Kanuzijaus moters paslaugoms. Bet Buzos paslaugų našta slėgė sunkiau dėl minios pabėgėlių, kurių susidarė arti dešimt tūkstančių. Apijus ir Scipionas, sužinoję, kad antrasis konsulas sveikas, tučtuojau pasiuntė žygūną pranešti, kiek jie su savimi turi pėstininkų bei raitelių, ir kartu pasiteirauti, ar įsakys kariuomenę atvesti į Venuziją, ar pasilikti su ja Kanuzijuje. Varonas pats atvedė kariuomenę į Kanuziją. Jo kariuomenė jau įgavo šiokią tokią konsulo kariuomenės išvaizdą, ir atrodė, kad kariai pasiryžę gintis nuo priešų, jei ne atviroj kovoj, tai bent už sienų.

Romą pasiekė žinia, kad net ir šių piliečių bei sąjungininkų likučių nebeliko gyvų, kad žudynėse iškapota visa kariuomenė su dviem konsulais ir sunaikintos visos karinės pajėgos. Dar niekada, kol Romai gerai klojosi, už jos sienų nebuvo šitiek baimės ir sumaišties. Todėl, nusiminęs iš skausmo, nesiimsiu pasakoti, ką, išsamiai aiškindamas, be abejo, galiu sumenkinti. Tai nebuvo dar vienas naujas smūgis, o ištisinis pralaimėjimas, kai, praeitais metais netekus konsulo ir kariuomenės prie Trazumeno, dabar atėjo žinia, kad kartu su dviem

konsulais žuvo ir abi konsulų kariuomenės, kad nebesą jokios romėnų stovyklos, jokio vado, ir jokio kario, kad Hanibalo valdžioje Apulija, Samnijus ir jau beveik visa Italija. Be abejo, nėra tautos, kuri nebūtų sukniubusi po tokia pralaimėjimų našta. Argi galėtum su tuo palyginti kartaginiečių pralaimėjimą, patirtą jūrų mūšyje prie Egatų salų, kada jie nusilpę pasitraukė iš Sicilijos ir Sardinijos, o po to leidosi užkraunami mokesčiais ir duoklėmis, arba nesėkmingą mūšį Afrikoje, kuriame galų gale tas pats Hanibalas pasidavė; jokiu būdu jų negalima sugretinti, nebent tik kad jiems iškęsti reikėjo kur kas mažiau ištvermės.

55. Pretoriai P. Furijus Filas ir M. Pomponijus sušaukė senatą į Hostilijos kuriją pasitarti dėl miesto apsaugos: mat, jie jau neabejojo, kad, sunaikinęs kariuomenę, priešas eis užkariauti Romos — tas vienas karo objektas jam beliko. Kai, atsidūrus nelaimėse, kurios buvo didžiulės, tačiau dar neištirtos, jie kol kas negalėjo paruošti jokio plano, kai tvyrojo aimanuojančių moterų verksmas ir beveik visuose namuose buvo apraudami bendrai visi, nes dar nebuvo visiškai aišku, kas gyvas ir kas miręs, Kv. Fabijus Maksimas pasiūlė pasiųsti lengvai ginkluotus raitelius Apijaus ir Lotynų keliu, kurie, išsiteiravę pakeleivius,— juk neabejotinai atsiras tokių, kurie, priversti bėgti, išsisklaidė šen bei ten,— praneštų, koks konsulų ir jų kariuomenių likimas, ir, jei nemirtingieji dievai, pasigailėję valstybės, būtų palikę ką nors romėniško, tai kur tos pajėgos, kur po mūšio pasitraukė Hanibalas,

ką jis planuoja, ką veikia ir ketina veikti. Pastaruosius dalykus reikia ištirti ir sužinoti, panaudojus apsukrius jaunuolius; kadangi aukštų valdininkų maža, patys senatoriai turį pasirūpinti, kaip pašalinti mieste baimę ir sumaištį, neleisti moterų į viešumą ir priversti jas neperžengti savo namų slenksčio, uždrausti raudojimus šeimose, užtikrinti mieste tylą, pasiekti, kad visokių žinių skleidėjai būtų nuvesti pas pretorius, kad kiekvienas namie lauktų savo likimo pranašo; be to, prie vartų išstatyti sargybą, kuri niekam neleistų išeiti iš miesto ir verstų žmones nesitikėti išsigelbėjimo niekur kitur, tik mieste, už sveikų sienų. Tik tada, kai sąmyšis visiškai nurims, reikią sušaukti atgal į kuriją senatorius ir tartis dėl miesto apsaugos.

56. Kai visi, palaikę šią nuomonę, išsivaikščiojo, valdininkai išvaikė iš forumo minią, o senatoriai išsiskirstė į visas puses malšinti neramumų, buvo gautas konsulo G. Terencijaus laiškas, kad konsulas L. Emilijus ir kariuomenė žuvo, o jis pats esąs Kanuzijuje ir renkąs po tokio didelio pralaimėjimo kariuomenės likučius tarsi sudužusio laivo skeveldras. Likę arti dešimt tūkstančių karių, bet jie padriki ir nesutvarkyti. Pūnas sėdįs prie Kanų ir prekiaująs belaisviais bei kitokiu grobiu, o tai žemina tiek jo, kaip nugalėtojo, orumą, tiek ir kaip didžiojo karvedžio elgesį. Tada tik atskiriems asmenims po namus buvo išnešiota žinia apie pralaimėjimą, ir visą miestą prislėgė toks liūdesys, kad net kasmetinė Cereros šventė buvo atidėta, nes jos negalima švęsti liūdint, o šitokiame nelai-

mių sūkury negalėjai rasti moters, kurios nebūtų užgriuvęs sielvartas. Tokiu būdu, kad ir kitos valstybinės ir privačios šventės nebūtų atidėtos, senato nutarimu, gedulas tapo apribotas trisdešimčia dienų. Beje, kai, numalšinę mieste bruzdėjimą, senatoriai vėl susirinko į kuriją, buvo gautas dar ir propretoriaus T. Otacilijaus rašytas laiškas iš Sicilijos, kad pūnų laivynas siaubia Hierono karalystę; kai jis norėjęs suteikti prašančiam karaliui pagalbą, jam buvę pranešta, kad kitas paruoštas ir apginkluotas laivynas stovįs prie Egatų salų ir kad, lig tik pūnai pajusią jį, Otacilijų, pajudėjus ginti Sirakūzų pakraščių, tuoj pat užpulsią Lilibėjų bei kitas romėnų provincijas. Todėl norint apginti sąjungininką karalių ir Siciliją, reikią laivyno.

57. Perskaitę konsulo ir pretoriaus laiškus, senatoriai nusprendė pasiųsti pas kariuomenę į Kanuzijų pretorių M. Klaudijų, kuris dabar vadovavo stovinčiam prie Ostijos laivynui, ir parašyti konsului, kad, perdavęs pretoriui kariuomenę, tuoj pat, kiek tai leidžia patogus valstybei laikas, atvyktų į Romą. Maža to, kad romėnai buvo išgąsdinti tokių didelių pralaimėjimų, prisidėjo dar ir kiti blogi ženklai; mat, šiais metais dvi vaidilutės — Opimija ir Floronija — buvo nutvertos beištvirkaujant; viena, kaip ir įprasta tokiais atvejais, buvo užkasta į žemę prie Kolinos vartų, o kita sau galą pasidarė. Vyriausiojo žynio raštvedys L. Kantilijus,— tokie dabar vadinami mažaisiais pontifikais,—nutvertas beištvirkaujant su Floronija vyriausiojo žynio, tiek buvo plakamas rykštėmis komicijose, kad

nuo to mirė. Kai šita begėdystė tarp tiek daug nelaimių virto blogą lemiančiu ženklu, decemvirams buvo įsakyta imtis Sibilės knygų, o Kv. Fabijus Piktoras buvo pasiųstas į Delfų orakulą pasiteirauti, kokiomis maldomis ir aukojimais galima permaldauti dievus ir kada ateis tų didelių nelaimių galas. Tuo tarpu likimo knygų nurodymu buvo atlikta keletas ypatingų aukojimų, kaip antai: jaučių turguje galas su gale ir graikas su graike buvo gyvi užkasti į žemę akmenimis aptvertoje vietoje, kuri jau ir anksčiau buvo prisigėrusi žmonių aukų kraujo, žinoma, aukojant ne romėnams. Manydamas, kad užtektinai permaldavo dievus, M. Klaudijus Marcelas pasiuntė iš Ostijos tūkstantį penkis šimtus karių — juos jis turėjo surinkęs laivynui — į Romą miesto apsaugai, o pats, pirma pasiuntęs laivyno legioną — tai buvo trečias legionas — su karo tribūnais į Teaną Sidiciną ir perdavęs laivyną kolegai P. Furijui Filui, po keleto dienų išsiruošė į svarbų žygį, į Kanuziją. Tada senato nutarimu diktatoriumi buvo paskirtas M. Junijus, ir raitelių viršininkas T. Sempronijus pagal išleistą ediktą ima rinkti jaunuolius nuo septyniolikos metų, o kai kuriuos dargi dėvinčius purpuru apvedžiotą togą. Iš jų susidarė keturi legionai ir tūkstantis raitelių. Siunčia jie ir žygūnus pas sąjungininkus ir lotynus, kad tie duotų pagal susitarimą karių. Įsako paruošti gynybai ir puolimui skirtus ginklus; net ir senus, iš priešų atimtus kaip grobį, jie nuima nuo šventyklų ir portikų. Stingant laisvų piliečių, norom nenorom teko griebtis

ir kilo naujokų rinkimo būdo: jie apginklavo aštuonis tūkstančius jaunų vergų, pirma apklausinėję pavieniui, ar jie norį kariauti, o po to nupirkę juos valstybės lėšomis. Šitie kariai jiems labiau patiko, nors ir buvo galimybė išpirkti belaisvius už kur kas mažesnę sumą.

58. Hanibalas, po tokio sėkmingo Kanų mūšio labiau susirūpinęs, kaip pasinaudoti pergale, o ne kaip kariauti, išvedęs į priekį belaisvius ir išskyręs iš jų tarpo sąjungininkus, kaip ir anksčiau prie Trebijos ir Trazumeno ežero, maloniai juos šnekino ir be išpirkimo paleido; pakvietė jis ir romėnus, ko anksčiau niekada nėra buvę, ir labai švelniais žodžiais paaiškino, neva jis kariaująs su romėnais ne žmogžudišką karą, o varžąsis dėl pirmenybės ir viešpatavimo. Jo protėviai, tiesa, neprilygę romėnams šaunumu, o jis siekiąs, kad savo ruožtu jie dabar trauktųsi iš kelio jo laimei ir šaunumui. Tokiu būdu jis duodąs galimybę išpirkti belaisvius: kaina už raitelio galvą būsianti penki šimtai numų su kvadriga, už pėstininko — trys šimtai, o už vergo — šimtas. Nors raiteliams ta kaina buvo kiek padidinta, negu pasiduodant buvo sulygta, tačiau jie su džiaugsmu priėmė bet kokią susitarimo sąlygą. Jie nutarė balsavimu išrinkti iš savo tarpo dešimt žmonių, kurie nuvyktų į Romą — į senatą; iš jų nebuvo paimta jokio kito ištikimybės laido, vien priesaika, kad sugrįš. Su jais buvo pasiųstas kilmingas kartaginietis Kartalonas padiktuoti taikos sąlygų, jei kartais atsirastų linkimas į taiką. Vos tik išėjus iš stovyklos, vienas iš jų, žmogus

mažiausiai vertas romėnų vardo, tarsi kažką užmiršęs, sugrįžo į stovyklą, kad taptų laisvas nuo priesaikos, ir, dar gerai nesutemus, pasivijo draugus. Kai buvo pranešta atvykstant juos į Romą, pasitikti Kartalono buvo pasiųstas liktorius, kuris diktatoriaus vardu paskelbė, kad tas, kuris atsikratė priesaikos, dar iki sutemos pasitrauktų iš romėnų žemės.

59. Diktatorius sušaukė senatą belaisvių legatams. Jų vyriausias M. Junijus tarė: „Senatoriai, kiekvienas iš mūsų puikiai žino, kad niekada jokioje valstybėje belaisviai nebuvo tokie pigūs, kaip mūsų; net ir tuo atveju, jei mūsų reikalas mums patiems atrodo kur kas teisingesnis, tai niekada neteko jums niekinti kitų belaisvių taip, kaip niekinate mus, patekusius į priešų rankas. Juk mes ne iš baimės kovos lauke nubloškėme ginklus, o kovėmės įtemptai beveik iki vidurnakčio, stovėdami ant nužudytųjų lavonų krūvų, ir tik po to sugrįžome į stovyklą; likusią dalį dienos ir sekančią naktį, pailsę nuo darbo ir žaizdų, gynėme pylimą, o kitą dieną, kai, apgulti pergalingos kariuomenės, buvome atkirsti nuo vandens ir kai jau nebebuvo jokios vilties prasiveržti pro glaustas priešų rikiuotės eiles, nelaikydami nusikaltimu išgelbėti nors kiek romėnų karių po Kanų mūšio, po to, kai penkiasdešimt tūkstančių mūsų karių buvo nukauta mūšio lauke, tik tada, sulygę dėl kainos, kurią sumokėję būtume paleisti, atidavėme priešui ginklus, kurie nebeteikė mums jokios naudos. Esame girdėję, kad ir mūsų protėviai tokiu būdu auksu

yra išsipirkę iš galų; pagaliau ir mūsų tėvai, labai jau nenuolaidūs taikos sąlygoms, pasiuntė į Tarentą pasiuntinius išpirkti belaisvių. Tarp kitko, kautynės prie Alijos ir su Piru prie Heraklėjos ne tiek buvo baisios pralaimėjimu, kiek sąmyšiu ir bėgimu. Kanų laukus nuklojo krūvos romėnų lavonų, ir mes nebūtume ištrūkę gyvi iš mūšio, jei priešui būtų užtekę ginklų ir jėgų mus žudyti. Yra mūsų tarpe keletas ir tokių, kurie nepabėgo, net nebūdami mūšio lauke; jie buvo palikti saugoti stovyklos, o kai stovykla pasidavė, ir jie pateko į priešų rankas. Aš bent nepavydžiu bet kuriam piliečiui ar bendražygiui likimo bei laimės ir nenorėčiau, sumenkindamas kitą, išaukštinti save, bet argi tie, kurių dauguma, bėgdami iš mūšio lauko beginkliai, sustojo ne arčiau, kaip Venuzijoje ar Kanuzijuje, gali didžiuotis prieš mus nusipelnę ir girtis neva jie daugiau pasitarnavo valstybės saugumui, negu mes; nebent šio to vertas jų kojų eiklumas ir bėgimas, o ne jie patys. Bet pasinaudokite ir jais, gerais ir narsiais kariais, ir mumis, dar labiau atsidavusiais tėvynei, jei, jums padedant, būsime išpirkti ir sugrąžinti į tėvynę. Jūs imate naujokus visokio amžiaus ir padėties,— aš žinau, kad ginkluojami aštuoni tūkstančiai vergų. Ne mažesnis ir mūsų skaičius. Ir mes galime būti išpirkti už tą pačią sumą, kaip kad jiems mokama; bet, sugretindamas save su anais, padarysiu gėdą romėnų vardui. Aš manyčiau, senatoriai, jei šiuo klausimu norėtumėte likti tokie griežti, tai jums reikia atkreipti dėmesį į tai, kokiam priešui žadate

mus atiduoti, o jūs tai darote, mums to nenusipelnius. Gal būt, Pirui, kuris su jumis, belaisviais, elgėsi kaip su svečiais? O gal barbarui ir dargi pūnui, kurį sunkiai perprasi, ar jis godesnis, ar žiauresnis. Jei jūs matytumėte, kokie apskretę ir šlykštūs jūsų piliečiai, tai tas vaizdas, be abejo, jus sukrėstų nė kiek ne mažiau, kaip kitas — Kanų laukuose pakloti jūsų legionai. Jūs galite matyti nerimą ir ašaras mūsų giminaičių, tebestovinčių prie kurijos įėjimo ir belaukiančių jūsų atsakymo. Jei jau šitie yra taip susirūpinę ir nerimauja dėl mūsų ir dėl tų, kurių čia nėra, tai kokia, jūs manote, nuotaika anų, kurių gyvybė ir laisvė yra pavojuje? Dievaži, net jei pats Hanibalas prieš savo prigimtį parodytų mums savo atlaidumą, vis tiek manytume, kad gyvenimas mums nebereikalingas, jeigu mes neverti jūsų išpirkimo. Kitados į Romą sugrįžo paleisti be išpirkimo Piro belaisviai, bet sugrįžo su pasiuntiniais, įžymiausiais valstybės piliečiais, pasiųstais juos išpirkti. O ar aš galėčiau grįžti į tėvynę kaip pilietis, neįvertintas trimis šimtais numų? Kiekvienas, senatoriai, turi savo nuomonę. Aš žinau, kad mano gerovė ir gyvybė kabo lyg ant plauko, bet dar labiau mane jaudina grėsmė geram mano vardui, kad neišeitume nuo jūsų pasmerkti ir atstumti: juk žmonės nepatikės, kad jūs pagailėjote pinigų."

60. Kai tik jis baigė kalbėti, tuoj pat minioje tų, kurie buvo komicijose, pasigirdo graudus verksmas ir į kuriją tiesėsi rankos prašančiųjų grąžinti jiems vaikus, brolius, giminaičius. Baimė ir bėda

į vyrų minią forume įmaišė taip pat ir moteris. Senatas, pašalinęs belaisvių pasiuntinius, ėmė tartis. Kai ten pasigirdo įvairios nuomonės, nes vieni manė, kad reikia išpirkti valstybės lėšomis, o kiti — kad jokių valstybinių kaštų nedaryti, bet netrukdyti išpirkti juos privačiai, o jei kam šiuo metu pritrūktų pinigų, skolinti iš iždo, valstybei rūpinantis paskola ir įsipareigojimais, tada M. Manlijus Torkvatas, žmogus senovinių ir, kaip daugeliui regėjos, pernelyg griežtų pažiūrų, paklaustas jo nuomonės, sakoma taip kalbėjęs: „Jeigu pasiuntiniai būtų pareikalavę vien išpirkti tuos, kurie yra priešų rankose, aš trumpai pareikščiau savo nuomonę, nekliudydamas nė vieno iš jų: juk tada jiems neliko nieko kito, tik priminti jums, kad išsaugotumėte tėvų paliktą paprotį kaip būtiną karo reikalui pavyzdį; o dabar, kai jie beveik pasigyrė, kad patys pasidavė priešams ir pučiasi ne vien prieš tuos, kurie buvo paimti kovos lauke, bet ir prieš tuos, kurie pasitraukė į Venuziją ir Kanuziją, o lygiai taip pat ir prieš patį konsulą G. Terencijų, aš nepakęsiu, senatoriai, kad jūs nieko nežinotumėt apie jų elgesį tenai. O, kad tai, ką aš kalbėsiu jums, kalbėčiau pačiai kariuomenei Kanuzijuje, geriausiai kiekvieno jų ištižimo ir šaunumo liudytojai, arba kad būtų čia bent P. Sempronijus! Jeigu jie būtų sekę paskui šitą vadą, šiandien būtų kariai romėnų stovykloje, o ne belaisvai priešų rankose. Juk priešams išsekus nuo kautynių, o po to džiūgaujant dėl pergalės, dauguma romėnų, pasitraukę į stovyklą, turėjo laisvą

naktį tam, kad išsiveržtų — septyni tūkstančiai ginkluotų žmonių juk galėjo prasiveržti net ir per tankią priešų rikiuotę; tačiau jie ne tik patys, savo noru, to nepabandė daryti, bet nenorėjo sekti paskui kitą. Beveik visą naktį P. Sempronijus Tuditanas nepaliovė įtikinėti, įkalbinėdamas juos sekti paskui jį kaip vadą, kol aplink stovyklą maža priešų, kol aplinkui poilsis ir ramybė, kol naktis gali pridengti jų sumanymą: prieš auštant jie būtų galėję pasiekti saugias vietas, sąjungininkų miestus. Juk, atsimindamas protėvius, taip pasielgė karo tribūnas P. Decijus Samnijuje; taip pat, mums dar esant jauniems, pirmajame pūnų kare Kalpurnijus Flama, vesdamas tris šimtus savanorių užimti kalvos, stūksančios pačiame priešų viduryje, jiems pasakė: „Mirkime, kariai, ir savo mirtimi išplėškime iš pavojaus apgultus legionus." Jei, tuos žodžius ištarus P. Sempronijui, nebūtų atsiradę nė vieno drąsiai einančio mirti, aš bent nelaikyčiau jūsų nei vyrais, nei romėnais. Jis rodė kelią, vedantį tiek į išsigelbėjimą, tiek į garbę, grąžinantį juos į tėvynę pas gimdytojus, žmonas ir vaikus. Jums pritrūko drąsos patiems išsigelbėti, o ką būtumėte darę, jei būtų reikėję mirti dėl tėvynės? Penkiasdešimt tūkstančių piliečių ir sąjungininkų tą pačią dieną krito negyvi aplink jus. Jeigu jau tiek šaunumo pavyzdžių jūsų nejaudina, tai niekas niekada nebejaudins; jei toks didžiulis pralaimėjimas nepriverté jūsų koktėtis gyvenimu, joks nebeprivers. Laisvi ir nenukentėję jūs veržiatės į tėvynę; ką gi, veržkitės, kol tėvynė tebėra ir kol esate jos pi-

liečiai: bet ar ne per vėlai veržiatės, netekę pilietybės teisių ir tapę kartaginiečių vergais? Ar tik ne už pinigus ketinate sugrįžti ten, iš kur per bailumą ir lengvabūdiškumą pasitraukėte? Jūs nepaklausėte savo piliečio P. Sempronijaus, įsakiusio čiupti ginklus ir sekti paskui jį, o netrukus paklausėte Hanibalo, įsakiusio perduoti stovyklą ir atiduoti ginklus. Bet ką gi aš čia kaltinu bailumu tuos, kuriuos galėčiau apkaltinti nusikaltimu. Juk jie ne tik atsisakė klausyti gero patarimo, bet pabandė dargi priešintis ir trukdyti, ir tik narsuoliai vyrai, apnuoginę kardus, išvaikė tuos bailius. P. Sempronijui, sakau aš, pirmiau reikėjo prasiskinti kelią pro savus piliečius, o ne pro priešų gretas. Ar šitokie piliečiai reikalingi tėvynei? Jei ir kiti būtų buvę panašūs į tuos, tai šiandien tėvynė neturėtų nė vieno iš tų piliečių, kurie kovėsi prie Kanų. Iš septynių tūkstančių ginkluotų atsirado tik šeši šimtai, išdrįsę prasiveržti, kad sugrįžtų į tėvynę laisvi ir ginkluoti, ir tiek tūkstančių priešų nepastojo kelio tiems šešiems šimtams. Ar jūs pagalvojate, koks saugus būtų buvęs kelias beveik dviejų legionų kolonai? Šiandien turėtumėte, senatoriai, dvidešimt tūkstančių narsių ir ištikimų ginkluotų karių Kanuzijuje. Tad kaip dabar jie gali būti geri ir ištikimi piliečiai, kai narsiais net ir patys savęs nebelaiko? Nebent jei kas juos laikytų tokiais už tai, kad jie norėjo sulaikyti besiveržiančius, pastodami jiems kelią, arba kad, supratę savo tingumą ir vangumą — savo gėdingos vergijos priežastis, jie nepavydėjo tiems, kurie išliko sveiki ir įsigijo

garbę savo narsumu. Jiems labiau patiko laukti aušros ir priešo, slepiantis palapinėse, nors nakties tyla buvo puiki proga pasprukti. Jiems pritrūko drąsos išsiveržti iš stovyklos, tačiau narsiai ginti stovyklą jie turėjo drąsos; apsupti keletą dienų ir naktų, jie saugojo pylimą ginklais, o patys buvo saugomi pylimo; pagaliau išdrįsę ir patyrę didžiausią vargą, kai jau visiškai nebeliko maisto, o iš bado, išsekus jėgoms, nebegalėjo išlaikyti ginklų, jie buvo įveikti greičiau žmonėms nebepakeliamų sunkumų, negu ginklų. Kai, saulei patekėjus, priešas prisiartino prie pylimo, jie, dar nepraslinkus nė porai valandų, nė nepabandę kovos laimės, atidavė ginklus ir save pačius. Štai kokia jų dviejų dienų karo tarnyba! Kai priderėjo stovėti kautynių rikiuotėje ir kautis, jie pabėgo į stovyklą, o kai reikėjo kovoti už pylimo, jie atidavė stovyklą ir liko nenaudingi nei rikiuotei, nei stovyklai. Ir man jus išpirkti? Kai reikia išsiveržti iš stovyklos, jūs delsiate ir liekate joje; kai būtina likti joje ir ginti ją — jūs atiduodate priešui ir stovyklą, ir ginklus, ir save pačius. Aš manau. senatoriai, kad ne daugiau verta juos išpirkti, kaip ir tuos, kurie per priešų kolonos vidurį išsiveržė iš stovyklos ir, parodę didžiausią narsumą, sugrižo į tėvynę, neverta išduoti Hanibalui."

61. Nors daugelį senatorių saistė giminystės ryšiai su belaisviais, tačiau, Manlijui pasakius šią kalbą, nepaisant valstybės papročio,— mat, ji nuo senų senovės buvo labai negailestinga belaisviams — žmones paveikė pinigų suma, nes jie ne-

norėjo, kad iždas būtų lyg iššluotas, o jau ir taip didžiulė suma buvo išleista karo tarnybai, vergams pirkti ir jiems apginkluoti, bet ypač nenorėjo praturtinti Hanibalo, kuris, kaip sklido gandas, itin stokojo pinigų. Kai atėjo liūdnas atsakymas, kad belaisviai neišperkami, prie ankstyvesnio liūdesio prisidėjo naujas — juk nustota tokios daugybės piliečių, ir pasiuntiniai buvo palydėti, graudžiai verkiant ir aimanuojant, iki vartų. Vienas iš pasiuntinių nuėjo namo, nes tapo laisvas nuo priesaikos apsimestu sugrįžimu į stovyklą. Kai tatai buvo sužinota ir pranešta senatui, visi nusprendė, kad jį reikia sučiupti ir, viešai atidavus sargybai, sugrąžinti pas Hanibalą.

Yra dar ir kitas pasakojimas apie belaisvius: neva iš karto atėję dešimt pasiuntinių, senate ilgai dėl jų buvę abejota — įsileisti į miestą, ar ne, pagaliau jie buvę įsileisti, tačiau į senatą nenuvesti. Pagaliau, užtrukus jiems ilgiau, negu visų buvę laukta, atėję dar trys legatai: L. Skribonijus, G. Kalpurnijus ir M. Manlijus, ir tik tada vienas liaudies tribūnas, Skribonijaus giminaitis, pranešęs apie belaisvių išpirkimą ir senatas nutaręs jų neišpirkti; tuomet tie trys nauji legatai sugrįžę pas Hanibalą, o dešimt anksčiau atėjusiųjų pasilikę: mat, jie laikė save laisvais nuo priesaikos, nes iš pusiaukelės buvo grįžę pas Hanibalą neva peržiūrėti belaisvių vardų. Dėl jų atidavimo senate vyko smarkūs ginčai, ir nedidele persvara nugalėjo tie, kurie manė, kad belaisvius reikia atiduoti. Tačiau pirmieji cenzoriai koneveikdami ir gėdindami juos tiek pa-

žeminę, kad kai kurie iš jų tuoj pat sau galą pasidarę, o kiti, visą likusį gyvenimą ne tik kad nebesirodę forume, bet vengę šviesos ir žmonių. Labiau galima stebėtis, kad rašytojai taip labai nesutaria tarpusavy, negu nustatyti, kur čia tiesa.

O kiek tas pralaimėjimas pranoko ankstesnius pralaimėjimus, parodo kad ir tai, jog sąjungininkų ištikimybė, kuri iki tos dienos buvo nepajudinama, nuo tol ėmė svyruoti, žinoma, ne dėl ko kito, o vien dėl to, kad jie nusivylė Romos galybe. Į pūnų pusę perėjo šios tautelės: atelanai, kalatinai, hirpinai, dalis apuliečių, samnitai, išskyrus penttus, visi brutai, lukanai, be šių dar Uzento gyventojai, beveik visos graikų kolonijos: Tarento, Metaponto, Krotono bei Lokrų gyventojai ir visi šiapus Alpių gyvenantieji galai. Tačiau nei tie pralaimėjimai, nei sąjungininkų atsimetimas nepaveikė romėnų tiek, kad jiems būtų kilusi mintis prašyti taikos, nei prieš konsulo atvykimą į Romą, nei po to, kai jis sugrįžo ir vėl atgaivino patirto pralaimėjimo atsiminimus. Piliečiai tuo pat metu buvo taip didvyriškai nusiteikę, kad grįžtantį po taip didelio pralaimėjimo konsulą, kuris buvo svarbiausia to pralaimėjimo priežastis, daugybė visų luomų žmonių išėję pasitiko ir dėkojo, jog jis dar turi vilties gelbėti valstybę; jei būtų tik pasipainiojęs koks kartaginiečių vadas tokiomis aplinkybėmis, smarkiai būtų jam kliuvę.

DVIDEŠIMT TREČIOJI KNYGA

1. Hanibalas, po Kanų mūšio užėmęs ir apiplėšęs stovyklą, iš Apulijos tuoj pat patraukė į Samnijų — jį kvietė Stacijus Trebijus į hirpinus, žadėdamas perduoti Kompsą. Trebijus buvo kompsietis, pagarsėjęs saviškių tarpe, bet jį spaudė mopsijų grupuotė, įtakinga romėnų remiama šeima. Kai atėjo gandas apie Kanų mūšį ir Trebijus išnešiojo kalbas apie Hanibalo atvykimą, mopsijai pasitraukė iš miesto, kuris be kautynių buvo atiduotas Pūnui, ir priėmė jo įgulą. Palikęs ten visą grobį ir gurguolę ir padalinęs kariuomenę, Hanibalas įsakė Magonui arba priimti atsimetusius nuo romėnų tos srities miestus, arba atsisakančius atsimesti — priversti, o pats per Kampanijos žemę patraukė prie Tirėnų jūros, ketindamas pulti Neapolį,— mat, norėjo įsigyti pajūrio miestą. Kai tik įžengė į neapoliečių žemę, dalį numidų paslėpė į kaip begalima tinkamesnes vietas pasalai, nes ten dauguma kelių yra su giliais slėpiningais vingiais; kitiems liepė šuoliuoti prie vartų, tarsi genant prieš save atrastą laukuose bandą. Kadangi pastarųjų buvo nedaug, be to, jie jojo padriki, juos užpuolė raitelių būrys, bet, numidams sąmoningai besitraukiant, jie pateko į pasalą; niekas nebūtų ištrūkęs, jei čia pat nebūtų buvę

jūros su netoli kranto plaukiančiais laivais, daugiausia žvejų valtimis, kurios mokantiems irkluoti padėjo pabėgti. Vis dėlto tose kautynėse keletas kilmingų jaunuolių buvo sučiupti ir nužudyti, jų tarpe krito ir raitelių prefektas Hegėjas, per karštai persekiodamas besitraukiančiuosius. Pulti miestą Pūnas pabūgo, išvydęs sienas, kurios anaiptol nebuvo patogios šturmuoti.

2. Iš ten jis pasuko į Kapują, kuri dėl daugelio laimingai susiklosčiusių aplinkybių ir likimo malonės buvo visko pertekusi, tačiau šalia bendro visų gyventojų sugedimo labiausiai čia bujojo besaikis, besinaudojančių laisve plebėjų sauvaliavimas. Senatą pavaldų sau ir plebėjams ten buvo padaręs Pakuvijus Kalvijus, kilmingas ir kartu liaudžiai palankus žmogus, tačiau įtakingu tapęs nedoru keliu. Atsitiktinai tais metais, kai įvyko pragaištingas mūšis prie Trazumeno, Pakuvijus buvo pačioje valdžios viršūnėje. Numanydamas, kad plebėjai jau nuo seno nepalankūs senatui ir kad jie, radę progą, pasiryš dideliam nusikaltimui, jis nujautė, kad tereikia pasirodyti čia Hanibalui su pergalinga kariuomene ir jie, išžudę senatą, atiduos Kapują pūnams; jis buvo nedoras žmogus, tačiau dar ne iki galo sugedęs ir linko viešpatauti sveikoje, o ne nuniokotoje valstybėje; tikėdamas, kad ji visiškai sužlugs, netekusi valstybės tarybos, nusprendė išsaugoti senatą ir padaryti jį pavaldų sau ir liaudžiai. Sušaukęs senatą, įžanginiame žodyje pareiškė, kad jam anaiptol nekiltų noras atsimesti nuo romėnų, jei nebūtų reikalo; juk jis pats turįs vai-

kų nuo Apijaus Klaudijaus dukters, o savo dukrą yra išleidęs už M. Livijaus į Romą, tačiau gresianti kur kas didesnė ir būkštauti verčianti bėda: juk plebėjai siekią atsimetimu ne tik pakirsti senato įtaką mieste, bet, pralieję senatorių kraują, nori be jokios apsaugos likusią valstybę atiduoti Hanibalui ir pūnams; iš to pavojaus jis galįs juos išlaisvinti, jei jie sutiktų ir pasitikėtų juo, užmiršę nesutarimus valstybėje. Kai, baimės įveikti, visi sutiko, jis tarė: „Uždarysiu jus kurijoje, o pats, tarsi jų sumanyto nusikaltimo dalyvis, pritardamas jų planams, kuriems priešintis būtų beprasmiška, rasiu būdą jus išgelbėti. Tuo tikslu pareikalaukite iš manęs, kokios norite, priesaikos." Davęs žodį, išeidamas liepė uždaryti kuriją, o prie įėjimo paliko sargybą, kad niekas be jo leidimo negalėtų nei įeiti į kuriją, nei iš ten išeiti.

3. Tada, sušaukęs liaudies susirinkimą, Pakuvijus tarė: „Kampaniečiai, tai, ko jūs ne kartą pageidavote,— imtis bausmės prieš nedorą ir nepakenčiamą senatą — dabar štai turite, ir jums nebereikia su triukšmu užpulti pavienių senatorių namus, kuriuos saugo klientų ir vergų sargyba, ir su didžiausiu pavojum jūsų gyvybei,— tai galite atlikti saugiai ir netrukdomai. Imkite juos visus, uždarytus kurijoje, bejėgius ir beginklius. Tik nieko nedarykite skubotai ar atsitiktinai, neapsigalvoję; leisiu jums paskelbti nuosprendį kiekvienam senatoriui — kiekvienas teatkenčia užpelnytą bausmę. Bet visų pirma reikia, kad jūsų pyktis taip atlyžtų, jog labiau vertintumėte ne kerštą, o savo pačių išsigelbėjimą

ir gerovę. Kaip aš spėju, jūs neapkentėte iki šiol šitų senatorių, bet nesate nusistatę apskritai prieš senatą; suprantama, arba karalius, — o tai paniekos verta būtybė,— arba kokia nors viena taryba laisvoje valstybėje turi būti. Tokiu būdu jums reikia kartu apsvarstyti du dalykus: kaip pašalinti seną senatą ir kaip išrinkti naują. Aš įsakysiu iškviesti po vieną senatorių ir dėl jų gyvybės atsiklausiu jūsų nuomonės, ir kaip jūs nutarsite, taip ir bus. Bet, prieš bausdami kaltąjį, į jo vietą jūs išrinksite narsų vyrą ir šaunų naują senatorių." Po to jis atsisėdo, ir, sumetus į urną surašytus vardus, liepė skelbti tą, kurio vardas burtų keliu pirmiausia iškrito, ir atvesti jį iš kurijos. Vos išgirdę vardą, visi kaip vienas šaukė jį esant blogą, nedorą ir vertą bausmės. Į tai Pakuvijus tarė: „Žinau, kokios jūs nuomonės apie šitą, taigi siūlykite vietoj blogo ir nedoro, gerą ir teisingą senatorių." Pradžioj įsiviešpatavo tyla, nebuvo ką vertesnio pasiūlyti; pagaliau, kai kažkas, įveikęs drovumą, paminėjo kažkokį vardą, staiga kilo triukšmas: mat, vieni sakėsi jo nepažįstą, kiti prikaišiojo tai negarbingą jo elgesį, tai žemą kilmę ir apgailėtiną skurdą, gėdingą verslą ar pelno šaltinį. Kur kas daugiau, negu šiam buvo priekaištaujama, iškvietus antrą ir trečią senatorių, ir tapo aišku, jog žmonės nepatenkinti pačiu kandidatu, tik nesą kuo jį pakeisti, nes siūlyti tuos pačius nereiškė nieko kito, kaip kad, iškvietus juos, pasiklausyti šmeižtų; kiti buvo dar niekingesni ir nedoresni už tuos, kuriuos pirmuosius prisiminė. Tokiu būdu žmonės ėmė skirs-

tytis, kalbėdami, jog lengviausia iškęsti geriausiai žinomą blogį, ir liepė išleisti iš apsaugos senatorius.

4. Pakuvijus, tokiu būdu išgelbėjęs senatorių gyvybes, kur kas labiau juos palenkė savo, negu plebėjų, pusėn ir valdė be ginklų, visiems susiklausant. Nuo to laiko senatoriai, atsisakę orumo ir savarankiškumo, meilikavo plebėjams. Jie sveikino juos, suruošę pokylius, meiliai kvietė pasivaišinti, rūpestingai sprendė tą ginčą, ėmėsi tų reikalų ir visad rėmė tą pusę, kuri buvo artimesnė liaudžiai ir galėjo sukelti didesnį minios palankumą; ir iš tikro senate viskas vyko taip, kaip ir liaudies susirinkime. Kapuja visada buvo linkusi į prabangą ne vien dėl įgimtų ydų, bet ir dėl gausybės suplaukusių prabangos dalykų, taip pat visokių gundančių sausumos ir jūros malonumų; tačiau dar ir dėl vadų nuolaidžiavimo bei plebėjų savivalės gyvenimas joje tapo toks palaidas, kad nebebuvo saiko nei gašlumui, nei prabangai. Po Kanų pralaimėjimo ji taip nebepaisė įstatymų, magistrato ir senato, kad kiekvienas, net ir kiek drovėdamasis, niekino romėnų valdžią. Vien tai, kad seni vedybiniai ryšiai saistė su romėnais daugelį garsių ir įtakingų šeimų, prilaikė Kapują nuo atsimetimo, tačiau tvirčiausias laidas buvo trys šimtai raitelių, ir visi labai kilmingi kampaniečiai, romėnų atrinkti ir pasiųsti Sicilijos miestų apsaugai.

5. Jų tėvai ir giminaičiai su vargu pasiekė to, kad būtų siunčiami pasiuntiniai pas romėnų konsulą. Rado jie konsulą Venuzijoje su saujele pusiau ginkluotų karių, dar neišvykusių į Kanuziją;

ištikimiems sąjungininkams jis pasirodė nelaimingas ir žadinąs užuojautą, o išdidiems ir neištikimiems, kokie buvo kampaniečiai, paniekos vertas. Ir pats konsulas, pernelyg atskleisdamas bei išryškindamas pralaimėjimą, dar labiau sustiprino panieką sau ir savo padėčiai. Mat, pasiuntiniams pareiškus, kad senatas ir Kampanijos liaudis skaudžiai pergyveną tą romėnus ištikusią nelaimę ir pasižadą viskuo remti kare, konsulas tarė: „Nors jūs, kampaniečiai, kalbate veikiau, kaip įprasta kalbėti su sąjungininkais, prašydami, kad įsakytume jums teikti tai, kas reikalinga karui, vis dėlto jūsų žodžiai neatitinka esamos mūsų padėties. Juk po Kanų mums neliko nieko, ką norėtume gauti iš sąjungininkų kaip papildymą prie to, ko mums trūksta? Pareikalautume iš jūsų pėstininkų, bet ar turime kavaleriją? Sakykime, mums trūksta pinigų, bet ar vien tik jų trūksta? Likimas nepaliko mums nieko, kad bent prie ko turimo galėtume pridėti. Legionai, kavalerija, ginklai, vėliavos, arkliai ir vyrai, pinigai, maistas — visa dingo arba kovos lauke, arba rytojaus dieną, netekus abiejų stovyklų. Todėl, kampaniečiai, mums nebereikia jūsų pagalbos kare, reikia, kad tęstumėte karą vietoj mūsų. Tenedingsta jums iš atminties, kaip kitados prie Satikulos, paėmę į savo globą, apgynėme įbaugintus ir tarp sienų suspaustus jūsų protėvius, drebančius ne vien nuo priešo samnito, bet ir nuo Sidicino, ir kaip dėl jūsų pradėję karą su samnitais ir beveik šimtą metų, karo laimei besikaitaliojant, kariavę, jį užbaigėme. Nepamirškite ir to, kad sąjungą sudarėte su mumis

lygiais pagrindais, kad palikome jūsų įstatymus, ir pagaliau tai, kas prieš Kanų mūšį buvo išties svarbiausia, kad jūsų daugumai suteikėme romėnų pilietybę ir susijungėme su jumis. Tokiu būdu, kampaniečiai, dera, kad šį patirtą pralaimėjimą jūs laikytumėte bendra nelaime, būdami įsitikinę, kad reikia ginti bendrą tėvynę. Ne su samnitu ar etrusku turime reikalą; jei tat būtų taip ir kas nors iš mūsų būtų pagrobta, aukščiausia valdžia vis dėlto liktų Italijoje: priešai — pūnai, juk net ir ne Afrikos gyventojai, atsibastę iš pasaulio krašto, o Hanibalas, perplaukęs Okeaną, nuo Herkulio stulpų atvedė karius, nepripažįstančius jokios teisės ir susitarimo ir kalbančius nežmoniška kalba. Juos, laukinius ir žiaurius iš prigimties ir dėl gyvenimo būdo, dar ir pats vadas sužiaurino, tiesdamas tiltus ir klodamas pylimus iš krūvų žmonių lavonų ir, koktu apie tai net kalbėti, mokydamas ryti žmogieną. Kam gi, gimusiam Italijoje, nešlykštu matyti ir pripažinti šeimininkus, mintančius tuo atgrasiu pašaru, prie kurio ir prisiliesti biauru, gauti valdžią iš Afrikos ir Kartaginos ir pakęsti, kad Italija taptų numidų ir maurų provincija? Bus šaunu, kampaniečiai, jei savo ištikimybe ir jėgomis išgelbėsite ir pastatysite ant kojų sugniužusią po pralaimėjimo Romos valstybę. Aš manau, kad Kampanijoje galima surinkti trisdešimt tūkstančių pėstininkų ir keturis tūkstančius raitelių; užtenka čia ir pinigų, ir duonos. Jei ir ištikimybė bus ne menkesnė už gerą jūsų padėtį, tai ir Hanibalas nesijaus nugalėjęs, ir romėnai — nugalėtais."

6. Po šios konsulo kalbos, paleidus kampaniečių pasiuntinius ir jiems besiskirstant namo, vienas iš jų, Vibijus Virijus, pasakęs, kad atėjęs laikas, kai kampaniečiai galį ne vien atgauti kitados romėnų neteisingai atimtą žemę, bet ir užvaldyti visą Italiją. Juk su Hanibalu sutartį jie galėsią sudaryti bet kokiom panorėtom sąlygom, ir neginčytina, kad, baigus karą, kai nugalėtojas Hanibalas pasitrauksiąs su kariuomene į Afriką, aukščiausia valdžia Italijoje atiteksianti kampaniečiams. Virijui šitaip kalbant, visi pritarė, ir grįžusi pasiuntinybė išdėstė, ką girdėjusi, tokiu tonu, kad visiems atrodė, jog romėnų nė vardo nebelikę. Beregint plebėjai ir didžioji senato dalis ėmė linkti į išdavystę, tačiau vyresniųjų senatorių patarimu, tas reikalas buvo keletui dienų atidėtas. Pagaliau nugalėjo daugumos nuomonė — siųsti pas Hanibalą tuos pačius pasiuntinius, kurie buvo apsilankę pas romėnų konsulą. Kai kuriuose metraščiuose randu, kad, užuot ėję pirma pas Hanibalą ir atskleidę jam išdavystės planą, kampaniečių pasiuntiniai buvę pasiųsti į Romą pareikalauti, kad vienas konsulas būtų kampanietis, jei romėnai norėtų, kad kampaniečiai pagelbėtų jų nelaimėje. Kilus pasipiktinimui, buvo įsakyta juos pašalinti iš kurijos ir atsiųsti liktorių, kuris išvestų juos iš miesto ir lieptų dar tą pačią dieną palikti romėnų žemę. Kadangi lygiai to paties kadaise pareikalavo ir lotynai, Celijus ir kiti rašytojai visai pagrįstai tatai nutylėjo; aš irgi nesu tikras, kad visa tai tiesa.

7. Pasiuntiniai atvyko pas Hanibalą ir pasirašė su juo taiką šiomis sąlygomis: kad joks pūnų karvedys ar valdininkas neturėtų jokios teisės į Kampanijos pilietį; kad Kampanijos pilietis nebūtų verčiamas kariauti bei atlikti karo tarnybą; kad Kampanija turėtų savo įstatymus, savo valdžią, kad Pūnas leistų kampaniečiams patiems išsirinkti tris šimtus romėnų belaisvių ir iškeisti juos į kampaniečių raitelius, kurie tarnauja romėnų kariuomenėje Sicilijoje. Taip buvo susitarta, tačiau be to, kas buvo sulygta, kampaniečiai įvykdė dar ir tokią piktadarystę: minia, beregint sučiupusi sąjungininkų prefektus bei kitus romėnų piliečius, tuo metu esančius Kampanijoje kokiais nors karinės tarnybos ar asmeniniais reikalais, visus, neva saugumo sumetimais, uždarė pirtyse, kur, svilinančiam karščiui užgniaužus kvapą, jie mirė baisia mirtimi.

Prieš šią piktadarystę ir pasiuntinybės siuntimą pas Pūną, esą, iš visų jėgų priešinęsis Decijus Magijus, kuriam nieko nestigo vaidinti svarbiausią vaidmenį, išskyrus sveiką jo piliečių protą. Kai tik jis išgirdo, kad Hanibalas siunčia įgulą, viešai ėmė šaukti nepriimti įgulos, pateikdamas Piro žiauraus viešpatavimo ir apgailėtino tarentiečių pavergimo pavyzdžius, o po to, kai įgula buvo priimta, jis vėl šaukė kampaniečiams arba ją išvyti, arba blogą darbą — kadangi išsižadėjo seniausių sąjungininkų, kraujo brolių,— ryžtis išpirkti drąsiu ir įsimintinu žygdarbiu; išžudžius pūnų įgulą, vėl palaikyti romėnus. Kai apie tai — jis veikė nesislapstydamas — buvo pranešta Hanibalui, šis pirmiausia

pasiuntė žmones pakviesti Magijų pas save į stovyklą, o po to, kai tas griežtai pareiškė neisiąs, nes Hanibalas neturįs teisės į Kampanijos pilietį, sudrebėjęs iš pykčio Pūnas liepė tą žmogų sučiupti ir surištą atvilkti pas jį. Tačiau, pabūgęs, kad, panaudojus prievartą, o tuo pačiu sujaudinus žmones, nekiltų koks sambrūzdis dėl neapgalvoto išpuolio, pats, pirma davęs žinią Kampanijos pretoriui Marijui Blosijui, kad rytojaus dieną jis būsiąs Kampanijoje, su nedidele įgula išvyko iš stovyklos. Marijus, sušaukęs liaudies susirinkimą, įsakė visiems su žmonomis ir vaikais pasitikti Hanibalą. Žmonės tatai įvykdė, ne tik neprieštaraudami, bet dargi stengdamiesi, nes liaudis buvo atsidavusi Hanibalui ir troško pamatyti ne kartą puikiomis pergalėmis pasižymėjusį karvedį. Decijus Magijus neišėjo pasitikti, o kad neatrodytų, jog jis kiek prisibijo, nepasiliko ir namie: su sūnumi ir nedaugeliu bičiulių jis ramiai vaikštinėjo forume, kai visi piliečiai tekini bėgo pasitikti ir pasižiūrėti Pūno. Įžengęs į miestą, Hanibalas įsakė tuoj pat sušaukti senatą, bet įžymiausi kampaniečių valdininkai paprašė dėl jo paties atvykimo švente virtusią dieną nieko rimtesnio nesiimti ir linksmai ją atšvęsti. Nors Pūnas iš prigimties nebuvo linkęs žaboti savo pyktį, tačiau, kad pradžioje jų neatgrasytų, didesnę dalį dienos praleido, apžiūrinėdamas miestą.

8. Jis viešėjo pas pagarsėjusius kilme ir turtais Nunijus, Celerus, Stenijų ir Pakuvijų. Šis Pakuvijus Kalavijus vadovavo tai partijai, kuri valdžią

Kapujoje palenkė pūnų naudai; jis atsivedė namo savo jaunuolį sūnų, atplėšęs jį Magijui Decijui iš pašonės, nes jie abu kuo atkakliausiai laikėsi sąjungos su romėnais ir smerkė gėdingą pūnišką sandėrį; nepriverté jo išsižadėti savo nuomonės nei priešiškai nusiteikęs miestas, nei tėvo autoritetas. Tačiau tėvas, įsiteikęs Hanibalui, šitą jaunuolį veikiau užtardamas, negu jį pateisindamas, ir Pūnas, sujaudintas tėvo prašymų bei ašarų, įsakė pakviesti jį drauge su tėvu pietų; į pokylį jis neketino kviesti nė vieno kampaniečio, tik šeimininkus ir pagarsėjusį kare vyrą Vibelijų Tauréją. Puotauti jie pradėjo dar dieną, ir pokylyje nebuvo laikomasi nei pūniškų papročių, nei karinės drausmės, bet kaip turtingame ir prabangiame mieste ir tokiuose namuose buvo pasirūpinta visokiais smagiais pasilinksminimais. Vien tik Kalavijaus sūnaus negalėjo paveikti nei šeimininkų, nei protarpiais paties Hanibalo kvietimas išgerti vyno; jis skundėsi sveikata, o taip pat ir tėvas pateisino didžiulį dvasinį jo susijaudinimą sveikatos būkle. Arti saulės laidos išeinantį iš pokylio tėvą išlydėjo sūnus; kai jie atsidūrė sodo glūdumoj — sodas buvo už rūmų — jis tarė: „Tėve, atskleidžiu planą, kuriuo mes, suklydę kampaniečiai, išprašysime iš romėnų ne vien atleidimą už tai, kad prisiplakėme prie Hanibalo, bet ir įsigysime dar didesnę pagarbą ir malonę, nei anksčiau turėjome." Kai nustebęs tėvas paklausė, koks tas planas, jis, nusimetęs nuo pečių togą ir apnuoginęs prie šono kabantį kardą, tarė: „Aš pats Hanibalo krauju pa-

šventinsiu sąjungą su romėnais. Norėčiau, kad tu iš anksto žinotum, gal, kai darysiu nusikaltimą, būtum linkęs pasišalinti."

9. Kai senis tai išgirdo ir pamatė, pamišęs iš baimės, tarsi jau būtų įtrauktas į įvykius, apie kuriuos ką tik išgirdo, tarė: „Kreipdamasis į tave, sūnau, aš maldauju ir prašau, jei dar kokie ryšiai jungia vaikus su tėvais, nedaryk nusikaltimo tėvo akivaizdoje, kad nepatirčiau neapsakomų baisybių. Ar tam prieš kelias valandas, prisiekdami tuo, kas šventa, ir spausdami dešine dešinę, pasižadėjome ištikimybę, kad, išėję iš pasitarimo, ištikimybės priesaika sutvirtintas rankas tuoj pat apginkluotume prieš jį? Juk tu ką tik pakilai nuo svečių stalo, prie kurio buvai trečias Hanibalo pakviestas kampanietis, ir ketini tą patį stalą apšlakstyti svečio krauju? Nejaugi, sugebėjęs palenkti Hanibalą prie savo sūnaus, aš, tėvas, nesugebėsiu savo sūnaus palenkti prie Hanibalo. Bet, sakykim, kad nėra nieko šventa, nei jokios ištikimybės, nei religingumo, nei dievobaimingumo, ir ryžkimės baisiausiam dalykui, tačiau nusikaltimas neša mums pragaištį! Ar tu vieną, manai, užpulsi Hanibalą? O dėl ko ten stovi tokia minia laisvųjų piliečių ir vergų? Dėl ko visų akys įsmeigtos į jį? Dėl ko tiek rankų? Manai, jos nepakils prieš tokią beprotybę? Ar atlaikysi paties Hanibalo žvilgsnį, kurio negali atlaikyti ginkluoti kariai, nuo kurio stingsta romėnų kraujas? Jei jo niekas neužstotų, ar išdrįsi perkirsti kardu mane patį, dengiantį Hanibalo kūną savuoju? Tik per mano širdį teks tau

siekti anos, kad ją pervertum. Bet verčiau nesispyriok ir leisk čia tave atgrasyti, kad ten nežūtum. Tepaveikia mano prašymai tave taip, kaip šiandien jie paveikė už tave." Tada, išvydęs, kad sūnus verkia, apkabino jį ir, karštai bučiuodamas, tol nesiliovė prašęs, kol perkalbėjo padėti kardą ir privertė pasižadėti nieko panašaus nebedaryti. Tada jaunuolis tarė: „Lygiai taip, kaip privalau atsiduoti tėvynei, aš atsiduosiu tėvui. Aš kremtuos dėl tavo dalios; juk tau reikia trissyk iškęsti apkaltinimą dėl išduotos tėvynės: pirmąsyk už tai, kad patarei atsimesti nuo romėnų, antrąsyk, kad rėmei taiką su Hanibalu, šiandien trečiąsyk, kad esi didžiausia kliūtis grąžinti romėnams Kapują. Tu, tėvyne, priimk kardą, kuriuo apsiginklavęs aš įžengiau į šią priešų tvirtovę, kad apginčiau tave, ir kurį gimdytojas man išplėšia." Tai pasakęs, numetė kardą už sodo tvoros ir, kad būtų kuo mažiau įtarimo, pats sugrįžo į pokylį.

10. *Sekančią dieną Hanibalo garbei gausiai susirinko senatoriai.* Čia jis pirmasis pasakė lipšnią ir malonią kalbą, atsidėkodamas kampaniečiams už tai, kad jie suteikė pirmenybę jo draugystei prieš sąjungą su romėnais ir, apiberdamas puikiais pažadais, tarp kurių buvo ir tas, kad greitu laiku Kapuja būsianti Italijos sostinė ir tada drauge su kitomis tautomis ir romėnų tauta prašysianti iš jų sau teisių. Tik vienas žmogus, neturįs nieko bendra nei su pūnų draugyste, nei su jais sudaryta sutartimi; jis nesąs kampanietis ir negalįs juo vadintis — tai Magijus Decijus. Hanibalas pasisakė reikalaująs,

kad senatas jo paties akivaizdoje išduotų Magijų, apkaltintų jį ir padarytų nuosprendį. Visi sutiko su ta nuomone, nors daugumai regėjos, kad šis vyras nenusipelnęs tokios nelaimės ir kad jau iš pat pradžių trypiama žadėtoji laisvė. Išėjęs iš kurijos, Hanibalas atsisėdo valdžios atstovams skirtoje vietoje ir liepė sučiupti Decijų Magijų, o kai tas jau stovėjo prie jo kojų. liepė pasiteisinti. Kai Magijus atrėžė, kad pagal sutartį Hanibalas negalįs priversti jį teisintis, tada buvo uždėti pančiai ir liktoriui liepta varyti jį į stovyklą. Kol buvo vedamas neuždengta galva, jis ėjo ir sakė kalbą gausiai iš visų pusių suplaukusiems žmonėms, garsiai šaukdamas: „Štai jums laisvė, kampaniečiai, kurios jūs siekėte: vidury forumo, saulei skaisčiai šviečiant, jūsų akyse, ne prastesnis už kokį nors kitą kampanietį, surištas esu vedamas mirti. O ar būtų kas blogiau nutikę, jei Kapuja būtų buvusi paimta smurtu? Pasitikite Hanibalą, išpuoškite miestą ir švęskite jo atvykimo dieną, kad matytumėte, kaip triumfuoja jis, nugalėjęs jūsų bendratautį." Kai jis šiuos žodžius garsiai šaukė ir kai atrodė, kad ir minia ima jaudintis, buvo liepta apmuturiuoti jam galvą ir tučtuojau išstumti už vartų. Taip jis buvo nuvestas į kartaginiečių stovyklą, o po to nedelsiant įsodintas į laivą ir išsiųstas į Kartaginą, kad Kapujoje nekiltų koks nors bruzdėjimas dėl niekšiško Hanibalo elgesio ir kad senatui nebūtų apmaudu dėl atiduoto geriausio piliečio, o tuo atveju, jei būtų pasiųsta pasiuntinybė jį sugrąžinti, kad Hanibalui, atmetant prašymą, ne-

reikėtų užgauti naujų sąjungininkų arba, paleidžiant Magijų, jis nebūtų laikomas maišto ir sambrūzdžio Kapujoje kaltininku. Laivą audra nubloškė į Kirenę, kurią tuo metu valdė Egipto karaliai. Kai Magijus puolė ten prie karaliaus Ptolomėjo statulos, sargybiniai jį nugabeno pas patį Ptolomėjų į Aleksandriją, o kai paaiškėjo, kad Magijus prieš sutarties nuostatus Hanibalo buvo surakintas, išlaisvino jį iš pančių ir pasiūlė grįžti į Romą arba, jei panorėtų, į Kapują. Magijus pasakęs, kad Kapuja jam nesanti saugi, o Roma tuo metu, kai tarp romėnų ir kampaniečių esąs karo stovis, jam veikiau suteiksianti pabėgėlio, ne svečio pastogę: jis nenorįs gyventi niekur kitur, tik šalyje to karaliaus, kurį jis laikąs laisvės gynėju ir rėmėju.

11. Įvykiams taip besiklostant, pasiuntinys Kv. Fabijus Piktoras grįžo į Romą ir perskaitė raštišką Delfų orakulo atsakymą. Dievai ir deivės primygtinai reikalavo kokiu nors būdu permaldaujami: „Jei jūs, romėnai, pranašavo orakulas, tatai įvykdysite, jūsų reikalai pagerės ir palengvės, pagal jūsų norą valstybė veikiai suklestės ir karo pergalė bus romėnų pusėje. Kai jūsų valstybei gerai klosis ir nebegrės pavojus, iš įsigyto pelno nusiųskite dovanų pitiškam Apolonui, apdovanokite *jį ir karo grobiu, ir gautais už jį pinigais, ir ginklais*; be to, susilaikykite nuo geidulingumo." Iš pradžių Fabijus perskaitė iš graikų kalbos išverstą eilėraštį, o tada pareiškė, kad, vos tik išėjęs iš orakulo, jis pagerbęs visus dievus ir deives smilkalų bei vyno auka. Vyriausias šventyklos žynys jam

įsakė, kad su tuo laurų vainiku, su kuriuo jis buvo atėjęs pas orakulą ir atlikęs aukojimą, sėstų į laivą ir nenusiimtų jo tol, kol nuvyks į Romą; tai jis įvykdęs su didžiausiu atsidavimu bei uolumu ir vainiką padėjęs Romoje ant Apolono aukuro. Senatas nutarė aukojimus ir permaldavimus atlikti tuoj pat ir kuo rūpestingiausiai.

Įvykiams taip besiklostant Romoje ir Italijoje, į Kartaginą su žinia apie pergalę prie Kanų atvyko Hamilkaro sūnus Magonas, brolio pasiųstas ne iš paties mūšio lauko, — mat, jis buvo užtrukęs keletą dienų, susigrąžindamas brutų miestus, kurie atsimetinėjo nuo kartaginiečių. Kai tuo reikalu buvo sušauktas senatas, Hanonas ten pranešė apie brolio žygius Italijoje: kad Hanibalas kovęsis mūšio lauke su šešiais karvedžiais, iš kurių keturi — konsulai, vienas — diktatorius ir vienas — kavalerijos viršininkas, ir su šešiomis konsulų kariuomenėmis; kad kritę daugiau kaip du šimtai tūkstančių priešų, o daugiau kaip penkiasdešimt tūkstančių — paėmęs į nelaisvę. Iš keturių konsulų du kritę, o iš likusių dviejų gyvų, vienas netekęs visos kariuomenės ir pasprukęs vos su penkiasdešimčia žmonių. Kavalerijos viršininkas, valdžia lygus konsului, sumuštas pabėgo; tik diktatorius laikomas vieninteliu karvedžiu dėl to, kad jis neišdrįsiąs stoti į mūšį. Brutai, apuliečiai, dalis samnitų ir lukanai prisidėję prie pūnų. Kapuja, susiklosčius po Kanų mūšio nepalankioms aplinkybėms, ne vien Kampanijos, bet ir Italijos sostinė, pasidavusi Ha-

nibalui. Dėl daugybės šių puikių pergalių priderą nemirtingiems dievams atsidėkoti ir juos pagerbti.

12. Tada šioms tokioms džiugioms naujienoms patvirtinti Magonas liepė kurijos prieangyje išpilti auksinius žiedus, kurių susidarė tokia didžiulė krūva, kad kai kurie rašytojai tvirtina, jog jų priseikėję daugiau kaip tris modijus; sklido ir kitoks gandas — kad jų buvę ne daugiau kaip modijus. Po to Magonas, norėdamas dar labiau pabrėžti romėnų pralaimėjimą, pridūrė, kad tuos papuošalus nešioja vien romėnų raiteliai, ir tai tik įžymiausieji. Magono kalbos esmė buvo tokia: juo didesnė viltis greičiau užbaigti karą, tuo labiau reikią iš visų jėgų padėti Hanibalui. Juk karas vykstąs toli nuo namų, priešų šalies viduje, tam reikėję daugybės maisto ir pinigų, ir nors jie sunaikinę priešų kariuomenę, tačiau šitiekoje mūšių ir nugalėtojų gretos tam tikra dalimi išretėjusios: taigi reikią siųsti papildomai naujokų, pinigų algoms ir maisto tiek daug nusipelniusiems pūnų tautai kariams.

Po šių Magono žodžių tuoj visiems pralinksmėjus, barkidų partijos atstovas Himilkonas, nenorėdamas praleisti progos įgelti Hanonui, tarė: „Ką tai reiškia, Hanonai? Negi ir dabar verkšleni dėl pradėto karo su romėnais? Įsakyk išduoti Hanibalą. Uždrausk išreikšti padėką dievams dėl tiek sėkmingų žygių. Ką gi, paklausysime, ką pasakys romėnų senatorius kartaginiečių kurijoje!" Hanonas atsakė: „Patylėčiau šiandien, senatoriai, kad liūdnoka kalba nesudrumsčiau bendro jūsų visų džiaugsmo; bet, jei nutylėčiau dabar, senatoriui klausiant, ar iki

šiol vis dar tebesigailiu, kad su romėnais buvo pradėtas karas, pasirodyčiau arba išdidžiu, arba kaltu: pirmuoju atveju reikštų nepaisyti kito žmogaus laisvės, o antruoju — savo. Atsakysiu Himilkonui,— tarė jis, — kad aš nesilioviau gailėjęsis dėl karo ir nesiliausiu kaltinęs nenugalimą jūsų karvedį tol, kol pamatysiu, kad karas baigtas kiek pakenčiamomis sąlygomis; niekas kitas, tik nauja tvirta taika leis man užmiršti senąją sulaužytą taiką. Tokiu būdu tai, kuo ką tik pasigyrė Magonas, nudžiuginęs nebent tik Himilkoną bei kitus Hanibalo sėbrus, man gali teikti džiaugsmą vien tuo atveju, jeigu mes, pasinaudoję tinkama proga, pasieksime, kad sėkmingi karo žygiai atneštų mums ir palankesnę taiką. Jei pražiopsosime tą progą, kai, atrodo, veikiau mes galime siūlyti, o ne priimti taiką, bijau, kad ir šitas mūsų džiaugsmas nesprogtų tarsi muilo burbulas. Tarp kitko, ką reiškia tai, ką Hanibalas dabar sako? Aš sumušiau priešų kariuomenę — siųskite man karių! Ar ne to paties reikalautum, jei pats būtum nugalėtas? Paėmiau dvi priešų stovyklas, aišku, pilnas grobio ir maisto atsargų,— duokite duonos ir pinigų! Ar ne to paties prašytum, jei būtum visko netekęs, išvarytas iš stovyklos? O kad pats dėl visko nesistebėčiau, tai Himilkono klausimas duoda man teisę taip pat paklausti, ir norėčiau, kad atsakytų Himilkonas ar Magonas: sakykim, kad prie Kanų buvo kovota dėl visiško Romos valstybės sutriuškinimo, bet ar paaiškėjo, kad visa Italija atsimetė nuo Romos. Pirma, ar perėjo į mūsų pusę bent viena lotynų

vardu besivadinanti tautelė? Antra, ar nors vienas žmogus iš trisdešimt penkių tribų perbėgo pas Hanibalą?" Kai į abu klausimus Magonas atsakė neigiamai, Hanonas tarė: „Ką gi, bent iki šiol mums priešų su kaupu, ir aš norėčiau žinoti, ką ketina toji dauguma ir ko jie tikisi."

13. Kai Magonas atsakė to nežinąs, Hanonas tarė: „Nieko nėra lengviau, kaip nežinoti. Ar romėnai pasiuntė pas Hanibalą kokius nors pasiuntinius dėl taikos? Pagaliau ar jus pasiekė žinia, kad Romoje kokiu nors būdu užsiminta apie taiką?". Kai ir į tai Magonas atsakė neigiamai, Hanonas tarė: „Taigi, karas tebėra toks pat ką tik pradėtas, koks jis buvo, kai Hanibalas peržengė Italiją. Daug dar mūsų tarpe tokių, kurie mena, kaip nepastovi buvo karo laimė pirmajame pūnų kare. Niekada, regėjos, mūsų žygiai sausumoje ir jūroje nebuvo tokie sėkmingi, kaip prieš G. Lutacijaus ir A. Postumijaus konsulatą, o šiems konsulaujant, mes buvome visiškai sutriuškinti prie Egatų salų. Kas būtų, jei prie to, ką dievai sumanė — pakeisti mūsų laimę,— dar ir fortūna kiek prikištų nagus? Ar jūs tikitės, kad ir tada, kai būsime nugalėti, kas nors pasiūlys mums taiką, jei dabar, kol tebenugalime, niekas jos nesiūlo? Jei kas prašys patarimo taikos klausimu — priešui siūlant taiką ar priimant mūsų padiktuotas sąlygas — aš pasakysiu tada savo nuomonę; bet jei jūs klausiate mane dėl to, ko Magonas reikalauja, tai aš manau, kad nėra reikalo siųsti nugalėtojams paramos, o jei jie mulkina mus apgaulinga ir bergždžia viltimi, tai aš pareiškiu, kad tuo labiau nerei-

kia siųsti." Hanono kalba padarė įspūdį gal tik nedaugeliui, nes ir priešiški santykiai su barkidų partija mažino jo autoritetą, ir šiuo metu džiugesio sklidinos širdys praleido negirdomis mintis, kurios galėjo užtemdyti jų džiaugsmą; be to, visi manė, kad, jei panorėtų, tai kiek pasistengę, bematant užbaigtų karą. Tokiu būdu labai vieningai paruošiamas senato nutarimas siųsti Hanibalui papildomai keturis tūkstančius numidų, keturiasdešimt dramblių ir tūkstantį sidabrinių talentų. Ypatingas įgaliotinis su Magonu iš anksto buvo pasiųsti į Ispaniją surinkti dvidešimt tūkstančių pėstininkų ir keturis tūkstančius raitelių, kad tais kariais būtų papildyta Italijoje ir Ispanijoje esanti kariuomenė.

14. Beje, kaip ir būna sėkmės atveju, tie nutarimai įgyvendinami lėtai ir uždelsiant, o romėnams, nepaisant įgimto jų veiklumo, dar ir aplinkybės neleido delsti. Mat, buvo tam reikalui ir konsulas, kuris darė tai, ką ir privalėjo daryti, ir diktatorius M. Junijus Pera, kuris, atlikęs aukojimus, kaip ir paprastai, išprašė liaudį, kad leistų jam sėsti ant žirgo. Nepaisant dviejų miestiečių legionų, kuriuos metų pradžioje surinko konsulai, jis turėjo ir minią vergų, ir kohortas, surinktas picėnų ir galų žemėse; be to, valstybei visiškai netekus vilties išsigelbėti, jis ryžosi elgtis, žiūrėdamas daugiau naudos, negu garbės, ir išleido ediktą, kuriame buvo sakoma, kad, jei kas iš tų, kam iškeltos baudžiamosios bylos ar kurie sėdi kalėjimuose už skolas, panorės tapti jo kariais, jis įsakysiąs panaikinti jų bausmę ir skolas. Tuos šešis tūkstančius žmonių

jis apginklavo iš galų atimtais ginklais, kurie kadaise buvo panaudoti G. Flaminijaus triumfui; tokiu būdu diktatorius išvyko iš Romos su dvidešimt penkiais tūkstančiais ginkluotų karių.

Paėmęs Kapują, Hanibalas vėl pabandė palenkti į savo pusę neapoliečius tai pažadais, tai grasinimais, bet, nieko nelaimėjęs, pervedė kariuomenę į Nolos žemę, neketindamas tuoj pat kaip priešas Nolą užgrobti, nes labai vylėsi laisvanoriško jos pasidavimo, tačiau, jei Nolos gyventojai verstų laukti, grasino viskuo, ką jie gali kare patirti baisiausio. Senatas, ypač žymiausieji jo asmenys, nė už ką nenorėjo išduoti sąjungos su romėnais, o prastuomenė, kuri paprastai tik ir laukia perversmų, buvo visiškai palanki Hanibalui dalinai iš baimės, kad tas nenusiaubtų laukų, o dalinai ir dėl to, kad apsiausties metu nepatirtų daug vargo ir pažeminimo. Netrūko ir kurstančių atsimesti. Tokiu būdu senatas, kai jį sukaustė baimė, supratus, kad, atvirai veikdamas, jis negalėtų pasipriešinti, miniai bruzdant, apsimetė einąs išvien su ją ir taip rado išeitį atitolinti nelaimę. Senatoriai ėmė vaizduoti pritarią plebėjų šliejimuisi prie Hanibalo ir tik šiek tiek nesutarią dėl to, kokiomis sąlygomis sudaryti sutartį ir naują draugišką sąjungą.

Tokiu būdu, laimėję laiko, jie skubiai siunčia pasiuntinius pas romėnų pretorių Marcelą Klaudiją, kuris su kariuomene buvo Kaziline, ir praneša, kokie pavojai gresia Nolai: kad apylinkės jau esančios Hanibalo ir pūnų rankose, o miestas netrukus bus paimtas, jei nebūsianti suteik-

ta pagalba. Senatas, nusileisdamas plebėjams, panorėjusiems atsimesti nuo romėnų, pasiekęs to, kad jie pergreit neimtų veikti. Marcelas, apibėręs pagyrimais *noliečius*, liepė, ir toliau apsimetinėjant, delsti, kol jis atvyks, o tuo tarpu — laikyti paslaptyje, apie ką su juo buvo kalbėta ir kad ketinama siųsti romėnų pagalba. Pats iš Kazilino išvyko į Kajatiją, o iš ten, persikėlęs per Volturno upę, Satikulos ir Trebijos miestų pakraščiais bei kalnais virš Suesulos pasiekė Nolą.

15. Prieš pat romėnų pretoriaus atvykimą Pūnas pasitraukė iš Nolos apylinkių ir nusileido prie jūros kuo arčiau Neapolio, geisdamas užvaldyti tą pajūrio miestą, kad turėtų saugų susisiekimą laivais su Afrika. Tačiau, sužinojęs, kad Neapolis yra pačių neapoliečių pakviesto pretoriaus M. Junijaus Silano rankose, palikęs jį, kaip ir Nolą, ramybėje, nuvyko į Nuceriją. Kurį laiką tą miestą laikė apgulęs ir ne kartą bandė paimti tai jėga, tai nesėkmingai kurstydamas liaudį bei vadus; pagaliau išbadėjusius privertė pasiduoti, sulygęs, kad gyventojai išeitų beginkliai ir vienmarškiniai. Tada Hanibalas, kaip ir iš pradžių, kai norėjo pasirodyti atlaidžiu visiems italikams, išskyrus romėnus, pažadėjo apdovanoti ir pagerbti tuos, kurie panorėtų likti su juo ir kartu kariauti. Bet tais pažadais nesulaikė nė vieno: visi išsisklaidė, kur buvo koks prieglobstis, arba atsitiktinai ėjo ten, kur širdis traukė, į Kampanijos miestus, daugiausia į Nolą ir Neapolį. Trisdešimt senatorių ir atsitiktinai visi žymiausieji piliečiai, kai jie, nuvykę į Kapują, iš

ten buvo išvaryti todėl, kad buvo užkėlę Hanibalui vartus, pasitraukė į Kumus. Nucėrijoje rastas grobis buvo atiduotas kariams, o miestas apiplėštas ir sudegintas.

Marcelas valdė Nolą, pasikliaudamas ne tiek savo įgula, kiek žymiausių miesto asmenų gera valia. Nerimą kėlė liaudis, o ypač jos vadas L. Bancijus; žinodamas, kad kelias į atsimetimą jau praskintas, ir bijodamas romėnų pretoriaus, Bancijus smelkėsi išduoti tėvynę arba, jei laimė nusigręžtų, bėgti. Jis buvo smarkus jaunuolis ir tuo metu vos ne pirmas sąjungininkų raitelis. Hanibalas, suradęs jį leisgyvį lavonų krūvoje prie Kanų ir rūpestingai išgydęs, su dovanomis paleido namo. Atsidėkodamas už tą geradarystę, jis jau buvo sumojęs Nolos miestą atiduoti Pūnui į rankas, bet jį, sunerimusį ir susirūpinusį perversmu, pastebėjo pretorius. Kai Bancijų reikėjo arba bausme sutramdyti, arba malone palenkti, Marcelas bevelijo šaunų ir vikrų jaunuolį patraukti į savo pusę, negu leisti priešui jį prisišnekinti, todėl, pasikvietęs pas save, maloniai pareiškė, kad Bancijus savo draugų tarpe turįs daug pavyduolių, o dėl to nesunku suvokti, kodėl nė vienas Nolos pilietis nepranešęs, kiek daug ir kokių puikių karo žygių jis atlikęs, tačiau romėnų stovyklos kario šaunumas negalįs likti šešėlyje. Daugelis tarnavę su juo kartu kariuomenėje pasakojo, kas jis esąs per vyras, kiek kartų ir į kokius didelius pavojus buvo leidęsis, gelbėdamas romėnų tautos garbę. Juk, šiaip ar taip, Kanų mūšyje jis pasitraukęs iš kovos lauko tik tada, kai, nutekėjus

kraujui, susmukęs po krintančių ant jo vyrų, arklių ir ginklų krūva. „Taigi, tegyvuoja tavo narsumas! — tarė Marcelas. — Aš tau atsilyginsiu visokeriopa pagarba ir visokeriopais apdovanojimais, ir, juo dažniau būsi su manim, tuo labiau įsitikinsi, kad mano draugystė bus tau reikšminga ir išeis į naudą." Pradžiuginęs jaunuolį pažadais, Marcelas padovanojo jam puikų žirgą, kvestoriui liepė atskaičiuoti penkis šimtus sidabrinių denarų, o liktoriams įsakė leisti Bancijui lankytis pas jį, kada tik jis panorės.

16. Meilūs Marcelo žodžiai taip sušvelnino šiurkščią jaunuolio sielą, kad nuo tol niekas iš sąjungininkų netarnavo romėnų tautai šauniau ir ištikimiau. Kai Hanibalas pasirodė prie vartų, — mat, iš Nucėrijos jis patraukė atgal į Nolą, — Nolos plebėjai vėl iš naujo pakrypo į išdavystę.

Marcelas, priešams atvykus, pasitraukė į miestą; jis nebijojo likti stovykloje, bet pasitraukė todėl, kad nesuteiktų progos atiduoti priešui miestą — pernelyg daug kas kėsinosi tai padaryti. Tada abi pusės pradėjo rikiuoti kariuomenę kautynių tvarka: romėnai priešais Nolos sienas, pūnai — priešais savo stovyklą. Prasidėjo maži susirėmimai tarp miesto ir stovyklos nevienoda baigtimi, nes vadai nenorėjo nei kliudyti atskiriems atsitiktiniams išpuoliams, nei duoti ženklo kilti į bendrą kovą. Kai abi kariuomenės kurį laiką taip stovėjo, vadovaujantys Nolos asmenys pranešė Marcelui, kad naktimis vykstančios plebėjų derybos su pūnais ir susitarta, jog, kai tik romėnų kariuomenė išeis už

vartų ir sustos, plebėjai užpuls jų gurguolę, išgrobstys kareivių žygio aprangą, po to užkels vartus ir užims sienas, ir tada, tapę savo padėties, o taip pat ir miesto šeimininkais, įsileis į vidų pūnus vietoj romėnų. Kai visa tai buvo pranešta Marcelui, tas, pagyręs Nolos senatorius, nutarė išbandyti kovos laimę, kol mieste dar nekilo koks nors sąjūdis. Padalinęs kariuomenę į tris dalis, išstatė ją prie trejų į priešus atgręžtų vartų; gurguolei liepė sekti įkandin jo, o tarnai, gurguolininkai ir nesveiki kariai turėjo nešti baslius. Prie vidurinių vartų stovėjo rinktiniai pėstininkų legionai ir romėnų kavalerija, o prie abiejų šoninių Marcelas pastatė naujokus, lengvai ginkluotus pėstininkus ir sąjungininkų kavaleriją. Nolos gyventojams buvo uždrausta prisiartinti prie vartų, pagalbiniai būriai buvo paskirti saugoti gurguolę, kad, legionams įsitraukus į mūšį, priešas jos neužpultų. Taip išrikiuota kariuomenė stovėjo už vartų. Hanibalas išrikiavo kariuomenę, kaip buvo daręs jau keletą dienų, ir išstovėjo taip didžiąją dienos dalį kovos parengtyje. Pirmiausia jam kėlė nusistebėjimą tai, kad ir romėnų kariuomenė nepasirodo iš už vartų ir kad ant sienų nesimato jokio ginkluoto kario. Pagaliau suvokęs, kad jo sandėris su gyventojais susektas ir kad romėnai iš baimės liko mieste, dalį siunčia į stovyklą, įsakęs nedelsiant į pirmą liniją gabenti visus skirtus miesto puolimui įtaisus, būdamas tvirtai įsitikinęs, kad, paspaudęs belūkuriuojančius, jis sukels plebėjų sukilimą mieste. Pasigirdus komandai, kai kiekvienas, puldamas šen

bei teñ, skuba į savo postą ir rikiuotė artinasi prie sienų, staiga, atidarius vartus, Marcelas įsako trimituoti kovos signalą, ir su šauksmu iš pradžių pėstininkai, o po to ir raiteliai su didžiausia jėga puola priešą. Baimė ir sąmyšis kilo pūnų rikiuotės viduryje, kai, prasiveržę pro šoninius vartus, užpuolė priešų flangus legatai P. Valerijus Flakas ir G. Aurelijus; tarnai, gurguolininkai ir pagalbinis būrys, kuriam buvo pavesta gurguolės apsauga, taip ėmė rėkauti, kad pūnams, lig tol su panieka žiūrėjusiems į menką romėnų skaičių, išsyk susidarė milžiniškos kariuomenės vaizdas. Tačiau aš vargiai drįsčiau tvirtinti, ką daro kai kurie istorikai, kad priešų buvo nukauta du tūkstančiai aštuoni šimtai, o romėnai netekę ne daugiau kaip penkių šimtų karių. Nesvarbu, ar pergalė buvo tokia didelė, ar kiek mažesnė, bet ta diena tapo reikšmingu įvykiu, ar tik ne svarbiausiu tame kare, — mat, nebūti Hanibalo nugalėtiems tada buvo kur kas sunkiau, negu vėliau nugalėti.

17. Kai, netekęs vilties užvaldyti Nolą, Hanibalas pasitraukė į Acerus, Marcelas, tuoj pat užkėlęs vartus ir išstatęs sargybą, kad kas neprasmuktų, ištardė forume tuos, kurie vedė slaptas derybas su priešais; daugiau kaip septynioms dešimtims žmonių, apkaltintų išdavyste, nukapojo galvas, o jų dvarus įsakė paversti valstybine romėnų tautos nuosavybe ir, patikėjęs senatui aukščiausią valdžią, su visa kariuomene išžygiavęs iš miesto, virš Suesulos pasistatė stovyklą. Pūnas, iš pradžių pabandęs Acerų gyventojus įkalbėti, kad jie savo noru pa-

siduotų, o po to, įsitikinęs jų atkaklumu, nusprendė panaudoti jėgą. Tačiau Acerų gyventojai labiau pasižymėjo drąsa, negu gynybinėmis pajėgomis. Kai tik pamatė, kad sienos supamos, nusivylę miesto gynyba, nelaukdami, kol išsiplės apgulimo darbai, nakties glūdumoje, prasmukę sutvirtinimų protarpiais pro nebudrią sargybą, keliais ir be kelių, kur ką sveikas protas ar baimė nešė, išsilakstė į tuos Kampanijos miestus, kurie pagal visiškai patikimus duomenis tebebuvo ištikimi romėnams. Hanibalas, apiplėšęs ir padegęs Acerus, o po to sužinojęs, kad Kaziline laukiamas romėnų diktatorius su naujais legionais, patraukė su kariuomene į Kaziliną, nes bijojo, kad, esant taip arti priešų stovyklai, Kapujoje nekiltų koks nors bruzdėjimas. Kaziline tuo metu buvo penki šimtai prenestinų, kurie kartu su nedaugeliu romėnų ir lotynų kilmės piliečių susibūrė ten, išgirdę apie Kanų pralaimėjimą. Jie, dar prieš pasklindant gandui apie nesėkmingą mūšį, išvykę iš namų, pasiekė Kaziliną, ir kartu su kitais, prisišliejusiais prie jų romėnais bei sąjungininkais, išžygiavę iš Kazilino, ėjo gan didoku būriu, kol pasiuntinys iš Kanų mūšio lauko sugrąžino juos atgal į Kaziliną. Praleidę ten keletą dienų, būdami įtartini kampaniečiams ir patys jų prisibijodami, saugodamies spąstų ir patys juos spęsdami, pakankamai gerai žinodami apie Kapujos atsimetimą ir apie Hanibalo įsileidimą, išžudę naktį miestiečius, užėmė tą miesto dalį, kuri buvo šiapus Volturno, — upės, dalijančios jį perpus. Tokią

tad įgulą Kaziline turėjo romėnai. Prisijungė prie jų keturių šimtų šešiasdešimt žmonių kohorta iš Peruzijos, kuriuos, kaip prieš keletą dienų prenestinus, tas pats pasiuntinys grąžino į Kaziliną. Ginkluotų karių apginti tokiai mažai miesto daliai — juk iš vienos pusės upė — visiškai pakako, o esant maisto trūkumui, regėjos, netgi per daug žmonių.

18. Jau būdamas ne per toli nuo ten, Hanibalas pasiuntė getulus su prefektu Isalka, kuriam buvo įsakyta, jei atsirastų galimybė, tartis, kad geruoju atvertų vartus ir įsileistų įgulą, o jei jie užsispirtų, veikti ginklu ir įsiveržti į miestą bet kuria kryptimi. Kai getulai prisiartino prie miesto sienų, jiems pasirodė, kad visur tylu ir tuščia, ir jų vadas, pamanęs, kad įgula iš baimės pasitraukusi, jau ruošėsi nudaužti skląsčius ir išlaužti vartus, bet staiga, atsivėrus vartams, su didžiausiu triukšmu prasiveržė tuo tikslu miesto viduje išrikiuotos dvi kohortos ir ėmė triuškinti priešus. Šitaip atbloškus pirmuosius, buvo pasiųstas Maharbalas su dar didesniu rinktiniu vyrų daliniu, bet ir tas neatlaikė kohortų antpuolio. Pagaliau Hanibalas, pastatęs stovyklą prieš pat miesto sienas, iš visų jėgų ir visokiomis karo priemonėmis pabandė užimti tą mažą miestą su mažute įgula. Be atvangos spausdamas iš visų pusių žiedu apsuptas sienas, jis neteko nemaža pačių šauniausių karių, užmuštų nuo sienų ir bokštų. Bet sykį prasiveržusiems Hanibalas vos tik neužkirto kelio, išstatęs dramblių vorą, ir išgąsdintus suvarė atgal į miestą, daugelį, palyginus su tokia jų saujele, išžudęs. Dar daugiau bū-

tų kritę romėnų, jei naktis nebûtų nutraukusi mūšio. Sekančią dieną visų širdys įsiliepsnojo kovos ugnimi tuo labiau, kad pirmajam užlipusiam ant sienos buvo pažadėtas aukso vainikas; be to, ir pats Hanibalas priekaištavo Sagunto užkariautojams, kad jie per lėtai puola lygioje vietoje stovinčią tvirtovę, primindamas kiekvienam atskirai ir visiems kartu Kanus, Trazumeną ir Trebiją. Tada buvo imta stumti vinėjas ir kasti požemines angas; bet atremti įvairius priešų mėginimus netrūko nei jėgų, nei sumanumo: romėnų sąjungininkai statė sustiprinimus prieš vinėjas, skersai priešų požeminių angų iškasė savo angas, viešai ir slapta užkirsdami kelią Hanibalo užmačioms, kol tas susigėdęs atsisakė savo kėslų ir, pastatęs sutvirtintą stovyklą bei palikęs joje nedidelę įgulą, kad neatrodytų, jog atsisakė savo sumanymo, pasitraukė į žiemos stovyklą.

Ten didelę žiemos dalį pastogėse jis išlaikė kariuomenę, užgrūdintą dažnai ir ilgai iškęsti visokias žmogui skirtas bėdas, nepripratusią prie prabangos. Tokiu būdu tuos, kurių nebuvo įveikę jokie sunkumai, pražudė pernelyg didžiulė prabanga ir nesaikingi pasismaginimai, į kuriuos jie pasinėrė tuo noriau, juo labiau, viso to neragavę, buvo nepasotinami. Mat, ir miegas, ir vynas, ir puotos, ir meilužės bei pirtys, taip pat įpročiu virtęs diena po dienos vis patrauklesniu tapęs dykinėjimas taip išlepino jų kūnus ir sielas, kad juos veikiau palaikė buvusių pergalių šlovė, o ne esančios jėgos; prityrusieji karo dalykuose mano, kad šitas vado ap-

sirikimas buvo kur kas didesnis už tą, kai jis nepatraukė iš Kanų mūšio lauko tiesiai į Romą; mat, galima buvo manyti, kad anas delsimas tik atitolino pergalę, o ši klaida pakirto jėgas nugalėti. Tokiu būdu, dievaži, atrodė, tarsi jis būtų išžygiavęs iš Kapujos su kita kariuomene — juk joje ankstesnės karinės drausmės neliko nė kvapo. Mat, daugelis grįžo į stovyklą apsikabinę meilužes, o kai tik pradėta gyventi palapinėse, kai užgriuvo žygiai ir kiti karo vargai, jiems, kaip ir naujokams, trūko ir jėgų, ir ištvermės; pagaliau didelė dalis, visą vasaros metą negavusi atostogų, paliko vėliavas ir išsisklaidė, o pabėgėliams nebuvo kito prieglobsčio, vien Kapuja.

19. Žiemai jau švelnėjant, išvedęs iš žiemos stovyklos karius, Hanibalas sugrįžo į Koziliną. Nors čia kovos liovėsi, tačiau nuolatinė apsiaustis miestiečius buvo surietusi į ragą. Diktatoriui išvykus į Romą vėl atlikti auspicijų, romėnų stovyklai vadovavo Tib. Sempronijus. Ir pats Marcelas karštai troško padėti apgultiesiems, bet jį sulaikė patvinusi Volturno upė ir pabūgusių kampaniečių, Nolos bei Acerų gyventojų prašymai, kad romėnų įgula nepasitrauktų. Grakchas, būdamas prie pat Kazilino, nė piršto nepajudino, nes diktatoriaus buvo įsakyta, jam nesant, nesiimti jokių veiksmų, o iš Kazilino ateidinėjo žinios, kurios lengvai galėjo įveikti didžiausią kantrybę: mat, paaiškėjo, kad kai kurie kariai, nebetverdami iš bado, tyčia krisdavę stačia galva nuo sienų, kiti beginkliai ant sienų išstatę nuogus kūnus priešų ietims smaigsty-

ti. Nors skausmingai visa tai pakęsdamas, diktatoriui neleidžiant, Grakchas nedrįso pradėti kautynių, tačiau, kai įsitikino, kad, viešai gabenant maistą, teks būtinai susikauti, ir kai slapta jo įvežti nebeliko vilties, sugabeno iš aplinkinių sričių, kiek galėjo, miltų, ir, pripildžius daugybę statinių, pasiuntė pasiuntinį pas Kazilino pareigūnus pranešti, kad išsitrauktų statines, kurias nuneš upė. Kitą naktį apgultieji, sutelkę visą dėmesį į upę ir į romėnų sužadintą viltį, nuplaukė į upės vidurį statinių ir, jas sugavę, pasidalino maistą visi po lygiai. Tai atsitiko ir antrą, o po to trečią naktį, nes tik naktimis statinės buvo siunčiamos ir pasiekdavo tikslą, — tokiu būdu jie apgaudinėjo priešų sargybinius. Bet, be paliovos pliaupiant lietui, upė ėmė tekėti greičiau, negu įprastai, ir pakeitę kryptį verpetai nuvarė kartą statines į priešų saugomą krantą. Ten įstrigusias tarp pakrantėse augančių gluosnių jas ir pastebėjo sargybiniai, o kai buvo pranešta Hanibalui, nuo tada imta budėti dar dėmesingiau, kad kas nors plukdoma Volturno upe nepraslystų į miestą. Tačiau iš romėnų stovyklos paberti riešutai, nuplaukę viduriu upės iki Kazilino, buvo išgaudyti rezginėlėmis. Pagaliau iš neturėjimo ką valgyti buvo prieita prie to, kad bandyta maitintis šikšnomis ir nuo skydų nuplėšta oda, kuri suminkštėdavo, užplikius ją vandeniu; jie neatsisakė nei pelių, nei kitų gyvūnų ir iš po pačių miesto sienų išrinko visas, kokios tik buvo, žoles bei šaknis. O kai priešai aparė aplink, kiek tik buvo už miesto sienų žole apaugusios žemės, apgul-

tieji, pribėrę ten ropių sėklų, privertė Hanibalą net sušukti: „Nejaugi man teks sėdėti Kaziline, kol jos užaugs?" Tasai, kuris anksčiau apie jokį sandėrį savo ausimis nenorėjo nė girdėti, dabar sutiko tartis su apgultaisiais dėl piliečių išpirkimo. Už kiekvieną sulygo kainą po septynias uncijas aukso. Gavę ištikimybės garantiją, apgultieji pasidave. Kol visas auksas nebuvo sumokėtas, jie buvo laikomi surakinti, o po to pagal pažadą — paleisti. Šita žinia patikimesnė už tai, kad išeinantieji, paleidus prieš juos raitelius, buvę išžudyti. Didžiausią belaisvių dalį sudarė Prenestos gyventojai. Iš penkių šimtų septyniasdešimt įgulos žmonių beveik pusę išnaikino badas ir kardas; kiti su savo pretorium M. Anicijum, kuris anksčiau buvo jų raštininku, sėkmingai sugrįžo į Prenestą. Prenestos forume buvo pastatyta statula, vaizduojanti Anicijų su šarvais, apsivilkusį toga, pridengta galva, apsuptą kitų trijų figūrų, su įrašu vario lentelėje, kad buvusių Kazilino įguloj karių akivaizdoj M. Anicijus įvykdęs pažadą. Toks pat įrašas esąs ir ant trijų figūrų, sustatytų fortūnos šventykloje.

20. Hanibalas sugrąžino kampaniečiams Kazilino miestą, sustiprinęs jį septyniais šimtais savo karių, kad, Pūnui iš čia pasitraukus, jo neužpultų romėnai. Prenestos kariams romėnų senatas nutarė mokėti dvigubas algas ir penkeriems metams atleisti juos nuo karo tarnybos. Už šaunumą jiems buvo siūloma ir romėnų pilietybė, tačiau jie jos nepanorėjo. Peruzijų likimas dar mažiau žinomas, nes apie juos

nebyloja nei joks jų pačių paminklas, nei joks romėnų dekretas.

Tuo tarpu Petelijos gyventojus, kurie vieni iš brutų liko romėnų sąjungininkai, puldinėjo ne tik kartaginiečiai, kurie tą sritį buvo užėmę, bet ir patys brutai, ir kiti, keršydami už nepritarimą jų planams. Petelijos gyventojai, nebegalėdami pasipriešinti toms negandoms, pasiuntė į Romą pasiuntinius prašyti paramos. Jų prašymai ir ašaros,— mat, kai senato buvo nurodyta pasirūpinti savimi patiems, jie, graudžiai aimanuodami, parkrito kurijos prieangyje,— sukėlė didžiulį senato ir tautos pasigailėjimą. Pretorius M. Emilijus vėl iš naujo paprašė senatorius paramos, bet šie, apžvelgę valstybės pajėgas, buvo priversti prisipažinti niekuo negalį pagelbėti tokiems tolimiems sąjungininkams. Jie liepė grįžti jiems namo ir, lig tol tesėjus ištikimybę, vien patiems rūpintis ateityje savo saugumu. Po to, kai pasiuntinybė savo tautiečiams tatai pranešė, staiga toks liūdesys ir baimė apgaubė jų senatą, kad vieni manė, jog, palikus miestą, reikia bėgti, kur kojos neša, kiti, kadangi pasijuto apleisti senųjų sąjungininkų,— prisijungti prie kitų brutų ir, šiems tarpininkaujant, pasiduoti Hanibalui. Vis dėlto nugalėjo tie, kurie manė, kad nieko nereikia daryti paskubomis ir neapgalvotai. Kai kitą dieną jie vėl tęsė pasitarimą kiek ramiau nusiteikę, buvo nutarta, suvežus viską iš laukų į miestą, stiprinti jo sienas.

21. Beveik tuo pat metu Romoje buvo gauti laiškai iš Sicilijos ir Sardinijos. Pirmiausia senate buvo

perskaitytas propretoriaus T. Otacilijaus laiškas iš Sicilijos. Jame buvo rašoma, kad pretorius P. Furijus su laivynu iš Afrikos atvykęs į Lilibėjų; pats esąs sunkiai sužeistas ir gresiąs didžiausias pavojus jo gyvybei; sausumos kariams ir jūrininkams laiku nemokami nei pinigai, nei duodamas maistas ir nesą iš ko duoti; įtikinamai prašąs visa tai kuo greičiau pasiųsti, o į jo vietą, jei senatoriai pritartų, paskirti naują pretorių. Beveik tą patį apie algas ir maistą parašęs ir propretorius A. Kornelijus Mamula iš Sardinijos. Ir vienam, ir kitam buvo atsakyta, kad neturį ką siųsti, ir liepta patiems pasirūpinti savo laivynu ir sausumos kariuomene. Tada T. Otacilijus pasiuntė pasiuntinius pas Hieroną — vienintelį romėnų tautos ramstį — ir gavo pinigų tiek, kiek reikėjo kareivių algoms, be to, šešiems mėnesiams maisto, o Kornelijui Sardinijoje nuoširdžiai padėjo sąjungininkų miestai. Taip pat ir Romoje, stingant pinigų, buvo paskirta triumvirų komisija valstybės finansams tvarkyti: L. Emilijus Papas — buvęs konsulas ir cenzorius, M. Atilijus Regulas — dusyk buvęs konsulas ir L. Skribonijus Libonas — tuo metu ėjęs liaudies tribūno pareigas. Išrinkti dar du valdininkai, M. ir C. Atilijai, pašventino Santarvės šventyklą, kurią, davęs įžadą, pastatė pretorius L. Manlijus. Į numirusio P. Skantino, konsulo L. Emilijaus Paulo bei Kv. Elijaus Peto — tiedu krito Kanų mūšyje — vietą buvo išrinkti trys vyriausieji žyniai: Kv. Cecilijus Metelas, Kv. Fabijus Maksimas ir Kv. Fulvijus Flakas.

22. Senatoriai, atstatę ir visa kita, ką nepaliaujamais smūgiais fortūna buvo sugriovusi,— kiek to

galima buvo pasiekti žmonių sumanumu — pagaliau atsiminė save, taip pat ir kurijos ištuštėjimą, ir mažą skaičių asmenų, besusirenkančių į pasitarimą valstybiniais reikalais: juk senatas nebuvo papildytas nuo cenzorių L. Emilijaus ir G. Flaminijaus laikų, o per penkmetį daug senatorių žuvo mūšiuose, be to, kai kurie ir patys išmirė. Kai, primygtinai visiems prašant, pretorius M. Emilijus,— diktatoriui jau išvykus į kariuomenę po Kazilino praradimo, pateikė tą klausimą svarstymui — tada Sp. Karvilijus ilga kalba pasiskundė, kad trūksta ne tik senatorių, bet ir piliečių, iš kurių tarpo renkami senatoriai, norint papildyti senatą ir glaudžiau sujungti lotynais pasivadinusias gentis su romėnų tauta; jis pareiškė primygtinai siūląs į išmirusių senatorių vietą rinkti iš kiekvienos lotynų tautelės po du senatorius, kuriuos patvirtintų romėnų senatas ir kuriems suteiktų romėnų pilietybę. Tą nuomonę senatoriai išklausė nusiteikę lygiai taip, kaip kadaise ir lotynų reikalavimą, ir visoje kurijoje pasigirdo besipiktinančių murmėjimas; ypač T. Manlijus burnojo, kad dar ir dabar tebesąs gyvas ainis to kamieno, iš kurio kilęs konsulas kadaise grasinęs Kapitolijuje, kad, jei tik kurijoje pamatytų kokį lotyną, nužudytų jį savo ranka; Kv. Fabijus Maksimas pareiškė, kad niekada senate apie jokį kitą dalyką nebuvę taip ne laiku pasisakyta, kaip dabar, esant tokiam kritiškam sąjungininkų nusiteikimui ir ištikimybei kabant lyg ant plauko,— esą, užsiminta apie tai lyg tyčia, norint dar labiau juos pakurstyti. Vieno žmogaus neapgalvotą žodį reikia

nuslopinti bendru visų tylėjimu, tęsęs Fabijus, ir jei kada nors kurijoje yra tekę nutylėti kokias nors šventas paslaptis, tai labiausiai iš visų reikėję pridengti, slėpti ir užmiršti to posėdžio pasisakymus, tarsi jų nė būti nebuvo. Tokiu būdu pasisakymas tuo klausimu buvo baigtas. Naujiems nariams rinkti senatas numatė diktatorių, prieš tai buvusį cenzorių, seniausią iš gyvųjų tarpo, ir įsakė pakviesti G. Terencijų, kad tas paskirtų diktatorių. Kai konsulas, palikęs Apulijoje įgulą ir nukeliavęs didelį kelią, grįžo į Romą, kitą naktį, pagal paprotį remdamasis senato nutarimu, paskyrė šešių mėnesių laikotarpiui diktatorių M. Fabijų Buteoną, be kavalerijos viršininko.

23. Diktatorius, vos su liktoriais pakilęs į tribūną, pasisakė nepritariąs nei tam, kad vienu metu būtų *paskirti du diktatoriai*, ko niekada anksčiau nėra buvę, nei tam, kad diktatorium jis išrinktas be raitelių viršininko, ir kad cenzoriaus valdžia patikėta vienam asmeniui, ir dar antrą kartą, nei pagaliau tam, kad diktatoriui, kuris išrinktas ne karą vesti, duota valdžia tik šešiems mėnesiams. Jis pareiškė padarysiąs galą visam tam, kas kilę iš padriko atsitiktinumo, laiko ir aplinkybių. Mat, ir senate jis neketinęs pašalinti nė vieno iš tų, kuriuos buvo išrinkę cenzoriai G. Flaminijus ir L. Emilijus,— jis tik liepęs įtraukti juos į sąrašą ir perskaityti, kad vienas žmogus negalėtų pasmerkti ir vertinti senatoriaus gyvenimo būdą ir elgesį; o į mirusiųjų vietą jis sakėsi parinksiąs narių taip, kad atrodytų, jog jis atiduodąs pirmenybę luomui prieš luomą, o ne žmogui prieš žmogų. Perskaičius senojo

senato sąrašą, Fabijus į mirusiųjų vietą pirmiausia išrinko tuos, kurie po cenzorių L. Emilijaus ir G. Flaminijaus užėmė kurulų pareigas, bet dar nebuvo išrinkti į senatą, ir ta tvarka, kokią kiekvienam iš jų buvo numatęs senatas; po to buvo renkami tie, kurie buvo kadaise edilais, liaudies tribūnais ar kvestoriais; o tada rinko iš tų, kurie buvo užėmę mažesnes pareigas, ir pagaliau tuos, kurie namuose turėjo iš priešo atimtus ginklus ar ąžuolo lapų vainiką. Tokiu būdu, karštai žmonėms pritariant, išrinkęs šimtą septyniasdešimt septynis asmenis, Fabijus tuoj pat atsisakė valdžios, kaip privatus asmuo nulipo nuo tribūnos, ir, įsakęs liktoriams išsiskirstyti, pats įsimaišė į savo reikalais užsiėmusių žmonių minią. Jis tyčia trainiojosi joje, kad neatitrauktų iš forumo žmonių, norinčių jį palydėti, tačiau tas jo lūkuriavimas tik dar labiau sustiprino žmonių pastangas, ir didžiulė minia jį parlydėjo namo. Sekančią naktį konsulas, nepranešęs senatui, kad dėl komicijų nebūtų sulaikytas mieste, grįžo į kariuomenę.

24. Kitą dieną senatas, patarus pretoriui M. Pomponijui, nutarė parašyti diktatoriui, kad, jei tik leidžia valstybės reikalai, atvyktų drauge su kavalerijos viršininku ir pretorium M. Marcelu į senųjų konsulų vietą skirti naujų; mat, senatoriai iš jų pačių lūpų norėjo sužinoti, kokia valstybės padėtis, kad galėtų imtis priemonių valstybei sustiprinti. Susirinko visi pakviestieji, palikę legatus vadovauti legionams. Diktatorius, pasakęs keletą kuklių žodžių apie save, labai išaukštino raitelių viršininką

Ti. Šempronijų Grakchą ir paskyrė komicijas konsulams išrinkti. Trečiąsyk už akių buvo išrinktas L. Postumijus, kuris tuo metu valdė Galijos provinciją, ir T. Sempronijus Grakchas, kuris tuo metu ėjo kavalerijos viršininko ir kurulinio edilo pareigas. Po to buvo išrinkti pretoriai: M. Valerijus Levinas antrąsyk, Ap. Klaudijus Pulcheras, Kv. Fulvijus Flakas ir Kv. Mucijus Scevola. Išrinkęs magistratą, diktatorius sugrįžo į Teaną, kariuomenės žiemojimo stovyklą, palikęs Romoje kavalerijos viršininką, kuris po kelių dienų turėjo pradėti konsulavimą ir apsvarstyti su senatoriais kariuomenės ėmimą ir jos paruošimą artimiesiems metams.

Tuo metu visiškai atsidėjus šiems dalykams, buvo sužinota apie naują nelaimę,— tais metais fortūna jas krovė ir krovė vieną ant kitos — kad išrinktas konsulu L. Postumijus žuvo Galijoje pats su visa kariuomene. Miškas, kuriuo Postumijui reikėjo pervesti kariuomenę,— galai jį vadino Litana — buvo neišmatuojamas. Pakelėse, iš dešinės ir kairės to miško pusės, galai taip papiovė medžius, kad jie stovėjo, kaip stovėję, bet, lengvai pajudinus, griuvo. Postumijus turėjo du romėnų legionus, o sąjungininkų prie Adrijos jūros buvo pririnkęs tiek, kad į priešų žemę atvedė dvidešimt penkis tūkstančius ginkluotų karių. Galai buvo apgulę pačius miško pakraščius, ir, kai tik romėnų kariuomenė ėmė žygiuoti miško taku, jie ėmė versti arčiausiai esančius pakirstus medžius. Toliau jie griuvo patys vieni ant kitų, nes pakirsti vos besilaikė, ir griūdami abiejose kelio pusėse užvertė krūvas ginklų, vyrų ir

arklių, ir tik vos dešimt žmonių paspruko; daugelį sutraiškė medžių kamienai bei šakų nuolaužos, likusią daugumą, susigūžusią iš baimės, bėdai nelauktai užklupus, ginkluoti galai, apsupę visą miško traką, išžudė ir tik vieną kitą iš tokios daugybės paėmė į nelaisvę, būtent tuos, kurie buvo užlipę ant tilto, nes, priešui dar prieš tai apgulus tiltą, jie buvo atkirsti. Krito ten ir Postumijus, kaudamasis iš paskutiniųjų, kad nepatektų į nelaisvę. Nuplėšę konsului nuo kūno drabužius ir nukirtę jo galvą, bojai džiūgaudami nunešė visa tai į šventyklą, kurią jie laiko pačia švenčiausia. Po to, nuvalę galvą, pagal savo paprotį, kiaušą auksu aptaisė, ir jis buvo jiems šventu indu, iš kurio iškilmių metu nuliedavo dievams. Tas pats kiaušas buvo ir vyriausiojo šventyklos žynio bei kitų šventikų taurė. Galų paimtas grobis buvo ne mažesnis už jų pergalę, nes, nors didelę dalį arklių ir sutriuškino užvirtę medžiai, tačiau kiti daiktai, kadangi bėgti pasklidai niekas negalėjo, buvo rasti išsibarstę per visą išklotos kolonos ilgį.

25. Sužinojus apie šią nelaimę, daugelį dienų Romoje tvyrojo toks siaubas, kad buvo uždarytos krautuvės bei dirbtuvės, o kai visą miestą apgaubė tarsi gūdi naktis, senatas pavedė edilams apeiti miestą, atidaryti krautuves bei dirbtuves ir išsklaidyti virš miesto pakibusį visuotinį liūdesio šešėlį; tada T. Sempronijus sušaukė senatą ir nuramino senatorius, ragindamas nenusiminti dėl mažesnių nelaimių, jei jau nepalūžo po Kanų pralaimėjimo. Kad tik ateity lydėtų sėkmė, kurios jis ir viliąsis,

turėdamas galvoje priešus kartaginiečius ir Hanibalą; nuo karo su galais galima užtikrintai atsisakyti arba jį nukelti — kerštas už jų klastą būsiąs dievų ir romėnų tautos galioje; dabar reikią rimtai pasvarstyti, kas siejasi su priešu Pūnu ir kariuomene, be kurios juk neįmanoma būtų kariauti, ir veikti. Pirma jis pats paskaičiavo, kiek buvo diktatoriaus kariuomenėje pėstininkų bei raitelių, kiek savų piliečių ir kiek sąjungininkų, o po to Marcelas išdėstė savo karinių pajėgų sudėtį. Gerai tuos reikalus išmanančių žmonių buvo paklausta, ką turi Apulijoje su savimi konsulas G. Terencijus. Nebuvo iš kur gauti lėšų sudaryti pakankamai stiprią konsulo kariuomenę tokiam dideliam naujam karui. Tokiu būdu, nors ir liepsnojo šventa rūstybė, Galijos tais metais teko atsisakyti. Diktatoriaus kariuomenę nuspręsta atiduoti konsului, o dėl M. Marcelo kariuomenės nutarta: tuos iš jų, kurie pabėgo iš Kanų mūšio lauko, permesti į Siciliją, kad, pakol vyks karas Italijoj, jie ten kovotų; nutarta ten pat nukreipti ir diktatoriaus Junijaus legionų visus silpnuosius karius neribotam laikui, padarant išimtį tam, kam tarnybos laiką apriboja įstatymas. Du Romoje surinkti legionai buvo paskirti kitam konsului, kuris buvo numatytas į L. Postumijaus vietą, o išrinkti jį nutarė kaip galima greičiau, nepažeidžiant auspicijų. Be to, artimiausiu metu buvo nutarta atšaukti du legionus iš Sicilijos, taip pat ir konsulą, kuriam buvo atitekę miesto legionai, paliekant jam karių tiek, kiek reikia. Konsului G. Terencijui vieneriems metams buvo pratęsta valdžia,

o kariuomenė, kurią jis turėjo Apulijos apsaugai, nė kiek nebuvo sumažinta.

26. Pakol Italijoje vyko šitie įvykiai ir šitokie pasiruošimai, karo veiksmai Ispanijoje nė kiek nesusilpnėjo, tik iki tolei ten labiau sekėsi romėnams. P. ir Gn. Scipionams pasidalinus tarp savęs karines pareigas taip, kad Gnėjus vadovautų sausumos kariuomenei, o Publijus — laivynui, pūnų karvedys Hasdrubalas, negalėdamas visiškai pasikliauti nei viena, nei kita šitų karinių pajėgų dalimi, laikėsi atokiau nuo priešo, dangstydamasis nuotoliu ir vietovėmis tol, kol po daugelio primygtinių įtikinėjimų buvo atsiųsta iš Afrikos papildomai keturi tūkstančiai pėstininkų ir tūkstantis raitelių. Tik tada, atgavęs viltį, jis patraukė į stovyklą arčiau priešo ir įsakė paruošti bei apginkluoti laivyną salų ir pajūrio gynybai. Bet pačiame pasiruošimo įkarštyje jį sukrėtė laivų viršininkų išdavystė; mat, už tai, kad iš baimės buvo palikę laivyną prie Ebro upės, jie buvo smarkiai išplūsti ir nuo tol niekada iš širdies nebelinkėjo gero nei vadui, nei kartaginiečių reikalams. Šitie pabėgėliai buvo sukėlę sambrūzdį tartezijų gentyje ir, jiems kurstant, keletas miestų atkrito, o vieną dargi per jėgą jie atsiėmė iš pačių kartaginiečių. Karas nuo romėnų nukrypo į tą gentį, ir Hasdrubalas, su nedraugiškai nusiteikusia kariuomene įžengęs į priešų žemę, nutarė užpulti įžymųjį tartezijų vadą Chalbą, besantį su stipria kariuomene stovykloje prie pat miesto, kuris vos prieš kelias dienas buvo paimtas. Tokiu būdu, pasiuntus į priekį lengvai ginkluotųjų dalinį, kad jis priviliotų priešą

kautynėms, dalį raitųjų Hasdrubalas paleido pasklidai laukais, kad juos nuniokotų ir sugaudytų beklaidžiojančius tartezijus. Vienu metu ir prie stovyklos kilo triukšmas, ir laukais vieni bėgo, o kiti žudė, kol pagaliau, kai iš visų pusių skirtingais keliais susirinko visi į stovyklą, išsyk jų baimė taip atlėgo, kad tartezijams užteko jėgų ne tik tvirtintis ir gintis, bet ir priversti susikauti priešą. Jie išsiveržė būriu iš stovyklos, pagal savo paprotį šokdami pergalės šokį, ir netikėta drąsa įvarė baimę priešui, kuris ką tik pats smogė. Todėl Hasdrubalas nepastebimai nuvedė kariuomenę į gana stačią kalvą, kurią saugojo dar ir priešais tekanti upė; ten pat jis susigrąžino ir priekin išsiųstą lengvai ginkluotųjų dalinį bei besibastančius raitelius, o negalėdamas visiškai pasitikėti nei kalva, nei upe, stovyklą apjuosė pylimu. Baimei taip besikaitaliojant, įvyko keletas susirėmimų. Numidų raitelis neatsilaikė prieš ispaną, o mauras šaulys prieš apsiginklavusį cetra; vikrūs buvo abu, bet pastarasis šiek tiek stipresnis ir drąsesnis.

27. Po to, kai išsiveržę iš stovyklos tartezijai nesugebėjo išvilioti pūnų į kautynes ir stovyklą užpulti pasirodė nelengva, panaudoję jėgą, jie paėmė Askujos miestą, kur Hasdrubalas, įžengęs į priešų žemę, buvo sugabenęs javus bei kitus maisto produktus, ir užvaldė visas aplinkui esančias žemes,— nuo tol jokia valdžia nepajėgė jų išlaikyti nei rikiuotėje, nei stovykloje. Pajutęs, kad tas nieko nepaisymas atsiranda dėl sėkmingų žygių, Hasdrubalas padrąsino savo karius, sakydamas, kad jie

turėsią reikalo su iškrikusia, be vėliavų, priešų minia, nužengė nuo kalvos ir, išrikiavęs kautynių tvarka kariuomenę, patraukė stovyklos link. Kai pabėgę iš bokštų ir sargybos postų tartezijų sargybiniai triukšmingai pranešė, kad Hasdrubalas jau čia, pasigirdo šauksmas: „Prie ginklo!" Čiupę, koks tik pakliuvo po ranka ginklas, be komandos, be signalo, netvarkingai, neišrikiuoti, tartezijai ėmė veržtis į kautynes. Pirmieji jau susikibo, tuo tarpu kiti bėgo lyg avių banda, o treti dar nebuvo išėję iš stovyklos. Beje, iš pradžių akiplėšiška savo drąsa tartezijai išgąsdino priešą, bet po to, išsisklaidę, jie puolė glaustas priešų voras, ir kai, likus saujelei, jiems kilo grėsmė, susižvalgę vieni su kitais, iš visur atmušti, susiėjo į krūvą ir, kūnui spaudžiantis prie kūno, o skydui besiliečiant prie skydo, taip ankštai susigrūdo, kad vos begalėjo pajudinti ginklą. Taip, didesnę dienos dalį būdami priešų apsupti ratu, beveik visi tartezijai išžudomi, ir tik nežymi jų dalis, staiga prasiveržę, ištrūko į mišką ir kalnus. Su tokiu pat siaubu buvo palikta ir stovykla, o sekančią dieną visa gentis pasidavė.

Neilgai truko ši padėtis, nes gana greit atėjo žinia iš Kartaginos, kad Hasdrubalas kuo greičiau vestų kariuomenę į Italiją, o kai ta žinia pasklido po Ispaniją, beveik visų širdys palinko į romėnų pusę. Todėl Hasdrubalas tuoj pat siunčia laišką į Kartaginą, pareikšdamas, kokią blogą sėklą pasėjęs gandas apie jo išvykimą, o jei iš tikrųjų jam tektų išvykti, tai, nespėjus peržengti Ebro, Ispanija būsianti romėnų: mat, nekalbant jau apie tai, kad jis neturįs nei įgulos, nei vado, kurį galėtų palikti savo

vietoj, romėnų karvedžiai tokie, kad vargu ar galima būtų jiems pasipriešinti ir turint vienodas pajėgas; taigi, jei dar senatui kiek rūpėtų Ispanija, tesiunčią jam įpėdinį su stipria kariuomene, nes jam, kad ir viskas sėkmingai baigtųsi, neteksią, sudėjus rankas, sėdėti toje provincijoje.

28. Nors tas laiškas iš pradžių labai sujaudino senatą, tačiau kadangi pirmiausia reikėjo rūpintis Italija, tai duoti nurodymai dėl Hasdrubalo ir jo karinių pajėgų liko nepakeisti, o kad Ispanija būtų išlaikyta ir apginta sausumoje ir jūroje, su pakankama kariuomene ir padidintu laivynu buvo pasiųstas Himilkonas. Kai tik jis permetė sausumos ir jūros karines pajėgas, sutvirtino stovyklą ir išvilko į sausumą laivus bei apsupo juos pylimu, pats susirūpinęs su rinktiniais raiteliais kuo greičiausiai leidosi šuoliuoti per nepatikimas ir priešiškai nusiteikusias tautas pas Hasdrubalą. Išdėstęs senato nutarimus ir pavedimus, o pats savo ruožtu pamokytas, kaip kariauti Ispanijoje, grįžo atgal į stovyklą ir čia saugumą užsitikrino niekuo kitu, tik vikrumu, nes iš visur išsprūsdavo, dar priešams nesusivokus ko nors imtis. Prieš išvykdamas į žygį, Hasdrubalas liepė visoms pavaldžioms savo tautelėms surinkti pinigų, gerai žinodamas, kad Hanibalas ne kartą pinigais išsipirko praėjimus ir kad galų pagalbos galima tikėtis ne kaip kitaip, tik turint pinigų; jei tuščiomis kišenėmis Hanibalas būtų leidęsis į tokią ilgą kelionę, tai vargu ar būtų prasiskverbęs iki Alpių; tad, surinkęs greitomis nemaža pinigų, Hasdrubalas nusileido prie Ebro.

Kai tik romėnams buvo pranešta apie kartaginiečių nutarimus ir Hasdrubalo žygį, abu vadai, metę šalin visus kitus reikalus ir sujungę kariuomenes, ruošiasi užkirsti kelią Hasdrubalo planams ir jam pasipriešinti, manydami, kad pati Italija vargiai begali atremti vieną priešą, Hanibalą, o jei prie jo prisijungtų karvedys Hasdrubalas ir Ispanijos kariuomenė, Romos valstybei tikrai būtų galas. Kankinami šių rūpesčių, jie sutraukė kariuomenę prie Ebro, o po to, perėję upę, ilgai svarstė, ar jiems priartinti stovyklą prie stovyklos, ar, užvilkinus būsimą priešų žygį, tenkintis užpuolus kartaginiečių sąjungininkus; tuo tarpu jie ruošiasi užpulti turtingiausią to meto šalies miestą Ebrą, pavadintą arti esančios upės vardu. Kai Hastrubalas tai pajuto, užuot skubėjęs sąjungininkams į pagalbą, pats vyksta pulti neseniai pasiprašiusio romėnų globos miesto. Tada romėnai, metę šalin pradėtą apgulimą, nukreipė karą į patį Hasdrubalą.

29. Keletą dienų jų stovyklos buvo nutolusios viena nuo kitos per penkias mylias; be lengvų susirėmimų jie neapsiėjo, bet į mūšio lauką nestojo; pagaliau vieną ir tą pačią dieną, lyg susitarus, iš abiejų pusių buvo duotas kovos ženklas, ir abi kariuomenės nusileido į lygumą. Romėnai sustojo triguba rikiuote: dalis lengvai ginkluotųjų buvo įsprausti į priešakines kovotojų gretas, kita dalis — už vėliavų, o raiteliai apjuosė sparnus. Hasdrubalas rikiuotės vidurį stiprina ispanais: dešiniajame sparne stato pūnus, o kairiajame — afrikiečius bei samdytą pagalbinę kariuomenę; numidų

raitelius jis prijungia prie pūnų pėstininkų, o likusius — prie afrikiečių — sparne. Ne visi numidai buvo sustatyti dešiniajame sparne — tie, kurie kaip voltižeriai vedėsi po du arklius, pačiame kovos įkarštyje pagal savo paprotį ginkluoti nuo išvarginto arklio peršoksta ant eiklaus,— toks buvo jų pačių miklumas ir tokia supratinga arklių veislė. Kai tokiu būdu išsirikiavę kariuomenės sustojo, abiejų pusių karvedžių viltys buvo vienos ir tos pačios, nes karių skaičiumi ir sudėtimi jie nedaug kuo skyrėsi vieni nuo kitų. Tačiau labai skirtingos buvo karių nuotaikos. Mat, romėnus, nors jie kovojo ir toli nuo tėvynės, vadai buvo lengvai įtikinę, kad jie kovoja už Italiją ir už Romos miestą, todėl, tarsi tai kovai lemiant jų grįžimą į tėvynę, buvo tvirtai pasiryžę nugalėti arba mirti. Mažesniu atkaklumu pasižymėjo kitos kariuomenės vyrai, nes didžiausia jų dalis buvo ispanai, kurie verčiau sutiko pralaimėti Ispanijoje, negu tapti nugalėtojais, nusidanginus į Italiją. Taigi pirmame susidūrime, vos tik buvo paleistos ietys, rikiuotės vidurys ėmė trauktis, o kadangi romėnai vijosi, smarkiai puldami, ispanai leidosi bėgti. Bet smarkesnės kautynės užvirė sparnuose: čia spaudžia pūnas, ten afrikietis, ir romėnai, tarsi apsupti, atsimušinėjo iš dviejų pusių. Bet kadangi greit visos romėnų karinės pajėgos susitelkė į vidurį, jų užteko perkirsti priešo sparnams, ir užvirė dvejos atskiros kautynės. Ir vienur, ir kitur, be abejo, nugalėjo romėnai, kurie jau ir anksčiau, pralaužę rikiuotės vidurį, pranoko priešą ir vyrų skaičiumi, ir jėga. Didžiulė daugybė

žmonių ten buvo išžudyta, ir gal tik vienas kitas iš visos rikiuotės būtų išlikęs gyvas, jei, vos užsimezgus kautynėms, ispanai nebūtų iškrikę į šalis. Raitelių kautynių visiškai nebuvo, nes, kai tik maurai ir numidai pamatė, kad rikiuotės vidurys pralaužtas, akimoju spruko į šalis,— net ir dramblius nuvijo priešais save, palikę nuogus sparnus. Ir Hasdrubalas, išlaukęs iki pat kovos galo, pabėgo su nedaugeliu karių iš skerdynių lauko. Romėnai stovyklą paėmė ir apiplėšė. Jei iki tol Ispanijoje dar būta kokių svyravimų, tai tas mūšis ją palenkė prie romėnų, o Hasdrubalui nebeliko vilties ne tik pervesti kariuomenę į Italiją, bet ir bent pakenčiamai jaustis, likus Ispanijoje. Kai apie tai Scipionai laiškais pranešė Romai, žmonės džiūgavo ne tiek dėl pergalės, kiek dėl to, kad Hasdrubalui buvo užkirstas kelias į Italiją.

30. Taip įvykiams besiklostant Ispanijoje, Brutijoje buvo užkariautas Petelijos miestas, kurį po keleto mėnesių apgulimo paėmė Hanibalo prefektas Himilkonas. Ta pergalė pareikalavo iš pūnų daug kraujo ir žaizdų, o apgultųjų neįveikė jokia kita jėga, tik badas. Sunaudoję maistui ne vien visų rūšių grūdus, bet ir keturkojų — valgomų ir nevalgomų — mėsą, jie mito galop oda, žolėmis ir šaknimis, plonomis žievėmis ir nubrauktais lapais, o nukariauti buvo tik tada, kai jau nebeturėjo jėgų stovėti prie sienų ir išlaikyti ginklą. Susigrąžinęs Peteliją, Pūnas permeta kariuomenę į Konsenciją, kuri po keleto dienų pasidavė, ne taip jau atkakliai ginta. Beveik tomis pačiomis dienomis ir brutų ka-

riuomenė apgulė graikų miestą Krotoną, kuris kažkada turėjęs su kaupu ir ginklų, ir vyrų, o šiuo metu, sukrėstam daugybės didelių nelaimių, jam beliko mažiau nei du tūkstančiai įvairaus amžiaus gyvų piliečių. Todėl netekusį gynėjų miestą lengvai užvaldė priešai; krotoniečiai teišlaikė tik tvirtovę, į kurią per sąmyšį, kilusį, imant miestą, kai kurie subėgo iš paties mūšio lauko. Ir lokrai, vadams išdavus liaudį, perėjo į brutų ir pūnų pusę. Iš tos šalies tautelių vien tik reginai išliko ištikimi romėnams ir iki pat karo pabaigos išlaikė savo nepriklausomybę.

Keitėsi nuotaikos taip pat ir Sicilijoje, ir netgi visas Hierono dvaras neatsilaikė išdavystei. Mat, Gelonas, vyriausias karaliaus palikuonis, nebepaisydamas ir nusenusio tėvo, ir po Kanų pralaimėjimo romėnų sąjungos, perėjo į pūnų pusę ir būtų sujaukęs tvarką Sicilijoje, jei jį, beginkluojantį minią ir bekurstantį sąjungininkus, pačiu laiku nebūtų užklupusi mirtis, metusi įtarimo šešėlį net ir tėvui. Tokių įvairių tais metais būta įvykių Italijoje, Afrikoje, Sicilijoje ir Ispanijoje.

Metų gale Kv. Fabijus Maksimas paprašė senatą leisti pašventinti Eriko Veneros šventyklą, kurią, būdamas diktatorium, davęs įžadus, jis pastatė. Senatas nutarė, kad išrinktas konsulu T. Sempronijus, kai tik jis ims eiti pareigas, pasiūlytų liaudžiai skirti Kv. Fabijų duumviru šventyklai pašventinti. Dukart buvusio konsulu ir auguru M. Emilijaus Lepido garbei trys jo sūnūs: Lucijus, Markas ir Kvintas suruošė gedulingus žaidimus, trukusius tris

dienas; po to dvidešimt dvi gladiatorių poros ištisas tris dienas nepasitraukė iš forumo. Kuruliniai edilai: G. Letorijus ir Ti. Sempronijus Grakchas, kuris buvo išrinktas konsulu, tebebūdamas edilu, o kartu ir kavalerijos viršininku, suruošė romėniškus žaidimus, užsitęsusius tris dienas. Edilai M. Aurelijus Kota ir M. Klaudijus Marcelas trissyk suruošė plebėjiškus žaidimus.

Praslinkus tretiems pūnų karo metams, konsulas Ti. Sempronijus per kovo idas pradėjo eiti pareigas. Pretoriams K. Fulvijui Flakui, kuris anksčiau dukart yra buvęs konsulu ir cenzorium, burtų keliu teko vesti Romos piliečių teismo bylas, o M. Valerijui Levinui — svetimšalių bylos; Ap. Klaudijui Pulcheriui po pasidalinimo teko Sicilija, o Kv. Mucijui Scevolai — Sardinija. Tauta pareikalavo, kad Marcelui būtų duota konsului tolygi valdžia, kadangi po Kanų mūšio jis vienas iš romėnų karvedžių sėkmingai veikė Italijoje.

31. Senatas pirmą posėdžio dieną Kapitolijuje nutarė tais metais uždėti dvigubą duoklę, nedelsiant išieškoti jos pusę ir iš jos tuoj pat išmokėti visiems kariams algas, išskyrus tuos, kurie buvo prie Kanų. O dėl karinių pajėgų senatoriai nutarė, kad dviem miesto legionams konsulas T. Sempronijus paskirtų dieną susirinkti į Kalius, o iš ten tie legionai turėtų būti nuvesti į Klaudijaus stovyklą, esančią virš Suesulos. Vietinius legionus — jie buvo sudaryti daugiausia iš karių, dalyvavusių Kanų mūšyje, — pretorius Apijus Klaudijus Pulcheris permetė į Siciliją, o tuos, kurie buvo Sicilijoje, nugabeno į Ro-

mą. Pas kariuomenę, kuriai buvo paskirta diena susirinkti Kalių mieste, buvo nusiųstas M. Klaudijus Marcelas, ir jam buvo įsakyta nuvesti miesto legionus į Klaudijaus stovyklą. Priimti senąją kariuomenę ir nuvesti ją iš ten į Siciliją Ap. Klaudijus pavedė legatui T. Mecilijui Krotonui. Pradžioje žmonės laukė, manydami, kad konsulas sušauks komicijas savo bendražygiui konsului rinkti, bet, kai pamatė, kad Marcelas lyg tyčia išsiųstas, o tik jį už šaunius karo žygius pretūros metu jie ir norėjo rinkti tais metais konsulu, kurijoje kilo bruzdėjimas. Konsulas, tatai supratęs, tarė: „Senatoriai, ir viena, ir kita daroma valstybės labui: ir M. Klaudijus vyksta į Kampaniją sukeisti kariuomenių, ir komicijos bus skelbiamos tik tada, kai jis sugrįš, atlikęs pavestus reikalus, o jūs turėsite konsulą, kurio taip labai norite ir kuris šiuo metu reikalingas valstybei." Tokiu būdu apie komicijas, kol nesugrįžo Marcelas, nebuvo ir kalbos. Tuo tarpu buvo išrinkti duumvirai šventykloms pašventinti: Kv. Fabijus Maksimas ir T. Otacilijus Krasas; Minčiai — Otacilijus, o Eriko Venerai — Fabijus; ir viena, ir kita šventykla buvo Kapitolijuje, ir jas skyrė tik kanalas. Be to, liaudžiai buvo paskelbta, kad trims šimtams kampaniečių raitelių, kurie, ištikimai atitarnavę karo tarnybą, atvyko į Romą, suteiktos Romos piliečių teisės; taip pat dieną prieš tai, kai kampaniečiai išdavė romėnus, jie buvo pripažinti ir Kumų tautiečiais, o padaryti tokį nuosprendį tautos susirinkimą labiausiai pastūmėjo tai, kad patys kampaniečiai sakėsi nežiną, kokiai tautai priklausą,— mat, senąją tėvynę jie paliko, o prie tos, į ku-

rią atėjo, dar nebuvo prilapę. Kai Marcelas sugrįžo iš kariuomenės, skelbiamos komicijos išrinkti vienam konsului į L. Postumijaus vietą. Vieningai išrenkamas Marcelas, kuris tuoj pat ir ėmėsi pareigų. Žengiant pirmuosius konsulavimo žingsnius, sugriaudė perkūnas, sušaukti augurai viešai paskelbė, kad Marcelas, atrodo, išrinktas, nepaisant auspicijų nurodymo; patricijai irgi plačiai skleidė gandus, kad pirmąkart išrinkti du plebėjų konsulai, o tai dievams nepatinką.

Tais metais degė jūra; prie Sinuesos jautis atsivedė kumeliuką; Lanuvijuje Junonos Gelbėtojos atvaizdai pasruvo krauju, o aplink tą šventyklą akmenimis lijo. Dėl to lietaus buvo nurodyta, kaip paprastai, melstis devynias dienas; taip pat pasirūpinta atsipirkimo apeigomis ir prieš kitus blogus reiškinius.

32. Konsulai pasidalino tarpusavy kariuomenę. Fabijui teko Teano kariuomenė, kuriai prieš tai vadovavo diktatorius M. Junijus, Sempronijui — savanoriai iš vergų, kurie buvo ten, ir dvidešimt penki tūkstančiai sąjungininkų; pretoriui M. Valerijui buvo paskirti legionai, kurie grįžo iš Sicilijos; prokonsulas M. Klaudijus išvyko pasiųstas pas tą kariuomenę, kuri stovėjo priešais Nolą Suesulos aukštumose; o pretoriai išvyko į Siciliją ir Sardiniją. Konsulai, ne kartą kreipęsi į senatą, paskelbė, kad senatoriai ir tie, kuriems leista senate pareikšti savo nuomonę, susirinktų prie Kapenos vartų. Pretoriai, kurie nagrinėjo civilines bylas, pasistatė krėslus netoli žuvų rinkos; ten jie įsakė piliečiams stoti į teismą, ir ten tais metais buvo teisiama.

Tuo tarpu į Kartaginą, iš kur Hanibalo brolis Magonas ruošėsi šešiasdešimčia karo laivų perkelti į Italiją dvylika tūkstančių pėstininkų ir pusantro tūkstančio raitelių, dvidešimt dramblių ir atsiųsti tūkstantį sidabrinių talentų, atėjo žinia, kad Ispanijoje prasti reikalai ir kad beveik visos tos provincijos tautelės perėjo į romėnų pusę. Atsirado senatorių, kurie vertė Magoną, atsisakius Italijos, su laivynu ir karinėmis pajėgomis pasukti į Ispaniją, nes netikėtai plykstelėjo viltis atgauti Sardiniją; mat, ten esą maža romėnų kariuomenės; senas prityręs pretorius A. Kornelijus išvykęs iš provincijos, naujas — tebelaukiamas; be to, sardams jau nebe prie širdies varginanti ilgalaikė romėnų valdžia, o praeitais metais su jais elgtasi griežtai ir grobikiškai, užkrovus nepakeliamus mokesčius ir didžiules javų duokles; betrūko vien to, kas palenktų sardus į savo pusę. Šitokia slapta sardų pasiuntinybė buvo nusiųsta pas kartaginiečius, vadovaujant tam reikalui Hampsikorui, kuris tuo metu savo įtaka ir turtais kur kas pranoko kitus. Šitokios beveik vienu metu gautos žinios ir sudrumstė, ir pradžiugino kartaginiečių senatą, kuris siunčia Magoną su jo laivynu ir kariuomene į Ispaniją, o Sardinijos vadu išrenka Hasdrubalą ir paskiria jam beveik tiek pat karinių pajėgų, kiek Hanonui.

Ir Romoje konsulai, pabaigę tvarkyti reikalus mieste, sukruto ruoštis karui. T. Sempronijus nurodė kariams, kurią dieną susirinkti į Sinuesą, o Kv. Fabijus, pasitaręs su senatu, įsakė prieš birželio kalendas visiems suvežti iš laukų javus į artimiausius sustiprintus miestus, o jei atsirastų, kas

nepaklausytų, pagrasino pats nusiaubsiąs to laukus, vergus parduosiąs iš varžytinių, o sodybas sudeginsiąs. Net ir pretorių, kurie buvo išrinkti teismo reikalams, jis neatleido nuo karo. Pretoriui Valerijui liepė keliauti į Apuliją, perimti iš Terencijaus kariuomenę, o atvykus legionams iš Sicilijos, juos pilnai panaudoti tos šalies gynybai; buvusiems Terencijaus kariams įsakė vykti su bet kuriuo legatu į Tarentą. P. Valerijui buvo duoti dar ir dvidešimt penki laivai, kuriais jis galėtų apsaugoti pajūrio ruožą tarp Brundizijaus ir Tarento. Tiek pat laivų paskirta ir miesto pretoriui Kv. Fulvijui arti Romos miesto esančių pakrančių apsaugai. Prokonsului G. Terencijui pavesta Picėnų šalyje surinkti naujokus, kad būtų kam saugoti tas vietoves. T. Otacilijus Krasas po to, kai pašventino Kapitolijuje Minties šventyklą, buvo pasiųstas į Siciliją vadovauti laivynui.

33. Į šią dviejų galingiausių pasaulio tautų kovą nukreipė žvilgsnius visos gentys ir karaliai, o ypač Makedonijos karalius Pilypas tuo labiau, kad jis buvo arčiau Italijos ir tik Jonijos jūra nuo jos atskirtas. Kai tik jis užgirdo gandą Hanibalą perėjus Alpes, nors ir nudžiugo, kad tarp romėnų ir pūnų kilo karas, tačiau, iki šiol nežinodamas jų pajėgumo, širdyje svyravo, kuriai iš tų tautų labiau linkėti pergalės. Jau po trečio mūšio, kai pergalė trečiąkart buvo pūnų pusėje, Pilypas palinko ten, kur sviro ir karo laimė, ir pasiuntė pasiuntinius pas Hanibalą, kurie, išsilenkę Brundizijaus ir Tarento uostų, kadangi ten stovėjo romėnų žvalgybos laivai, išlipo į sausumą prie Lacinijos Junonos šven-

tyklos. Iš ten per Apuliją, pasukę į Kapują, pateko romėnų sargybiniams į rankas ir buvo nuvesti pas pretorių Valerijų Leviną, pasistačiusį stovyklą prie Lucerijos. Ten pasiuntinybės vadas Ksenofonas drąsiai pasisakė esąs pasiųstas karaliaus Pilypo sutvirtinti draugystei ir sąjungai su romėnų tauta ir turįs pavedimus konsulams, senatui bei romėnų tautai. Pergyvenęs senųjų sąjungininkų išdavystes, pretorius labai nudžiugo nauja ir tokio garsaus karaliaus sąjunga, tad priešus priėmė kaip brangius svečius. Siunčia žmones, kurie juos palydėtų ir tiksliai parodytų kelius, taip pat lygumas bei kalvas — vietas, kur įsitvirtinę romėnai. Ksenofonas, prasiskverbęs pro romėnų įgulą, pasuko į Kampaniją, o iš ten tiesiausiu keliu — į Hanibalo stovyklą ir sudarė su juo draugišką sutartį tokiomis sąlygomis: karalius Pilypas su didžiausiu laivynu — atrodė, jis galėjo paruošti du šimtus laivų — persikelia į Italiją, nusiaubia pajūrio kraštą ir savo vardu kariauja su romėnais sausumoje ir jūroje; pasibaigus karui, visa Italija su pačiu Romos miestu atitenka kartaginiečiams bei Hanibalui, ir visą grobį Pilypas perleidžia Hanibalui; numalšinus Italiją, Hanibalas drauge su Pilypu plaukia į Graikiją ir kariauja su tais miestais, su kuriais panori Pilypas; gretimi Makedonijai miestai bei salos, besišliejančios prie jos, atitenka Pilypui ir jo karalystei.

34. Maždaug šiomis sąlygomis buvo sudaryta sutartis tarp pūnų vado ir makedoniečių pasiuntinių; drauge su jais iškilmingai patvirtinti paties karaliaus Pilypo duotajam žodžiui buvo pasiųsti legatai: Gisgonas, Bostaras ir Magonas, kurie atvyko prie

Lacinijos Junonos šventyklos ten, kur uoste liko paslėptas laivas. Iš ten, jiems sėdus į laivą ir išplaukus į atvirą jūrą, juos pastebėjo romėnų laivynas, saugojęs Kalabrijos pakraščius. Kai Valerijus Flakas pasiuntė lengvus burlaivius vytis ir sulaikyti laivą, makedoniečiai iš pradžių bandė sprukti, bet, tuoj pajutę, kad tie pasivys, pasidavė romėnams ir buvo nuvesti pas laivyno prefektą, o kai šis paklausė, kas jie, iš kur ir kur vyksta, Ksenofonas, vieną kart gerai pasisekus, vėl rezga melą, neva jis pasiųstas pas romėnus Pilypo, pasiekęs tik M. Valerijaus stovyklą, nes vien iki jos kelias buvęs saugus, o nukeliauti į Kampaniją, apsuptą priešų įgulos, jis negalėjęs. Pradžioje Hanibalo pasiuntiniai pasirodė įtartini tik dėl pūniškos išorės ir laikysenos, bet pašnekinus — išdavė ir kalba. Tada, atskirai pakalbėjus su palydovais ir jiems įvarius baimės, buvo rastas Hanibalo laiškas Pilypui ir Makedonijaus karaliaus su pūnų vadu sudaryta sutartis. Deramai juos ištardžius, pasirodė, kad geriausia bus belaisvius bei jų palydovus greičiau nugabenti į Romą — į senatą ar pas konsulus, nesvarbu, kur jie būtų. Tam reikalui buvo paskirti penki greitaeigiai laivai, kuriems vadovauti pasiųstas L. Valerijus Antijas; jam pavesta legatus susodinti atskirai po vieną į laivus, pastatyti prie jų sargybą ir žiūrėti, kad jie tarpusavy nesikalbėtų ir nesitartų.

Tuo pat metu Romoje A. Kornelijus Mamula, atvykęs iš Sardinijos provincijos, pranešė, kokie reikalai saloje, būtent, kad tenykščiai laukią karo ir ruošiąsi išdavystei. Kv. Mucijus, paskirtas į jo

vietą, vos spėjęs įkelti koją, susirgęs dėl rūstaus klimato ir vandens ne tiek pavojinga, kiek lėtine liga ir ilgokai negalėsiąs vadovauti kariuomenei; nors romėnų kariuomenės Sardinijai visiškai pakaktų taikos metu, tačiau karo atveju — o jis, atrodo, būsiąs sukeltas — pernelyg maža. Senatas įpareigojo Kv. Fulvijų Flaką surinkti penkis tūkstančius pėstininkų bei keturis šimtus raitelių ir pasirūpinti, kad tas legionas nedelsiant būtų permestas į Sardiniją, o vadą jam parinkti savo nuožiūra, kad jis tvarkytųsi tol, kol pasveiks Mucijus. Tam reikalui buvo pasiųstas buvęs dukart konsulu ir cenzorium T. Manlijus Torkvatas, kuris savo konsulavimo metu buvo pavergęs sardus. Beveik tuo pat metu iš Kartaginos į Sardiniją pasiųstas laivynas, vadovaujamas Hasdrubalo, kurį pravardžiavo Kalvu, baisios audros blaškomas, buvo nusviestas prie Balearų salų; ten išvilkti taisymui laivai atėmė daug laiko, nes audra ne tik sugadino takelažą, bet ir apardė šonus.

35. Po Kanų mūšio, kai romėnų jėgos buvo palaužtos, o kartaginiečių narsumas ištižo, karo veiksmai Italijoje labai sulėtėjo; kampaniečiai patys ėmėsi pajungti savo priklausomybėn Kumus, iš pradžių kiršindami juos atsimesti nuo romėnų, o kai tuo maža laimėjo, griebėsi klastos. Visiems kampaniečiams buvo paskirta aukoti prie Hamų. Kumų gyventojams kampaniečiai pranešė, kad į Hamas atvyksiąs jų senatas, ir paprašė Kumų senatą, ten pat atvykus, bendrai aptarti, kad abi tautelės turėtų tuos pačius sąjungininkus ir priešus, o siekiant apsisaugoti nuo pavojaus iš romėnų ar iš pūnų pu-

sės, jie turėsią ten ginkluotą apsaugą. Kumų gyventojai, nors ir buvo įtarę klastą, sutiko dalyvauti, manydami, kad tokiu būdu jie galės pridengti klastingą savo planą. Tuo tarpu konsulas T. Sempronijus, apžiūrėjęs kariuomenę prie Sinuesos, kur jis buvo paskyręs dieną susirinkti, persikėlęs per Volturno upę, pasistatė stovyklą ties Liternu. Kadangi stovyklauti ten buvo ramu, Sempronijus užėmė karius dažnomis pratybomis, kad naujokai — didžiausia jų dalis savanoriai iš vergų tarpo — priprastų sekti vėliavas ir rikiuotėje pažinti savo dalinius. Tačiau vadas labiausiai rūpinosi — dėl to jis iš anksto buvo įspėjęs ir tribūnus,— kad niekas niekam nepriekaištautų dėl buvusios padėties ir nesėtų karių tarpe nesantaikos, kad senas karys nesipūstų prieš naujoką, laisvas — prieš vergą, tapusį savanoriu; kam tik romėnų tauta patikėjo savo ginklus ir vėliavas, visus tuos ji laikanti didžiai garbingais ir šauniais; kokia dalia privertė, kad būtų imtasi šių pakeitimų, ta pati dalia verčianti ir saugoti padarytus pakeitimus. Kariai tuos nurodymus įsisąmonino lygiai taip rūpestingai, kaip ir vadai juos davė, ir greitu laiku tokia santarvė užvaldė visų širdis, kad beveik išdilo iš atminties, kokia kiekvieno kario kilmė. Užsiėmusiam šitais dalykais Grakchui Kumų pasiuntinybė pranešė, kokie kampaniečių pasiuntiniai prieš keletą dienų buvo pas juos atėję ir ką jie aniems atsakė, būtent, kad po trijų dienų pas juos būsianti šventė, kurioje dalyvausiąs ne vien tik visas kampaniečių senatas, bet ir visa karo stovykla bei kariuomenė. Grakchas liepė Kumų gyventojams viską iš laukų suvežti į miestą ir patiems

pasilikti už miesto sienų, o pats išvakarėse tos dienos, kurią kampaniečiams reikėjo aukoti, pasitraukė su stovykla prie Kumų. Hamos nuo ten buvo per tris tūkstančius žingsnių. Ten pagal susitarimą jau buvo suplaukę daugybė kampaniečių; netoli nuo tos vietos Medikstutikas Marijus Alfijus — vyriausias kampaniečių valdininkas — su keturiolika tūkstančių ginkluotų karių slapta pasistato stovyklą; ruošdamasis aukojimui, protarpiais jis rezgė pinkles kur kas uoliau, negu stiprino stovyklą ar tvarkė kokį nors kitą karišką reikalą. Aukojimas prie Hamų truko tris dienas. Šventės ceremonijos vyko nakčia, bet taip, kad baigdavosi prieš pusiaunaktį. Grakchas, nusprendęs, kad reikia kaip tik tokiu metu patykoti, išstatė prie vartų sargybą, kad niekas negalėtų suuosti apie jo sumanymus, sušaukė karius ir liepė iki dešimtos valandos ryto ilsėtis ir stengtis miegoti, kad, vos pritemus, galėtų susirinkti prie vėliavų; pirmos nakties sargybos metu jis davė ženklą išžygiuoti; išvykęs su kariuomene, kuri ėjo tarsi bežadė, vidurnaktį pasiekė Hamas, įsilaužė į kampaniečių stovyklą iš karto pro visus vartus, nes po naktinių iškilmių jų niekas nesaugojo, ir vienus išžudė miegančius, kitus užkapojo beginklius, grįžtančius iš aukojimo. Tame nakties sambrūzdy buvo išžudyta daugiau nei du tūkstančiai kampaniečių su pačiu vadu Marijum Alfijum; karo vėliavų buvo paimta trisdešimt keturios.

36. Grakchas, netekęs mažiau nei šimto karių, ir šitaip užvaldęs priešų stovyklą, skubiai pasitraukė į Kumus, prisibijodamas Hanibalo, kurio stovykla

buvo ties Kapuja Tifatų kalnuose. Įžvalgus Grakcho protas neapsiriko, nes, vos tik atėjo į Kapują žinia apie tą nelaimę, Hanibalas, sumojęs, kad po nusisekusio žygio romėnų kariuomenėje pernelyg linksma, o ten daugiausia naujokų ir vergų, kuriuos jis užklupsiąs beišrengiančius nugalėtojų lavonus ir berenkančius grobį prie Hamų, sušaukia kariuomenę ir greitai žygiuoja, nekliudydamas Kapujos; sutikęs pakeliui pabėgusius kampaniečius, davęs apsaugą, liepia juos nuvesti į Kapują, o sužeistuosius nuvežti. Hamų stovykloje priešų nebebuvo nė kvapo; neaptiko ten Hanibalas nieko kito, vien šviežių žudynių pėdsakus ir padrikai tįsančius sąjungininkų lavonus. Kai kas Hanibalui patarinėjo iš ten tuoj pat traukti į Kumus ir užkariauti tą miestą. Nors Hanibalas ir labai troško užvaldyti bent jau Kumus kaip pajūrio miestą, kadangi Neapolio paimti jis negalėjo, tačiau paskubomis išžygiavusi kariuomenė nebuvo su savimi pasiėmusi nieko, tiktai ginklus, tad jis vėl sugrįžo į stovyklą Tifatų kalnuose. Čia kampaniečių varginamas prašymais, rytojaus dieną grįžta su visais reikalingais pulti miestą prietaisais į Kumus ir, nusiaubęs Kumų palaukes, statosi stovyklą per tūkstantį žingsnių nuo miesto, kuriame Grakchas pasiliko, daugiau gėdydamasis palikti tokioje bėdoje prašančius jo ir romėnų globos sąjungininkus, negu pasitikėdamas kariuomene. Antrasis konsulas Fabijus, kuris turėjo pasistatęs stovyklą prie Kalių, neišdrįso permesti kariuomenę per Volturno upę; iš pradžių jis buvo užsiėmęs auspicijų pakartojimu, o po to stebuklingais ženklais, kurie pylėsi vienas po kito; haruspikai kalbėjo, kad pa-

lenkti dievų širdis permaldavimais jam nelabai sekėsi.

37. Štai kas gaišino Fabijų, o Sempronijus buvo apsiaustyje ir jau buvo pradedamas pulti su apgulamosiomis mašinomis. Priešais milžinišką medinį, prie pat sienos pritrauktą priešų bokštą romėnų konsulas pasistatė kitą, žymiai aukštesnį bokštą ant pačios sienos, kuri buvo pakankamai aukšta, be to, suramstyta tvirtais stulpais. Iš to bokšto pirmiausia apgultieji gynė sienas ir miestą akmenimis, smaigais ir kitais svaidmenimis; pagaliau, pamatę, kad priešų bokštas, slinkdamas į priekį, atsidūrė greta, sviedė į jį degančius fakelus, ir šis bematant įsiliepsnojo. Tuo metu, kai, svilinant liepsnai, paklaikęs ginkluotųjų būrys šoko iš bokšto stačia galva žemyn, išsiveržę iš tvirtovės apgultieji vienu metu pro dvejus vartus išvaiko priešų sargybos postus ir juos priverčia bėgti į stovyklą taip, kad galima buvo pamanyti, jog tą dieną Pūnas labiau panėšėjo į apgultąjį, negu į puolantįjį. Maždaug tūkstantis trys šimtai kartaginiečių buvo išžudyta, penkiasdešimt devyni paimti gyvi — tie, kurie išsisklaidę ir nerūpestingi trainiojosi apie sienas ir sargybos postus, visai nesitikėdami apgultųjų prasiveržimo, tad ir buvo užklupti iš netyčių. Priešams nespėjus atsitokėti po ištikusios juos baimės, Grakchas davė pasitraukimo signalą ir nuvedė savo karius atgal už sienų. Rytojaus dieną Hanibalas, manydamas, kad konsulas, nudžiugęs dėl sėkmės, kausis atvirame mūšyje, išrikiavo kariuomenę tarp stovyklos ir miesto. Tačiau, kai pamatė, kad niekas nejuda iš įprastų miestų sargybos postų ir nesuteikia vilties

stoti į neapgalvotą mūšį, nieko nelaimėjęs, sugrįžo į Tifatus.

Tomis pačiomis dienomis, kai Kumai buvo išlaisvinti iš apsiausties, lukanų krašte, prie Grumento, T. Sempronijus, pramintas Longu, sėkmingai kovėsi su pūnu Hanonu. Sempronijus išžudė priešų daugiau kaip du tūkstančius, paėmė keturiasdešimt vieną karo vėliavą, pats netekdamas dviejų šimtų aštuoniasdešimt karių. Išvarytas iš lukanų krašto, Hanonas pasitraukė atgal į brutų šalį. Tris hirpinų miestus, kurie buvo atsimetę nuo romėnų, Vercelijų, Vescelijų ir Siciliną, pretorius M. Valerijus susigrąžino jėga, o atsimetimo kaltininkams nukirto galvas. Daugiau kaip penki tūkstančiai belaisvių buvo parduota iš varžytinių; kitas grobis atiduotas kariams, o kariuomenė nuvesta į Luceriją.

38. Kol visa tai vyksta Lukanijoje ir Hirpinijoje, penki laivai, kurie gabeno į Romą paimtus į nelaisvę makedoniečių ir pūnų pasiuntinius, leidosi iš Adrijos ir Jonijos jūros Tirėnų jūros link; kai šie, apiplaukę beveik visus Italijos pakraščius, išskleistomis burėmis skriejo pro Kumus, Grakchas, gerai nežinodamas, ar jie priešų, ar sąjungininkų, pasiuntė jų pasitikti savo laivus. Kai, paeiliui beklausinėdamas, sužinojo, kad konsulas Kumuose, laivus nukreipė į Kumus, o belaisvius nuvedė pas konsulą ir įteikė jam laišką. Konsulas, perskaitęs Pilypo ir Hanibalo laiškus, viską užantspaudavo ir pasiuntė senatui sausumos keliu, o pasiuntinius liepė nuvesti prie laivų. Kai beveik tą pačią dieną Romą pasiekė ir laiškai, ir pasiuntiniai ir tardymo metu pasakyti žodžiai patvirtino tai, kas buvo parašyta, iš pradžių

senatorius užgulė sunkus rūpestis, nes jie, vargiai bepakęsdami pūnų karą, įsivaizdavo, kokia sunki užgriūna makedonų karo našta. Tačiau nuo tos rūpesčių naštos jie nepalūžo tiek, kad bematant nesumotų, kokiu būdu, patiems puolant, nukreipti priešą nuo Italijos. Jie, paliepę surakinti belaisvius, o jų palydovus parduoti į vergiją, prie dvidešimt penkių laivų, kuriems vadovavo prefektas P. Valerijus Flakas, nutaria pridėti dar dvidešimt penkis. Kai pastarieji buvo paruošti, nuplukdyti ir prijungti prie penkių laivų, kurie buvo atplukdę belaisvius pasiuntinius, šis trisdešimt laivų laivynas išplaukė iš Ostijos į Tarentą. P. Valerijui liepta buvusius Varono karius, kuriems Tarente vadovavo legatas L. Apustijus, susodinti į laivus ir penkiasdešimt penkių laivų laivynu ne tik apginti Italijos pakraščius, bet ir išsnipinėti apie Makedonijos karą. Jei Pilypo planai tebebūtų tokie, kokie išdėstyti laiškuose ir paaiškėjo iš liudininkų parodymų, tai tegu jis praneša apie tai pretoriui M. Valerijui, o šis, pavedęs vadovauti kariuomenei legatui L. Apustijui, atvykęs į Tarentą pas laivyną, kuo greičiau persikelia į Makedoniją ir stengiasi sulaikyti Pilypą jo karalystėje. Pinigai laivyno paruošimui ir karui su Makedonija paskirti tie, kurie buvo pasiųsti Ap. Klaudijui į Siciliją, kad šis grąžintų juos karaliui Hieronui,— tuos pinigus dabar legatas L. Antistijus nuvežė į Tarentą. Tuo pat metu karalius Hieronas atsiuntė romėnams du šimtus tūkstančių modijų kviečių ir šimtą tūkstančių modijų rugių.

39. Romėnams taip beplušant ir besiruošiant, vienas belaisvių laivas iš tų, kurie buvo pasiųsti į Ro-

mą, pakeitė kryptį ir pabėgo pas Pilypą; tik iš čia Pilypas sužinojo, kad jo pasiuntiniai su dokumentais sučiupti. Tokiu būdu karalius, nežinodamas, kokiais pagrindais jo pasiuntiniai susitarė su Hanibalu ir ką jie turėjo jam pranešti, siunčia pas Hanibalą su tais pačiais pavedimais kitą pasiuntinybę, kurios sudėtyje Heraklitas, pramintas Skotinu, Kritonas Beocijus ir Sozitėjas Magnesas. Šie sėkmingai nunešė ir parnešė pavedimus. Bet vasara greičiau prabėgo, negu karalius spėjo susiruošti ir ko nors imtis: tas vienas su pasiuntiniais paimtas laivas turėjo lemiamos reikšmės atidėti pakibusį ties romėnais karą.

Kai Falerijus pagaliau aukojimais permaldavo blogus ženklus ir peržengė Volturno upę, ties Kapuja kariavo jau abu konsulai. Kombulteriją, Trebulą ir Austikulą, miestus, kurie buvo prisiplakę prie pūnų, Fabijus paėmė jėga; šiuose miestuose buvo paimtos Hanibalo įgulos ir labai daug kampaniečių. Noloje, kaip ir pereitais metais, senatas palaikė romėnų pusę, prastuomenė — Hanibalą; ji slapta rezgė planus, kaip išžudyti didikus ir atiduoti miestą. Kad užkirstų kelią jų kėslams, Fabijus, pervedęs kariuomenę tarp Kapujos ir Hanibalo stovyklos, kuri buvo Tifatuose, sustojo Suesulos aukštumose esančioje Klaudijaus stovykloje; iš ten jis pasiuntė propretorių M. Marcelą į Nolą saugoti to miesto su ta kariuomenę, kurią jis turėjo.

40. Ir Sardinijoje pretorius T. Manlijus ėmė tvarkyti reikalus, kurie, pretoriui Kv. Mucijui sunkiai susirgus, buvo apleisti. Manlijus, išvilkęs prie Karalų į krantą karo laivus ir apmokęs jūros karei-

vius kariauti sausumoje, sujungė juos su kariuomene, gauta iš pretoriaus,— dvidešimt dviem tūkstančiais pėstininkų ir tūkstančiu dviem šimtais raitelių. Išvykęs su šiomis pėsčiųjų ir raitelių karo pajėgomis į priešų lauką, pasistatė stovyklą ne per toli nuo Hampsikoro stovyklos. Pats Hampsikoras tuo metu atsitiktinai buvo išvykęs ginkluoti pelitų ir sardų jaunuomenės, kad ja galėtų papildyti savo pajėgas; stovyklai vadovavo jo sūnus, vardu Hostis. Būdamas karštakošis ir jaunas, jis neapgalvotai pradėjęs mūšį su romėnais, pralaimėjo ir turėjo bėgti. Tame mūšyje buvo išžudyta apie tris tūkstančius sardų, gyvų paimta aštuoniasdešimt; likusi kariuomenė pirmiausia bėgo pasklidusi laukais ir miškais, po to surado prieglobstį Korno mieste, tos srities sostinėje, nes pasklido gandas, kad ten atbėgęs ir vadas. Tuo mūšiu ir būtų baigęsis karas Sardinijoje, jei laiku nebūtų atvykęs, teikdamas viltį atnaujinti kautynes, Hasdrubalo vadovaujamas pūnų laivynas, kuris audros buvo nublokštas prie Balearų salų. Manlijus, išgirdęs, kad atplaukė pūnų laivynas, pasitraukė į Karalus: tai buvo puiki proga susijungti Hampsikorui su kartaginiečiais. Hasdrubalas, išlaipinęs į sausumą kariuomenę, laivus grąžino į Kartaginą ir, Hampsikoro nurodymu, išvyko nusiaubti romėnų tautos sąjungininkų laukų ir jau buvo užsibrėžęs eiti į Karalus, bet kelią pastojo Manlijus su savo kariuomene, sulaikydamas jį nuo plačiai užsimoto niokojimo. Iš pradžių buvo pastatytos stovyklos nedideliu atstumu viena prieš kitą, vėliau prasidėjo lengvi susirėmimai nevienoda baigtimi, pagaliau buvo nusileista į kovos lauką ir

kautasi, kaip ir dera, atvirame mūšyje dvidešimt keturias valandas. Ilgai pūnai mušėsi be persvaros, kadangi Sardai buvo pratę lengvai pasiduoti, bet pagaliau, kai aplinkui sardų prikrito lyg lapų, kitiems pasileidus bėgti, ir pūnai buvo išvaikyti. Beje, atgręžusius nugaras pūnus romėnai, apėję iš užpakalio, apsupa su tuo sparnu, kuriuo triuškino sardus. Ten vvko greičiau skerdynės, o ne kova. Dvylika tūkstančių priešų sardų kartu su pūnais buvo iškapota, apie tris tūkstančius septynis šimtus karių paimta į nelaisvę, su jais ir dvidešimt septynios karo vėliavos.

41. Nežiūrint viso kito, mūšį itin išgarsino ir įsimintiną padarė tai, kad buvo paimtas į nelaisvę karvedys Hasdrubalas ir įžymūs kartaginiečiai, Hanonas ir Magonas,— pastarasis iš barkidų giminės, *susijęs kraujo giminystės ryšiais su Hanibalu, o* Hanonas — Sardų maišto kaltininkais ir, be abejo, to karo kurstytojais. Dar labiau tą mūšį išryškino ir patys sardų vadai savo pražūtimi: juk ir Hampsikoro sūnus Hostis krito mūšio lauke, ir pats Hampsikoras, kai, sprukdamas su saujele raitelių, be kitų pribloškiančių įvykių, sužinojo ir apie sūnaus mirtį, naktį, kad kas užėjęs nesutrukdytų jo sumanymo, nusižudė. Bėglių prieglobstis, kaip ir anksčiau, buvo Korno miestas, kurį Manlijus, užpuolęs su kariuomene nugalėtoja, po kelių dienų atsiėmė. Po to romėnams pasidavė ir kiti miestai, kurie buvo perėję į Hampsikoro ir pūnų pusę ir davė įkaitus; nustatęs kiekvienam iš jų pagal išgales arba kaltę duoklę pinigais karių algoms ir javais, nuvedė kariuomenę į Karalus. Ten, nuleidęs į vandenį karo laivus ir

susodinęs karius, kuriuos su savim buvo atsivežęs, plaukia į Romą pranešti senatoriams apie Sardinijos sutramdymą, kvestoriams atiduoda pinigus kareivių algoms, edilams — javus, o pretoriui Kv. Fulvijui — belaisvius.

Per tą patį laiką pretorius T. Otacilijus iš Lilibėjaus, laivais persikėlęs į Afriką, ir nusiaubęs kartaginiečių pakraščius, plaukė iš ten į Sardiniją, kur, sklido gandas, neseniai persikėlęs iš Balearų salų Hasdrubalas, ir užbėga už akių grįžtančiam atgal į Afriką Hasdrubalo laivynui; stojęs į nereikšmingas kautynes atviroje jūroje, jis paėmė septynis priešo laivus su jūros kariais. Likusius laivus audra, o dar daugiau baimė išblaškė po jūrą.

Atsitiktinai tomis pačiomis dienomis atvyko į lokrų kraštą ir Bomilkaras su pasiųstais į pagalbą kariais, drambliais ir maisto produktais. Kad užpultų Bomilkarą nepasiruošusį, Ap. Klaudijus, neva ketindamas apžiūrėti provinciją, tuoj pat atvedė kariuomenę į Mesaną ir, pasinaudojęs palankiu vėju bei vasara, permetė ją į lokrų žemę. Bet iš ten Bomilkaras jau buvo išvykęs brutijų kraštan, ir lokrai užkėlė romėnams vartus. Taip Apijus, nors ir stengėsi iš paskutiniųjų, tačiau, nieko nelaimėjęs, turėjo grįžti į Mesaną.

Tą pačią vasarą Marcelas iš Nolos, kurią jis saugojo, dažnai puldinėjo hirpinų, samnitų ir kaudinų žemes ir taip viską ginklu ir ugnimi nusiaubė, kad samnitai vėl iš naujo prisiminė senus savo pralaimėjimus prieš romėnus.

42. Todėl nedelsiant pasiųsti pas Hanibalą abiejų genčių pasiuntiniai taip prašneko į Pūną: *„Hani-*

balai, iš pradžių, kol savo ginklais ir jėgomis įstengėme apsiginti, mes patys buvome romėnų tautos priešai. Po to, kai ginklai ir jėgos gerokai mus apvylė, prisijungėme prie karaliaus Piro; šio palikti, priėmėme mums reikalingą taiką iš romėnų ir saugojome ją beveik penkiasdešimt metų, t. y. iki to laiko, kol tu atėjai į Italiją. Ne tiek savo narsumu ir sėkme, kiek nepaprastu atlaidumu ir nuoširdumu mūsų piliečiams, kuriuos paėmęs į nelaisvę mums sugrąžinai, mus taip patraukei į save, kad, kol tu gyvas ir sveikas, mūsų drauge, mes nesibijome ne tik romėnų tautos, bet, jei ne šventvagystė taip išsitarti, net ir pačių dievų rūstybės. Dievaži, būdamas ne tik nenukentėjęs, bet dargi nugalėtojas, tu gali išgirsti, kaip tavo akivaizdoje rauda mūsų žmonos ir vaikai, ir pamatyti pleškančias mūsų pastoges; juk ir šią vasarą ne kartą buvome nusiaubti, ir, atrodo, kad M. Marcelas, o ne Hanibalas nugalėjo prie Kanų, ir romėnai gali girtis, kad tu sugebi smogti tik vienąkart, o po to, tarsi geluonį išleidęs, susmunki. Mes beveik šimtą metų kariavome su romėnų tauta, nepadedant iš šalies jokiam vadui ir jokiai kariuomenei, nebent galima būtų laikyti pagalba tai, kad Piras ištisus dvejus metus mūsų kariais veikiau sustiprino savo karines pajėgas, negu savo pajėgomis mus apgynė. Aš nesigirsiu savo pasisekimais, būtent, kad mes pravarėme po jungu du konsulus ir dvi konsulų kariuomenes ir kad patyrėme dar ir daugiau mums džiugių bei garbingų įvykių. Bėdas ir nemalonumus, kurie ištiko mus tada, galėjome iškęsti su kur kas mažesniu apmaudu, negu visa tai, kas šiandien dedasi. Di-

dieji diktatoriai su kavalerijos viršininkais, du konsulai su dviem konsulų kariuomenėmis kartu įsiverždavo į mūsų šalį; išžvalgę iš anksto vietoves, apsirūpinę rezervu, išsirikiavę, su vėliavomis jie traukdavo mūsų niokoti; o dabar mes tapome vieno propretoriaus ir mažos, Nolai ginti skirtos įgulos grobiu; jau net ne būriais, o kaip plėšikų gaujos jie nesivaržydami švaistosi po visą mūsų šalį, lyg bastytųsi savojoje romėnų žemėje. Viso šito priežastis esi tu, kadangi tu mūsų neapgini, o mūsų jaunuomenė, kuri, jei būtų namie, mus apsaugotų, kovoja tavo gretose. Pasirodyčiau nepažįstąs nei tavęs, nei tavo kariuomenės, jei nežinočiau, kad tam, kuris tiek kartų išvaikė ir išklojo romėnų kariuomenės gretas, nieko nereiškia sudoroti mūsų siaubikus, besivalkiojančius paskiri be vėliavų, kur ką vilioja kad ir tuščia grobio viltis. Jie tikrai taps numidų saujelės grobiu, o įgulą, kuri vargina Nolą ir mus, tu pašalinsi, jei tik nepaniekinsi tų, kuriuos pasirinkai vertais savo sąjungininkais ir kuriuos, pasiėmęs į savo globą, ginsi."

43. Į tai Hanibalas atsakė, kad hirpinai ir samnitai iškart nori labai daug: ir garsiną savo praradimus, ir prašąsi apsaugos, skundžiąsi likę neapginti bei palikti likimo valiai. Žinoma, pirmiausia jiems derėję apgarsinti įvykius, po to, prašytis apsaugos, pagaliau, jos negavus, skųstis, kad veltui maldavę paramos. Hanibalas sakėsi atvesiąs kariuomenę ne į hirpinų ar samnitų kraštą, kad ji netaptų jiems našta, bet į artimiausias romėnų tautos sąjungininkų sritis. Juos niokodamas, jis praturtinsiąs ir savo karius, ir, įvaręs baimės, toli nuvysiąs

nuo savęs priešus. Kalbant apie karą su romėnais, tai jeigu Trazumeno mūšis buvęs šaunesnis už Trebijos, o Kanų — už Trazumeno, tai dar didesne ir puikesne pergale jis užtemdysiąs net ir Kanų įvykius. Taip atsakęs ir gausiai apdovanojęs pasiuntinius, juos paleido, o pats, palikęs Tifatuose nedidelę įgulą, išvykęs su likusia kariuomene, tęsia žygį Nolos link. Ten pat atvyko iš Brutijos Hanonas su atgabentu iš Kartaginos rezervu ir drambliais. Pasistatęs netoli Nolos stovyklą, Hanibalas, smulkiai klausinėdamas, sužinojo toli gražu ne tai, ką buvo girdėjęs iš sąjungininkų pasiuntinių. Marcelas elgėsi taip atsargiai, kad niekas jam negalėjo prikišti, jog jis patikėjęs atsitiktinumu arba nepaisęs priešo: grobio pasiplėšti jis vykdavo su stipria apsauga, užsitikrindamas saugų atsitraukimą, ir viską darė taip įžvalgiai ir apdairiai, tarsi čia pat būtų buvęs Hanibalas. Kai tik pajuto artėjant priešą, Marcelas kariuomenę įvedė į miestą; Nolos senatoriams liepė vaikštinėti miesto sienomis ir žvalgytis aplink, kas dedasi pas priešą. Priėjęs prie sienos, Hanonas pasikvietė pasikalbėti senatorius Herenijų Basą ir Herijų Petiją, kurie, išėję, Marcelui leidus, kalbėjosi per vertėją. Hanonas išaukštino Hanibalo šaunumą bei jo sėkmę ir suniekino senstančią drauge su jėgomis romėnų tautos didybę. Net jei dabar būtų lygiai taip, kaip yra buvę kadaise, vis vien sąjungininkai, savo kailiu patyrę, kokia varginanti yra romėnų valdžia ir koks Hanibalo atlaidumas visų Italijos tautelių belaisviams, turį teikti pirmenybę pūnų sąjungai, o ne romėnų draugystei. Jei net abu konsulai atvyktų prie Nolos, vis tiek jie būtų pri-

versti nusileisti Hanibalui, kaip kad atsitiko prie Kanų, tad nėra ko ir kalbėti, kad vienas pretorius su saujele naujokų galėtų apginti Nolą. Patiems Nolos gyventojams ne vis vien, kaip Hanibalas paimsiąs Nolą: smurtu ar geruoju, o ją jis tikrai paimsiąs, kaip ir Kapują bei Nuceriją; koks skirtingas buvęs Kapujos ir Nucerijos likimas, žiną patys noliečiai, gyveną arti to miesto. Hanonas pasisakė nenorįs pranašauti, kokia nelaimė ištiktų smurtu paimtą miestą, tad geriau esą įsipareigoti perduoti Hanibalui Marcelą su įgula ir Nolą, kad tada niekas kitas, tik jie patys, diktuotų sąlygas, kuriomis jie užmegstų draugystę ir sąjungą su Hanibalu.

44. Į tai Heremijus Basas atsakė, kad jau daugelį metų romėnus su noliečiais jungianti draugystė ir iki šios dienos nei vieni, nei kiti dėl to nesigailį, o jei jam pačiam ištikimybę reiktų iškeisti į permainingą laimę, būtų jau per vėlu. Juk argi noliečiai, ketindami pasiduoti Hanibalui, būtų šaukęsi romėnų apsaugos? Dabar gi su tais, kurie atėjo jų apginti, viskas esą ir būsią bendra iki pat galo.

Šis pasikalbėjimas atėmė Hanibalui viltį susigrąžinti Nolą išdavyste; dėl to jis apsupo miestą ratu, norėdamas apgulti sienas iš visų pusių vienu metu. Marcelas, vos tik pamatė sėlinant prie sienų Hanibalą, išrikiavęs už vartų kariuomenę, puolė ją su garsiais šauksmais. Vos spūstelėję, romėnai parbloškė ir paklojo nemaža Hanibalo karių, bet pastarieji greit perėjo į ataką, ir, išsilyginus jėgoms, užvirė žiauri kova; būtų ji tapusi įsimintina kaip viena iš nedaugelio, jei, lyg iš kibiro pasipylęs lietus nebūtų perskyręs besikaujančiųjų. Tą dieną

stoję į nereikšmingas kautynes ir susierzinę romėnai pasitraukė į miestą, o pūnai — į stovyklą; beje, pirmąkart susirėmus, pūnų krito ne daugiau kaip trys šimtai, o romėnų — apie penkiasdešimt. Lietus, be paliovos pliaupęs visą naktį, liovėsi tik apie trečią valandą rytojaus dieną; tokiu būdu, nors abi pusės liepsnojo kovos ugnimi, tačiau tą dieną jos neišlindo iš sutvirtinimų. Trečią dieną Hanibalas dalį kariuomenės paleido į Nolos žemes pasiieškoti grobio. Kai tik Marcelas tatai pastebėjo, akimoju išvedė kariuomenę į kovos lauką, ir Hanibalas kautynių neatsisakė. Stovyklą nuo miesto skyrė beveik tūkstantis žingsnių: šiame plote — juk aplink Nolą visur driekiasi laukai — jie susirėmė. Abiejose pusėse kilęs kovos riksmas sugrąžino į jau prasidėjusį mūšį iš kohortų tuos, kurie buvo netoli tenuėję į laukus pasiplėšti. Ir Nolos gyventojai įsijungė į romėnų rikiuotę; juos pagyręs, Marcelas liepė stovėti rezerve ir nešioti iš mūšio lauko sužeistuosius, o kautynėse nedalyvauti tol, kol negaus iš jo nurodymo.

45. Kautynės vyko be aiškios persvaros: ir vadai, nerdamiesi iš kailio, drąsino karius, ir kariai noriai kovojo. Marcelas ragino stipriau spūstelėti prieš trejetą dienų nugalėtą ir prieš keliolika dienų prie Kumų priverstą bėgti, praeitais metais ties Nola sumuštą priešą, vadovaujant jam pačiam, tik su kita kariuomene. Ne visi priešai, kalbėjo toliau Marcelas, stovį kovos lauke — ieškantys grobio dar tebesivalkioją po laukus, o ir tie, kurie kovoją, ištižę nuo Kampanijos prabangos, išsekę per visą žiemą nuo vyno, meilužių bei kitokio palaidumo. Susmu-

kus jų kūnams ir suglebus dvasiai, lyg nebūta tos jėgos ir žvalumo, su kuriuo jie įveikė Pirėnų ir Alpių viršūnes. Kovoją tik anų vyrų likučiai, vargiai besilaiką ant kojų ir beišlaiką ginklą. Kampanija Hanibalui virtusi Kanais. Ten išblėsęs karinis jo narsumas, ten pašlijusi karo drausmė, ten palaidota praeities šlovė ir ateities viltis. Kai Marcelas, šitaip niekindamas priešą, kėlė savo karių nuotaiką, Hanibalas, kaip tik beišmanydamas, plūdo savuosius, kad jis atpažįstąs tuos pačius ginklus ir vėliavas, kurias matęs ir turėjęs prie Trebijos, Trazumeno ir pagaliau prie Kanų, o karius neabejotinai vienus nuvedęs žiemos stovyklon į Kapują, o kitus iš ten išvedęs. „Nejaugi,— kalbėjo jis,— taip jau sunku atremti romėnų legato, vieno pėstininkų legiono ir vieno kavalerijos eskadrono spaudimą tiems, prieš kuriuos niekada neatsilaikė dvi konsulų kariuomenės? Kaipgi čia yra, kad likęs nepamokytas Marcelas su savo naujokais ir Nolos miestiečiais jau ir vėl kimba prie mūsų? Kur anie mano kariai, kurie, nutraukę nuo arklio konsulą G. Flaminijų, nukirto jam galvą? Kurgi tie, kurie prie Kanų nugalabijo L. Paulių? Ar ginklai atšipo, ar rankos pastiro, ar kas nors pikto jus apsėdo? Pripratę, būdami negausūs, nugalėti gausų priešą, kodėl dabar, kai jūsų tiek daug, vos besipriešinate saujelei? Neseniai smarkiai malėte liežuviais, ketindami užkariauti Romą, jei tik kas vestų; dabar čia uždavinys kur kas menkesnis, ir juo aš noriu išbandyti jūsų jėgą ir narsumą. Užkariaukite Nolą, miestą, esantį lygumoje, neapsaugotą nei upės, nei jūros. O iš čia, prisiplėšusius to labai turtingo mies-

to grobio, aš jus vesiu, kur panorėsite, arba seksiu paskui jus."

46. Nei geri, nei pikti žodžiai neįkvėpė kartaginiečiams narsumo. Juos iš visų pusių spaudė romėnai, kurių narsumas augo ne vien dėl to, kad vadai drąsino, bet ir nuo palankumą reiškiančių noliečių šauksmų; kai romėnai užsiplieskė kovos ugnimi, kartaginiečiai dūmė neatsigręždami ir buvo suvaryti į stovyklą. Įsigeidusius pulti romėnų karius Marcelas sugrąžino į Nolą, kur net ir plebėjai, neseniai buvę palankesni pūnams, sutiko jį, džiaugsmingai sveikindami. Tą dieną priešų buvo paklota daugiau kaip penki tūkstančiai, paimta gyvų šeši šimtai, devyniolika karo vėliavų ir du drambliai, keturi jų krito kovos lauke, o romėnų žuvo mažiau nei tūkstantis. Rytojaus dieną abi pusės, tarsi tarpusavy susitarusios, laidojo užmuštuosius kovos lauke. Priešų trofėjus pažadėjęs Vulkanui, Marcelas juos sudegino. Trečią dieną po to — manau, kad iš kokio nors piktumo ar vildamiesi geriau apmokamos karo tarnybos — perėjo pas Marcelą būriu du šimtai septyniasdešimt du numidų ir ispanų raiteliai. Šių narsių ir atsidavusių raitelių paslaugomis šiame kare vėliau ne kartą pasinaudojo romėnai. Pasibaigus karui, už narsumą ispanai buvo apdalinti žeme Ispanijoje, o numidai — Afrikoje. Hanibalas nuo Nolos išsiuntęs Hanoną atgal į Brutiją su tomis pajėgomis, su kuriomis tas buvo čia atžygiavęs, pats vyksta į Apuliją žiemoti ir apsistoja prie Arpų.

K. Fabijus, išgirdęs, kad Hanibalas išžygiavo į Apuliją, po to sugabenęs iš Nolos ir Neapolio maistą į Suesulos aukštumose esančią stovyklą ir sutvirtinęs ją sustiprinimais bei įgula, kurios pakako apginti ją žiemos metą, išžygiavo Kapujos link ir kardu bei ugnimi siautėjo po Kampanijos laukus tol, kol, nebepasitikėdami savo jėgomis, kampaniečiai buvo priversti išeiti iš miesto ir statytis stovyklą atvirame lauke priešais miestą. Jie turėjo šešis tūkstančius ginkluotų karių: pėstininkai buvo visai nusikamavę, o kavalerija kiek pajėgesnė, todėl jie erzino priešą raitelių kautynėmis. Įžymiųjų kampaniečių raitelių tarpe buvo Cerinas Vibelijus, pramintas Taurėju. Jis buvo taip pat romėnų pilietis, ilgą laiką narsiausias raitelis iš visų kampaniečių, ir, kai kovojo romėnų gretose, tik vienas romėnas, Klaudijus Azelas, prilygo jam raitelių žygiais. Atšuoliavęs į priešų voras, Taurėjas ilgai dairėsi, pagaliau, valandėlę patylėjęs, paklausė, kur Klaudijus Azelas; kadangi žodžiais jis ne kartą buvo ginčijęsis su Azelu, katras iš jų narsesnis, tad kodėl nepabandžius ginčo išspręsti ginklu, kad nugalėtas Azelas taptų garbingu jo grobiu, arba nugalėjęs — jį pasiimtų kaip grobį.

47. Kai apie tai buvo pranešta į stovyklą Azelui, jis, tik tiek lūktelėjęs, kol pasiteiravo konsulą, ar jam galima susikauti dvikovoj su jį iškvietusiu priešu, o konsului leidus, greit čiumpa ginklą ir, nujojęs ant arklio iki sargybos postų, pašaukė

Taurėją vardu, klausdamas, kur jis nori susikauti. Jau daugybė romėnų buvo išėję pasižiūrėti tos dvikovos, ir kampaniečiai, jos laukdami, apspito ne tik stovyklos pylimą, bet ir miesto sienas. Kadangi priežastį jie buvo paskelbę prieš tai aštriais žodžiais, tai dabar, iškėlę ietis, paspaudė arklius; kurį laiką, turėdami pakankamai vietos, jie kovėsi be kraujo, vedžiodami viens kitą už nosies. Tada kampanietis tarė romėnui: „Šitos kautynės bus arklių, o ne raitelių tol, kol iš atviro lauko nenujosime į aną įdubusį kelelį, ten, nesant vietos manevruoti, susikryžiuos rankos viena prieš kitą." Vos ne greičiau už kampaniečio žodžius Klaudijus nusileido su arkliu į kelią; Taurėjas, drąsesnis žodžiais, nei veiksmais, tarė: „Mažų mažiausiai būk išromytu arkliu griovyje." Tas išsireiškimas virto liaudies patarle. Nors tuo keliu Klaudijus toli nujojo, tačiau, pakeliui nesutikęs jokio priešo, išjojo vėl į lygumą; plūsdamas priešo bailumą, džiaugsmingai sveikinamas, jis sugrįžo į stovyklą nugalėtoju. Kai kurie analai tom raitelių kautynėm prikergia keistoką aplinkybę, kuri apskritai yra teisinga,— neva sprunkantį į miestą Taurėją vijęsis Klaudijus; įpuolęs pro pravirus priešų vartus, viesulu praskriejęs pro apstulbintus priešus, pro kitus vartus išsprukęs.

48. Nuo to laiko romėnų stovykloje buvo ramu; net ir konsulas pasitraukė su kariuomene, kad kampaniečiai apsisėtų, ir neniokojo jų pasėlių tol, kol gerokai paūgėję augalai pasėlių plotuose galėjo

tikti pašarui. Derlių suvežė į Klaudijaus stovyklą virš Suesulos ir ten pasistatė žiemos stovyklą. Prokonsului M. Klaudijui liepė palikti Nolos miesto apsaugai būtiną įgulą, o likusius karius, kad jie neapsunkintų sąjungininkų ir nepridarytų išlaidų valstybei, išsiųsti į Romą. T. Grakchas, nuvedęs iš Kumų legionus į Luceriją ir Apuliją, pasiuntė iš ten pretorių M. Valerijų į Brundizijų su ta kariuomene, kurią jis turėjo Lucerijoje, saugoti ir salentinų laukų ir iš anksto liepė imtis priemonių prieš Pilypo ir Makedonijos karo veiksmus.

Besibaigiant tai vasarai, po smulkiai aprašytų šių įvykių, atėjo laiškai iš P. ir Gn. Scipionų apie daugelį didžiai sėkmingų jų karo žygių Ispanijoje, tik· trūkstą pinigų kareivių algoms, aprangos ir maisto kariuomenei, o laivyno kariams — visko. Tai, kas liečia algas, jei iždas būtų tuščias, jie rasią kitą išeitį kokiu nors būdu gauti jų iš ispanų, o visa kita, šiaip ar taip, turinti atsiųsti Roma, priešingu atveju, jie negalėsią išlaikyti nei kariuomenės, nei provincijos. Perskaičius laiškus, visi pripažino, kad tai, kas parašyta, teisinga ir reikalaujama pagrįstai; bet perbėgo mintimis, kokias sausumos ir jūros ginkluotąsias pajėgas jie turį ir kokį naują laivyną nedelsiant reikią paruošti, jei kiltų karas su Makedonija: Sicilija ir Sardinija, kurios dar ir prieš karą buvusios apkrautos mokesčiais, vargiai beįstengiančios išmaitinti provincijų kariuomenę. Lėšos gaunamos iš mokesčių, kurie likę tie patys; sumažėjęs tik mokančiųjų skaičius po šitokio armijų sutriuš-

kinimo prie Trazumeno ežero ir prie Kanų; apkrovus mokesčiais saujelę išlikusių gyvų, jie žūtų nuo kitokios negandos; tokiu būdu, nesant lėšų, valstybei teksią griebtis tik kredito. Nutarta, kad pretoriui Fulvijui reikią pasirodyti liaudies susirinkime, atskleisti tautai valstybės bėdas ir paskatinti tuos, kurie, skolindami pinigus, padidino paveldėtus turtus, kad jie laikinai paskolintų ir valstybei, kurioje jų turtai išaugo pagal įstatymą, tiek pinigų, kiek jų reikią Ispanijos kariuomenei, ta sąlyga, kad, kai tik atsirasią ižde pinigų, pirmiausia jiems būsią grąžinta. Taip pasakė pretorius liaudies susirinkime, kartu paskirdamas ir dieną, kada reikėsią sugabenti Ispanijos kariuomenei aprangą, maistą, taip pat ir visa tai, ko reikią laivyno kariams.

49. Kai ta diena atėjo, susirinko trys valstybinių mokesčių nuomotojų draugijos — devyniolika žmonių, kurie iškėlė du reikalavimus: pirmą, kad, kol jų pinigai būsią valstybės ižde, jie būtų atleisti nuo karo tarnybos, ir antrą, kad už sukrautą į laivus jų turtą, priešams užpuolus ar audrai užklupus, atsakytų valstybė. Kai buvo patenkinti abu reikalavimai, jie sunešė daiktus, o privačių asmenų pinigais buvo patvarkyti valstybės reikalai. Toks pasielgimas ir tokia tėvynės meilė driekėsi nenutrūkstama gija per visus luomus. Kaip su didžiuliu pakilimu jie viską paskolino, taip su didžiausiu pasitikėjimu ir įteikė; kariams teko nė kiek ne mažiau, kaip ir kadaise buvo duodama, kai pinigų ižde buvo su kaupu.

Kai šitie maisto produktai ir drabužiai pasiekė kariuomenę, Hasdrubalas, Magonas ir Bomilkaro sūnus Hanibalas ėmė pulti Liturgo miestą už jo perėjimą į romėnų pusę. Scipionai, per didelę kovą ir kraujo praliejimą, pasiekę sąjungininkų miestą, apsuptą šių trijų priešų stovyklų, atgabeno maistą, kurio labai stigo; jie paragino ir miestiečius ginti sienas su tokiu pakilimu, kokiu jie matė liejant kraują už juos romėnų kariuomenę; po to jie veda kariuomenę pulti didžiosios stovyklos, kuriai vadovavo Hasdrubalas. Ten pat suėjo dvi kartaginiečių kariuomenės ir du jų vadai, turėdami galvoj, kad čia išsispręs klausimas: būti ar nebūti. Kautynės tokiu būdu prasidėjo išsiveržimu iš stovyklų. Tą dieną mūšyje dalyvavo šešiasdešimt tūkstančių priešų karių ir maždaug šešiolika tūkstančių romėnų; tačiau romėnų pergalė buvo aiški, mat, jie nukovė priešų daug daugiau, negu buvo jų pačių, paėmė daugiau kaip tris tūkstančius gyvų, arti tūkstančio arklių, penkiasdešimt devynias kovos vėliavas, septynis dramblius, penkis dar užmušę kautynėse; užvaldė tą dieną Scipionai ir tris stovyklas. Išlaisvinus iš apsiausties Ilitugą, pūnų armijos, pasipildžiusios karines pajėgas iš provincijos, kuri tuo metu apsčiai turėjo jaunuolių, o jie už vis labiau troško karo, grobio ir atlyginimo, buvo permestos pulti Intibilio. Ir vėl abi pusės susirėmė atvirame mūšyje, o kovos laimė liko ta pati. Daugiau kaip trylika tūkstančių priešų išžudyta, du tūkstančiai paimta į nelaisvę su

dviem kovos vėliavom bei keturiasdešimt devyniais drambliais. O jau tada beveik visos Ispanijos tautelės perėjo į romėnų pusę; tokiu būdu tą vasarą daug smarkesni karo žygiai vyko Ispanijoje, negu Italijoje.

PAAIŠKINIMAI

A u s p i c i j o s — būrimas iš paukščių. Burtininkai augurai iš paukščių skraidymo, jų balsų arba skaičiaus spręsdavo apie dievų valią. Kiekvienas svarbus įvykis Romoje būdavo pradedamas būrimais. Karo metu burdavo vyriausias karo vadas — konsulas.

B a l i s t a — karo mašina dideliems akmenims svaidyti. Sviedinių svoris siekė iki 90 kg.

B a r b a r a s — graikų k. žodis, reiškiąs svetimšalį, nekalbantį graikiškai. Pradžioje šis žodis neturėjo įžeidžiančios prasmės.

B a r k i d a i — garsios giminės vardas Ispanijoje. Šiai giminei priklausė Hamilkaras ir Hanibalas.

B u r t ų l e n t e l ė s. Romėnai likimą pranašaudavo dar ir tokiu būdu: ant ąžuolinių lentelių senoviniu raštu įrašydavo įvairias lemtingas frazes. Berniukas lenteles sumaišydavo ir po to traukdavo. Užrašas pranašavo lemtį. Jei burtų lentelės savo dydžiu sumažėdavusios, tai reiškė, kad valstybei gresia pavojus.

C e n z o r i u s — pareigūnas, kuris atlikdavo piliečių turto įkainojimą ir prižiūrėdavo jų dorovingumą. Jų būdavo du.

C e t r a — *mažas odinis skydas.*

D e c e m v i r a i — *decemviri sacrorum* arba *sacris faciundis* — dešimties žynių kolegija aiškinti Sibilės knygoms.

D i k t a t o r i u s — vyriausias pareigūnas, skiriamas kritišku valstybei metu: išgelbėti ją nuo pražūties ar atlikti kokią ypatingą užduotį. Diktatorių skyrė konsulas sena-

to patarimu, ir jis turėjo visą karinę ir pilietinę valdžią. Diktatūros laikas — 6 mėn. Diktatoriaus padėjėjas buvo kavalerijos viršininkas.

D u u m v i r a i — dviejų narių komisija įvairiems reikalams: tardymo, valstybės išdavimo byloms, šventovių statybai bei pašventinimui ir kt.

E d i l a i — Romos valdininkai. Liaudies edilai rūpinosi liaudies žaidimais, o patricijų arba kuruliniai edilai — didžiaisiais Romos žaidimais. Aplamai jie rūpinosi namų, gatvių ir aikščių priežiūra, javų supirkimu valstybine kaina ir jų pardavinėjimu žemesne kaina vargingiems piliečiams, prekių kokybe rinkose, matų bei saikų teisingumu.

H a r u s p i k a i — būrėjai iš aukojamųjų gyvulių vidurių. Nuo imperatoriaus Klaudijaus laikų jie sudarė oficialią žynių kolegiją.

I d o s — kovo, gegužės, liepos ir spalio penkioliktoji, o likusių mėnesių tryliktoji diena romėnų kalendoriuje.

K a l e n d o s — pirmoji kiekvieno mėnesio diena romėnų kalendoriuje.

K a r o t r i b ū n a i — legiono viršininkai, renkami po šešis kiekviename legione, kuriam vadovaudavo po du mėnesius kiekvienas. Norint išvengti plebėjų skverbimosi į konsulatą, kurį laiką vietoj konsulų buvo renkami trys— šeši karo tribūnai.

K a r o s t o v y k l a — sutvirtinta romėnų kariuomenės stovėjimo vieta. Stovykla būdavo įrengiama pagal visas taisykles net ir tuo atveju, jei kariai joje nakvodavo vos vieną naktį. Dviejų legionų stovykla kartu su pagalbiniais sąjungininkų daliniais sudarė kvadratą. Kiekvienas legionierių bei sąjungininkų dalinys turėjo visada savo vietą stovykloje. Stovykla iš lauko pusės būdavo juosiama grioviu ir pylimu. Jei stovykla būdavo įrengiama ilgesniam laikui, tai pylimą supildavo aukštesnį ir statydavo bokštus. Palapinės būdavo odinės. Kiekviena palapinė skir-

ta dešimčiai žmonių. Žiemos stovyklose vietoj palapinių būdavo statomi dažniausiai šiaudais dengti nameliai.

Kavalerijos viršininkas — tai ne raitelių vadas, o konsulo arba diktatoriaus padėjėjas.

Katapulta — karinė mašina ietims svaidyti. Katapultos strėlių ilgis siekė šimtą trisdešimt penkis centimetrus.

Klientas — neturtingas ir nekilmingas žmogus, globojamas turtingo ir kilmingo patrono. Klientas įsipareigodavo ištikimybę ir paklusnumą patronui, padėdavo jam, kur reikia, balsuodavo už jį rinkimuose. Patronas ir klientas negalėdavo apskųsti viens kitą ir liudyti viens prieš kitą. Jų ryšiai būdavo paveldimi ir eidavo iš kartos į kartą. Kalbėdamas apie Ispanijos gentis, Livijus, romėnų pavyzdžiu, klientais vadina tuos, kurie priklausė tiesiogiai nuo stipresnių ir galingesnių genčių.

Kohorta — būrys, sudarąs dešimtąją dalį legiono.

Komicijos — vieta Romos forume, kur vykdavo liaudies susirinkimai kurijomis; taip pat liaudies susirinkimas.

Konsulas — aukščiausias renkamas pareigūnas Romoje. Jų buvo du. Taikos metu jie abu būdavo Romoje ir valdė valstybę, pirmininkaudami senate; karo metu konsulai vadovavo kariuomenei.

Kurija — senato posėdžių vieta; Romoje buvo ne vienas tam tikslui skirtas pastatas. Kartais kurija reiškia ir patį senatą.

Kvestorius — karalių epochoje kriminalinių bylų tardytojas arba teisėjas; respublikos ir imperijos epochoje — finansinių reikalų tvarkytojas.

Legatas — karvedžio ar vietininko padėjėjas, dažniausiai artimas jo draugas. Kiekvienas legionas turėjo po legatą. Į provincijas būdavo siunčiama po kelis legatus. Kiekvieną legatą lydėdavo trys liktoriai.

Legionas — kilęs iš lotyniško žodžio *lego* — aš renku. Tai didžiausias karinis romėnų armijos dalinys. Ro-

mulo laikais legionas susidėjo iš trijų tūkstančių pėstininkų ir trijų šimtų raitelių; Servijaus Tulijaus metu iš keturių tūkstančių dviejų šimtų pėstininkų ir trijų šimtų raitelių; vėliau raiteliai visai nebeįėjo į legioną, o pėstininkų skaičius siekė šešis tūkstančius; legionas turėjo dešimt kohortų, o kiekviena kohorta tris manipulus. Manipulas savo ruožtu sudarė dvi centurijas. Legionai buvo vadinami eiliniais numeriais, pvz., *decima*, arba steigėjų, pvz., *Claudiana*, ar dievybių, pvz., *Martia*, vardais. Kautynėse legionas išsirikiuodavo trimis linijomis: priešaky stodavo ietininkai, už jų — priešakiniai kovotojai — *principes* ir pagaliau trečios eilės kovotojai — triarijai. Triarijai — tai vyriausieji ir labiausiai patyrę kariai. Jie stodavo į kovą tik tada, kai priešas pralauždavo pirmąsias dvi kovotojų linijas. Kautynes pradėdavo lengvai ginkluotieji pėstininkai. Jie, apsvaidę priešą strėlėmis, pasitraukdavo į sparnus. Visi romėnų legiono kariai galėjo būti tik pilnateisiai Romos piliečiai. Kartaginiečių kariuomenę Livijus vaizduoja romėnų legiono pavyzdžiu. Jis kalba apie manipulus, turmas ir t. t.

Lektisternijos — dievų pokylis. Dievų statulėlės būdavo dedamos ant priegalvių, o prie jų — stalai su valgiais. Lektisternijos įvestos 399 m. pr. m. e. Sibilės knygų nurodymu.

Liaudies tribūnai — Romos plebėjų renkami pareigūnai. Jų buvo dešimt. Pradžioj liaudies tribūnai gynė tik plebėjų reikalus, o vėliau — ir bet kurių romėnų piliečių. Jie galėjo uždelsti senato nutarimo vykdymą arba net ir pakeisti. Be to, liaudies tribūnai šaukė plebėjų susirinkimus ir jiems vadovavo.

Liktorius — aukštųjų valdininkų viešasis tarnas, saugojąs juos ir vykdąs jų nurodymus. Konsulas turėjo dvylika tokių garbės sargybinių, pretorius — šešis, diktatorius — dvidešimt keturis. Liktoriai eidavo prieš magistratą su kirviais, įkištais į rykščių ryšulį, perrištą raudonu

raiščiu,— kaip valdžios simboliu — vienas po kito, skindami kelią. *Jie vykdydavo magistrato sprendimus.*

Lotynų šventė — tai senovinė lotynų sąjungos šventė. Ji buvo švenčiama pavasarį ant Albanų kalno, aukojant Jupiteriui. Konsulai nustatydavo jos datą, tačiau žyniai, remdamiesi nelemtais ženklais, galėjo ją nukelti.

Marso laukas — tai didžiulis laukas Romoje ant Tiberio upės kranto, pašvęstas karo dievui Marsui. Ten vyko karo pratybos ir būdavo šaukiamos komicijos.

Modijus — romėniškas biralų saikas, lygus beveik devyniems litrams.

Numas su kvadriga — romėnų moneta, kurios vertė — pusantro sidabrinio denaro; joje iškalta kvadriga, t. y. lenktynių ratai, pakinkyti ketvertu arklių.

Paleistiniai — paleisti į laisvę vergai.

Pitiškas, t. y. Delfų; kas ketveri metai ties Delfais būdavo ruošiami žaidimai Apolono garbei.

Plebėjai. V—IV a. pr. m. e. Romoje vyko kova tarp dviejų nelygių piliečių grupių: kilmingų patricijų ir paprastų žmonių, plebėjų. Patricijai buvo seni Romos gyventojai, o plebėjai — ateiviai. Kova vyko dėl politinių ir pilietinių teisių lygybės ir baigėsi beveik visiška plebėjų pergale dar prieš Pūnų karus.

Plejadės — Atlanto ir Plejonės dukterys, kurios buvo pakeltos į dangų septyneto žvaigždžių pavidalu.

Pravaryti po jungu nugalėtuosiuos reiškia priversti juos paklusti, t. y. pavergti; jungas — tai dvi į žemę įbestos ietys, sujungtos trečia skersine per keturias pėdas nuo žemės; nugalėtus priešus, be ginklo ir viršutinių drabužių, versdavo lįsti pro apačią pavergimo ženklan.

Pretorius — tai antrasis po konsulo magistratas Romoje. Jų būdavo keturi. Du pretoriai atstovavo teismo reikalams: vienas nagrinėjo Romos piliečių bylas ir vadinosi miesto pretorium, antras — Romos piliečių su sve-

timšaliais; kiti du būdavo siunčiami į provinciją vietininkais, o karo metu vadovaudavo kariuomenei.

P r o v i n c i j a. Pradžioje šis žodis reiškė kokį nors senato pavedimą. Dažniausiai tai buvo pavedimas karvedžiui kariauti tam tikroj vietoj; po to provincija ėmė reikšti pačią vietovę, pagaliau — užkariautą teritoriją, valdomą Romos vietininko. Pirmosios tokios provincijos, užkariautos *pirmojo Pūnų karo metu*, buvo Sicilija, Sardinija ir Korsika.

P ū n a i — iškreiptas lotynų kalboje graikiškas žodis *foinikes* — finikiečiai. Tuo žodžiu Livijus vadina ir kartaginiečius — finikiečių kolonistų ainius šiaurės Afrikoj — ir samdytą kariuomenę, surinktą iš įvairių tautelių.

R a i t e l i a i — pirmiausia tai piliečiai, kurie atvykdavo į kariuomenę su savo kovos žirgu. Tai buvo dažniausiai turtingi plebėjai. Tačiau jau nuo II a. pr. m. e. raiteliai virto finansine aristokratija, įnirtingai kovojusia su kilmingąja aristokratija. Pūnų karo metu raitelių luomas dar nebuvo susiformavęs, tačiau raiteliai turėjo didelės įtakos įvairiose Romos valstybinio gyvenimo srityse.

S ą j u n g i n i n k a i — Romos pavergtos arba savo noru pasidavusios valstybės. Roma su jomis sudarinėjo sutartis, *uždėdama kiekvienai skirtingus karinius įsipareigojimus* — teikti Romai pagalbinę kariuomenę. Sąjungininkų pėstininkai buvo statomi į du rikiuotės sparnus. Kiekviename jų būdavo apie penkis tūkstančius žmonių. Kavalerija irgi stovėjo sparnuose. Ypatingą vietą sąjungininkų tarpe užėmė Lacijaus gyventojai lotynai.

S a t u r n a l i j o s — iš senų senovės švenčiama šventė Saturno aukso amžiui minėti; prasidėdavo gruodžio septynioliktą dieną ir tęsdavosi keletą dienų. Jų metu būdavo žaidžiama, puotaujama, ir vergai būdavo drauge sodinami prie stalo.

S e n a t a s — aukščiausia valstybės taryba, apimanti visus valstybės reikalus. Romos senatą sudarė trys šimtai

senatorių: buvę konsulai, pretoriai ar kiti aukšti pareigūnai. Teisę sušaukti senatą ir tartis su juo turėjo diktatorius, konsulai, pretoriai ir liaudies tribūnai. Valstybinė taryba Kartaginoje, kurią Livijus taip pat vadina senatu, susidėjo iš trisdešimties žmonių ir buvo kasmet perrenkama.

Sibilė — burtininkė. Padavimas sako, kad Romos karalius Tarkvinijus Išdidusis už didžiulius pinigus nupirkęs iš Sibilės pranašyščių knygas ir liepęs jas laikyti Jupiterio šventovėje.

Suovetaurilijos — iškilminga apsivalymo auka, papiovus kiaulę, avį ir jautį *(sus, ovis, taurus).*

Šventasis pavasaris. Valstybei pavojingais laikais būdavo duodami įžadai dievams paaukoti ateinantį pavasarį pirmagimius: gyvulius bei žmones. Gimę tą pavasarį gyvuliai būdavo skerdžiami ir aukojami, o vaikai užaugę turėdavo išeiti iš Romos į provinciją kolonistais.

Toga — tautinis romėnų drabužis, išaustas iš avių vilnų, paprastai baltos spalvos, iš vieno gabalo. Dėvėdavo togą taip, kad vienas galas karodavo per kairįjį petį iš pryšakio, antras, po dešiniąja pažastimi nusileidęs iki žemės, būdavo vėl užsimetamas ant kairiojo peties į užpakalį, tad kairioji ranka būdavo uždengta, o dešinioji laisva. Togų buvo įvairių: balta toga, niekuo nepapuošta,— romėnų, neinančių aukštųjų pareigų, drabužis; ją nešiodavo iki pilnametystės; balta su raudonu apsiuvu — aukštųjų pareigūnų ir pilnateisių romėnų vaikų toga. *Candida* — sniego baltumo — kandidatų į aukštas pareigas toga; purpurinė — karalių toga; išsiuvinėta — triumfatorių, o tamsiai pilka — nešiojančių gedulą ir kaltinamųjų toga. Toga romėnams buvo taikos simbolis.

Triumfas — aukščiausias karinis apdovanojimas, kurį skyrė senatas karvedžiui už ypatingus nuopelnus, pvz. už pergalę, pasibaigus karui. Triumfo dieną karvedys savo kariuomenės priešaky iškilmingai įžygiuodavo į sostinę.

Priekyje buvo vežamas ir nešamas karo grobis, varomi įžymesnieji belaisviai. Triumfatorius važiuodavo ketvertu baltai pakinkytų arklių vežime iki Kapitolijaus Jupiterio šventyklos, ten jis aukodavo dievams, apdovanodavo karius ir juos paleisdavo.

Triumvirai — trijų vyrų kolegija. Triumvirai matavo žemę, prižiūrinėjo kalėjimus ir kriminalinių bylų nuosprendžių vykdymą, rūpinosi saugumu. Romoje jie buvo pinigų kalimo viršininkai, o kai kuriose municipijose — aukščiausia valdžia.

Vinėja — judama apsaugos pastogė, kuri būdavo vartojama, apgulant miestus.

TITAS LIVIJUS IR ISTORINIS JO VEIKALAS

Apie Tito Livijaus gyvenimą išliko labai maža duomenų — žinomos tik atskiros nuotrupos: jo gimimo vieta ir gimimo bei mirties datos, o didžiulį tarpą, vidurį tarp gimimo ir mirties, tenka užsipildyti, remiantis daugiausia jo išlikusiomis Romos istorijos knygomis. Neatsitiktinai prancūzų mokslininkas Tenas taikliai yra pastebėjęs, kad „Romos istorikas pats neturi istorijos".

Gimė T. Livijus 59 m. pr. m. e. Patavijaus mieste (dabartinėje Padujoje), Italijos šiaurėje. Ar Livijus mokėsi kur nors be Patavijaus, tikrų žinių nėra, tačiau didžiulė erudicija, pastebima jo veikaluose, leidžia manyti, kad jis turėjo puikių mokytojų, kurių galėjo būti tik Romoje. Daugybė meistriškai sukurtų kalbų jo istoriniame veikale įtikinamai rodo, kad Livijus ne vienerius metus praleido retorių mokykloje, kur išmoko iškalbos meno ir prilygo puikiausiems to meto gražbylystės atstovams. Gvildendamas retorikos klausimus, Livijus, matyt, kruopščiai išstudijavo oratorinio meno korifėjus Demosteną ir Ciceroną, nes „Laiške sūnui" jis rekomendavo skaityti šiuos autorius kaip geriausius prozinio stiliaus pavyzdžius. Cicerono įtaka visai Livijaus literatūrinei veiklai turėjo būti gana didelė, kadangi, sekdamas juo, Livijus pats sukūrė veikalą apie oratoriaus meną.

Atrodo, kad Livijus buvo kilęs iš pasiturinčios šeimos, kuri įstengė jį aprūpinti studijų metais ir išmokslinti. Neaišku, kada Livijus persikėlė gyventi į Romą, tačiau neginčytina, kad jo literatūrinė veikla susijusi su Roma, nes tik ten jis galėjo naudotis šaltiniais, rašydamas savo

istoriją. Romoje jis praleido didžiąją savo amžiaus dalį, neidamas jokių valstybinių pareigų, atsidėjęs vien literatūriniam darbui. Paskutiniuosius gyvenimo metus Livijus praleido gimtajame Patavijuje, kur ir mirė, sulaukęs 75 metų amžiaus, 17 m. e. m.

Be retorikos, Livijus dar domėjosi ir filosofija. Jis studijavo graikų filosofiją ir pats parašė net keletą grynai filosofinių traktatų bei dialogų, tačiau jie, kaip ir veikalai iš retorikos srities, neišliko. Kaip filosofas Livijus buvo stoicizmo šalininkas — tai rodo moralistinis istorinio jo veikalo tonas, liūdni apmąstymai.

Literatūrinės garbės Livijus susilaukė monumentaliu istoriniu kūriniu, kurį rašyti pradėjo ketvirtojo dešimtmečio prieš mūsų erą pradžioje ir kurį rašė be atvangos apie 45 metus. Parašė 142 knygas, kuriose meniškai išdėstė įvykius, pradėjęs Romos įkūrimu ir užbaigęs Augusto posūnio Druzo mirtimi. Paprastai šis veikalas vadinamas „Ab urbe condita"—„Nuo miesto įkūrimo", bet ar tokia antrašte pavadino savo veikalą pats autorius, tikrai nėra žinoma. Taip pat nežinia, ar pats Livijus, ar vėlesni istorikai bei komentatoriai suskirstė minėtą veikalą į dekadas — po 10 knygų. Ne visos dekados išliko iki mūsų laikų. Turime pilną pirmąją dekadą, kurioje aprašomi įvykiai nuo Romos įkūrimo 754 m. iki trečiojo „samnitų karo" 293 m. pr. m. e., trečiąją dekadą: 21—30 knygas, kuriose pasakojama apie antrąjį pūnų karą, ketvirtąją ir pusę penktosios, kur vaizduojami įvykiai nuo 201 m. pr. m. e., t. y. nuo karo su Makedonija iki pergalės 167 m. Apie kitas žuvusias Livijaus knygas sužinome tik iš trumpų ištraukų, padarytų dar antikos laikais.

Savo veikalo įžangoje Livijus kviečia skaitytoją atkreipti ypatingą dėmesį į „papročius", t. y. į moralinį masių ir atskirų veikėjų veidą įvairiais istorijos laikotarpiais. Aukštos moralinės protėvių ypatybės, jų patriotizmas, vyriškumas, kuklus gyvenimo būdas užtikrino romėnų

valstybės augimą, o papročių sugedimas tapo pilietinių suiručių ir karų priežastimi — tokia pagrindinė Livijaus istorijos mintis. Livijaus pasakojimas dvelkia romėnų tautos *idealizavimu, nusilenkimu Romos praeičiai.* „Romėniškas narsumas" yra statomas priešpriešiais galų ir graikų lengvabūdiškumui ir kartaginiečių klastingumui.

Kaip ir kiti Romos istoriografai, Livijus buvo istorikas literatas. Antikoje iš istoriko buvo reikalaujama ne vien tikslaus istorinių įvykių aprašymo — istorinis veikalas turėjo ir patraukti, sudominti skaitytoją. *Utile cum dulci* — „naudinga ir malonu" buvo pagrindinis ano meto skaitytojo reikalavimas, ir tą reikalavimą Livijus patenkino. Į tikrą mokslinį kūrinį Livijaus istorija negali pretenduoti. Livijus — pasakotojas, o ne tyrinėtojas. Jis pats nestudijavo pirminių šaltinių, gausios dokumentinės medžiagos, o rėmėsi ja, atpasakota įvairių autorių: Cincijaus Alimento, Celijaus Antipatro, Valerijaus Ancijaus, Klaudijaus Kvadrigarijaus ir kt. Faktų Livijus netikrino, todėl, kad ir kaip siekė tiesos, ne visada susigaudė, kas pramanyta, kas ne. Pavyzdžiui, ilgai Livijus rėmėsi Valerijum Ancijum, kol pagaliau įsitikino šio istoriografo faktų išpūtimu bei jo klaidomis. Priklausomai nuo šaltinio keitėsi ne tik pasakojimo pobūdis, bet ir pats stilius. Norint tuo įsitikinti, pakanka palyginti pirmąsias Livijaus knygas, kurias jis rašė, naudodamasis Enijaus „Analais" su pasakojamuoju stiliumi parašyta dvidešimt pirmąja knyga, kurioje jaučiama stipri Polibijaus įtaka. Nuo šaltinių priklausė ir Livijaus pasakojimo tikroviškumas. Patikimesnės yra tos knygos, kurias rašydamas jis sekė Polibijum. Prie atsitiktinio ir nekritiško šaltinių parinkimo prisidėjo dar ir nepakankamas Livijaus nusimanymas karo ir politikos klausimais, menkas valstybinės teisės istorijos pažinimas. Iš čia kilo tam tikras jo aprašytų mūšių stereotipiškumas, šabloniškas kautynių ir joms pasiruošimo vaizdavimas, nesuprantant konkrečių tų mūšių aplinkybių, taip pat geo-

grafinių dalykų netikslumas. Istorinių įvykių suvokimu Livijų žymiai pralenkė tokie istorikai, kaip Tukididas, Polibijus ar net Saliustijus.

Visi čia nurodyti priekaištai tenka Livijui kaip istorikui. Žvelgdami į jo veikalą kaip į grožinės literatūros kūrinį, galime jį tik pagirti.

Livijaus pasakojimas remiasi analitinių įvykių išdėstymo metodu. Nuosekliai aprašydamas įvykius metai po metų, jis juos suskaldo į trumpus, užbaigtus epizodus. Kiekvienas toks epizodas sudaro meninį vienetą, turintį pagrindinius savo veikėjus ir neapkrautą bereikalingomis detalėmis. Aprašomasis elementas Livijaus kūryboje nedominuoja: pagrindinis dėmesys nukreiptas į žmonių poelgių aprašymą. Svarbiausi jo veikėjai atvaizduoti labai reljefiškai. Ten, kur reikia, Livijus įvykius dėsto dramatiškai ir pasiekia stiprų efektą, tačiau svarbiausias jo pasakojimo bruožas — *dulce genus loquendi* — malonus pasakojimo būdas. Emocionalumo jo pasakojimui suteikia retorinės kalbos — būtinas antikinės meninės istoriografijos elementas. Tokių kalbų Livijaus veikale, matyt, būta labai daug, jeigu išlikusiose trijose su puse dekadose jų — apie keturi šimtai. Tačiau tos kalbos neužtemdo pagrindinio pasakojimo, jos padeda apibūdinti veikėjų charakterius, taip pat išryškina politines situacijas bei įvairių visuomeninių grupuočių pažiūras. Tos kalbos sukurtos paties Livijaus, tad įvairių laikotarpių istoriniai veikėjai byloja Livijaus stiliumi, reiškia būdingas Augusto laikams mintis. Literatūriniu požiūriu tos kalbos įdomios ir vertingos, jos pasižymi įtikinama argumentacija ir oratoriniu patosu. Ypač gražios tos iš jų, kur veikėjai kalba patys; atpasakotos jos nedaro tokio įspūdžio. Nesunku pastebėti, kad, susižavėjęs menine kalbų struktūra, Livijus kartais užmiršta, kokiomis aplinkybėmis jos sakomos, ir tada jos tampa grynai poetinėmis. Tokios yra Scipiono ir Hanibalo kalbos dvidešimt pirmojoje knygoje. Ir vienas, ir

kitas karvedys drąsina savo karius, bet Scipiono kalba yra tarsi atsakymas priešininkui Hanibalui, kurio kalbos turinio Scipionas negalėjo žinoti.

Skaitytojo dėmesį patraukia ir vaizdingi gamtos aprašymai. Pirmą vietą, be abejo, užima įspūdingas Alpių aprašymas (21 knygos 30—38 skyriai).

Stiliaus srityje Livijus sekė Ciceronu, kuris istoriniams kūriniams iškėlė švelniai ir tolygiai plaukiančio dėstymo reikalavimą. Nesivaikydamas deklamacinės manieros, Livijus savo mintis plačiai atskleidė sudėtingais ir painiais periodais, kartais net pernelyg ilgais, kurie plaukia „lyg iš pieno". Senovės kritikai gyrė tokią Livijaus minčių reiškimo formą. Kvintilianas pavadino ją *lactea ubertas* — „pieno gausumu" ir Livijų palygino su Herodotu.

Gražus Livijaus pasakojimas, žadindamas karštą meilę Romos senovei, patraukė romėnų šviesuomenės dėmesį, ir, dar gyvas būdamas, Livijus tapo literatūrine įžymybe. Jo Romos istorija išstūmė analistų kūrinius, kurie buvo sausi ir nuobodūs, ir tapo pagrindiniu žinių apie respublikos laikotarpį šaltiniu. Livijum domėjosi Tacitas. Jo įtaka pastebima istorikų (Plutarcho, Dio Kasijaus) ir poetų (Lukano, Silijaus Italiko bei kitų) veikaluose.

Viduramžiais Livijum domėtasi mažai, bet jis tapo neginčijamu autoritetu humanistams. Dantė vadino Livijų neklystančiu. Makiavelis (1465—1527) parašė: „Svarstymus apie Tito Livijaus pirmąją dekadą". Naujaisiais laikais imta kelti Livijaus veikalo moksliniai trūkumai, bet daugiausia dėmesio paskirta paties teksto aiškinimui. V. Belinskis Livijaus asmenyje įžiūrėjo romėnų „tikrą ir originalų Homerą". Lietuvoje T. Livijus, greta Cezario, Cicerono bei Kornelijaus Nepoto, buvo mielai skaitomas autorius vidurinėse mokyklose. Ypač buvo pamėgta bene pati įspūdingiausia dvidešimt pirmoji jo knyga, kuri daug kartų išleista su išsamiais paaiškinimais bei žodynu.

Į lietuvių kalbą Livijus verčiamas pirmą kartą. Skaitytojui pateikiami patys ryškiausi, įspūdingiausi Livijaus istorijos puslapiai: 21—23 knyga, kuriose vaizduojami antrojo pūnų karo įvykiai. Tai lemiamas Romos istorijos momentas, kai pasauliniu mastu buvo sprendžiamas klausimas, kas nulems kultūros vystymąsi Europoje: ar vakarų — graikų ir romėnų, ar rytų — finikiečių kultūra.

Po pirmojo pūnų karo, kuris truko 23 m. (264—241 m. pr. m. e.), kartaginiečiai neteko dalies teritorijos, romėnams užėmus visą Siciliją — jie nepajėgė paimti tik pajūrio uostų. Pūnų vadas Hamilkaras Barka (Perkūnas) nenurimo. Jis stengėsi ne tik atkurti ankstyvesnes Kartaginos valdas Pirėnų pusiasaly, bet ir jas išplėsti. Savo planą jis pradėjo gyvendinti sėkmingai, bet 229 m. žuvo. Kariuomenė išsirinko vadu jo žentą Hasdrubalą, kuris tęsė pradėtą darbą. Jis įkūrė Ispanijos pietryčiuose Naujosios Kartaginos miestą, tapusį ne tik karine tvirtove, bet ir prekybiniu uostu. Romėnai labai susirūpino dėl to kartaginiečių pasistūmėjimo į Ispanijos šiaurę. 226 m. su Hasdrubalu buvo sudaryta sutartis, pagal kurią kartaginiečiai įsipareigojo neperžengti Ebro, bet jiems buvo pripažintos teisės į didelę Ispanijos dalį. 221 m. ir Hasdrubalas buvo užmuštas. Į jo vietą išrinktas Hamilkaro sūnus Hanibalas. Nors jaunas amžiumi, — jam buvo tik 25 metai — Hanibalas jau buvo prityręs karvedys, be to, degąs neapykanta Romai. Perėmęs vadovavimą, Hanibalas iš karto griebėsi karo su Roma. Karo pretekstas buvo Saguntas, miestas šiaurės Ispanijoje į pietus nuo Ebro, kadangi jis tik vienas išliko nepasidavęs kartaginiečių valdžiai ir sudarė sąjungą su Roma. Aštuonis mėnesius priešinosi apgulti saguntiečiai, bet buvo įveikti, o Saguntas iki pamatų sugriautas. Tai įvyko 219 m. pr. m. e. Romėnai nusiuntė į Kartaginą pasiuntinius, reikalaudami išduoti Hanibalą, bet, kartaginiečių senatui atsisakius tai padaryti, paskelbė Kartaginai karą. Iš anksto sudarę stra-

teginį planą, romėnai buvo numatę kariauti priešo teritorijoje. Viena romėnų armija turėjo išsikelti Afrikoje, o kita vykti į Ispaniją. Hanibalas suplanavo kitaip. Jis manė, kad tikslingiausia būtų nugalėti Romą pačioje Italijoje ir sutriuškinti romėnus, kol jie nesuspėjo sutelkti savo jėgų. Būsimo karo baze Hanibalas pasirinko Ispaniją, kuri priklausė Romai ir buvo toli nuo jos. Norint įgyvendinti savo planą, Hanibalui reikėjo atlikti iki šiol negirdėtą žygį: iš Ispanijos persikelti į Italiją per Pirėnus ir Alpes. Tam Hanibalo pasirinktam pavojingam žygiui Livijus paskyrė visą dvidešimt pirmąją istorijos knygą.

Apskritai Romos karui su Kartagina, kaip jau minėta, skirta visa trečioji dekada. Skaitytojui pateikta 21—23 knyga aprašo pirmąjį karo etapą, kai visose kautynėse romėnai tik pralaimėdavo. Pirmiausia romėnai, konsulo Scipiono vadovaujami, pralaimėjo prie Ticino upės. Netrukus po to, susijungus abiejų konsulų, K. Scipiono ir T. Sempronijaus, kariuomenėms, romėnai vėl puolė Hanibalą, bet buvo nugalėti prie Trebijos upės. Mūšyje prie Trazumeno ežero žuvo konsulas Flaminijus, ir kariuomenė vėl buvo iškapota. Bet skaudžiausią smūgį romėnai patyrė 216 m. pr. m. e. prie Aufido upės ties Kanais, kur romėnų kariuomenė buvo sunaikinta. Iš kai kurių šaltinių sužinome, kad iš 50 000 išliko gyvų vos 14 000 karių. Po pralaimėjimo ties Kanais karo veiksmai aptilo, nes romėnai vengė lemiamų kautynių Italijoje. Pagrindinis jų dėmesys buvo nukreiptas į karo veiksmus už Italijos ribų. Pačioje Italijoje įvyko persilaužimas. Po to, kai romėnams pavyko pasiekti šiokių tokių laimėjimų ir jie ėmė atkariauti iš Hanibalo atskirus miestus, nuo Hanibalo pradėjo atsimetinėti jo Italijos sąjungininkai, taip pat Ispanijos tautelės.

Smalsiam skaitytojui galima dar pridurti, kad Hanibalas, kurio ilgametė svajonė buvo užkariauti Romą, buvo prisiartinęs prie jos sienų, bet pasitenkino tik nuniokojęs

jos apylinkes ir, kiek pastovėjęs prie Romos sienų, pasitraukė. Iš čia ir posakis: *Hannibal ante portas* —„Hanibalas prie vartų", tapęs romėnų priežodžiu. Hanibalas buvo galutinai nugalėtas 202 m. pr. m. e. prie Zamos miesto Afrikoje. Jį nugalėjo romėnų karvedys jaunas konsulas Publijus Kornelijus Scipionas, už nuopelnus antrajame pūnų kare pramintas Afrikiečiu.

Janina Mažiulienė

TURINYS

TITAS LIVIJUS
HANIBALO KARAS

Redaktorius *J. Subatavičius*. Viršelis dail. *R. Rozytės*. Techn. redaktorius *D. Jakubonis*. Korektorės *E. Ramonaitienė* ir *T. Ališkevičienė*. ☐ Duota rinkti 1976.VII.7. Pasirašyta spaudai 1976.X.22. Leidinio Nr. 8434. Popierius spaudos kreidinis, formatas $70\times90^{1}/_{32}$ — 4,375 pop. l.=10,2 sp. l.; 11,2 leid. l. 15 000 egz.
Užsak. Nr. 2039

Kaina 45 kp

„Vagos" leidykla, Vilnius, Lenino pr. 50
Spaudė „Vaizdo" spaustuvė, Vilnius, Strazdelio 1

$$L \frac{0734-296}{M852(10)-76} \quad 173-76$$

A
Li 668

ТИТУС ЛИВИУС
ВОЙНА С ГАННИБАЛОМ
На литовском языке

Перевела с латинского Янина Мажюлене
Издательство «Вага», Вильнюс, пр. Ленина 50